

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZORUNLU GÖÇMENLERİN YENİ MEKÂNA YERLEŞME
STRATEJİLERİ
Suriye İç Savaşı'ndan Kaçan Göçmenlerin Şanlıurfa'da
Kentsel Mekâna Yerleşme Deneyimleri

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL

HAZIRLAYAN
Sıddıka ÖZTEKİN

MALATYA-2023

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı Doktora Programı

ZORUNLU GÖÇMENLERİN YENİ MEKÂNA YERLEŞME STRATEJİLERİ

Suriye İç Savaşı'ndan Kaçan Göçmenlerin Şanlıurfa'da
Kentsel Mekâna Yerleşme Deneyimleri

Sıddıka ÖZTEKİN
Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL

(Haziran 2023, Malatya)

ONUR SÖZÜ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Zorunlu Göçmenlerin Yeni Mekâna Yerleşme Stratejileri Suriye İç Savaşı’ndan Kaçan Göçmenlerin Şanlıurfa’da Kentsel Mekâna Yerleşme Deneyimleri**” başlıklı bu çalışmanın, bilim etiği ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlanmış olduğum bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun bir biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

.../.../2023

Sıddıka ÖZTEKİN

ÖNSÖZ

Bu çalışma zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşirken kullandıkları göçmen ilişki ağlarının işlevselliğini ortaya çıkarmak amacıyla yazılmıştır. Çalışmanın zorunlu göç literatürüne katkı sağlamasını dilerim. Tez sürecinde yaşanan tüm olumsuzluklarla başa çıkmamı sağlayan, yardımlarını ve rehberliğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL'e sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Teze sundukları katkılardan dolayı tez izleme komite üyeleri Prof. Dr. Fikret BİRDİŞLİ'ye ve Dr. Öğr. Üyesi Canan Emek İNAN'a, tez savunması sırasında teze yaptıkları katkılardan dolayı Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER'e ve Doç. Dr. Sultan Kavili ARAP'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca saha kısmında sorularımı yanıtlayan tüm katılımcılara da teşekkür ederim.

Ve adını taşımakla onur ve gurur duyduğum, hiç tanışmadığım, hikâyesiyle büyüdüğüm kendisi de zorunlu göçmen babaannem Sıdika ÖZTEKİN'e, cennetteki annem Gülten ÖZTEKİN ve babam Metin ÖZTEKİN'e, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen altı ablama, aileme ve tez sürecindeki yaşadığım tüm duygu durumları karşısında destekleyici olan çalışma arkadaşlarıma ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sıdika ÖZTEKİN

ÖZET
ZORUNLU GÖÇMENLERİN YENİ MEKÂNA YERLEŞME STRATEJİLERİ
Suriye İç Savaşı'ndan Kaçan Göçmenlerin Şanlıurfa'da
Kentsel Mekâna Yerleşme Deneyimleri
Sıddıka ÖZTEKİN

Bu çalışma, zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme pratiklerini ilişki ağları çerçevesinde ele almıştır. Çalışmanın teorik çerçevesi Lefebvre'in mekânın üretimi, Harvey'in mekânsal ayrışma ve Massey vd.'nin ilişkiler ağı kuramlarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Çalışmanın hipotezleri, göç sürecinde işleyen göçmen ilişki ağlarının (Massey vd.) zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme sürecinde nasıl işlediği sorunsalından hareketle üretilmiştir. Hipotezler, Suriye iç savaşı nedeniyle zorunlu kitlesel göç alan Şanlıurfa sahasında nitel araştırmayla test edilmiştir. Amaçlı örnekleme yoluyla Şanlıurfa'nın Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü ilçelerinde yaşayan 35 Suriyeli göçmenle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kurumsal veriler Şanlıurfa İl Göç İdaresi, Büyükşehir Belediyesi Göç ve Uyum Hizmetleri Dairesi, AFAD İl Müdürlüğünde bulunan yöneticiler ve mahalle muhtarlarından görüşülerek elde edilmiştir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları yöneticileriyle görüşülerek çalışmanın verileri toplanmış ve nitel olarak analiz edilmiştir.

Göçmenlerin mekâna yerleşirken kullandıkları ilişki ağları üç dönemde (akut, geçiş ve kalıcı) incelenmiştir. Sahadan elde edilen bulgular araştırmanın hipotezlerini desteklemektedir. Buna göre zorunlu göçmenler mekâna yerleşirken kullandıkları ilişki ağları, birincil ihtiyaçların baskısı, mekânda varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma, hedef mekândaki dış göç ve insani yardım politikaları ile yerel halkın dayanışma/dışlama kültürü içerisinde işlemektedir. Göçmenlerin her dönemde başvurdukları ağlar farklılaşmaktadır.

Göç sürecinde işleyen 'göçmen ilişki ağları' göçmenin sadece göç ederken değil aynı zamanda hedef mekâna yerleşme sürecinde de işlevseldir. Massey vd.'nin zorunlu göç durumuna odaklanmadan tanımladıkları göçmen ilişki ağları, zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşme süreçlerinde de olumsal koşullara bağlı olarak değişen biçim ve oranlarda işlev görmektedir. Bu işlevselliği sayesinde göçmenler yeni mekâna yerleşir ve mekânın üretimine dâhil olur. Bu durumda, göçmen ağlarına erişim ve bu ağlardan yararlanma koşulları da değişir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Zorunlu Göçmen, Mekân, Mekânın Üretimi, Göçmen Ağları,
Mekâna Yerleşme.

ABSTRACT

THE NEW SPACE SETTLEMENT STRATEGIES OF FORCED MIGRANTS The Urban Space Settlement Experience in Şanlıurfa of Migrants Who Escaped from the Syrian Civil War

Sıddıka ÖZTEKİN

This study addresses the practices of forced immigrants to settle in the space within the framework of relationship networks. The theoretical framework of the study consists of Lefebvre's production of space, Harvey's spatial segregation and Massey et al.'s relationship network theory. The study's hypotheses were produced from the problem of how immigrant relationship networks (Massey et al.) that work during the migration process work in the process of forced immigrants' settlement. Hypotheses were tested by qualitative research in the Şanlıurfa field, which received forced mass migration due to the Syrian civil war. Face-to-face interviews were held with 35 Syrian immigrants living in the Eyyübiye, Haliliye and Karaköprü districts of Şanlıurfa through purposeful sampling. Corporate Data were obtained from the Şanlıurfa Provincial Migration Administration, Metropolitan Municipality Migration and Compliance Services Department, AFAD Provincial Directorate of Managers and Neighborhood Mukhtars. In addition, the data of the study were collected and qualitatively analyzed with the managers of non-governmental organizations.

The relationship networks used by the migrants when settling in the space were examined in three periods (acute, transitional and permanent). The findings from the field support the hypotheses of the research. According to this, the relationship networks used by forced migrants when settling in the space, the pressure of the primary needs, the class and identity based on the existing class, the foreign migration in the target space and the policies of humanitarian aid and the local people work within the culture of solidarity/exclusion. Immigrants apply to the networks in each period differ.

The 'immigrant relationship networks' that work in the migration process are functional not only during the migration of the immigrants but also in the process of settling in the target space. The migrant relationship networks that Massey et al. define without focusing on the forced migration situation also function in the settlement process of forced migrants to the target place in varying forms and proportions depending on the contingent conditions. Thanks to this functionality, immigrants settle in the new space and are included in the production of space. In this case, the conditions for accessing and benefiting from migrant networks also change.

Key Words: Migration, Forced Migrant, Space, Production of the Space, Migrant Networks,
Space Settlement.

ZORUNLU GÖÇMENLERİN YENİ MEKÂNA YERLEŞME STRATEJİLERİ

Suriye İç Savaşı'ndan Kaçan Göçmenlerin Şanlıurfa'da

Kentsel Mekâna Yerleşme Deneyimleri

Sıddıka ÖZTEKİN

İÇİNDEKİLER

Onur Sözü.....	iv
Önsöz.....	v
Özet	vi
Abstract	vii
İçindekiler	viii
Tablolar Listesi.....	xii
Haritalar Listesi	xiii
Fotoğraflar Listesi	xiv
Kısaltmalar Listesi	xv
1. TEZİN KONUSU, AMACI, HİPOTEZİ VE YÖNTEMİ.....	1
1.1. Tezin Konusu ve Amacı	1
1.2. Tezin Hipotezleri ve Yöntemi	5
1.3. Tezin Sınırlılıkları	16
1.4. Anahtar Kavram Tanımları	18
1.5. Tezin Sunuş Sırası.....	19
2. MEKÂNIN TOPLUMSAL ÜRETİMİ, GÖÇ VE	
GÖÇMENLERİN MEKÂNLA İLİŞKİSİ	21
2.1. Toplumsal Bir Ürün Olarak Mekânın Üretimi.....	21
2.1.1. Toplumsal Bir Ürün Olarak Mekân	21
2.1.2. Mekânın Üretiminde Sınıfsal, Kimliksel Dayalı Değişkenler ve Devlet	26
2.1.2.1. Mekânın Üretiminde Sınıfsal Değişkenler	26
2.1.2.2. Mekânın Üretiminde Kimliğe Dayalı Değişkenler	30
2.1.2.3. Mekânın Üretiminde Devlet.....	33
2.2. Göçün Ekonomi Politikası ve Göç Türleri	36
2.2.1. Göçün Ekonomi Politikası.....	36
2.2.2. Göç Türleri	39
2.2.2.1. İç Göç ve Dış (Uluslararası) Göç	39
2.2.2.2. Bireysel, Kitleli ve Zincirleme Göç	41
2.2.2.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç	42
2.3. Göç Sürecinde Mekânın Yeniden Üretimi ve	
Göçmenlerin Yeni Mekâna Yerleşme Stratejileri	43
2.3.1. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Birincil İhtiyaçların	
Baskısı	48
2.3.2. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Sınıfsal ve	
Kimliğe Dayalı Değişkenler	49
2.3.3. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Hedef Ülkenin	
Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi	52

2.3.4. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi.....	53
---	----

3. ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇLER VE GÖÇMENLERİN MEKÂNA YENİDEN YERLEŞME STRATEJİLERİ:

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE.....	60
3.1. Dünyada Uluslararası Zorunlu Göçler ve Göçmenlerin Mekân Üretme Deneyimleri.....	60
3.1.1. Uluslararası Zorunlu Göçe Yönelik Anlaşmalar ve Politikalar	60
3.1.2. Dünyada Zorunlu Göçmenlerin Mekân Üretme ve Mekâna Yerleşme Deneyimleri.....	64
3.2. Türkiye'de Zorunlu Göç Politikaları ve Göçmenlerin Mekâna Yeniden Yerleşme Deneyimleri	73
3.2.1. Türkiye Zorunlu Göç Politikaları ve Uygulamaları	73
3.2.1.1. Tarihsel Süreçte Zorunlu Göç Politikaları	74
3.2.1.2. 2011 Sonrası Zorunlu Göç Politikalarına Yakın Bakış.....	80
3.2.2. Türkiye'deki Zorunlu Göçmenlerin Mekâna Yeniden Yerleşmeleri ve Mekânı Üretme Deneyimleri	84

4. ŞANLIURFA KENTİNDEKİ SURIYELİ

ZORUNLU GÖÇMENLERİN MEKÂNA YERLEŞME DENEYİMLERİ.....	92
4.1. Saha Araştırması Hakkında.....	92
4.1.1. Araştırma Örneklemin Seçilmesi ve Sahanın Tasarımı	92
4.1.2. Saha Araştırmasında Kullanılan Bilgi Toplama ve İşleme Teknikleri	101
4.1.3. Araştırma Etiği	105
4.2. Şanlıurfa Kentinin Toplumsal ve Mekânsal Yapısı	106
4.3. Şanlıurfa Halkı ile Suriye Halkı Arasındaki Tarihsel, Kültürel ve Ekonomik İlişki Ağları	112
4.4. Suriye'deki İç Savaş Koşullarının Şanlıurfa Kentine Yansımaları.....	118
4.5. Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Göçmenlere İlişkin Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetim Eliyle Gerçekleştirilen Uygulamalar	125
4.5.1. Merkezi Yönetimin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yereldeki Hizmetleri	126
4.5.2. Yerel Yönetimin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Hizmetleri.....	130
4.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Uygulamaları	135
4.7. Suriyeli Göçmenlerin Kullandıkları İlişki Ağları ve Mekâna Yerleşme Stratejileri.....	144
4.7.1. Suriyeli Göçmenlerin Kullandıkları İlişki Ağları.....	144
4.7.2. Suriyeli Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Stratejileri	148
4.7.2.1. Mekâna Yerleşmede Birincil İhtiyaçların Baskısı	149
4.7.2.1.1. Akut Dönemde Birincil İhtiyaçların Baskısı.....	150
4.7.2.1.2. Geçiş Döneminde Birincil İhtiyaçların Baskısı.....	157
4.7.2.1.3. Kalıcı Dönemde Birincil İhtiyaçların Baskısı	162
4.7.2.2. Mekâna Yerleşme Sürecinde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi.....	168
4.7.2.2.1. Akut Dönemde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi.....	169

4.7.2.2.2. Geçiş Döneminde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi.....	172
4.7.2.2.3. Kalıcı Dönemde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi.....	174
4.7.2.3. Mekâna Yerleşmede Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi.....	181
4.7.2.3.1. Akut Dönemde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi.....	182
4.7.2.3.2. Geçiş Döneminde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi.....	185
4.7.2.3.3. Kalıcı Dönemde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi.....	187
4.7.2.4. Mekâna Yerleşmede Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi	189
4.7.2.4.1. Akut Dönemde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi	189
4.7.2.4.2. Geçiş Döneminde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi	192
4.7.2.4.3. Kalıcı Dönemde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi	195
5. GENEL DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA.....	202
EKLER.....	215
EK-1 İzin Belgesi	215
EK-2 Kaynak Kişiler Listesi	216
EK-2.1 Görüşülen Suriyeli Göçmenler Listesi	216
EK-2.2 Görüşülen Kurum/Kuruluş Listesi.....	218
EK-3 Yarı-Yapılandırılmış Soru Formları	219
KAYNAKÇA	223

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Zorunlu Göçmen İlişki Ağları Sınıflandırılması ve İlişki Ağlarının İçinde İşlediği Koşullar	16
Tablo 2: Zorunlu Kitlesele Göçmenlerin Yeni Mekâna Yerleşme Aşamaları.....	59
Tablo 3: Şanlıurfa İlindeki Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Göçmen Sayısı (2012-2022).....	94
Tablo 4: Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa İlçelerine Göre Nüfus Dağılımı	94
Tablo 5: Görüşme Yapılan Göçmenlerin İlçe ve Mahallelere Göre Dağılımı	103
Tablo 6: Şanlıurfa'da Kurulan Göçmenlere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşları.....	141

HARİTALAR LİSTESİ

Harita.1: Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin İlçelere Göre Nüfus Yoğunlukları	95
Harita. 2: Eyyübiye Merkez Mahalle Göç Haritası.....	98
Harita. 3: Haliliye İlçesi Merkez Mahalle Göç Haritası.....	99
Harita. 4: Karaköprü Merkez Mahalle Göç Haritası	100

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Şanlıurfa Valisinin Suriyeli Kanaat Önderleriyle Buluşması.....	136
Fotoğraf 2: Horizon Derneği	137
Fotoğraf 3: Ev Eşyası	154
Fotoğraf 4: Eyyübiye İlçesi Suriyeli Göçmenlerin Yaşadığı Yerlerin Genel Görünümü	172
Fotoğraf 5: Suriyeli Göçmenlerin Yaşadıkları Mahalleler.....	175
Fotoğraf 6: Hayalim Gerçek Oldu.....	180
Fotoğraf 7: Birlikte Suriye Yemeği Yaptık.....	195

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BAAS	: Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi
BBC	: British Broadcasting Corporation
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CLINIC	: Katolik Yasal Göç Ağı
COVID-19	: Koronavirüs Hastalığı 2019
Et al.	: And others
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IRCA	: Immigration and Reform and Control Act
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
Vd.	: Ve diğerleri
Vb.	: Ve benzeri
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ZORUNLU GÖÇMENLERİN YENİ MEKÂNA YERLEŞME STRATEJİLERİ

Suriye İç Savaşı'ndan Kaçan Göçmenlerin Şanlıurfa'da Kentsel Mekâna Yerleşme Deneyimleri

Sıddıka ÖZTEKİN

1. TEZİN KONUSU, AMACI, HİPOTEZİ VE YÖNTEMİ

Tezin konusu, amacı, hipotezleri, kavramsal tanımlar, bilgi toplama ve işleme araçlarıyla araştırmanın hazırlanmasında kullanılacak yöntemlere bu bölümde yer verilmiştir.

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

Zorunlu göç koşullarında bireyler/kitleler, anavatanlarındaki baskı, şiddet ve savaş koşullarından kaçarak güvenli mekâna/ülkeye doğru göç etmektedir. Yerlerinden edilen bu bireylere/kitlelere yönelen baskının büyüklüğü ve aciliyeti oranında göç ve göç sonrasında hedef mekâna yerleşme, ön hazırlıkların olmadığı ya da yetersiz olduğu koşullarda gerçekleşir. Ancak bu koşullarda bile göç süreçlerinde kullanılan “ilişki ağlarının” işleyip/işlemediği ya da nasıl işlediği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde göç sürecinin nasıl işlediği, ağların nasıl kullanıldığı konulu çalışmalar yaygındır. Oysa göç süreci mekâna yerleşme ile tamamlanmaktadır. Göç literatürü uluslararası zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme sürecini açıklamamaktadır.

Uluslararası zorunlu göçte hedef mekâna yerleşme göçün seyrettiği süreçler bakımından daha önemlidir. Castles ve Miller (2003: 14) zorunlu göç çalışmalarının deneysel olarak zengin olduğunu ancak daha fazla teorik gelişmeye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zorunlu göç çalışmalarına ağırlık verilse de zorunlu göçe yönelik literatürde boşluklar bulunmaktadır. Uluslararası göç kuramları birbirinden farklılaşmış birçok parçadan oluşmaktadır. Uluslararası göçte önemli yer tutan zorunlu ve kitlesel göç bu kuramlar içerisinde yer almamıştır. Mülteciler, sığınmacılar ve yerinden edilmişlere yönelik çalışmalar, zorunlu göç literatüründe daha çok politika yapıcılara sunulmak üzere ya da uyum ve entegrasyon çalışmalarında yerini bulmuştur (Betts, 2017). Zorunlu göçmenlerin mekânsal deneyimlerini araştıran çalışmalar¹ bulunmasına rağmen zorunlu göç sürecinin parçası olarak hedef mekâna yerleşme stratejilerine ilişkin

¹ Bu konudaki çalışmalar için bakınız: Engeldhardt, (2017); Gui, Berry ve Zheng, (2012); Kaygalak, (2009); Meeteren ve Pereira, (2018); Qian, Zhu ve Liu, (2011); Sanders, Nee ve Sernau, (2002); Tümtaş, (2018); Berry ve Roberts, (2018).

araştırmaların ve kuramsal açıklamaların yetersizliği bu tezin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu tez literatürdeki bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlamak amacındadır.

Göç bütün yerkürenin gerçeğidir. Castles, Miller ve Haas'ın (2014) belirttiği gibi göç toplumsal dönüşümün önemli unsurlarındandır ve 21. yüzyıl *göç çağı* olarak tanımlanmalıdır. McAuliffe ve Triandafyllidou (2021: 3) 'nun hazırladığı *Dünya Göç Raporu 2022* verilerine göre göç çağını yaşadığımız günümüzde doğdukları yerden başka yerde yaşayan insanların sayısı 281 milyon; yani dünya nüfusunun yüzde 3,6'sını oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler'in öngörüsüne göre 2050 yılına gelindiğinde kitlesel ve zorunlu göçlerin sayısı artacak ve buna paralel olarak ülkelerin demografik yapılarında sığınmacı ve mültecilerin oranlarında artış olacaktır. Zorunlu ve kitlesel göçlere yönelik bu öngörünün nedeni siyasi baskılar ve katlanılmaz yaşam koşullarının artması ve küreselleşmenin getirisi olan daha mobilize yaşamlarımızın olmasıdır (Engelhardt, 2017:323).

Göç, coğrafi olarak yer değiştirme hareketidir. Göçü sadece yer değiştirme hareketi olarak tanımlamak yeterli olmamaktadır. Çünkü göç, toplumsal dönüşümü, değişimi ve gelişimi ortaya çıkaran ve bu değişimlerden etkilenen toplumsal bir süreçtir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2018: 21). Göç sonucunda göçmenler, yeni hedef mekândaki toplumu ve terk ettikleri mekânı çok boyutlu olarak etkiler ve bu süreçlerden etkilenir (Nakanishi vd., 2008: 9).

Massey vd.'ne (1993) göre uluslararası göçlerde göçmen ilişki ağları önemli işlev görür. İlişki ağı, göçü ortaya çıkaran nedenlerden çok, ülkeler arasında göçün sürekliliğini ve mekân-insan arasındaki etkileşimi ortaya koyar. Aynı zamanda göçmen ilişki ağları, göçmen-göçmen ve göçmen-yerel arasındaki bilgi hızını kolaylaştırdığı için göç sürecinin sancılı geçmesini engeller. İlişkiler ağı, göçün dört aşamasında-göç kararının alınması, göç akınlarının ve uluslararası ağların oluşması ve göçmenin yeni mekâna yerleşmesi-rol oynamaktadır.

İnsanlar toplumsal, ekonomik, politik ya da ekolojik nedenlerle, gönüllü ya da zorunlu göç etmektedir. Gönüllü göçmenler sınıfsal, kimliksel ve kültürel statüleriyle ilişkisel olarak parçası oldukları ve kullandıkları ağlar yoluyla göç eder ve hedef mekâna yerleşir. İlk gelen göçmen göç kararı alırken, göç ederken ve göçten sonra hedef mekâna yerleşirken ilişki ağlarına sahip değildir. Öncü olarak gelen göçmenlerin, terk ettikleri mekânda bıraktıkları akraba ve arkadaşlarla olan ilişkisi devam eder. Öncü göçmenlerden sonra gelen göçmenler göç kararını alırken bu öncü grubun deneyimlerinden yararlanır ve onların inşa ettiği sosyal altyapıyı kullanır.

Gönüllü göçmenler, geldikleri mekândaki topluma, köken, dil, din ve politik vb. unsurlar üzerinden kurdukları sosyal altyapıyı kullanarak ilişki ağlarını oluşturur ve bu ağlar aracılığıyla topluma eklenir (Massey ve Garcia Espana, 1987). Gönüllü göçmenler, göçmen ağları sayesinde gideceği yer hakkında bilgiye sahiptir ve buna göre gideceği yeri seçmektedir. Bilgi sahibi olan göçmen, göç ederken ve göç ettiği mekâna yerleşirken katlanacağı riski ve maliyeti de öngörebilir. Aynı zamanda bu ağlar aracılığıyla göçmen, yeni mekâna yerleşirken ortaya çıkabilecek sorunları daha kolay çözebilmekte ve yeni toplumsal yapıya daha hızlı adapte olabilmektedir.

Zorunlu göç koşullarında ise bireylerin/kitlelerin iradeleri dışında-baskı, şiddet ve savaş koşulları vb. gibi durumlar-yerlerinden edilmeleri söz konusudur. Yerinden edilmeye neden olan baskının şiddeti ve aciliyeti oranında hedef mekâna yerleşirken göçmen, göç sürecini ön hazırlığının olmadığı ya da yetersiz olduğu koşullarda gerçekleştirir (Berry ve Roberts, 2018: 31). Bu durumda, göçmen ilişki ağlarına erişim ve bu ağlardan yararlanma koşulları da değişir.

Zorunlu göçmenlerin yeni gelinen mekâna yerleşme süreçleri ile gönüllü göçmenlerin yaşadığı deneyimler birbirinden farklıdır. Bu durumun test edilmesi için göçmen ilişki ağları önemli olanak sunmaktadır. Çünkü göçmen ilişki ağı kuramı, diğer kuramlardan farklı olarak göç süreci içerisinde kaybolan göçmene öncelik vermekte ve mekân ve zaman açısından sürekliliği incelemektedir. Aynı zamanda göçmen mekâna yerleşirken ortaya çıkan sorunları çözüme biçimlerinde de bu ilişki ağlarını kullanmaktadır. Göç, çok boyutlu bir yapı sunar. Zorunlu göç durumu ise bu durumu daha karmaşıklaştırır. Bu yüzden daha geniş açıdan bakmaya yardımcı olacağı düşüncesi ile ilişkiler ağı zorunlu göçmenlerin yeni mekâna yerleşirken kurdukları stratejilerinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.

Göçmen ağlarının varlığı, güçlü ya da zayıf olması dünyadaki göç hareketlerinin yönünü belirlemektedir. Göçmen ağları ne derece güçlüyse göçmenler bu yöne hareket edecektir. Göç ağlarının temel sonucu, göçün yönünü seçme özgürlüğüdür. Göçmenin özgürlüğünden kastedilen göçmenin göç etmeden önce oluşmuş ağlar arasından biri ya da birkaçı içerisinde hareket olanağının olmasıdır. Çünkü göçmenler, neden ne olursa olsun basitçe karar verip göç hareketine başlamaz. Zorunlu göçlerde göç kararının alınmasındaki en önemli neden güvenli mekân ihtiyacının karşılanmasıdır. Bu açıdan göçmen ağları, zorunlu göçmenlerin göç sürecini anlamamıza, test etmemize ve bu süreçlerin analizine yardımcı olacaktır (Bartram vd., 2019: 207-208). Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşme süreçlerini açıklayabilmek açısından da bu ağlar önemli olmaktadır.

Zorunlu göçlerde göçmen ilişki ağlarının özellikle hedef mekâna yerleşme sürecinde nasıl işlev gördüğü ayrıntılı olarak incelenmemiş bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Bu araştırmanın cevap aradığı soru bu noktada ortaya çıkmaktadır: **Zorunlu göçmenler geldikleri hedef mekâna nasıl yerleşiyorlar?** sorusuna Massey vd.'nin ilişki ağı teorisiyle birlikte Lefebvre ve Harvey'in mekân teorilerinden yararlanarak cevap aranmıştır.²

Bu konunun incelenmesi açısından 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş sonucunda Türkiye'ye zorunlu göçle gelen kitlelerin mekânsal deneyimleri önemli bir olanak sunmaktadır. Türkiye ilk olarak Suriyeli göçmenlere³ yönelik açık kapı politikası uygulamıştır (OSAM, 2015: 12). Suriye'den gelenlerin hızla artması sonucunda Türkiye'nin göçmenlere yönelik bu politikasında 2014 yılından sonra kısıtlamalara gidilmiştir. 2016 yılından itibaren Suriye'den gelenlere geçici koruma statüsü verilmeye başlanmıştır (Mencutek, 2019: 29). On bir yıllık bu süreçte Türkiye'nin büyükşehirleri ve Suriye'ye sınır olan kentleri başta olmak üzere 81 ilinde sayıları 4 milyona yaklaşan (3 milyon 636 bin) geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli göçmen bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Verileri, 2022).

Kitleler halinde göçmen akışının devam ettiği ve göçmenlerin kalış sürelerinin öngörülemediği erken dönemde uydu kent, çadır kent ve geçici koruma kampları kurulmuş ve Suriyeli göçmenler buralara devlet tarafından yerleştirilmiştir. Süreç içerisinde 10 ile 25 geçici barınma merkezi aktif olarak kullanılmıştır. 2013 yılından itibaren kamplardaki kapasitenin dolmasına paralel olarak Suriyeli göçmenlere Türkiye kent merkezlerine yerleşme izni verilmiştir. Kampta kalanların sayısının 2019 yılından sonra %1'in altına düşmesi sonucunda aktif olan tüm kamplar kapatılmıştır. Kamplardan çıkan Suriyeli göçmenlerin sınır kentlerinden Türkiye'nin 81 iline dağılmıştır. Göç İdaresi verilerine göre (2021) Suriyeli göçmenlerin %98'ini aşan kısmı kentlerde yaşamaktadır. Suriyeli göçmenler *kamp mültecilerinden kent mültecilerine* dönüşmüştür (Morgül vd., 2021:8).

Şanlıurfa, uluslararası zorunlu göçmenlerin mekânsal konumlarını ve mekâna nasıl yerleştiklerini incelemek açısından önemli bir kenttir. Türkiye'nin Suriye ile en uzun sınıra sahip kenti Şanlıurfa, Suriye'den gelen kitlesel göçün önemli bir kısmına ev sahipliği yapan kentlerden olmuştur. Şanlıurfa'nın Suriye'ye sınırı olması ve coğrafi yakınlığı bu kentteki Suriyeli göçmen nüfusunun yoğun olmasının nedenleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca

---

² 1.2. Tezin Hipotezleri ve Yöntemi başlığı altında ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

³ Suriye'den zorunlu göçle ile gelenlerin statüsündeki karmaşıklık (sığınmacı, mülteci, geçici koruma altında olması vb. gibi) ve "Suriyeliler" tabirinin yaftalama olarak kullanılmasından dolayı tezde Suriye'den gelen zorunlu göçmenler için "Suriyeli göçmen" kavramı kullanılmıştır.

tarihsel olarak Suriye toplumu ile Şanlıurfa halkı arasında gelişmiş olan toplumsal ilişkiler, ekonomik ve akrabalık bağları (ilişki ağları) bulunmaktadır.

Şanlıurfa il merkezi ve ilçelerinde yer alan geçici koruma statüsündeki toplam Suriyeli göçmen nüfus 425.853'tür (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Verileri, 2022). Savaşın ilk yıllarında Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler kamplarda ve çadır kentlerde barınırken, 2013 yılından sonra göçmenlerin önemli bir kısmı kentte yaşamaya başlamıştır (Karasu, 2016: 1000). 2019 yılında kampların kapatılmasından sonra Suriyeli göçmenlerin tamamı kent merkezine eklenmiştir. Suriyeli göçmenlerin, Şanlıurfa kentinde hangi ilişki ağlarını kullanarak mekâna yerleştikleri ve bu ağları kullanırken ve yeniden üretirken hangi süreçlerden geçtiğini analiz etmek tezimiz için önemlidir. Göçmenlerin göç ederken kullandıkları ilişki ağlarının hedef mekâna yerleşirken işleyip/işlemediğini görmek adına da Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin mekânsal ve toplumsal konumları yol gösterici olmuştur.

1.2. Tezin Hipotezleri ve Yöntemi

Göç, temel olarak bir *toplumsal mekânın* terk edilmesi ve sonucunda yeni *toplumsal mekâna* yerleşme sürecidir (Şengül, 2017). Toplumsal mekân değişimi, göçmenler tarafından zorunlu ya da gönüllü olarak gerçekleştirilebilmektedir. Gönüllü göç koşullarında, göçmenler sınıfsal ve kültürel statüleriyle ilişkisel olarak parçası oldukları ve kullandıkları *ağlar* (Massey vd., 1993) yoluyla göç eder ve hedef mekâna yerleşir. Göçmen ağları göçmeni mekâna bağlar ve göçmenin mekânda yol almasını sağlar.

Lefebvre'nin (2014) belirttiği gibi her toplum kendi mekânını üretir. Toplumsal bir ürün olan mekân, sınıfsal, kültürel, etnik ve dini farklılıkları içerir. Göçmenler, sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılıkları içinde, geldikleri mekânın üretimine dâhil olur. Bu çoğu zaman gerilimli bir süreçtir. Göçmenlerin yeni mekâna yerleşmeleri, Harvey'in (2002) de ortaya koyduğu gibi var olan mekânsal eşitsizlik ve ayrışma dinamiklerinin içinde gerçekleşir. Mekânın üretimini belirleyen toplumsal eşitsizlikler ve sınıfsal yapılanma, göç kararının alınmasından göçmenlerin yeni mekâna yerleşmelerine kadar geçen sürecin de temel belirleyicisidir.

Massey vd. göç sürecini açıklamak üzere *Ağ teorisini* önermektedir. Massey vd.'in (2014) "Ağ Teoremi" ne göre göçmenler hedef ülke ve bıraktıkları ülke arasında eski ya da yeni göçmenlerle ya da yerli halkla etnik köken, vatandaşlık, arkadaşlık gibi faktörlere bağlı olarak ilişki ağı kurmaktadır. Massey vd. (1993: 460-461) daha önce göç etmiş kişilerin

varlığının göç etme sürecinde göçmen olmayanları teşvik edeceği ve göç etme isteğini arttıracığına yönelik değerlendirmede bulunmuşlardır. Göç süreci ilerledikçe yeni gidilen mekânda sosyal olarak bir altyapı inşa edilir. Bu sosyal altyapı her göç akını ile yenilenir ve genişler. Bu süreci Massey (1990) birikimli nedensellik olarak tanımlamaktadır. Ağ bağlantıları ve göç birbirlerini besleyen, büyüten ve genişleten ikili yapılanma sunar. Özellikle uluslararası alanda hareket eden göçmenler, göç ederken geçirdikleri süreçte, yeni geldikleri mekânda ve buraya girişlerinde daha önceden kurulan sosyal altyapıyı ve bu sosyal altyapının sunduğu ağları kullanır.

Göçmen ağları, göçmenler arasındaki bilgi akışını da kolaylaştırdığı için potansiyel göç edecek kişilerin, göç ederken ve yeni mekâna yerleşirken gerçekleşecek maliyetleri ve riskleri azaltmaktadır. Ağ kuramının diğer önemli noktası da göçün risk ve maliyet içermesinden dolayı göçmenin, gideceği hedef mekânı nispi olarak seçme durumudur. Çünkü insanlar dünya haritasını açıp gitmek istediği yeri soyut anlamda seçemez. Gönüllü ya da zorunlu göçmenler göçün içinde barındırdığı riskleri en aza indirecek ve onlara yardım edecek bireyler ya da kuruluşların olduğu yerlere gitme eğilimi gösterir.

Göçmen ilişki ağları sadece göç sürecinin daha az maliyetli ve riskli olmasını sağlamaz. Bunun yanında ilişki ağları göç ettikten sonra hedef mekâna uyumu da kolaylaştırır. Göçmen ağları genişledikçe ve büyüdükçe bu ağlar sadece eski göçmenler ve potansiyel göçmenler arasında gerçekleşmez. Göçmenler yeni gelen mekândaki topluma köken, dil, din ve politik vb. unsurlar aracılığıyla bağlanmakta ve yeni göçmen ağları kurabilmektedir. Göçmen-göçmen, göçmen-yerel halk arasında kurulan bu ağlar göçün cazibesini arttırmaktadır. İlişki ağları zamanla yeni gelen mekânda göçmenin daha çok görünmesini sağlamaktadır (Massey ve Garcia Espana, 1987). Göçmenlerin görünür olması göçmenlerin kendinden sonra gelecek olan bireylerle göçmen ilişki ağı kurması anlamına gelir.

Ağ kuramına göre göçmen ilişki ağlarının varlığı/yokluğu göç kararının alınmasını etkilemektedir. Bu ağlar sayesinde göçmen, uluslararası sınırları aşar, yeni gelen mekâna yerleşir, mekânı şekillendirir ve üretir (Tilbe, 2021: 21). Göçmen ilişki ağları göçmenin sadece göç ederken değil aynı zamanda hedef mekâna yerleşme sürecinde de işlevseldir. Bu işlevselliği sayesinde göçmen hedef mekâna yerleşirken kullanacağı ağları tarihsel, ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak daha önceden var olan ağlar aracılığı ile kurabilirken akraba, arkadaş vb. ya da yasa dışı yollarla da mekâna yerleşebilmektedir. Göçmenler, toplumsal rollerin yeniden üretimini hedef mekâna yerleşirken kurdukları ilişkiler sonucunda

oluşturabilir. Gittikleri mekânda kurdukları ağlar onların mekâna yerleşme, iş bulma ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında tamamlayıcı olabilmektedir. Massey vd.'i ilişki ağlarının göçmenin sosyo-ekonomik seviyesini dönüştüreceğine yönelik çıkarımları bulunmaktadır. Massey vd. (2014) göçmen ilişki ağlarının işlevini gönüllü göçmen üzerinden anlatmakta ve zorunlu göçmenler açısından değerlendirmemektedir.

Zorunlu göç, bireylerin/kitlelerin iradeleri dışında yerlerinden edilmelerinin ve insanca yaşam koşullarının ortadan kalkması sonucu gerçekleşir. Zorunlu göçmenler, gönüllü göç edenlere göre yeni mekâna yerleşirken daha güç koşullarla karşılaşmaktadır. Zorunlu göçmenlerin göçmen ilişki ağlarına erişmeleri gönüllü göçmenlere göre farklılıklar göstermektedir. Gönüllülük halinde göç süreci zorunlu göçe göre daha kontrollü ve planlı işler oysa ki zorunlu göçün tüm süreçleri zaman baskısı altında, riskli, maliyetli ve güvenliksiz bir ortam içinde gerçekleşir.

Massey vd.'nin (1993) zorunlu göç durumuna odaklanmadan tanımladıkları göçmen ilişki ağları, zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşme süreçlerinde de olumsal koşullara bağlı olarak değişen biçim ve oranlarda işlev görmektedir. Ancak literatürde göçmen ilişki ağlarının zorunlu göç ve zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşme durumlarında nasıl işlev gördüğü ampirik araştırma bulgularıyla ortaya konmamıştır. İşte bu tezde “Zorunlu göçmenlerin geldikleri hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları nasıl işler? sorusuna yanıt aranmaktadır.

Bu tezde, zorunlu göç öncesinde Massey vd.'nin (1993) tanımladığı göçmen ilişki ağlarının var olduğu koşullarda zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşirken bu ağları nasıl kullandıkları aşağıdaki hipotezlerle test edilmiştir:

Birinci hipotez: **“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları birincil ihtiyaçların baskısı altında işler”** : Zorunlu ve kitleler halinde yapılan göç insanların etnik köken, inanç, sınıf vb. gibi nedenlerle göçe zorlanması durumudur. Zorunlu göç eden bireylerin ya da kitlelerin göç kararı almasındaki en önemli etken güvenli mekân arayışıdır. Göçü zorunlu kılan koşullar, ağların önemini arttırdığı kadar bu ağlara ulaşmanın ve onlardan yararlanmanın aciliyetini de arttırmaktadır.

Zorunlu göçmenler, gönüllü göçmenlere göre ilişki ağlarının en acil olanına tutunur. Zorunlu göçmenler, öncelikle en yaşamsal olan ağları kullanır ve bunlar yasal olabildiği gibi yasa dışı da olabilmektedir. Bilindiği üzere gönüllü göçmenler, göçü daha önceden planlamaktadır ve hangi ağın yararlı olacağını değerlendirerek bağlantılar kurmaktadır. Oysa ki zorunlu göçmenlerin böyle bir değerlendirme yapma zamanı ve olanağı yok ya da sınırlıdır.

Bu nedenle göçmenler en kolay erişilebilen ağlardan en acil ihtiyaçları için yararlanır. İhtiyaçların aciliyetinin yarattığı baskı altında göçmenler, ilk önce aile, akraba ya da arkadaşlar gibi birincil ilişki ağlarını kullanılabileceği gibi yasa dışı ağlara da başvurabilir. Hedef mekândaki kalma süresi uzadıkça ve ihtiyaçların aciliyet dereceleri değiştikçe göçmen ilişki ağlarından yararlanma biçimi ve yararlanılan ağlar da değişir.

Göç eden bireylerin yeni toplumsal mekânın parçası olabilmesinin ön koşulu iş ve barınma ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ancak zorunlu göç koşullarında gelen göçmenlerin bu temel ihtiyaç sıralamasında birinci sırayı güvenlik alır. Zorunlu göçmenler, yeni toplumsal yapının parçası olurken güvenli mekân arayışına girer ve güvenli mekânı bulduğunda buralara tutunur. Göçmen ağları, zorunlu göçe hazırlıksız yakalanan göçmenleri, eski ve yeni göçmenleri ve göçmen olmayan insanları bağlar. Göçmenler, bu bağı aile, arkadaş veya yeni gelinen toplum ve toplumun yapısal özellikleri üzerinden kurar. Zorunlu göçteki bu hazırlıksızlık durumu göçmenlerin gönüllü göç durumundakinden farklı olarak ağlara tutunmasına yol açar. Zorunlu göçmenler hazırlıksızlık halini bu ağlar aracılığıyla en aza indirebilmektedir. Göçmen ilişki ağları zorunlu göçmenlerin güvenli mekâna yerleşme, barınma ve iş bulma gibi temel ilksel ihtiyaçlarını karşılamasında göçmenlere yardımcı olmaktadır (Massey vd., 1993:29).

Massey vd.'ne (2014: 29-30) göre göç ilişkileri ne kadar genişler ve yayılırsa uluslararası göç sürekli hale gelir ve göçmenlerin sosyo-ekonomik seçiciliği azalır. Yeni gelinen mekânda göç edenlerin temsili daha fazla görülür. Zorunlu göçmenler mekâna yerleşirken kullandığı ağlar sayesinde yeni toplumsal mekânın parçası olur. Aciliyetin oranına göre zorunlu göçmenler, ilk başta en elzem ağları kullanarak mekâna yerleşme potansiyelini devreye sokar. İnsani yardımda, mülteci kampları gibi kısa süreli ve geçici çözümler ilksel ihtiyaçların karşılanmasında gereklidir (Loose ve Maguire, 2020: 17).

İlksel ve acil ihtiyaçların karşılanmasının ardından birincil ihtiyaçlar zamanla yerini barınma ve iş bulma gibi yine temel ihtiyaçların karşılanmasına evrilir. Mekâna yerleşirken zorunlu göçmenler bu baskı altında yeni topluma eklenir ve toplumda var olan yapıya dâhil olur. Zorunlu göçler sonucunda hedef mekâna eklemlenen göçmen ilksel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra siyasi, ekonomik ve sosyal bağlar kurarak ilişki ağlarına yenilerini ekler. Bu birincil ihtiyaçlar kadar elzem olmasa da yeni gelinen mekânı yeniden üretmeleri ve farklı şekilde kullanmaları sonucunu doğurur.

İkinci hipotez: ***“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma yapısı içinde işler”***: Zorunlu ve

kitleler halinde yapılan göçlerde farklı sınıflara ve kimlik gruplarına mensup bireyler ilk bakışta göçü ve sonrasında yeni mekâna yerleşme sürecini benzer biçimde deneyimliyor gibi görünmekte ya da genellikle böyle algılanmaktadır. Oysa göç zorunlu ve kitleler halinde olsa bile farklı sınıflar ve kimlik grupları göçü ve mekâna yeniden yerleşme sürecini aynı koşullarda yaşamaz.

Zorunlu göçle gelenler, anavatanlarında mekânsal olarak yerleşik konumdadır. Oysa ki geldikleri güvenli ülkede mekâna *ilişkilene* yoluyla eklenmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman, zorunlu göçmenler güvenli ülkedeki toplumsal ve mekânsal yapıya çeşitli ilişki ağlarıyla katılır. Bu eklenme süreci, hem kitlesel olarak dışlanmayı hem de sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılıklarla mekâna yeniden yerleşmeyi içerir. Zorunlu göçle gelenler hedef mekâna yerleşirken kurduğu ilişki ağları göçmenlerin sınıfsal ve kimliğe dayalı yapısı içerisinde gerçekleşir. Bununla birlikte tarihsel süreçte aynı kültür ve kimlik yapısına yönelen göçmenin de hedef mekâna yerleşirken mekândaki sınıf ve kimlik yapısına benzer şekildeki yerleri tercih etmektedir. Sınıfsal ve kimlik yapılarından farklı yapılar içerisinde hedef mekâna yerleşmeleri halinde göçmen, mekânsal olarak ayrışma ile mekânın yeniden üretimini gerçekleştirir.

Lefebvre'e göre mekân, üretim ilişkilerinden etkilenen, üretim ilişkilerini etkileyen, değiştiren ve onları dönüştüren toplumsal ilişkileri içerir. Her toplum, kendi mekânını üretir. Mekânın üretiminde ortaya çıkan yeni mekânlar aynı zamanda yeni toplumsal ilişkilerin de kaynağını oluşturur. Lefebvre'e göre (2019: 83) mekânsal ayrışma toplumsal farklılaşmadan ayrı düşünülemez. Bu nedenle toplumda farklılaşmayı arttıran etkilere bakılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu etkilerden ilki kapitalist sistemin sermaye ve emek ilişkisine dayanan ve iç çelişkilerini barındıran yapısıdır. Toplumun sınıfsal ve kültürel olarak farklılaşması, mekânın üretiminin bu farklılıkları içermesi ile sonuçlanır. Mekânla ilişkisel olarak bu yapı yeniden üretilir. Sınıf mücadelesi, mekânda yaşanır. Toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği mekân aynı zamanda toplumsal ilişkilerden etkilenen yerdir. Mekân kavramı durağan değildir ve diyalektik ilişkiyi barındırır. Hem ürün hem de üretici olan mekân, ekonomik, toplumsal, sosyo-kültürel, siyasal ve toplumsal ilişkilerin kaynağıdır. Toplumsal ilişkilerin kaynağı toplumsal mekân, toplumdaki hâkim olan üretim biçimine yön verir, dönüştürür ve üretim biçimiyle değişir. Toplumsal eşitsizlikler, toplumsal mekânda yeniden üretilir (Lefebvre, 2014: 25).

Sınıf; statüyü, maddi ilişkiler içindeki konumu, geliri, eğitimi, toplumsal konumunu kapsayan geniş bir kavramdır (Dworkin, 2012: 19, Boratav, 2005: 10). Bir toplumda sınıfsal

yapının oluşumu üretim ilişkilerine, sermayeye ve pazara ulaşmaya dayanır. Toplumsal sınıfların belirlenmesinde temel nokta üretim araçlarının kontrolü yani üretim araçları üzerindeki mülkiyet olmaktadır. Sınıfsal yapının belirlenmesinde bireylerin kendini sınıf içerisinde nasıl konumlandığından ziyade bireyin maddi ilişkiler içindeki konumları belirleyici olmaktadır (Savran vd., 2015: 27).

Toplumdaki sınıf, kimlik, dil, din ve cinsiyet gibi eşitsizlikler, mekânsal ayrışmaya neden olur. Mekân bu eşitsizlikler üzerinde kurulmakta ve bu eşitsizliklerin stratejilerinden bağımsız olmamaktadır. Harvey'e (2002: 11) göre mekânsal ayrışmaya etki eden faktörlerin başında, gelir düzeylerinin farklılaşması, etnik ve ırksal özellikler ve toplumsal statü gelmektedir. Mekânsal ayrışmanın oluşumunda etkili olan sınıf ya da sınıfsal yapıdır. Üretim tarzının oluşturduğu sınıf ile üretim tarzının dinamiklerince şekillenen toplum arasında zorunlu bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal ilişkilerin üretimi ve mekânsal ayrışma sınıfsal yapıyla derinleşir ve dönüşür. Toplumlar içerisindeki çelişkili ve eşitsizlikçi yapının mekâna yansması mekânsal ayrışmadır. Mekânsal ayrışma toplumdaki insanların değer yargılarını, bilinçlerini ve tercihlerini de yeniden üreten bir mekanizmadır. Harvey'in (2015: 193) de belirttiği üzere toplum içerisinde bulunan sınıfsal yapının karmaşıklığına paralel olarak mekânsal farklılaşma ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiler de karmaşıklaşmaktadır.

Sınıf ve kimlik arasında yakın bir ilişki vardır. Sınıf ve kimlik birbiriyle tamamen ilişkili olmasına rağmen birbirine indirgenmeyecek olgulardır (Erbaş, 2019: 101). Mekânda kimlik, toplumsal, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin içinde oluşur ve bu ilişkilere yön verir. Toplumsal gruplar, kimlik yapısı altında birbirlerine karşı sınırlarını çizmektedir (Marley ve Robinsi, 2011: 74). Toplumsal anlamda kimlik, toplumu oluşturan gruplar arasındaki ilişkilerin yeniden üretilmesi ile doğrudan ilgilidir. Çünkü kimlik, kişinin içinde bulunduğu toplumsal örgütlenmenin aidiyeti doğrultusunda var olabilmektedir. Kimlik toplumsal mekânda tanımlanır, değişir, gelişir, dönüşür ve anamlanır. Mekân, kimliklerin coğrafi, kültürel, sosyo-ekonomik ve düşünsel anlamda biçimlendirilmesini sağlar. Bauman'a (2001: 12) göre kimlik ortadan kalkmayan sürekli inşa edilen ve tanımlanan bir kavramdır. Bir mekânın toplumsal olarak kimlik kazanması, üretilmesi ve örgütlenmesi bireysel ya da grup olarak yaşanılacak yerin belirlenmesinde önem taşır. Toplumsal yapıdan ayrılmayan kimlik, mekândan bağımsız düşünülemez. Çünkü mekân bireyin nasıl bir kimliği olduğunu belirlerken aynı zamanda bu kimliklerin değişmesini sağlamaktadır. Kimlik, kendi içinde kapsayıcılığın, karşı kimliğe ise dışlamanın ve ayrımcılığın aracıdır. Mekân farklılıkları içinde

taşır ve bu mekân çelişkilerin mekânı olarak yeniden üretilir ve ayrışma mekânlarını oluşturur.

Mekânın üretimini belirleyen toplumsal eşitsizlikler, göç ve göç sonrası hedef mekâna yerleşme sürecinin temel belirleyicilerindendir. Terk ettikleri mekânlarda toplumsal ve mekânsal farklılaşma koşulları içinde yerleşik olan göçmenler göçle geldikleri mekânlarda da bu mekânların özgül koşulları içinde şekillenmiş olan toplumsal ve mekânsal farklılaşma koşulları içine yeniden yerleşir. Yeni mekânlara yerleşme süreci sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılıklar dolayımında gerçekleşir. Göçmenler, bu somut mekânın toplumsal üretiminin parçası olur. Göçmenlerin içinde hareket ettikleri ağ ilişkilerini belirleyen sınıfsal ve kültürel statüleri birbirinin içine gömülüdür. Böylece göçmenler bu ağlar içerisinde hareket ederken yeni mekânlarına yerleşir ve kendi mekânlarını üretir.

Üçüncü hipotez: ***“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları hedef ülkenin “dış göç ve insani yardım” politikaları ve hukukunun belirlediği koşullarda işler”***: Göç alan ülkelerde devletin dış göç ve insani yardım politikaları göçle gelen insanların mekâna yerleşmelerini etkileyen/belirleyen önemli değişkenlerden biridir. Göç karmaşık bir süreç olduğu için etkili politikaya gereksinim duyulan bir olgudur (McCarthy ve Ronfeldt, 1982: v; Çağlayan, 2006: 68). Bu yüzden, göç politikaları, göç akımlarına ve göçmenlerin nüfusa, ekonomiye ve sosyal yaşama etkilerine göre oluşturulmaktadır (Fargues vd., 2011: 2). Göç, birçok ülkeye ve kente uzun vadede olumlu katkı sağlarken; aniden gelişen kitlesel hareketler söz konusu olduğunda uzun vadede bu hareketler insanlık krizlerine yol açabilmektedir.

İnsani yardım, insanın temel ihtiyaçlarını karşılamak için sunulan hizmetlerdir. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (2004) insani yardım kavramını krizden etkilenmiş toplumlara yönelik hayat kurtarmak ve acıları azaltmak üzere yapılan yardım olarak tanımlamaktadır. İnsan hayatının ve sağlığının korunması bununla birlikte mal ve can güvenliğinin sağlanmasına yönelik tüm faaliyetler insani yardım faaliyetleri içerisinde gösterilmektedir. UNHCR (1997: 14) açlık, hastalık ve siyasi baskı gibi günlük yaşamın akışını engelleyecek sorunları, insani duruma yönelik tehditler olarak sıralamaktadır. Zorunlu göç, insani durumu tehdit eden ve insani yardıma ihtiyaç duyulan olayları kapsayan süreçtir. İnsani yardım genellikle ulusal düzeyde karar alınıp uygulanacak politikalar çerçevesinde gelişir (Loose ve Maguire, 2020: 17).

Lefebvre'nin mekânın üretimi fikri devletin bir mekânda ortaya çıktığı ve yine bir mekânda son bulduğunu desteklemektedir. Devlet, bir toprak parçasının mekân olarak

üretmesini kendine gerçeklik olarak kabul etmiştir. Devlet, toprak parçasını ulaşım yolları, ticaret ağları vb. gibi maddi olanaklar üzerinden düzenlemektedir. Bu anlamda devlet, mekânsız olmaz ve mekâna ihtiyaç duyar. Devlet, üretim tarzının ve üretim ilişkilerinin mekânsal olarak dayanak alıp örgütlenmesi şeklinde vücut bulur (Lefebvre, 1978: 262).

Her devletin kendi göç politikası ve buna yönelik hukuki yaptırımları bulunmaktadır. Devletler, ülkesine kimlerin girebileceğini, ne kadar süre kalabileceğini, hangi statü ile hangi faaliyetlere katılabileceklerini tek taraflı olarak belirlemektedir. Göçmenin statüsü gideceği ülkeye göre yasa dışı göçmen statüsü olabileceği gibi yasal statüye de kavuşabilmektedir. Zorunlu göçmen, hükümet politikaları ile yasal statüye kavuşabileceği gibi ilk önce yasal konumdayken göçün boyutu ve politikaların değişmesine bağlı olarak göçmen hedef mekâna yerleşirken yasa dışı statüye bürünebilmektedir.

Devletin göç ve insani yardım politikaları ve müdahaleleri, göç ve göç sonrasına etki etmektedir. Göçmenlikle ilgili düzenlemeler, nüfus hareketinin seviyesini ve göç ve sonrasında hedef mekâna yerleşme süreçlerini ve mekânsal ayrışmayı belirlemektedir (Erbaş, 2019: 100). Hedef ülkedeki göç politikaları ve hukuki düzenlemeler toplumun göçmenlere yaklaşımlarını etkilemektedir. Bu politikaların etkisiyle zorunlu göçmenlere güvenli bir ortam sunabileceği gibi göçmenlerin dışlanmasına ve toplumsal kabulün olmadığı bir çerçeveye de bürünebilir. Göçmenin hedef mekâna ilk geldiği zaman göç politikaları göçmeni kabul edici ve kapsayıcı olabilirken göç hızının artması karşısında bu göç politikaları hedef ülke tarafından daraltılabilmektedir. Bu politikaların daraltılması göçmenlerin hedef mekâna gelmesinin ve yerleşmesinin önünü kesmemektedir. Çünkü göçmen ilişki ağları bir kez kurulduktan sonra durdurulamaz. Yasal olan çerçeve yasa dışı olarak zorunlu göçmenin hedef mekâna yerleşmesine yol açar.

Göç alan ülkenin göç politikalarından bağımsız olarak gelişen göçmen ilişki ağı bir kere kurulduktan sonra hükümetlerin bunları kontrol etmesi oldukça güçtür. Bu politikalar göçmen ilişki ağlarını kısıtlayabilir ya da bu ağların daha çok gelişmesini sağlayabilir. Bazı hükümetler ilişki ağlarını kontrol edebilmek için göçmen ağlarının gelişimini sağlayacak politikalar oluşturur. Örneğin göçmenlerin aile birleşimleri yoluyla biraraya gelmesini hedefleyen politikalar, ilişki ağların gelişmesini ve güçlenmesini sağlar. Bu politikalar göçmen ailelere, ülkeye özel giriş hakkı tanıdığı için ilişki ağının gelişmesine neden olur. Bunun karşılığında hükümetler ağların gelişimini engellemek için koydukları yasalarla göçmen ilişki ağların gelişimini ve yayılımını azaltabilir veya yok edebilir (Massey vd., 2014:

29-30). Hükümetler, göç ve insani yardım politikalarıyla göçmenlerin mekâna yerleşme süreçlerine de müdahale gösterebilmektedir.

Zorunlu göç durumunda mekâna yerleşme, yapısal faktörler, politika yapıcılar ve sivil toplum kuruluşları tarafından belirlenebilmektedir. Siyasi nedenle kitlesel zorunlu göçe maruz kalanlar, göç hareketinin başlangıcında komşu ülkeye doğru hareket etmektedir. Zorunlu göç edenler, göç edeceği yeri seçerken hedef ülkenin göç politikası, fiziki ve kültürel yakınlığına bakarak tercih etme eğilimi göstermektedir.

Hedef ülkenin zorunlu göçle gelenlere yönelik insani yardımı destekleyici politikalarının güçlü olmadığı koşullarda göçmenler sahip oldukları göçmen ilişki ağlarına başvurmaya daha yatkındır. Göçmenin hedef mekâna yerleşme sürecinde devlet politikaları göçmen ilişki ağlarını destekleyeceği gibi olumsuz olarak göçmen ilişki ağlarını mekâna yerleşme sürecinde de etkileyebilir. Göç eden bireyin hedef mekâna gittiğinde karşılaşacağı sorunların başında resmi izinlerin alınmasındaki güçlükler gelmektedir. Göçmen, hedef mekâna yerleşirken kullandığı ilişki ağlarını hükümet politikalarından bağımsız olarak sürdürdüğünde yasa dışı alanlara kayıp, illegal yollar bulabilmektedir.

Dördüncü hipotez: **“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürü içinde işler”**: Göç alan ülkelerdeki yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürünün olması göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerini etkilemektedir. Göç sonucunda farklı kültürler birbirleriyle karşılaşır (Esen ve Duman, 2019: 4). Kültür, insanın kendi hayatını üretmesinin diğer adıdır (Lefebvre, 2016: 44). Kültür, bir üretme tarzı olarak toplumdaki kaynakların bölüşümüne yön verir. Göç, farklı iki toplumun ve kültürün birbiri ile etkileşime girdiği ve iletişim kurduğu süreçtir. Bu sürecin farklı kültürleşme süreçlerine yol açacağı göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. İnsanların özgürce, istedikleri mekânda hareket etmeleri hemen hemen her kültürde olumlu karşılanabilir. Ancak, mekânın yerlisi olmakla o mekânın yabancı olmanın her kültürde karşılığı farklıdır (Kaya ve Özdoğan, 2003: 271).

Dayanışma/dışlama kültürü, bir toplumun yoksula, yabancıya, “öteki”ne yönelik algı ve tutumlarına işaret eder. “Biz” ve “öteki” olgularının/ gerçeklerin yaratıldığı süreçtir. Bu süreçte ortaya çıkan benzeşme ve farklılıklar; sempati ve düşmanlıklar, ilişkinin doğasını, “kültürünü” yaratır (Ergil, 2011:132). Kendinden olmayana, “öteki”ne yönelik algı “öteki”nin insanca yaşama koşullarının tehdit altında olması durumunda sergilenecek tutum ve davranışları da belirler (Ergil, 2011: 36). Toplumsal mekânın oluşumunda yerleşik nüfusun yeni gelenleri kabul etmemesi mekânsal ayrışmayı derinleştirir. “Yerleşikler” ve “dışarıklar”

toplumsal mekân oluşturmada toplumdaki iktidar gücü ile ortaya çıkıp güçlenir (Bauman, 2011: 20). “Ötekinin karşı ben” şeklinde “ötekinin” konumlandırılması mekânsal olarak varoluşu ve aynı zamanda mekânsal ayrışmayı meşru hale getirir.

Zorunlu göçmenlerin geldikleri hedef mekândaki “öteki”nin insani durumuna ilişkin kültür, mekâna yerleşme sürecinde de işler. “Öteki”ni dışlayıcı kültür güçlendikçe göçmenlerin birincil göçmen ağlarından yararlanarak mekâna yerleşme eğilimleri artar. İnsan ihtiyaçlarının kimliğin önüne geçtiği durumlarda yerel toplumun dayanışma tavrı etkindir. Dışlayıcı söylem ve politikaların, kimlik siyasetinin etkili olduğu durumlarda “insani ihtiyaçlar” ın algılama düzeyi düşer. Yerel toplum göçmenlerin muhtaç olduğu durumda ve kendi kültürü gereği göçmenlerle ilişki kurar. Göçmenlerin yeni mekâna yerleştiği ve yerel halka olan muhtaçlığı azaldığı ya da yok olduğu zamanda yerel halkın göçmene tavrı değişir. Yerel halk toplumsal sistemin kendi iç çelişkileriyle birlikte göçmenlerin bu sisteme eklenmesi ile daha çok karmaşık bir durumla karşı karşıya kalır. İşte bu durumda yerel halk muhtaç duruma düşer. Bunun sonucunda göçmenlerle kurulan muhtaçlık ağları zayıflar ya da ortadan kalkar.

Massey vd.’ne (2014: 29-30) göre ağlar, yeni gelen toplumda göçmenlerin kendini yerel halktan uzaklaştırmasına ve kendi içine kapanmasına neden olmaktadır. Yeni gelen mekândaki toplumla göçmenler arasındaki bütünleşme bu sebepten azalabilmektedir. Göçmenler kendi içine kapanarak ve göçmen-göçmen ilişki ağları kurarak yeni gelen mekândan kendini soyutlayabilir.

Yerel halkın milliyetçilik duygusu güçlü kesimlerinin göçmenlere yönelik bakışları genellikle olumsuzdur. Bir dış gruba yönelik dışlayıcı tutumlar içerisinde olan kişilerin başka dış gruplara yönelik dışlayıcı tutumlar içerisinde tavır takındıkları ve önyargılı oldukları söylenebilir. Milliyetçiliğin, yabancı düşmanlığının güçlü olduğu hedef mekânlarda göçmen ilişki ağlarının önemi artar. Örneğin göçmenlere yönelen ırkçılık söylemleri ya da politikaları göçmen grupları biraraya getirebileceği gibi hedef mekâna yerleşimlerinde kümelenme sonucunu da doğurabilir. Hükümetler de politika ve söylemleri ile bu kültürü şekillendirebilir. Din kardeşliği, misafir gibi söylemler toplumdaki göçmenlere bakışı sıcak hale getirirken; milliyetçi ve etnik söylemler göçmenlerin dışlanmasına neden olabilmektedir. Din kardeşi ya da misafir olarak görülen göçmenlerin kalma süreleri uzadığında ve göçmenlerin sayıca artması halinde göçmenler yerel halk tarafından istenmeyen ve yabancı olarak algılanan bir konuma dönüşmektedir.

Zorunlu göç koşullarında hedef mekândaki toplumla göçmen toplum arasındaki din, etnik köken ve akrabalık gibi bağların olduğu durumlarda yerel halkın göçmenlere bakışı kapsayıcı olabilmektedir. Ancak, toplumlar ne derece birbirine benzese de birlikte yaşama kültürünü oluşturamayabilir. Bu da hedef mekânda başta güvenlik olmak üzere sağlık, eğitim gibi birçok durumun gündeme getirilmesine neden olabilir. Zorunlu göçle gelenlerin ani ve hazırlıksız olarak geldiği yeni mekânda yaşayacağı ekonomik, sosyal ve kültürel zorlukların yanında insan hakları sorunu da gündeme gelebilmektedir.

Hedef mekâna yeni gelen göçmenlerle ev sahibi toplumun kültürel olarak yakın olma hali başlangıçta göçmenlerin yeni mekâna uyum göstermesi üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Bu durum başlangıçta böyle iken gelen sayısındaki artış ve bu gelenlerin kalıcı potansiyelinin artmasına bağlı olarak değişim göstermektedir. Yerleşik toplumun iş, huzur, güven duygularının azalması ve kamu hizmetlerinden yararlanmadaki kayıpların yaşanıyor olması yerli toplumda gerginliklerin kültürel yakınlığın olumlu özelliklerini ortadan kaldırmaktadır.

Göçün zorunlu ve kitlesel olması göçmen ilişki ağlarının göç sürecindeki önemini arttırmaktadır. Zorunlu göçte hazırlıksız ve ani koşullarda göçmenlerin gelmesi ve güvenli ortam araması göçmen ilişki ağlarının önemi arttırmaktadır. Göçmen ilişki ağları zorunlu göç halinde göçmenin yeni mekâna yerleşme risk ve maliyetlerini azaltan ve güvenli bir mekâna gitmesini ve buraya yerleşmesini kolaylaştıran bir ortam sunar. Zorunlu göçle gelenlerin sınıfsal konumlarına göre kendi kültür, akraba ve aileleri ile kurdukları ilişkilerin yanı sıra geldikleri yerlerde de daha önceden kurdukları tarihsel, kültürel ve akrabalık ilişkilerinin olması, göçmenlerin yeni mekâna yerleşmelerine yardımcı olur. Göç sonrasında mekâna yerleşme süreci de eski ilişki ağlarının belirlediği zeminde gelişen yeni ilişki ağları içinde gerçekleşir.

Massey (1993: 24-32), göçmen ilişki ağını, akraba, aile ve arkadaşların hem yeni gelinen mekân hem de eski mekân arasında kurdukları tüm ilişkilerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Göçmen ilişki ağları yeni yerleşilen mekândaki eski göçmenlerle kurulabileceği gibi göçmen olmayan yerli halkla da kurulabilir. Bu ilişkiler göçmenin etnik köken, akraba, arkadaşlık vb. gibi enformel ilişkiler üzerinde kurulabileceği gibi formel düzeyde iş bulma kurumları, sivil toplum kuruluşları gibi ağlar üzerinden de kurulabilmektedir. Formel ilişki ağları yeni gelinen mekândaki hukuki ve devlet kurumları ile olan aracılığı sağlarken; enformel ağlarda hemşeri, cemaat gibi bağlarını ve yardımlaşmaları kapsamaktadır (Massey, 1990). Göçmenlerden yüksek eğitilmiş olanları bu ağlardan iş arkadaşları ve kurumsal ağları kullanma eğilimi gösterirken; yoksul ve niteliksiz olan

göçmenler daha çok akrabalık ilişkileri üzerinden yeni mekâna yerleşme eğilimi göstermektedir (Massey vd., 1998). Bu ağların illegal göçü arttıracığı yönünde çıkarımlar da yapmak mümkündür çünkü bu ağlar göçmenlere yasadışı organizasyonlarla kurulacak altyapıyı da sunmaktadır. İlişkiler kuramına göre göçmenler, ilksel ihtiyaçlar olan iş ve barınma durumlarına yönelirken; bu ilişki ağları geliştikçe ve genişledikçe karmaşıklaşır. Ekonomik ve siyasi bağlarda bu ilişki ağlarının eklenerek yeni gelinen yerlerde farklı alanlara kaymayı ve yeni alan üretmeyi de beraberinde getirir.

Yukarıda Massey vd.'i ilişki ağlarını gönüllü göçmenler üzerinden anlatmıştır. Massey vd. göçmen ilişki ağlarını zorunlu göç koşullarında incelememiştir. Gönüllü göçmen ile uluslararası zorunlu göçmenlerin kullandığı ilişki ağları ve bu ilişki ağlarının izlediği koşullar değişmektedir. Tablo 1’de göçmen ilişki ağları uluslararası zorunlu göçmenlere uyarlanarak şematize edilmiş ve özetlenmiştir. Buna göre ilişki ağları ve ilişki ağlarının içinde izlediği koşullar sırayla gelişebileceği gibi hepsi bir arada ortaya çıkabilir ve süreç içerisinde gelişip dönüşebilir.

Tablo 1: Uluslararası Zorunlu Göçmen İlişki Ağları Sınıflandırılması ve İlişki Ağlarının İçinde İşlediği Koşullar

Göçmen İlişki Ağları		İlişki Ağlarının İçinde İşlediği Koşullar (Hipotezler)
Formel Ağlar	İş bulma kurumları, sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları üzerinden kurulan ağlar	<ul style="list-style-type: none"> -Birincil ihtiyaçların baskısı -Mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma yapısı -Dış göç ve insani yardım politikalarının etkili olduğu koşullar -Yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürü
	Legal ekonomik ve ticari ilişkiler üzerinden gelişen ağlar	
Enformel Ağlar	Etnik köken, akraba, aile ve arkadaşlar üzerinden kurulan ağlar	
	Yasadışı ağlar	
	Kayıt-dışı ekonomik ve ticari ilişkiler üzerinden gelişen ağlar	

Kaynak: Massey vd.(2014)’nin ilişki ağları teorisindeki ağların sınıflandırmasından uyarlanmıştır.

1.3. Tezin Sınırlılıkları

Tezin başlıca sınırlılıkları şunlardır:

(1) Tezin konusuna doğrudan katkı sağlayacak literatür kaynakları sınırlıdır ve literatürde eksiklerin olduğu görülmüştür. Gönüllü göç, göçün nedenleri ve göç sürecine yönelik çalışmalar olmasına rağmen zorunlu göç literatürü gönüllü göçe göre daha eksik ve

doldurulması gerekli bir alan olduğu görülmüştür. Zorunlu göç literatüründeki bu boşluk tezin sınırlılıklarından ilkidir. Zorunlu göç literatüründe daha öncede bahsedildiği üzere çalışmalar daha çok politika yapıcılara sunulmak üzere yapılmaktadır. Tez konumuzun zorunlu göçmenlerin yeni mekâna yerleşmelerinde kullandıkları ağlar bu literatürde öncelik verilen konular arasında görülmemektedir. Bu ağların kullanılması daha çok gönüllü göçmenlerin özelinde incelenmiş ve göç sürecinin tamamındaki etkilerine değinilmemiştir.

(2) Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki göçmenlere yönelik politikadaki değişiklikler bu tezin ikinci sınırlılığı olmaktadır. Türkiye hükümetinin Suriyeli göçmenlere yönelik politikalarındaki değişiklik sonucunda Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli göçmenlere ulaşma ve görüşme yapma noktasında sorunlarla karşılaşılmasına neden olmuştur. Bunun temel nedeni ise 2011 yılından günümüze kadar olan süreçteki olumsuzluklar gösterilebilir. İlk başta misafir söylemi ile Suriyeli göçmenlere kapılar açılmış ve açık kapı politikası ile Suriyeli göçmenlerin sınırdan geçmesine izin verilmiştir. 2022 yılında ise politik olarak değişimler görülmektedir. Suriyeli göçmenlere Türk vatandaşlığı verilebildiği gibi gönüllü olarak geri gönderilmeleri de gündemdedir. Bu durum Suriyeli göçmenlerle görüşme yapma ve bilgi toplama açısından sınırlılık yaratmıştır. Gönderileceklerini düşünen Suriyeli göçmenler görüşlerini paylaşmamakta ve kendileri ile görüşmek istendiğinde ise bunu reddetmektedir.

(3) 2020 Mart ayında ortaya çıkan Covid-19 virüsü kaynaklı pandemi sonucunda evlerimizde kaldığımız süreç tezin Suriyeli göçmenlerle görüşme noktasında sınırlılık yaratmıştır. Bu pandeminin yarattığı sağlık güvenliği endişesi araştırmacının kısıtlanmasına neden olmuştur. Araştırmanın amaçlarından biri olan, mekânı görmek, algılamak ve yorumlamak olduğu için zorunlu kitlesel göç edenlerin mekâna nasıl yerleştiği, mekânı nasıl kullandığı ve ne derece mekânı sahiplendiği görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yüzden görüşmeler Suriyeli göçmenlerin yaşadıkları yerlerde gerçekleştirilmeliydi. Pandemi döneminde yaşanan zorunlu uygulamalar (evde kalma, mesafe vb.) araştırmanın kısıtı olmuştur. Bu kısıtların normalleştiği zamanlarda araştırmacı görüşmeleri gerçekleştirmiş bununla birlikte araştırmacı 2020 Temmuz'da yaptığı görüşme sonrasında evde 14 gün karantina altında kalmıştır. Her ne kadar hem araştırmacı hem de Suriyeli göçmenlerin sağlığı düşünülerek maske, mesafe ve hijyen kurallarına uyulsa da araştırmanın geniş bir zamana yayılmasına ve araştırmanın uzamasına neden olmuştur.

4) Bu çalışmada yaşanan diğer bir sınırlılık da dil ile ilgiliydi. Araştırmacının Kürtçe ya da Arapça bilmemesi Suriyeli göçmenlerinde Türkçe olarak kendilerini ifade edememesi iki tarafın birbirini anlamaması sorununu ortaya çıkarmıştır. Dil sorunun yaşanması çoğu

zaman araştırmacının istediği soruyu tam olarak aktaramaması, Suriyeli göçmenlerin de soruları tam olarak kavrayamamalarından dolayı zorlayıcı olmuştur. Bu sorun tercümanlar yoluyla aşılmaya çalışılmıştır.

1.4. Anahtar Kavram Tanımları

Tez çalışmasında kullanılacak ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak önemli kavramlar ve tanımlar aşağıda verilmiştir.

Birincil İhtiyaçlar: Yaşamı, bedensel bütünlüğü koruyarak sürdürebilmek için vazgeçilmez olan ihtiyaçlardır. Beslenme, barınma vb. gibi varoluşsal ihtiyaçlar Maslow (1943)'un "ihtiyaçlar piramidinin" ilk basamağını oluşturan fizyolojik ihtiyaçlardır. İkinci basamak güvenlik ihtiyacıdır. Güvenlik ihtiyaçları; iş bulma, güvenli barınma, sağlık ve çevre unsurlarından oluşmaktadır. Birincil ihtiyaçlarını gideren bireyler, yaşamsal güvenliğe sahip olur ve mekânın parçası olarak hisseder. Zorunlu göç durumunda birincil ihtiyaç güvenlik olmaktadır. Güvenli mekânı bulan ve buraya yerleşen bireyler/kitleler birincil ihtiyaçlarını karşılamış olur.

Göç: Bireylerin/ grupların ekonomik, sosyal ve toplumsal tüm imkânlarını ya kendi imkânları ile bırakmaları ya da bu imkânlarını bırakmaya zorlanmaları sonucunda yeni mekânlara yerleşmeleri ile yerleştikleri toplumu ve terk ettikleri mekânı çok boyutlu olarak etkilemeleri ve bu süreçlerden etkilenmelerini içeren kavramdır (Kaygalak, 2009: 10, Nakanishi vd., 2008: 9).

Gönüllü Göç: Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için bireylerin eski mekânını bırakıp yeni mekâna yerleşmesine gönüllü göç denir. Gönüllü göçte göçmen, kendi kararı ile tüm göç süreçlerini planlamakta, risk ve maliyeti öngörebilmektedir (Kaygalak, 2009: 12). Gönüllü göçte, mekânı değiştirmeye bağlı olarak davranış gösteren birey, göç sürecini başından sonuna kadar yaşamakta, göçün sonuçlarını da öngörebilmektedir.

İlişkiler Ağı: Göçmenlerin terk ettikleri ülke ile yeni yerleştikleri mekânlarda, eski göçmenlerle, yeni göçmenler ya da yerli halkla etnik köken, vatandaşlık, akrabalık ve arkadaşlık gibi faktörlerle ilişkiler kurmasına yardımcı olan ağlardır. Bu ağların kurulmasıyla göç gelişir, süreklilik gösterir ve toplumsal bir sermaye yaratılır (Massey vd., 2014).

Mekân: Mekân; zihinsel, kültürel, toplumsal ve tarihsel süreçleri içinde barındıran ve birbirine bağlayan kavramdır. Mekân hem zamansal olarak iç içe geçmişliği hem de maddi olarak biraraya gelmişliği göstermektedir. Mekân, tarihsel olarak gelişen, değişen ve dönüşen bir kavramdır. Bu açıdan mekân, fiziksel bir ürüne indirgenmeyecek kadar karmaşık bir yapılanma sunar (Lefebvre, 2014: 16).

Mekânın Üretimi: Lefebvreci yaklaşıma göre mekânın üretimi; “(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” önermesi mekânın her toplumun kendine özgü şartlarında üretildiğine ve toplumun ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel ve politik tüm öğelerinin içinde barındırdığı bir süreci kapsadığını ifade etmektedir. Toplum hem mekânı üretir hem de ürettiği bu mekândan etkilenir.

Mekâna Yerleşme: Her toplum kendi mekânını üretir. Toplumsal bir ürün olan mekân, sınıfsal, kültürel, etnik ve dini farklılıkları ve eşitsizlikleri içinde barındırır (Lefebvre, 2014). Göçmenler, mekânın içinde barındırdığı bu eşitsiz yapı içerisinde mekâna yerleşir. Mekâna yerleşme göçmenlerin, temel ihtiyaçları olan barınma, iş bulma, gündelik hayattaki tüm ihtiyaçlarını karşılayacağı aynı zamanda kamusal alandaki sunulan tüm hizmetlerden yararlanmasını sağladığı süreçtir. Birey mekâna yerleşme ile bu süreci başlatır ve ikili yapılanma ile mekân ve birey arasında inşa başlar. Mekâna yerleşme bu anlamda bitmiş verili bir şey değildir, hep oluş halinde ve her türlü yaratıcı bireyin yaşanan mekânını oluşturma sürecini kapsar. Göçmen, hedef mekâna yerleşmesi ile mekânın üretimine dâhil olur.

Zorunlu Göç: Zorunlu göçte bireylerin/kitlelerin iradeleri dışında-baskı, şiddet ve savaş koşulları vb. gibi durumlar-yerlerinden edilmeleri söz konusudur. Zorunlu göç koşullarında çatışmalar, savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerle kitleler halinde bireyler ülkelerinden ayrılarak ya da ayrılmaya zorlanarak başka ülkelerin sınırlarına doğru göç etmektedir. Yerinden edilmeye neden olan baskının şiddeti ve aciliyeti oranında hedef mekâna yerleşmede göçmen, göç sürecini ön hazırlığının olmadığı ya da yetersiz olduğu koşullarda gerçekleştirir (Berry ve Roberts, 2018: 31).

1.5. Tezin Sunuş Sırası

Bu tezin birinci bölümünde, ‘TEZİN KONUSU, AMACI, HİPOTEZİ VE YÖNTEMİ’ nin yanında bilgi işleme ve derleme araçları ile çalışmanın çerçevesini oluşturan kavram tanımlarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde, ‘MEKÂNIN TOPLUMSAL ÜRETİMİ, GÖÇ VE GÖÇMENLERİN MEKÂNLA İLİŞKİSİ’ başlığı altında toplumsal bir ürün olarak mekân olgusunun süreçlerine ilişkin kavramsal ve kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir. Aynı zamanda kavramsal açıdan göç ve göç türleri açıklanmıştır. Bununla birlikte mekân ve göç ilişkisine yönelik teorik ve kuramsal yaklaşımlar incelenmiştir.

‘ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇLER VE GÖÇMENLERİN MEKÂNA YENİDEN YERLEŞME STRATEJİLERİ: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE’ adlı üçüncü bölümde ise Dünyadaki ve Türkiye’deki uluslararası zorunlu göçler ve göçmenlerin mekâna yeniden yerleşme deneyimleri anlatılmıştır. Uluslararası zorunlu göçmenlerin yeni mekânda kullandıkları stratejiler ve bu stratejilerden göçmen ağırları yine bu bölümde incelenmiştir.

Son bölüm olan, ‘ŞANLIURFA KENTİNDEKİ SURIYELİ ZORUNLU GÖÇMENLERİN MEKÂNA YERLEŞME DENEYİMLERİ’ nde Şanlıurfa ve Suriye’nin toplumsal ve mekânsal yapısı incelenmiştir. Şanlıurfa kentinde yaşayan Suriyeli göçmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucundaki analizler bu bölümde incelenmiştir.

2. MEKÂNIN TOPLUMSAL ÜRETİMİ, GÖÇ VE GÖÇMENLERİN MEKÂNLA İLİŞKİSİ

Toplumsal mekân, toplumsal bir üründür. Toplumsal ilişkiler tarafından üretilen mekân, toplumda varolan eşitsizlikleri barındırır. Toplumsal eşitsizlikler, toplumun sınıfsal yapısı içerisinde üretilir. Mekân toplumsal olarak üretilir ve toplumlar da mekândan etkilenir. Bu süreç ikili bir yapılanma sunar. Bu nedenler mekânın üretimindeki sınıfsal ilişkiler ağının incelenmesini gerekli kılmıştır ve bu bölümde irdelenmiştir.

İlk olarak sınıf ve sınıf ilişkilerinin değişkenleri incelenmiş, daha sonrasında mekânın üretiminde toplumsal sınıf ilişkilerinin, kimlik değişkeninin ve devletin mekânsal ayrışmaya yol açacak şekildeki değerlendirmelerden sonra zorunlu göç koşullarında mekânın üretimindeki etkilerine yer verilerek anlatılmıştır.

Bu bölümde aynı zamanda göçün ekonomi-politiği ve göç türleri incelenmiş, teorik olarak mekânın göçle ilişkisel olarak yeniden üretimi irdelenmiş ve son olarak göç sürecinde mekânın yeniden üretimi ve göçmenlerin yeni mekâna yerleşme stratejileri tezin hipotezleri çerçevesinde açıklanmıştır.

2.1. Toplumsal Bir Ürün Olarak Mekânın Üretimi

Toplumsal mekân, toplumsal ilişkilerin ürünüdür. Toplumsal mekânın üretiminde sınıfsal, kimliksel değişkenler etkili olmaktadır. Aynı zamanda mekânın üretiminde devlet ve iktidar ilişkilerinin etkisi bulunmaktadır. Bu amaçla bu alt bölümde ilk olarak toplumsal bir ürün olarak mekân anlatılmıştır. Daha sonrasında mekânın üretiminde sınıfsal, kimliksel değişkenler ve devlet açıklanmıştır.

2.1. 1. Toplumsal Bir Ürün Olarak Mekân

Lefebvre'nin mekân teorisi bu tezin kuramsal çerçevesini oluşturduğu için bu bölüm Lefebvre'nin *mekân teorisine* bağlı kalınarak analiz edilmiştir. Diğer kent kuramlarından farklılaşan Lefebvre'nin mekân teorisinde, mekân edilgen, coğrafi bir alan olmaktan çıkıp, işlevsellik kazanmıştır. Lefebvre'e (2014) göre mekân, toplumsal olarak üretilen ve toplumsal faaliyetlerin ürünüdür. Mekânı klasik tanımlamanın dışında toplumsal bir ürün olarak tanımlayan Lefebvre mekânı toplum tarafından üretilip, aynı zamanda toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucunda yeniden şekillendiğine yönelik analizleri önemlidir ve çalışmamızın teorik çerçevesinde kullanılmıştır.

Mekân, herhangi bir varlığın herhangi bir formda hiçbir sebep olmaksızın varlığını sürdürdüğü yerdir (Lefebvre, 2019: 7-8). Mekân, kültürel, toplumsal ve tarihsel süreçleri barındıran ve bu süreçleri birbirine bağlayan bir olgudur. Tarihsel olarak gelişen, değişen ve dönüşen mekân hem zamansal olarak iç içe geçmişliği hem de maddi olarak biraraya gelmişliği göstermektedir (Lefebvre, 2014: 16). Bu yüzden mekân toplumsal ve tarihsel süreç içerisinde üretilir ve gelişir. Mekân, toplumlar ve üretim ilişkileriyle birlikte değiştiği için her mekânın kendi tarihi bulunmaktadır. Her toplum ve toplumun içerdiği üretim tarzı kendi mekânını ve tarihini üretir. Mekân bu açıdan statik kalmamakta ve diyalektik bir özellik kazanmaktadır (Lefebvre, 2014: 61).

Mekân, bir üretim tarzından başka bir üretim tarzına geçildiğinde yeni üretim düzenine göre şekillenir. Üretim tarzındaki değişim ve dönüşümler, mekânın yeniden üretimini gerçekleştirdiği gibi toplumda yeni ilişkilerin kodlarını da oluşturur (Lefebvre, 2014: 75). Üretim tipi kendi hâkimiyetini sürdürmek için toplumsal ilişkiler oluşturur, mekânı örgütler ve bu şekilde varlığını sürdürür. Toplumsal ilişkilerde mekân ve zaman arasında bir denkleştirme bulunmamaktadır. Üretim tarzının yenilenmesi ile birlikte var olan mekân yeni düzenin amaçlarına göre şekillenir.

Mekân, fiziksel bir ürüne indirgenemeyecek ölçüde karmaşık bir yapıya sahiptir ve üretim ilişkilerine, üretken ve üretici olarak müdahale etmektedir. Her üretim tarzı kendi mekânını üretir. Üretim tarzı, toplumların ihtiyaçlarını karşılamak üzere siyasal, sosyal ve ekonomik vb. gibi yollarla toplumsal yapıyı oluşturur. Her üretim tarzı da farklı toplumların gelişimlerine bağlı olarak kendine özgü koşullarda ortaya çıkar. Ürün paylaşım ağlarına yön veren mekân, doğrudan üretime müdahale eder. Üretim ilişkilerine ve üretici güçlere sahip olup onlara yön vermesi mekânın toplumsal ve ekonomik ilişkilerin dayanağı olmasını sağlar. Bunun doğal sonucu olarak toplumsal ilişkilerin dayanağı mekânsaldır (Lefebvre, 2014:402). Mekânın üretim ilişkilerinin karşısındaki konumu hem ona müdahale etmek hem de ona bağlı olarak değişmektir. Lefebvre'nin (2019: 24-25) de belirttiği gibi mekân, zihinsel olanı kültürel olana tarihsel olanı da topluma bağlayan stratejik ve politik bir üründür.

Toplumsal olarak üretim üç düzeyde gerçekleşir. Birinci düzey, biyolojik yeniden üretim yani aile düzeyidir. İkinci düzey, iş gücünün yani emeğin yeniden üretimidir. Son düzey ise toplumsal ilişkilerin yeniden üretim düzeyidir. Bu da kapitalist toplumu oluşturan tüm ilişkileri kapsayan düzeydir (Lefebvre, 2014: 62). Mekân pratik anlamda yeniden üretimin içine dâhildir. Aynı zamanda kapitalist sistemin tüm soyut ve somut alanlarında

emekte, mülkiyet ilişkilerinde ve üstyapı kurumlarında karşımıza çıkar. Eşitsiz ilişkilerin tezahürü olur.

Mekânın üretimi iki biçimde olmaktadır: Mekânın toplumsal üretimi ve mekânın zihinsel üretimi. “(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” önermesi mekânın her toplumun kendine özgü şartlarında üretildiğine ve toplumun ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel ve politik tüm öğelerin içinde barındırdığı bir süreci kapsadığını ifade etmektedir. Toplum, hem mekânı üretir hem de ürettiği bu mekândan etkilenir. Bu durum toplumsal mekânın üretiminde, diyalektik ilişki olmasındandır. Mekân kuramı ne sadece fiziksel özelliklerle oluşturulabilir ne de sadece felsefeye indirgenebilir. Bunu Hegel’in somut evrensel üretimi ile Marks’ın üretim kavramlarına vurgu yaparak incelemek gerekir. Bu bakımdan bireyler tarihlerini, kültürlerini, mekânlarını üretir ve tarihsel süreçte de her şey toplumsal olarak üretilir (Lefebvre, 2019: 95). İşte bu minvalde mekânın gerçek üretiminden söz etmek için mekânın toplumsal bir ürün olduğunu anlamak gerekir.

“(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” ifadesinin kimi içerimleri vardır. Buna göre birinci içerim; fiziksel (doğa-mekân) olarak toplumsal sürecin başlangıcını ve özgünlüğünü oluşturan içerimdir. İkinci içerim her toplumun kendi mekânlarını üreteceği içerimdir. Örneğin, Antik Site’de mekânın kendi mekânsal pratiği bulunmaktaydı ve bu mekânsal pratik mekânı şekillendirmiş ve sahiplenmişti. İşte bu noktada, kendi özgül zamanı içerisinde mekânın mevcut hali, doğuşu ve biçimini incelemenin gerekliliği ortaya çıkmaktaydı. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi mekânın üretiminin olduğu her yerde mekânın tarihi de vardır. Üçüncü içerim, mekânın tarihi, mekânın nedensel bağların birlikte ortaya çıktığı olguları ifade eder (Lefebvre, 2019: 60-61, 75). Buna göre tarihe bağlı olguların, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin, mekânın üretiminde belli bir role sahip olduğunu gösterir.

Mekân toplumsal yapının getirisi olarak sürekli yeniden üretilir. Her mekânın kendine özgü doğası ve tarihi bulunmaktadır. Aslında mekân, doğal ve tarihsel faktörler tarafından şekillendirilmiş olsa da esas olarak politika ve ideolojilerin stratejik ürünüdür. Mekâna yönelik politikalar toplumun içerisinde çıkar ve toplumsal ilişkilerin ürünü olma özelliği gösterir. Mekânsal ilişkiler toplumsal ilişkileri etkiler, değiştirir ve oluşturulan bu ilişkiler asla kaybolmazlar sürekli devam eder (Al-Rebholz, 2017: 154). Yeni mekânın oluşumunu sağlayan yeni üretim tarzı eskiye ait mekânı sahiplenmekte ve amaçlarına göre düzenlemektedir (Lefebvre, 2019: 28).

Her toplumun üretim tarzı vardır ve bununla toplumu biçimlendirip, kendi mekânını yaratmaktadır. Bunu yaparken eski mekânın üzerine şekillenip yeniden üretilen bir toplumsal mekân elde edilir. Bu noktada Massey'in 'jeolojik metafor' yaklaşımı şunu söyler: her tarihsel dönem kendi içerisinde bölümler oluşturur ve bu bölümler yeni özelliklerle büyüyen, değişen, aşındıran ya da yok eden bölümlerle etkileşime geçer ve birleşir. Hatta kendinden sonra gelecek bölüme yeni yapılanma sunar. Bu yaklaşımında gösterdiği gibi mekânın üretimi her defasında sil baştan inşa edilmemektedir. Mekânın üretiminde farklı tarihsel-toplumsal-zamansal deneyimlerin üst üste geldiği, iç içe geçtiği, eklemlendiği katmanlı bir yapı olarak algılanmaktadır (Kaygalak, 2008: 22).

Lefebvre'e (2019: 28) göre modern mekânların üç temel özelliği bulunmaktadır: "homojenlik", "parçacılık" ve "hiyerarşiklik". Her ne kadar mekânın üretiminde homojenlik ve toplumu bütüncül olarak algılamanın önemi üzerinde durulsa da aslında mekân farklılıklarının ve ayrışmanın üretildiği yerlerdir. Modern kentsel mekânlar, ekonomik, sosyal, siyasi, etnik, sınıfsal ve mekânsal olarak farklılıkların birarada yaşadığı, eşitsizliğin bulunduğu heterojen yapılarıdır. Aslında Lefebvre'nin üzerinde durduğu homojen yapı olarak mekân aynı zamanda mekânı parçalayabilmekte ve mekân içerisinde ikilemin oluşmasını sağlayabilmektedir. Örneğin; toplu konutların mekânda hem homojen yapıyı barındırması hem mekânın parçalanması yönünde gettolara dönüşmesi ve kendi içerisinde bir hiyerarşileşme kurması açısından, mekânın toplumsal olarak üretiminde bu üç özelliğin iç içe geçebildiğini göstermektedir. Homojen olması istenen mekânlar parçalara ayrılır. Bu paylar toplumlar tarafından gettolar, yalıtılmış alan ve mahalleler vb. mekânlar olarak üretilir. Bu toplumlar arasında hiyerarşileşme olmaktadır. Mekâna özgü çelişkiler de burada varlığını sürdürmektedir. Toplumlar tarihsel olarak mekâna özgü şeylerin varlığını tamamen ortadan kaldırmamıştır bunların sürekliliğini sağlamıştır.

Harvey'in (2015: 193) de belirttiği üzere tüm mekânlar toplumsaldır. Mekân, toplumsal ilişkilerinin görüldüğü, tasarlandığı ve mekânın üretilmesi ile toplumda iz bırakıldığı yerlerdir. Mekân, toplumlar tarafından oluşturulur ve toplumsal ilişkilerin yansımasıdır. Mekânın üretiminin belirleyicileri, toplumsal sınıflar, devlet ve ideolojiler ve toplumsal süreçlerdir. Bunun yanı sıra mekânın üretimindeki belirleyiciler, kendine özgü dinamikleri olan coğrafi üstünlükler gibi doğal belirleyiciler olabileceği gibi toplumun kendinin ürettiği ekonomik, sosyal ve kültürel etkiler de olabilmektedir (Kaygalak, 2008: 21). Mekânın üretimi, mekândaki bozulmaları, yer değiştirmeleri (göçleri), karşılıklı etkileşimleri de belirlemektedir. Bu nedenle, mekân, üretimin aracı iken aynı zamanda gücün, kontrolün ve

baskının da aracıdır (Giekseking ve Mangold, 2014: 289). Göçler, toplumsal mekânları taşıır, sürekli hale getirir, ağlarla birbirine bağlar, toplumsal mekâna nüfuz eder ve toplumsal mekândan etkilenir (Lefebvre, 2019: 112-113).

Toplumsal mekânın üretimi, üretimi elinde bulunduranların, toplumda bulunan hâkim sınıfın çıkar ve menfaatlerine göre gerçekleşir. Üretici olan mekân, toplumdaki üretim ilişkilerine dâhildir. Bu açıdan mekân statik kalmaz; diyalektiktir (Lefebvre, 2011: 147). Üretici güçler ve üretim ilişkileri, mekânın yerel, bölgesel ve ulusal her düzeyine müdahale etmeyi kolaylaştıran unsurlardır (Lefebvre, 2019: 115). Mekân bir kere oluştuktan sonra yok olmaz, şekil değiştirir, dönüşür ve yeniden üretilir.

Üretim tarzı kendini gerçekleştirebilmek için toplumsal ilişkileri kullanır böylece kendi mekânını ve zamanını üretir (Lefebvre, 2014: 30). Tarihin bir ürünü olan gündelik hayatlarımız, mekânın kullanımını, tüketim yoluyla nesnelerin kullanımını, ulaşım, merkez-çevre ilişkisi ve dolanımını içerir. Gündelik hayatlarımız homojen olduğundan hayatlarımız sürekli olarak aynı ve tekrarlanan bir düzen içerisinde gitmektedir. Gündelik hayatlarımız aynı zamanda mekânsal çelişkinin olduğu ve giderek uzmanlaşmanın getirisi olarak parçalanmayı barındırır (Lefebvre, 2011: 91).

Toplumsal mekânın üretimi bu mekân içinde yaşayan toplumun hem kendini hem de toplumsal mekânı temsil ederek şekillenmesi ile oluşmaktadır. Toplumda yaşayan bir birey kendinin tanıdığı, yitirdiği, yararlandığı ya da değiştirdiği mekânın içine yerleşir. Üretici güçler de üretim ilişkilerini mekânın içerisinde gerçekleştirir. Üretim ilişkilerininin mekândaki temsillerini binalarda, yollarda, kamu binalarında, anıtlarda vb. gibi yerlerde görmek mümkündür (Lefebvre, 2019: 62-64).

Kentteki mekânsal üretim ise daha çok kapitalizme özgü çelişkiler üzerinden oluşmuştur. Toplumdaki egemen güçlerin mekânı kontrol ettiği ve üretim tarzının devamını sağlamak için toplumsal ilişkiler kurduğu bir düzenek olarak kurgulanmaktadır. Kentsel mekânın üretiminde mekân kapitalist üretim araçlarının bir parçasıdır. Bunun yanında mekân, üretim ve mülkiyet ilişkilerininin yeniden üretim aracıdır. Kentlerin üretim biçimleri ve üretim tarzı ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Yapılı çevre olan kentsel mekânın üretiminde kapitalist sermaye birikiminin mantığı üzerinden şekillenir ve ilerletilir (Kaygalak, 2008: 47). Mekân toplumsaldır, tüm boyutlarıyla hem kavram hem de gerçekliktir. Toplumsal üretim süreci olan mekân, toplumsal üretimin hem sonucu hem de koşuludur.

2.1.2. Mekânın Üretiminde Sınıfsal, Kimliğe Dayalı Değişkenler ve Devlet

Mekân, toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıktığı, üretildiği aynı zamanda bu ilişkilerin parçası olan yerdir. Bu anlamda eşitsizlik, sınıfsal ve kimliğe dayalı ilişkiler mekânın üretimini ortaya çıkarır, değiştirir ve dönüştürür. Bu amaçla bu alt bölümde ilk olarak sınıf tanımlamaları ve değişkenlerinden yola çıkarak mekânın üretimindeki rolü tartışılmıştır. İkinci olarak kimlik tanımlarından yola çıkarak kimliğin mekânın üretimindeki rolü üzerinde durulmuştur. Son olarak bu alt bölümde toplumsal mekânın üretiminde devlet ve siyasi ideolojilerin belirlediği toplumsal süreçleri ve mekânın kendine özgü dinamikleri içerisindeki koşullarına değinilmiş ve mekânın üretiminde devletin rolü incelenmiştir.

2.1.2.1. Mekânın Üretiminde Sınıfsal Değişkenler

Sınıf en basit anlamda, toplumdaki bireylerin toplumsal üretim içindeki yerlerini anlatmaya yarayan kavramdır. Toplumsal üretim içindeki sınıfsal konumun esas belirleyicisi üretim araçları üzerindeki kontrol ve mülkiyettir. Sınıf konumları toplumsal üretim ilişkilerine göre belirlenmektedir (Savran vd., 2015: 27-66).

Sınıf, kapitalist üretim tarzının dinamiklerince oluşan, şekillenen ve zorunlu ilişkileri barındıran bir yapıdır. Bu durum toplumdaki farklılaşmayı arttırmaktadır. Toplumdaki bireylerin ve grupların mekânsal olarak farklılaşması gelir, yaş, cinsiyet, etnik kimlik, statü vb. birçok ögeye bağlıdır ve bunlara bağlı olarak da değişir. Bunun sonucunda toplumsal üretim ilişkileri mekânsal ayrışmadan ayrı düşünülemez (Harvey, 2001: 80). Mekânın içinde bulunan sınıfsal yapı ile mekânda ayrışma artmakta ve mekân yeniden üretilmektedir (Şengül, 2009: 193).

Lefebvre, toplumsal sınıf analizini Marksist kuram üzerinden temellendirmekle birlikte üretim ve toplumsal ilişkilerin dayanağı olarak mekân olgusunu analizine dâhil ederek yeni boyut kazandırır. Lefebvreci sınıf analizinde sömürü ilişkilerinin ve sınıf mücadelelerinin yansıması olan kent, toplumsal eşitsizliği sürekli kılar. Kapitalist birikim süreçlerinde mekân içselleştirilir ve soyut halde kullanılır (Şengül, 2009: 16).

Sınıf kavramı tarihsel koşullara bağlı olarak gelişir ve şekillenir. Toplumdaki üretim tarzındaki değişim ve dönüşümler kendi mekânını üretmekte ve bu mekânı etkilemektedir (Laçiner, 1996: 10). Üretim araçlarına sahip olmayla açıklanan sınıfın oluşumunda üretim tarzına bağlı olarak gelişen sınıfsal yapı mekânsal ayrışmayı da beraberinde getirir. Harvey' e göre sınıf bilinci sermayeye karşı bireyin mekânsal olarak bir yere ait hissetmesi sayesinde oluşur.

Harvey'in (2011: 63) de belirttiği üzere emek ve sermaye arasında iktidar ilişkisi bulunmaktadır. Sınıfsal yapılar üzerindeki bu iktidar ilişkisinin etkisi kaçınılmazdır. Bunun yanında sınıfların oluşumunda kalıtsal etkiler söz konusu olabilmektedir. Diğer bir sınıfsal etki ise kapitalist toplum tarafından oluşan ve üretilen türev güçlerdir. Bu güçler Harvey'e göre beş grupta toplanmaktadır ve bunlar iş bölümü ve uzmanlaşma, tüketim sınıfları, otorite ilişkileri, sınıf bilinci ve hareketlilik koşullarıdır. Tüm bu güçler toplumsal farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Topluma hâkim olan düşünceler, yönetici sınıfın elindedir. Yönetici sınıf, kapitalist sistem içerisindeki sınıf ilişkilerinin aşılmasında siyasal bilincin yerine, sermaye ile uyumlu toplumsal bilinci yaratması söz konusudur.

Toplumsal sınıfların mekânla ilişkisi, Lefebvre'e (2014) göre insanın mekânsal pratik yaratması ve üretmesi çerçevesinde belirlenmektedir. Toplumsal mekân toplumsal bir ürün olarak Marksist çerçevede üretici güçlerin üretim araçlarına sahip olma ilişkilerine göre üst yapıya dâhil olmaktadır. Lefebvre ise toplumsal mekânı bu sınıflandırmadan ayrı tutarak mekânın araçtan çok amaç olduğuna vurgu yapmaktadır (Lefebvre, 2014: 71). Sınıf mücadeleleri mekânda gerçekleşmekte ve sınıf mücadelelerinin sonucunda da mekânın üretimine müdahale gerçekleşmektedir. Nasıl her mekânın üretiminde tarihsel olguyu bir yana bırakamıyorsak toplumlar içerisindeki sınıfsal yapıdan söz ederken de tarihsel süreç önem arz etmektedir. Çünkü sınıf olgusu tarihsel koşullara göre şekillenmekte ve tüm mekânlarda kendini göstermektedir (Harvey, 2002: 11).

Toplumda bulunan üretim biçimine göre toplumsal ilişkiler ve toplumsal mekân örgütlenmekte ve üretilmektedir. Üretim tarzı, toplumsal ilişkilerle mekânsal-zamansal ilişkiler arasında mekânı kullanmakta ve amaçlarına göre mekâna yön vermektedir. Üretim tarzı, bu ilişkiler aracılığıyla mekâna nüfuz edilebileceği gibi o mekânı yıkıp, yok edebilmektedir (Lefebvre, 2016: 23). Toplumsal sınıflar, nüfuz edilen mekânlarda kendi hiyerarşik yapılarına göre mekânlara yaptırım uygulamaktadır. Toplumsal olarak üretilen mekân, üretim aracını elinde bulunduranların tahakküm ve güç aracı olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Bu mekânı doğuran toplumsal ve siyasal güçler ya da toplumsal sınıflar mekâna hâkim olmayı istemektedir. Bu mekân içerisinde çatışmalar ve rekabet durumları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Harvey'e göre mekân, insanlar tarafından şekillenmektedir. Sermaye ile emek arasındaki ilişkinin temelinde iktidar ilişkisi bulunmaktadır. Mekânsal farklılaşmanın temel öncülü ve nedeni iktidar ilişkisinde yaşanan dönüşümler ve değişimlerdir. Toplumdaki bireyler bilinçlenerek ve örgütlenerek iktidar ilişkilerine yön verebilmektedir (Harvey, 2002: 160).

Sınıfsal ayrışmanın ve farklılıkların yansıması mekânsal ayrışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Harvey bu noktada “hiç kimse bir başkasının koşullarını kötüleştirmeden kendi koşullarını iyileştiremez” vurgusuyla mekânsal ayrışmanın eşitsizliğini belirtmektedir (Harvey, 2002: 81). Üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerindeki eşitsiz ilişki farklı toplumsal sınıfların mekândaki konumlanışına yansımaktadır. Üretim ilişkilerinde yaşanan değişimler toplumsal yapıda ve mekânda ayrışma olarak kendini göstermektedir.

Mekânsal ayrışmaya etki eden faktörlerin başında, gelir düzeylerinin farklılaşması, etnik ve ırksal özellikler ve toplumsal statü gelmektedir. Toplumsal yapıda bulunan sınıfsal ve eşitsizlikçi yapının mekânsal ayrışma ile zorunlu ve ayrılmaz bir ilişkisi bulunmaktadır. Kapitalist üretim tarzının oluşturduğu sınıf ve kapitalizmin dinamiklerince şekillenen toplum arasında zorunlu bir ilişki bulunmaktadır. Kapitalizm sistemin devamının sağlanması için toplumların yeni istek ve ihtiyaçlarının yaratılması ve yeni tüketim alışkanlıklarının geliştirilmesi gerekmektedir. Eğer bu sağlanamazsa sermaye aşırı üretim sorunu sonucunda krize girmektedir. Kapitalizm sistemsal bu krizi tüketimi canlandıran özel mekanizmaları devreye sokarak çözüme yoluna gitmektedir (Harvey, 2002:3-5).

Mekânsal ayrışmanın toplumsal farklılaşmadan ayrı düşünülmemeyeceği için toplumsal farklılaşmayı arttıran etkilere bakmak gerekmektedir. Bu etkilerden ilki kapitalist sistemin sermaye ve emek ilişkisine dayanan ve kendi iç çelişkilerini barındıran yapısıdır. Kapitalist sistemi güçlendiren özel mekanizmalar -tüketim kalıplarının değiştirilmesi, emeğin yeniden üretilmesi, otorite ilişkileri ve emeğin hareket etme imkânlarının önündeki engeller- toplumsal farklıları arttırmaktadır. Üretimin, tüketimin ve teknik ve örgütsel yapıdaki değişimlerin toplumdaki her grup tarafından kabul edilmesi ve bu değişikliklere uyum göstermesi kapitalist sistem içerisinde beklenmektedir. Toplumun mekânsal ayrışmaya, tüketim alışkanlıklarına ve mekânlarını değiştirmeye uyumlu hale gelmesi gerekmektedir. Uyumun sağlanabilmesi ise hareket imkânlarının toplumdaki bireylere sunulmasıyla olanaklıdır. Çünkü hareket imkânlarının sunulduğu toplumlar, toplumsal değişikliklere, mekânsal ayrışmaya ve tüketim alışkanlıklarına da direnç göstermeyecektir. Bireylere sunulan en bilindik hareket imkânı göç olmaktadır.

Kapitalist sistemde, toplumun gelişimi ile toplumsal sınıf arasında zorunlu bir bağ bulunmaktadır. Bu yüzden mekânsal farklılaşma kapitalist sistemde toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ile derinleşmekte ve dönüşmektedir. Aslında mekânsal ayrışma kapitalist sistemin içindeki çelişkili ve eşitsizlikçi yapısının mekâna yansımasıdır. Mekâna yansıyan bu yapı mekânda çatışma ve istikrarsızlığı arttırmakta ve toplumsal hizmetlere erişimin

sınırlandırıldığı ve farklılaştığı ortamı beraberinde getirmektedir. Sistem mekânsal ayrışmayı yaratarak toplumdaki bireylerin değer kalıplarının, bilinç düzeylerinin ve tercihlerin yeniden üretilmesini öngörmektedir. Farklı değerlerin sistem içerisinde bulunması kapitalist sistemde bu değerlerin birleştirilmesi yoluyla çözülmektedir. Ancak birleştirilemeyen değerlerin uyumsuzluğu mekânsal ayrışmanın belirleyicisi olabilmektedir. Bu değerler sistemi yeniden üretimi ve tüketimi etkilemektedir. Yeniden üretim ve tüketim süreçleri farklılaşmayı ve ayrışmayı arttıracak özelliklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Kapitalist düzende mekânsal farklılaşma büyük ölçüde üretilmiş ise bu durumda bireysel bilinç ve tercihlerde bu üretilmiş farklılaşmaya uymak zorundadır. Çünkü sermayenin bireyin tercihlerinin piyasa da sınırlandırılması söz konusudur. Alt gelirli kesimin herhangi bir seçimi olmadığı bu sistemde, yüksek gelirli kesim ise seçimini yüzeysel olarak yapmaktadır. Çünkü bu seçimler piyasanın oluşturduğu sistem üzerinden gerçekleşmektedir (Harvey, 2002: 11).

Kapitalist sistemde mekânsal ayrışmanın olması sermayenin üretim yapabilmesi için emeğin yeniden üretilmesine yardımcı olduğu mekânları yaratma zorunluluğudur. Mekânsal farklılaşmanın sonucunda toplumu oluşturan bireylerde kaynaklara ulaşma konusunda da farklılaşma yaşanmaktadır. Emeğin yeniden üretilmesi sonucunda mekânda yaşanan farklılaşma, tüketim açısından da farklılaşmaktadır. Bu anlamda emeğin yeniden üretiminin sonucunda ortaya çıkan mekânsal ayrışma ile toplumsal grupların ayrıştığı görülmektedir. Ancak üretim ve tüketim toplum içinde daha homojen olduğu için kapitalist sistem bu açıdan kendine başka yol bulmaktadır. Sermaye-emek ayrımındansa Harvey'e göre toplumsal farklılıkları ortaya çıkarmak ve toplumsal bilincin buna göre belirlenmesi gerekmektedir. Emeğin bölüşümünde, dağılmasında ve yeniden üretilmesinde etkili olan göç hareketleri, mekânda tabakalaşma yaratırken hem sınıfsal hem de kimlikli olarak ayrışmanın aynı anda yaşanmasına neden olabilmektedir (Kurtuluş, 2015: 82).

Kapitalist sistem sürekliliğini sağlamak için bireylerin tüketim alışkanlıklarını, farkındalıklarını, değerlerini ve politik bilinç algılarını değiştirmek ve dönüştürmek için kapitalist sistem kendine özgü bir çevre kurmaktadır. Bu çevre bireylerin tercihlerinden veya kendiliğinden oluşan bir süreç değildir. Sermayenin krize girmesi ve bu krizden kurtulmak üzere oluşturduğu kapitalist döngü sonucunda kentsel çevre ve mekânsal farklılaşmanın sürekli bir şekilde yeniden biçimlenmesi ve süreklilik göstermesi kaçınılmaz sistem döngüsüdür. Bu açıdan bakıldığında kapitalist sistemde mekânsal ayrışma sınıfsal ilişkiler ve toplumsal farklılaşma ile üretilmekte ve dönüştürülmektedir (Harvey, 2011: 57).

Kentsel mekân, kapitalist sistemdeki artı ürünün toplumsal ve coğrafi olarak yoğunlaşmasıyla oluşur. Bu oluşum beraberinde sınıfsal olguyu getirir. Kentsel mekândaki bu artı ürün toplumdaki belli bir kesim tarafından kullanılır. Çünkü kapitalizmin özü itibariyle artı ürünün soğrulması için kentleşmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kapitalizm ve kentleşme birbiriyle bağlantılıdır (Harvey, 2015: 45). Kentleşme, mekân ve toplumun bir arada değerlendirilmesi gereken süreçtir. Bu sürece katılan farklı amaçlara sahip çok sayıda aktör, mekânsal pratikler birbiri ile etkileşime geçer. Mekânsal pratikler, sınıf, ırk, cinsiyet ve politik olmak üzere birçok içeriği barındırabilir. Kapitalizmin doğası gereği sınıf ilişkilerine bağlı sınıf pratikleri mekânı kontrol etmek için gerekli görülmektedir (Harvey, 2011: 424). Kent, toplumsal süreçlerin mekânsal olarak yaşandığı yerdir. Bu sürecin doğal sonucu toplumda bulunan ve farklı amaçlarla birbirine bağlı mekânsal pratikler etkileşime geçer.

Kentlerde mekânsal toplumsal eşitsizlikler en yoğun şekliyle yaşanır. Mekânların kendi içinde barındırdığı farklılıklar sınıf temelli farklılıklarla birleştiği durumda eşitsizliği ve ayrışmayı beraberinde getirmektedir. Kentsel mekânda ayrışmanın temel belirleyicisi gelir dağılımdaki adaletsizlik ve toplumsal eşitsizliktir. Mekândaki eşitsiz yapılanmanın temel nedeni kapitalist sistemin dinamiklerindeki çelişkili ve eşitsiz yapıdır. Kentsel mekânda, mekânın üretimi ve yeniden üretiminde sermaye birikim süreci merkezi konumdadır. Bununla birlikte sınıf çelişkileri kentsel mekânda yaşanır (Şengül, 2009: 17). Kapitalist sistemde mekânın stratejik bir ürün haline gelmesi aslında sınıf temelli siyasal süreçlerin etkisiyle olmaktadır.

Harvey'in (2003: 81) de belirttiği gibi mekânsal ayrışma kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimiyle belirlenir ve şekillenir. Kapitalist toplumdaki toplumsal çelişkiler mekânsal farklılaşma ile somutlaşır. Mekânsal farklılaşma toplumsal ilişkiler, üretim ilişkileri ve toplumsal sınıfların konumları tarafından belirlenmektedir. Toplumdaki sınıfsal skala çok geniş olduğu için mekânsal farklılaşma ile toplumsal yapı arasındaki ilişki daha fazla karmaşıklaşmaktadır.

2.1.2.2. Mekânın Üretiminde Kimliğe Dayalı Değişkenler

Mekân ve kimlik birbirinden ayrıl(a)maz unsurlardır. Mekân, toplumsal üründür ve kimlik en basit anlamda toplumlarla var olan ve gelişen bir olgudur. Bu açıdan kimliğin ve kimliğe dayalı değişkenlerin, mekânın üretimde etkisi bulunmaktadır. Bireylerin kimliği mekâna yansımakta, mekânda insanın kimliğini oluşturmaktadır (Göregenli ve Karakuş,

2014: 105- 106). Kişinin deneyimleri, kültürü, mekânın algılanmasında etkili olmaktadır. Mekândaki zamansal deneyimler mekânsal algının gelişimini, değişimini ve dönüşümünü sağlayan önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Baran, 2013: 8).

Kimlik, kişinin kendini nasıl ifade ettiği, kendini başkalarına nasıl aktardığı ve kendisi hakkındaki izlenimin sağlandığı aidiyet hissidir. Kimlik, bireyin sahip olduğu bütün özellikleri ve değerleri kapsayan kavramdır. Bireysel anlamda kimlik, eğitim, kültür ve sınıf farklılığı gibi toplumsal ayrımları oluşturan öğeler üzerinden inşa edilmektedir (Hobsbawm, 1996: 10; Bauman, 2001:112). Bütün kimlikler toplumsal, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin içinde oluşmakta ve bu ilişkilere yön vermektedir (Marley ve Robinsi, 2011: 74).

Kimlik, bireylerin belli bir grubun içinde olması diğer toplumsal grubun dışında kalmasıdır. Bu açıdan her kimlik kendisinin ötekisidir. Yani kimlik bir kabulleniş aynı zamanda dışlanmayı da içeren kavramdır. Bir kimlik ancak ötekinin varlığı ile kendini kanıtlamaktadır.

Toplumsal anlamda kimlik, toplumu oluşturan gruplar arasındaki ilişkilerin yeniden üretilmesidir. Çünkü kimlik, kişinin içinde bulunduğu toplumsal örgütlenmenin barındırdığı aidiyet doğrultusunda var olabilmektedir. Toplumsal anlamda kimlik, bireyin bir topluluğun üyesi olma bilincini oluşturmaktadır. Toplumsal kimlik; dil, din, gelenek ve kültür gibi öğeler etrafında belli bir topluluktan farklı olmayı ya da o topluluğa benzemeye olanak sağlamaktadır. Kimlik toplumsal mekânda tanımlanmakta, değişmekte, gelişmekte, dönüşmekte ve anlamlandırılmaktadır (Solak, 2014: 2).

Castells'e göre (2008: 14) kimliğin toplumsal inşası üç farklı biçimde gerçekleşmektedir: Meşrulaştırıcı kimlik, direniş kimliği ve proje kimliği. Meşrulaştırıcı kimlik, toplumdaki egemen güçler tarafından çıkarılmakta ve bu egemen güçlerin amaçlarına göre oluşturulmakta ve geliştirilmektedir. Direniş kimliği, egemen olan tarafından değersizleştirildiği ve bunun üzerinden geliştirildiği kimlik inşa sürecidir. Proje kimliği, toplumda yeni bir kimlik inşa etmek için toplumdaki birey ve gruplara sunulan ve kültürel öğelerle şekillenen, toplumsal yapıyı tamamen değiştirmeye yönelik oluşturan kimliktir.

Kimliklerin inşası tarihten olabileceği gibi kolektif hafızadan, iktidardan ve dini kurumlardan üzerinden de kurulabilmektedir. Toplumsal koşullar kültürel projeler aracılığıyla malzemeler bulmakta ve bu malzemeler aracılığı ile kimlikler yeniden düzenlenmektedir. Kimlik, toplumdaki bireylerin anlam ve tecrübeleriyle oluşturulmaktadır. Kimlikler, toplum içerisindeki egemen kurumlar tarafından üretilebileceği gibi toplumdaki aktörler tarafından içselleştirildiğinde ortaya çıkmakta, örgütlenmekte ve üretilmektedir (Castells, 2008: 13).

Lefebvre'nin (2014) de belirttiği gibi toplumsal mekân toplumsal üründür. Toplumda yer alan kimlikler de mekânı üretimine katılmaktadır. Mekânlar, toplumların kimliklerine göre değişim göstermektedir. İnsanlar barınma, çalışma, yaşama ve sosyalleşme için mekânı kullanmakta ve bu mekânları kimliklerine göre oluşturmaktadır. İnsanların kimliklerindeki değişim toplumsal mekânda da değişimlere neden olmaktadır.

Bir yerleşim birimini diğerlerinden farklılaştıran 'mekân'ın kimliğinin olmasıdır. Mekânın kimliğinin kurucu aktörleri o mekânda yaşayanlardır. Mekânda yaşayan birey/gruplar mekân kimliği sayesinde yaşadığı yere ait hissetmekte, oraya sahip çıkmaktadır. Mekânın kimliğini oluşturanlar mekânla bağ kurmakta, mekânı üretmekte, dönüştürmekte ve değiştirmektedir.

Mekân, toplumun veya bireyin varlığını koruduğu, barındığı, yaşamını idame ettirecek her türlü eylemi gerçekleştirdiği yerdir. Toplumsal bir ürün olarak mekân ile kimlik arasında karşılıklı etki bulunmaktadır. Bu etki kimlik ve mekân arasındaki diyalektik ilişkiden kaynaklanmaktadır. İnsanlar kendini tanımlarken kendilerini mekânla ilişkilendirmekte ve mekâna karşı aidiyet duygusu beslemektedir. Bu mekân en küçük haliyle bir ev olabileceği gibi, tüm dünya hatta evren olabilmektedir. Kişinin/toplumun bu aidiyet algısı bizlere kişinin/toplumun kimliği ve diğer özelliği ile ilgili de bilgi verebilmektedir.

Kimliğin inşasında ve yeniden üretilmesinde mekân önemli rol oynarken, kimlik mekândan etkilenecek yapısal olarak değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Toplumsal mekânın oluşumunda yerleşik nüfusun yeni gelenleri kabul etmemesi mekânsal ayrışmayı da beraberinde getirmektedir. "Yerleşikler" ve "dışarılıklar" toplumsal mekân oluşturmakta ve toplumdaki iktidar gücü ile ortaya çıkıp güçlenmektedir (Bauman, 2011: 20). "Ötekinin" konumlandırılmasıyla "ötekine karşı ben" mekânsal olarak varoluşu ve aynı zamanda ayrışmayı meşru hale getirmektedir.

Din, dil, etnik köken ve toplumsal cinsiyete dayalı kimlikler, mekânsal ayrışmayı beraberinde getirmektedir. Toplumsal sınıf ve kimliğe dayalı olarak mekânda bireyler birbirinden ayrışmaktadır. Sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılaşmalar birbirini beslemekte mekânsal ayrışmada bu farklılıkların yansıması olmaktadır. Sınıfsal olarak düşük gelirli bir insan eğitim olarak düşük bir eğitim almakta ve bu da gelirin düşük olmasına neden olmaktadır. Bu kısır döngünün sebebi ise kapitalist sistemin mekânda sürekli olarak sunduğu eşitsizlikler ve eşitsizliğin yeniden üretilmesidir (Adaman ve Keyder, 2006: 125).

Kimlik, toplumsal yapı içerisinde sınıfsal ilişkilerin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Toplumdaki egemen gücün karşısında yer alan gruplar, mekânda belli yerlerde

yoğunlaşmaktadır. Bu farklılıklar toplumda kendini din, dil, ten rengi, giyim, yaşam tarzı olarak yeni yerleştikleri mekânda ayırt edilmelerini sağlayan unsurlar olmaktadır. Bu kimliksel ayrılıklar beraberinde sınıfsal olarak da toplumsal algıda ayrımcılık unsurlarının artmasına yol açabilmektedir (Erder, 2006: 62).

2.1.2.3. Mekânın Üretiminde Devlet

Mekân, devlet ve onu oluşturan kurum ve kuruluşların önkoşulu ve sonucudur. Devlet bir mekânı kendi ihtiyaç ve amaçlarına göre düzenlemektedir. Toplumsal mekânın üretimi, toplumsal sınıflar, devlet ve siyasi ideolojilerin belirlediği toplumsal süreçler ve mekânın dinamikleri içerisinde belirlenmektedir. Devlet, kendine bir mekân oluşturur ve devletin ve devleti oluşturan kurumların ihtiyaçlarına göre bu mekânı düzenler. Bu yüzden mekân devletin ilksel koşuludur (Lefebvre, 2014: 110-111).

Devlet, tek taraflı olarak mekânı kontrol etmekte ve dönüştürmektedir. Devlet mekânın üretimini, kontrol ve denetleme mekanizmaları üzerinden sağlamaktadır. Üretim tarzındaki ilişkilerin yeniden üretilmesine bağlı olarak mekânsal politikalar üretmektedir. Mekânsız politika olmadığı gibi politik olmayan mekânda yoktur (Lefebvre, 1978: 280).

Devlet kendine bir mekân varsayar ve bu mekânı kendi ihtiyaçlarına göre düzenler. Mekân, devlet varlığının ön koşuludur (Lefebvre, 2014). Devlet, mekânda homojen bir toplumun varlığını istemekte ve farklılıkların çatısı altında birleşeceği bir mekân inşa etmektedir. Devlet, iktidarı elinde bulunanların çıkarlarını genel çıkar olarak dayatmaktadır. Devlet, mekânın üretimi için planlama mekanizmaları kullanmaktadır. Demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel konularda düzenleyici rol üstlenmektedir (Harvey, 2013: 266).

Somut mekân; günlük yaşamımızı sürdürdüğümüz, ihtiyaçlarının karşılandığı ve kullanım değeri olan mekândır. Kapitalist sistemlerde mekânın somut kullanım değerinden ziyade değişim değeri önemlidir. Kapitalizm içinde mekânın sadece değişim değerine denk gelmesi, soyut mekânın homojenliğe yönelmesine ve farklılıklarının azaltılmasına yol açar (Al-Rebholz, 2017: 152). Kapitalist üretim biçiminin, yarattığı soyut mekân, ulaşım ağları üzerinden kurulmaktadır. Devlet bu sürece eşlik ederek ekonomik ve politik egemenliğin soyut mekânını üretmektedir (Lefebvre, 2014, 91).

Devletin kapitalist mekânla ilişkisi, mekânsal dönüşümün hızlandırması şeklindedir. Gündelik yaşamda mekân, belirli hiyerarşik yapıları üretmektedir. Devlet, mekânsal üretimi sürekli gerçekleştiren aygıttır ve mekânın üretimini iktidarın soyut mekânı somut mekâna dönüştürmesi şeklinde olmaktadır (Lefebvre, 2014: 53).

Harvey (2004: 75) mekânın ekonomik-politik sürecin ürünü olduğu üzerinde durmaktadır. Devlet mekânın üretimi için planlama mekanizmalarını kullanarak normatif programlar oluşturmakta ve nüfusun coğrafi dağılımı, ekonomik faaliyetler, sosyal hizmetler, zenginlik ve refah konularında düzenleyici rol üstlenmektedir (Harvey, 2015: 266). Kapitalist toplumda mekânsal üretim ilişkilerinde devlet belli bir grubun yararına olacak şekilde mekânsal ayrışma yaratabilmektedir. Devlet, mekânı yıkmaya, yok etmeye, inşa etmeye, yenilemeye vb. gibi birçok politikayla mekânda ayrışma yaratabilmektedir. Mekândaki bu ayrışma belli bir grubun yararına gerçekleştirilmektedir (Şengül, 2009: 26).

Lefebvre'e (2014: 68) göre mekân, algılanan, tasarlanan ve yaşanan üç farklı derinlik düzeyinde yaşanmaktadır. Tasarlanan mekân, yani mekânın temsilleri; yaşanan mekân, yani temsilin mekânı ve anlamlandırılan mekân, yani mekânsal pratikler arasında bulunan diyalektik ilişkiler mekânın yeniden üretilmesini sağlayan unsurlardır. Mekânın üretiminde mekân üçlemesi (spatial triad); mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları üzerinde duran Lefebvre'e göre mekânsal pratik, bir toplumun kümelenmesini sağlayan bağlılık ilişkisidir.

Devlet, mekânın yeniden üretimini kendi kontrol ve denetleme imkânlarının sağlaması olarak gerçekleştirir. Lefebvre'e göre mekânın üretimi mekânsal pratikler üzerinden yapılmaktadır. Mekânın temsilleri ya da tasarlanan mekânlar, mekânın zihinsel olarak üretimidir. Zihinsel olarak üretilen mekânlar kurumsal bir yapı olarak tasarlanmakta ve mekânın planlanmasını oluşturmaktadır. Mekân, kent planlamacıları, teknokratlar tarafından tasarlanmakta ve planlanmaktadır. Tasarlanan bu alanlar toplumdaki hâkim mekânları oluşturmaktadır (Al-Rebholz, 2017: 152). Mekân temsilleri şehir planlamacıları tarafından oluşturulmakta ve düzenlenmektedir. Mekân temsilleri, toplumun bağlı olduğu üretim tarzının hâkimiyetinin görüldüğü ve üretildiği alanlardır. Üretim ilişkilerinin dayattığı düzen çerçevesindeki tüm kodlar, işaretler ve bilgileri kapsamaktadır (Lefebvre, 2019: 63). Mekânın temsilleri, üretim ilişkileri ile toplumsal ilişkilere yüklenen baskı ve düzen arasında bağlantı kurmaya yaramaktadır. Mekânın temsilleri, toplumsal hayatın soyut göstergesi olmaktadır.

Devlet bir toprağın mekân olarak üretilmesini sağlamaktadır. Devlet mekânı ulaşım yolları, ticaret ağları vb. gibi maddi olanakların düzenlenmesi yoluyla üretmektedir. Devlet bu açıdan her tür üretim tarzının ve ilişkilerinin mekânsal dayanağını örgütlemektedir. Devlet, homojen bir toplumsal mekânı üretme iddiasındadır. Devletin kurumsallaşması da sınıfların işgal ettiği mekânlar arasındaki güç ilişkisini sağlamlaştırmaktadır (Lefebvre, 2014: 289).

Devlet mekâna müdahale etmekte ve müdahale ederken araçlar yaratmakta ve toplumsal, siyasal ve mekânsal pratikler iç içe geçmektedir.

Devlet kurumları devletin ötesinde toplumsal hayatı çevreleyecek ve düzenleyecek şekilde örgütlenmektedir. Castells'e göre iktidar da ideolojilerini mekâna yansıtmaktadır. Mekânın temeli siyasallaşma ve örgütlenmeye bağlıdır. İktidarlar, kolektif tüketim alanları (ev, okul, park ve caddeler vb.) planlamakta ve mekâna bunlar üzerinden hâkim olmaktadır. Mekânların fiziki çevreleri iktidarın gücü ile şekillenmektedir (Castells, 2008: 55).

Toplumsal mekân değerler ve kurumlar üzerinden tanımlanmakta ve kurumsallaşan şey de iktidar ilişkileri olmaktadır. İktidarın oluşmasında toplumsal olarak destek alınması gerekmektedir. Toplumun desteğini almak için iktidar ya baskı ya da söylem yolunu tercih etmektedir (Castells, 2017: 45-47). İktidar baskı yoluyla insan zihninde anlamlar yaratarak varlığını sürdürmektedir. Toplumlar çelişkiyi yapılarında barındırmaktadır ve nerede toplumsal iktidar varsa karşı iktidar da bulunmaktadır (Castells, 2017: 50).

Mekân, günlük yaşamdaki tüketim araçları (konut, eğitim, sağlık ve ulaşım vb. gibi) örgütlenmesi ile ilişkilidir. Bu örgütlenmeyi devlet sağlamakta ve gerekli düzenlemeler ile mekânın yeniden inşasına dâhil olmaktadır. Devlet müdahalelerinin mekânsal ayrışmada etkisi kaçınılmazdır. Mekânı yok etme, inşa etme, geliştirme ve yenileme politikaları ile devlet, mekânda belli sınıflar yararına işlemektedir. Eşitsizliğin devlet eliyle yeniden üretilmesinin sonucunda toplumda yer alan her kesim-yurttaşlar, göçmenler, azınlıklar-etkilenir. Mekânda sermaye ve siyasi yönetimin merkezi konuma gelmesi ile üretim ve tüketim araçlarında da ekonomik, teknik, toplumsal ve mekânsal olarak ayrışmaların yaşanması olasıdır. Bu durum mekânın içerisinde bulunan eşitsiz gelişimin hem sonucu hem de nedeni olmaktadır. Her sınıflı toplumun göstergesi toplumsal eşitsizliktir. Bu durumda en çok mekânda kendini göstermektedir (Castells, 2017: 21-33).

Kente yönelen devlet müdahalesiyle emek karşısında sermaye yerine devleti bulur. Emek kapitalist sistemin tüm çelişkilerini devlet üzerinden algılar (Castells, 2000: 31-32). Bu durum kapitalist sistemin devamlılığını sağlayacak bir araç olarak hizmet etmesini sağlamaktadır. Devlet politikaları gençler, kayıtsız işsizler, hastalar, engelliler, göçmen işçileri vb. gibi toplumdaki birçok kişiyi toplum dışına atmaktadır. Yoksul mahallelerde yaşayanlara devlet müdahalesi ile sosyal konutların verilmesi bu insanların mekânsal olarak bu yaşama bağımlı hale getirilmesine ve mekânsal ayrışmasına neden olabilmektedir (Castells, 2017: 48).

Devlet müdahalesinin iş gücünün yeniden üretimi sürecinde stratejik rolü bulunmaktadır (Castells, 2017: 80). Devlet, kent planlaması gibi araçlara sahiptir. Kentte ortaya çıkan çelişkileri ve aciliyeti düzenlemek adına kurumsal mekanizmalar ortaya çıkmaktadır. Kent planlaması da devletin müdahale araçlarından birisi olarak kentteki mekânsal ayrışmanın daha çok artmasına yol açmaktadır.

Devlet müdahaleleri, sınıf mücadelesinden ortaya çıkan siyasi çatışmaların sonucudur. Bu anlamda sınıf mücadeleleri ve buna bağlı olarak gelişen siyasi çatışmalar, mekândaki ortak tüketim araçları ve kent sisteminin yönetiminde belirleyici unsurlar olmaktadır. Toplumsal gruplar bu alanda yapılan devlet müdahalesinden etkilenmekte ve devlet, günlük hayatı yapılandıran ortak hizmetlerin gerçek yöneticisi haline gelmektedir. Ortak tüketim alanında gelişen çelişkiler ve kentsel örgütlenmede ortaya çıkan çatışmalar, devlet müdahalesine ve bunun altında yatan siyasi eğilimlere yansımaktadır (Castells, 2017: 260).

2.2. Göçün Ekonomi Politikası ve Göç Türleri

Göçün ekonomi-politikası bu bölümde incelenmiştir. Kavramsal olarak göç ve türlerine yer verilmiştir. Göç ve göç olgusunun boyutları ve göçün tarihsel olarak gelişim koşullarında ortaya çıkması da yine bu bölümde anlatılmıştır.

2.2.1. Göçün Ekonomi Politikası

Göç en temel anlamda ekonomik, toplumsal ve siyasi nedenlerle bireysel ya da grup halinde bir toplumsal mekânın terk edilmesi ve sonucunda yeni toplumsal mekâna yerleşmedir. Göçün çok boyutlu, karmaşık ve dinamik yapısını anlamak adına bu tanım yeterli olmamaktadır (Şengül, 2017; Kaygalak, 2009: 10). Göç iki mekân arasındaki yer değişimi ve bu değişimin sonucunda toplumsal yapılardaki değişimi sağlayan olgudur. Göç, göç kararının alınmasındaki nedenlerden, göçün sonuçlarına kadar dinamik bir süreçtir. Çok boyutlu olan göç hareketleri aynı zamanda göç alan ve veren mekânları da etkileyerek bu mekânların değişimlerini de sağlamaktadır (Kaygalak, 2009: 17; Çağlayan, 2006: 67).

Göç olgusu çok boyutlu yapısına rağmen göçün üç önemli özelliği ön plana çıkmaktadır. Birincisi mekân özelliğidir. İkinci özelliği zaman ve üçüncü özelliği ise göçün hangi koşullarda yapıldığı yani bireyin amacının ne olduğudur. İşte bu açılarından bireylerin sahip oldukları tüm imkânları bırakarak ya da bırakmaya zorlanarak yeni mekâna yerleşmelerine göç denir (Nakanishi vd., 2008: 9).

Göç süreci, toplumsal değişimin göstergelerinden biridir. Bütün yer değiştirmeler, belli bir sürede, belli bir uzaklıkta gerçekleşiyorsa göç kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Bazı göç hareketleri toplumsal etkileri bakımından toplumlardaki değişimlerin habercisi olarak görülmektedir. Kırdan kente yönelen göç bu tür göç süreçlerini içinde barındırmaktadır. Göç hareketleri toplumsal değişimin göstergesi olarak nüfusun mekânda yeniden dağılmasına ve mekânın yeniden üretilmesini etkilemektedir (Erder, 2006: 23). Göç ederek mekânı değiştiren bireyler, göç sonucunda toplumsal yapıyı etkilemekte ve bu yapının dönüşümünü sağlayabilmektedir.

Göçün beraberinde getirdiği hukuksal ve sosyal belirsizlik, göç edilen yerin uzaklığı, kullanılan ulaşım araçları, bu ulaşım için ödenecek bedel gibi etmenler bireysel faktörlere dâhil edilmektedir. Katı göç kanunları vb. gibi engeller göçmenlerin daha çok kurum ve kuruluş bazında karşılaşacağı sorunlardır. Ancak göçü belirleyen siyasi yapıların ve politikaların, ekonominin ve piyasanın işgücüne olan talebinin artışında daha az görünür olması ve bu politikaların daha teşvik edici olmasına rağmen ekonomik açıdan işgücüne olan talebin azalmasıyla siyasi baskıların ve politik engellerin arttığı görülmüştür. Bu bağlamda göçü belirleyen siyasi unsurların ne zaman ortaya çıkacağı ülkelerin ekonomik gelişme ve büyüme isteğine bağlı olarak değişim göstermektedir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 104).

Göç büyük ölçüde ekonomik nedenlerden kaynaklandığından göç gelişmiş bölgelere yönelmekte ve bu bölgelerdeki göç politikaları ise ekonomik ve güvenlik ekseninde oluşturulmaktadır. Ülkeler ucuz ve nitelikli işgücünü çekebilmek için yasalarını göçe teşvik etme üzerine kurarken, bunun dışındaki sebeplerle yapılan göçte göçmenlere katı engeller konularak göçmenler ülkeye kabul edilmemektedir (OSAM, 2015: 10). Bununla birlikte, göç politikaları genellikle ulusal sorunları çözmek için oluşturulur ve göçmenin geldiği ülkenin şart ve koşulları göz ardı edilir (Terrazas, 2011: 1).

Göç, nüfusun mekânda, iş gücü ve üretimi etkin kılarak yeniden dağılımını sağlayan en etkili mekanizmadır. Kapitalist sistem içerisinde sermaye birikiminin koşulu emeğin serbestçe dolaşımının olmasıdır. Serbest dolaşım sermayenin verdiği özgürlük kadar gerçekleşmektedir. Emekçilerin etnik kimlikleri, cinsiyetleri, ırkları, gelir durumları kentsel mekânda farklılıkları ve ayrışmayı arttıran etkenlerdir. Bu farklılıkların giderilmesi için sermaye emeğin yeniden üretilmesi için göç yolunu devreye koymaktadır. Kapitalist sistem içerisinde göç, emeğin yeniden üretimi ve sistemin devamlılığını sağlamak için yapılmaktadır. Bu açıdan sistem içerisinde emeğin yer değiştirmesi üretimin yer değiştirmesine ve yeniden örgütlenmesine neden olmaktadır (Harvey, 2011: 404). Göç, işgücünün yeniden dağılımları

mekânda üretimi etkin kılmayı sağlayan bir mekanizma olarak görülmektedir. İşgücünün mekânda yer değiştirmesinin üç farklı sonucu bulunmaktadır. Bunlardan ilki emeğin yer değiştirmesidir. İkinci olarak sermayenin yer değiştirmesi ve son olarak ise tüketicinin ve pazarın yer değiştirmesidir. Emeğin göç etmesi mekânda üretimi sağlayan bir mekanizma olarak diğer üretim ilişkilerinin yer değiştirmesini tetiklemektedir (Tekeli, 2008:175).

Göç eden bireyin göç kararı alma amacı ekonomik fırsatlar yakalamak, statüsünü yükseltmek ve sınıfsal farklılıklarını en aza indirmektir. Göç, mekânın, sosyal hayatın, ekonomik ve toplumsal mekânın değişimini sağlayan süreçtir. Buraya kadar anlatılan süreç göç kararının birey tarafından alınması durumundadır. Göç, bireysel tercihler ve sermayenin izin vermesi ölçüsünde gerçekleşmektedir. Sermaye belirli mekânlarda yoğunlaşmakta ve birikiminin devamını sağlamak için mekânlar yaratmakta ve mekânın yeniden üretimini gerçekleştirmektedir. Dünya genelinde göç, emek hareketlerini de içeren bir olgudur. Göç hareketlerinden doğan etnik, ırksal, dini, kültürel farklılıklar ve bunun sonucunda gerçekleşen mekânsal ayrışma sermayenin piyasa içerisinde mekânın üretilmesi için kullanılan argümanlar olmaktadır (Harvey, 2015: 153).

Bireyin mekânda yer değiştirmesi, toplumsal sistem içerisinde üretici ve tüketicinin olmasına ve toplumsal, sosyal ve ekonomik unsurları etkilemesine yol açar. Hem tüketicinin hem de üreticinin olan bireyin mekândaki yerini değiştirmesi pazar ve piyasanın da değişimine yol açmaktadır (Tekeli, 1975: 153-154).

Göç kararının ortaya çıkmasındaki en önemli etken ekonomik nedenlerdir. Birey, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak ve refahını arttırmak için göçün tüm sonuçlarını bilmekte ve buna göre hareket etmektedir. Göç, bireyin ekonomik fırsatlar yakalaması, statüsünü yükseltmesi ve sınıfsal farklılıklarını azaltması için mekânsal olarak yer değiştirmesini sağlamaktadır (Kaygalak, 2009: 11). Ancak zorunlu göç koşullarında kitlesel olarak hareket eden ve can güvenliği olmayan mülteciler, göçün sonuçlarını kestirmekte güçlük çekmektedir.

Zorunlu göçte göç kararı siyasi, sosyal ve askeri baskılar yüzünden alınmaktadır. Baskılar nedeniyle bireyler anavatanlarındaki yaşam haklarını kaybetmekte ve yaşamak için güvenli başka mekânlar bulmaya zorlanmaktadır (Tümtaş, 2018: 28). Bu zorunluluk hali bireyin ekonomik yapısı başta olmak üzere sosyal, kültürel, psikolojik tüm toplumsal yapıları etkilemekte ve bu yapıların dönüşmesine yol açmaktadır. Göç, bireyler ve toplumlar üzerinde psikolojik izler de bırakabilmektedir. Çünkü göç, ekonomik anlamda değişimi ve bir kültürden diğerine geçişi barındırmaktadır. Bu değişimin etkileri problemlerin derinleşmesine neden olmaktadır (Balcıoğlu, 2007: 55-58).

Zorunlu göçmenler, ekonomik imkânlarını ve kaynaklarını beraberlerinde getirememektedir. Geldikleri toplumsal yapı da onları içermediği durumda ekonomik, sosyal ve kültürel olarak göçmen problemlerle karşılaşmaktadır. Göçmen yeni geldikleri yerde olanaklarını ve kaynaklarını sil baştan yaratmak durumunda kalmaktadır. Zorunlu ve kitlesel göçler mekânsal ayrışmayı derinleştiren aynı zamanda yoksulluğun ve yoksunluğun mekânda yoğunlaşmasına neden olabilmektedir. Kentsel mekâna göç eden bireyler, kentin içerisinde göçmen mekânları oluşturmakta ve yeni göç edenleri bu mekânlara çekebilmektedir. Burada temel nokta şudur ki; göçmenler kendi kültürüne benzeyen ya da ekonomik şartları birbirine benzeyen akraba, aile, arkadaş gibi çevrelere giderek hem göçün maliyetini azaltmakta hem de göçün vermiş olduğu psikolojik bozuklukları en aza indirmektedir.

2.2.2. Göç Türleri

Göç türlerini, göç etme nedenine, göçün uzaklık ölçüsüne ve göç etme biçimine göre sınıflandırmak mümkündür. Göç kararının alınmasında göç etme nedenine göre gönüllü ve zorunlu göç türleri; göçün uzaklık ölçütüne göre göç etme türleri iç ve dış (uluslararası) göç; göç etme biçimlerine göre ise bireysel, kitlesel ve zincirleme göç türleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu tez çalışmasının kapsamı açısından; uluslararası, zorunlu, kitlesel göç üzerinde durulmuş ve bu göç türleri daha kapsamlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.2.1. İç Göç ve Dış (Uluslararası) Göç

Göç kararının alınmasında göçün uzaklık ölçüsüne göre iç göç ve dış (uluslararası) göç olarak sınıflandırılmaktadır. İç göç, ülke sınırları içerisinde gerçekleşen mekânsal yer değişimi iken ülke sınırlarını aşan mekânsal yer değişim hareketleri de dış (uluslararası) göç olarak tanımlanmaktadır.

İç göç bir ülkedeki nüfusun yine ülke içinde yer değiştirmesidir. Ülke içinde gerçekleşen bu göçün yönü az gelişmiş mekânlardan gelişmiş mekânlara doğrudur. Bu yüzden iç göç kırdan-kente ve kentten-kente yönelen hareketler olmaktadır (Bartram vd., 2019: 191, Bal, 2011: 201). İç göçte nüfusta bir azalma olmaksızın bölgeler arası nüfusun değişimidir. İç göç aynı zamanda bir ülkenin sınırları içinde, bir yıldan fazla kalmak üzere yapılan yer değişim hareketidir. Burada dikkat edilmesi gereken, göçmenin zaman boyutunda bir yıl süreden fazla; yani kalmak amacıyla yaptığı harekettir (Özyakışır, 2013: 8-9).

Uluslararası (dış) göç, bir ülkeden başka bir ülkeye yönelen yer değiştirme hareketidir. Bir ülkeden diğerine yapılan göçün, ulusal farklılıkları ve insanlar arasındaki

farklılıkları da beraberinde getirmesi göçmenin, vatandaş-yabancı ayrımını yaşamasına neden olmaktadır (Bartram vd., 2019: 14). Dış ya da uluslararası göçte göçü veren ülke nüfusu azalırken, göç alan ülke nüfusu artar. Dış göçte en az iki ülke göçte taraf olmaktadır (İçduygu vd., 2014: 28). Göçün uluslararası nitelik kazanmasında iki önemli nokta vardır. Bunlardan ilki göçün yönü bir ülkeden başka bir ülkeye yönelmesidir. İkinci ölçü ise göçmenin bu hareketi sonucunda vardığı yerde bir yıldan fazla süre kalması gerekmektedir (Özyakışır, 2013: 8). Uluslararası göçte zaman ve mekân boyutu iki temel değişken olarak önem kazanmaktadır. Nereden göç edildiği, nereye gidildiği, ne zaman göç edildiği, hangi dönemde ne kadar süre ile kalıcı mı yoksa geçici mi olduğu, hem göç alan ülkeler açısından hem de göçmenler açısından farklı sonuçlar yaratmaktadır.

Kitlesel olarak dış göç yapıldığı takdirde göç alan ülkeler nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında ve ekonomik, sosyal, kültürel zorluklarla karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda göç ve göçmenler konusunda gelişmiş ülkeler homojenleştirme ve entegre etme kaygıları ile hareket ederken; azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamakta da güçlük çekmektedir. Uluslararası göç tüm ülkeleri etkileyen bir göç türü olmasından dolayı ülkelerin işbirliği yapması ve ortaklaşa çözüm araması gerekmektedir (Kaya ve Özdoğan, 2003: 278-296). Göç coğrafi bir olgu olsa da göçün toplumsal ve sosyal yönüne ülkelerin önem vermesi gerekmektedir (Bartram vd., 2019: 19).

Uluslararası göç literatürü uluslararası göç etme şekillerini göç etme nedenlerine bağlı olarak açıklamaktadır. Gönüllü uluslararası göç kavramında daha çok ekonomik kaygılar ön plana çıkarken; zorunlu uluslararası göç edenler, siyasi mülteci, sürgün edilenler, yerinden edilmişler veya sığınmacılar şeklinde adlandırılmaktadır. Gönüllü uluslararası göçte ülkeler bu göç türünü kullanabildiği ölçüde ekonomilerinin geliştiği ve istihdam açısından ülke ekonomisinin arttığı söylenebilmektedir. Ancak uluslararası göç işgücünün göç etmesinden ibaret olmamaktadır. Zorunlu göç durumunda insanlar toplu halde krizler, saldırılar ve çevresel faktörler gibi nedenlerle göç etmektedir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 30-37; Özyakışır, 2013: 9).

Uluslararası göçün nedenleri üzerine geliştirilen teoriler makro ve mikro olarak sınıflandırılmıştır. Makro teorilere bölünmüş işgücü piyasası teorisi, dünya sistemleri teorisi ve politik ekonomi modeli örnek verilirken; mikro teoriler Neoklasik ekonomik teori, insan sermayesi teorisi, yeni göç ekonomileri, göç ağı modeli ve kümülatif nedensellik modelini içermektedir (Massey vd., 2014: 27; Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 29). Bu uluslararası göç

teorilerinden göç ağı teorisi de çalışmamızda kullanılmış ve özellikle araştırmanın sahasını analiz edebilmek için anlatılmıştır.

Uluslararası göçün sadece coğrafi değil, aynı zamanda sosyal hareketliliği de içerdiği iyi bilinmektedir. Göçmenler artan ekonomik fırsatlarla gelişmiş bir sosyoekonomik pozisyona ulaştıkça veya ekonomik, sosyal veya eğitim kaynaklarını alıcı ülkeye aktardıklarında yukarı doğru hareketlilik yaşayabilmektedir (Cederberg, 2017: 2).

2.2.2.2. Bireysel, Kitlesele ve Zincirleme Göç

Göç etme biçimlerine göre göç türleri bireysel, kitlesele ve zincirleme göç türleridir. Bireysel göç türünde bireyler göçün neden ve sonuçları hakkında bilgi sahibidir ve göçün getireceği riskleri öngörebildikleri için göçün getirebilecekleri tüm sorunlara hazırdır. Kitlesele göç ekonomik, sosyal ve politik vb. gibi nedenler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kitlesele göç ile zorunlu göç birbiri içine geçen göçler olmaktadır (Balcıoğlu, 2007: 55). Kitlesele göç türü toplu halde ekonomik, sosyal ve siyasi baskıların vermiş olduğu korkuyla yapılabilmektedir. Bu kitlesele hareketler özellikle ülkelerin ekonomik, kültürel yapıları üzerinden ani ve derin bir yük getirebilmektedir. Bu açıdan ülkeler kitlesele göçmenlere sınırlama getirebilmekte ya da ülkede kalış sürelerini belli bir süre dâhilinde belirleyebilmektedir (Sağır, 2012: 20).

Zincirleme göçte, göç kararının alınmasında etkili olan üyesi bulunulduğu (akraba, aile ve arkadaş vb. gibi) birime bağlı olarak gerçekleşen göç türüdür. Zincirleme göçte, önceden göç etmiş ailelerle ve akrabalarla kurulan ilişki ağları, gidilecek mekân hakkında bilgi vermektedir (Kaygalak, 2009: 11). Bu göç türlerinin temel noktası göç edenlerin geldikleri alanlarda kendilerine benzer ya da aynı kültüre sahip kişileri bulabilmesidir. Göç edenler, geldikleri mekânları kendilerine göre üretebilmekte, değiştirebilmekte, tamamen yerli halktan kopabilmekte, kendi yaşam alanlarını oluşturabilmekte ve göç ağları kurabilmektedir (Balcıoğlu, 2007: 56).

Zincirleme göç durumunda göçmenler ailelerini, akrabalarını ve arkadaşlarını göçte teşvik etmektedir. Zincirleme göç süreci göçmen ağlarına dayanmaktadır. Göçün sürekli hale gelmesi aile bağlarıyla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Göç akışı genişledikçe göçmen ağları yoluyla akan kaynaklar, ağın köken ülkede kalan üyeleri için yararlanabilir hale gelebilir (Bartram vd., 2019: 65).

2.2.2.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç

Gönüllü göç türünde birey daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için iradi olarak göç kararı alır ve göç sürecinde karşılaşılmaması muhtemel sorunları bilerek yer değiştirir. İradi bir göç türü olması nedeniyle zorunlu göç türünden ayrılmaktadır (Kaygalak, 2009: 12; Özyakışır, 2013: 14). Gönüllü göçmenler, hür iradeye sahip ve ekonomik göçmenler kastedilirken, zorunlu göçmenlerin mülteciler, sürgün edilenler ve sığınmacıları anlatmak için kullanılmıştır (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 30). Göç kararının alınmasında göç etme nedenine göre gönüllü göç türünde birey, eğitim ve ekonomik refahını artırma gibi nedenlerle kendi isteği ölçüsünde akılcı şekilde göçü planlamaktadır (Balcıoğlu, 2007: 55). Burada bireyin göç kararı alması daha çok gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bunun tam tersi zorunlu göç koşullarında birey politik, savaş ve doğal çevre baskıları gibi nedenlerle göçe zorlanmaktadır ve göçmenler, can güvenlikleri bulunmadığı için göçe karşı koyacak durumda değildir. Gönüllü göçlerde birey aktif olarak karar alıcı konumundayken, zorunlu göçte birey pasiftir ve kendi isteğiyle hareket etmemektedir (Kaygalak, 2009: 11).

Göçlerin gönüllü ya da zorunlu olarak sınıflandırılmasında bazı öğeler ön plana çıkmaktadır. Zorunlu göç koşullarında çatışmalar, savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerle kitleler halinde bireyler ülkelerinden ayrılarak ya da ayrılmaya zorlanarak başka ülkelerin sınırlarına doğru göç etmektedir (Kaya ve Özdoğan, 2003: 275). Göç kararı ister gönüllü ister zorunlu olarak alınsın toplumun dönüşümü ve yeniden üretimini gerçekleştirmektedir (Şen ve Doğan, 2010: 398).

Tez çalışması kapsamında önem arz eden göç türü zorunlu göç 20.yüzyılda artış göstermiştir. Özellikle küreselleşme ile birlikte göç mekân ve zaman dönüşümlerini etkilemiş ve göç süreçleriyle birlikte değişim göstermiştir. İşte bu değişim ve inşa sürecinde zorunlu göç eden mülteciler, sığınmacılar ya da sürgün edilenler zaman-mekân arasında kalabilmekte, ekonomik, kültürel ve sosyal olarak zaman-mekân arasında sıkışabilmektedir.

Zorunlu göç türünde göç etme nedenlerinin başında otoritenin baskısı söz konusudur. Zorunlu göçün doğası gereği etkileri bireyin üstünde yıkıcı olurken, göçmenin gittiği toplumda da ekonomik, sosyal ve kültürel yükler getirmektedir. Tekeli (2008: 45) 'nin nitelendirmesine göre; bir kere zorunlu göç olduktan sonra, çevreye ve topluma uyum, piyasa koşullarına ve zamana bırakılmıştır. Ülkenin pek çok yerinde geri kalmışlığın sorunları sürerken zorunlu göç gruplarının topluma uyumunu sağlamak için yerel halk içerisinde toplumsal tabaka oluşturması olasıdır (Arı, 2010: 165).

Zorunlu göç yazını geniş kapsamlıdır, zorunlu göçü uluslararası güvenliğe ve insanların savunmasızlığına, insani yardıma ve mültecilerin ortaya çıkmasına yol açan sosyal ve uluslararası göçlere vurgu yapan ana nedenlere bağlanmaktadır. Zorunlu göçmenlerin yer değiştirme olasılığında ve boyutunda rol oynayan unsurlar zor durumun şiddeti, coğrafi yakınlık ve önceden hâlihazırda bulunan ağların varlığıdır (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 37).

2.3. Göç Sürecinde Mekânın Yeniden Üretimi ve Göçmenlerin Yeni Mekâna Yerleşme Stratejileri

Mekâna yerleşme, göçmenin temel ihtiyaçları olan barınma, iş bulma, çalışma, gündelik hayattaki yaşam deneyimleri, kamu hizmetlerinden yararlanma vb. gibi tüm süreçleri mekânda inşa etmesidir. Göçmen bu inşayı mekândaki eşitsizlik yapısı içinde gerçekleştirir. Bu yerleşme mekândaki toplumsal üretimin yeniden üretilmesi ve eklemlenme sürecidir. Bu süreç çoğu zaman sancılı geçmektedir. Mekâna yerleşme, göçmen ve yerel halkın karşılıklı olarak mekânın üretimini toplumsal olarak ürettiği bir süreçtir.

Göçmenlerin hedef mekânlara geldiklerinde ve yerleştiklerinde kullandıkları yerleşme stratejileri bu bölümde incelenmiştir. Göç sürecinde mekânın yeniden üretimi ve yeni mekâna yerleşme stratejilerinde göçmenlerin birincil ihtiyaçların baskısı, sınıfsal ve kimliksel değişkenler, hedef ülkenin dış göç ve insani yardım politikalarının etkisi ve yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürünün etkisi yine bu bölümde analiz edilmiştir.

Bireyler, ekonomik, siyasi, toplumsal ve ekolojik vb. nedenlerle gönüllü ya da zorunlu göç etmektedir. Gönüllü göç durumunda göçmen gideceği yer hakkında bilgiye ve yerleşme amacıyla gideceği yeri görece seçme yetisine sahiptir. Zorunlu göçte, dışsal olarak göçmene yönelen baskı sonucunda göç hareketleri başlamaktadır. Her iki durumda da nihai olarak göçmen belirli süre içinde hedef mekâna yerleşmektedir. Ancak gönüllü ve zorunlu göç koşullarında mekâna yerleşme stratejileri farklılaşmaktadır.

Uluslararası göç literatüründe göçün ortaya çıkması ve göçün sürmesini sağlayan nedenlerin incelenmesi önemli konular arasındadır. Uluslararası göçü açıklamaya çalışan ilişkiler ağı teorisi de göç kararının alınmasındaki nedenlerden çok, göçün zaman ve mekânda sürdürülmesini açıklamaya çalışmaktadır. İlişkiler ağı teorisinde incelenen iki temel konu şudur: göçün sürekliliğini sağlayan etkenler ve göç ile birbirine bağlanan mekân ve insanlar arasındaki ilişkiler. Bu açıdan bakıldığında göçmen ilişki ağlarının incelenebileceği alanlar göçün dört aşamasında kendini gösterir. Göçün dört aşaması; göçmenin göç kararı alması, göç

akınlarının oluşması, uluslararası ağların oluşması ve göçmenin yeni mekâna yerleşimi ve yeni mekânı üretmesidir.

Mekân değiştiren gönüllü ya da zorunlu fark etmez ilk göçmenlerin göç kararı alırken, göç ederken ve göçten sonra yeni gelinen yere yerleşirken sosyal ilişki ağları bulunmamaktadır. Massey vd. (1993: 460-461) daha önce göç etmiş kişilerin varlığının göç etme sürecinde göçmen olmayanları teşvik edeceği ve göç etme isteğini arttıracığına yönelik değerlendirmeleri bulunmaktadır. Göç süreci ilerledikçe yeni gelinen yerde sosyal olarak bir altyapı inşa edilmektedir. Bu sosyal altyapı her göç akını ile kendini yenilemekte ve genişletmektedir (Massey, 1990). Bu süreci Massey birikimli nedensellik olarak tanımlamaktadır.

Göçmen ağları sayesinde göçmenler diğer göçmenlere danışmanlık hizmeti vermektedir. İlk gelen göçmenler deneyimlerini kendinden sonra gelen göçmenlerle paylaşmaktadır (Baklacioğlu, 2010: 17-18). Özellikle uluslararası alanda hareket eden göçmenler, göçün maliyetini ve riskini azaltmak için ülkelerinden koptuklarında, göç ederken geçirilen süreçte, yeni gelinen mekânda ve buraya girişlerinde ve yine yeni gelinen yerde daha önceden kurulan sosyal altyapıyı ve bu sosyal altyapının sunduğu ağları kullanmaktadır. Gidilecek yerin seçilmesinde istihdam koşulları ve barınma gibi faktörlerin bilinmesi göçmene güven vermektedir (Ros vd. 2007: 12). Ağ bağlantıları göçün devamını sağlayan bir aracı kurum olduğu için göç ve ağlar birbirlerini besleyen, büyüten ve genişleten ikili yapılanma sunmaktadır.

Göçmen ağları genişledikçe ve büyüdükçe bu ağlar sadece eski göçmenler ve potansiyel göçmenler arasında gerçekleşmemektedir. Gönüllü göç edenler, geldikleri ve yerleştikleri mekândaki topluma köken, dil, din ve siyasi, ekonomik vb. gibi unsurlar üzerinden kurdukları ağlar aracılığıyla toplumsal mekâna eklenmektedir. Göçmenler sınıfsal ve kimlikli statüleriyle ilişkisel olarak parçası oldukları ağları göçün tüm aşamalarında-göç kararının alınmasından hedef mekâna yerleşmeye kadar-kullanmaktadır (Massey ve Garcia Espana, 1987). Böylece göçmenler yerel halkla da ağlar kurabilmektedir.

Göçmen ilişki ağları, göçmelerin hedef mekân ile ayrıldıkları mekân arasındaki eski-yeni göçmenler ve yerel halk arasındaki ortak köken, akrabalık, aile ve arkadaşlık vb. gibi bağlantılar üzerinden kurulmaktadır (Massey, 1993: 24-32). Bu ilişki ağları göçmenlerin gerektiği zaman yardım için başvuracağı, iş bulma ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturduğu toplumsal ağlardır. Göçmen ilişki ağları göçmene yeni mekâna yerleşirken yardımcı olurken, göçmenlerin mekânda toplumsal rollerinin yeninden

üretmesini sağlamaktadır (Abadan-Unat, 2006: 36). Göçmenler ilişki ağları aracılığıyla (akraba, arkadaş vb.) ya da dernekler, etnik topluluk kuruluşları, ekonomik ilişkiler ve aracı kurumların sundukları ağlar ile mekâna yerleşmektedir. Bu aracı kurumlar, birey ve toplumsal yapılar arasında kurulabilmektedir (Vasta, 2004: 9). İlişki ağının olduğu koşullarda istihdam, barınma olanakları, göç ettikten sonraki yeni mekâna alışma evresini de kapsamaktadır. İlişkiler ağının, göçün ekonomik, kültürel, psikolojik vb. gibi belirsizlikleri ortadan kaldırabilme fonksiyonu bulunmaktadır (Bartram vd., 2019: 89).

Göçmenler göç sürecinde ve mekâna yerleşmede farklı yollarla bu süreci kolaylaştıran kurumlar üzerinden örgütsel bağlar kurabilmektedir. Bu kuruluşlar üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları, şirketler, dini ve kültürel kurumları olabilmektedir. Göçmenlerin farklı yollarla (üniversite, dernekler, kurumlar, sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, dini kurum ve kuruluşlar) iş bulma, barınma, yeni topluma alışma gibi birçok konuda örgütsel ağlar kurabilmektedir (Bartram vd., 2019: 206-207; Meeteren ve Pereira, 2018: 926).

Göçmenler, dernek, cemaat ve sivil toplum kuruluşları üzerinden kurdukları ağlar aracılığıyla yeni mekânda siyasal hayata katılabilmektedir. Siyasete katılan göçmenler, kendi etnik grubuna yönelik kimi kazanımları elde etmekte ve bu gruplara yönelik politikalar geliştirilmesini sağlamaktadır. Böylece göçmenler toplumsal mekânda da tanınmakta ve yerel halk tarafından kabul edilmektedir (Kurtoğlu, 2004: 17). Özellikle bu durum göçmenlerin yerel siyasette aktif olarak katılmasını sağlamakta ve göçmen dernekleri bu bakımdan göçmenin görünür kılmasını yerel siyaset üzerinden gerçekleştirmektedir. Göçmenlerin kurduğu dernekler, sivil toplum kuruluşları göçmenlerin yeni geldiği mekâna yerleşmesini sağlayan araçtır (Adıgüzel, 2013). İş, barınma, tercümanlık ve yasal hizmetler gibi durumlarda göçmen dernekleri göçmeni mekâna uyumlu hale getirmektedir.

İlişkiler ağının kurulmasından sonra göç kendini yenileyen bir sürece dönüşmektedir. Göçmen ağları, göçmenler arasındaki bilgi akışını da kolaylaştırdığı için potansiyel göç edecek kişiler için göç ederken ve yeni mekâna yerleşirken gerçekleşecek riskleri azaltmaktadır. Göç hareketi, ilk göç edenler için zor, maliyetli ve riskli bir karar iken; ondan sonra gelen göç akınları göç etme yönünü ve kararını almada göçmene özgür seçimler yapabilme imkânı tanımaktadır.

İlişki ağının temel savları şu şekildedir:

1) Uluslararası göç bir kere başladıktan sonra ağ bağlantıları aracılığıyla herkes göç edebilir hale gelinceye kadar devam eder ancak bu noktadan sonra göç yavaşlama eğilimi gösterir.

2) İki ülke arasında göçmen hareketinin büyüklüğü ücret farklılıkları ve istihdam oranları ile ilişkisi güçlü değildir. Bunun nedeni değişkenlerin başlangıçtaki etkisi ne olursa olsun göç ağlarının gelişimi ve yayılımı arttıkça göçün maliyetinin ve riskinin azalmasıdır. Bunun sonucu olarak göç-istihdam ilişkisinin gücünü geri de bırakır. Bu durumda göçmenlerin yeni gelen mekâna uyum sağlaması daha kolay olmaktadır.

3) Göçmen ilişki ağları yeni gelen mekânın toplumsal koşullarına göre şekil alabilmektedir. Bu süreç ilişki ağlarının kurumsallaşmasına ve daha bağımsız bir olgu olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Bu kurumsallaşma göç kararının alınmasının altındaki tüm yapısal ve bireysel nedenlerden bağımsızdır.

4) Ağların gelişmesine bağlı olarak göçün maliyeti ve riski azaldıkça, göç hareketlerinin de sosyo-ekonomik seçiciliği azalır. Yeni gelen mekânda göç edenlerin temsili daha fazla görülür.

5) Hükümet şekliinden bağımsız olarak ağlar ortaya çıkar, gelişir ve yeniden üretilir. Çünkü ağların ortaya çıkışı hükümet ve politika kontrollerinin dışında gerçekleşir. Bazı hükümetler ise ilişki ağlarını kontrol altına alabilmek için göçmen ağlarının gelişimine yönelik politikalar oluşturur.

6) Ağlar, yeni gelen toplumda göçmenlerin kendini yerel halktan uzaklaştırmasına ve kendi içine kapanmasına neden olmaktadır. Yeni gelen mekândaki toplumla göçmenler arasındaki bütünleşme bu sebepten azalabilmektedir.

7) Göçmen ilişki ağları, göçmenlerin yeni gelen mekânın seçimi üzerinde etkili olabilmektedir. Göçmenler bu ilişki ağlarının gelişmiş olduğu mekânlara daha yönelmekte ve buralara yerleşmektedir (Massey vd., 2014: 29-30).

Göçmenlerden yüksek eğitilmiş olanları bu ağlardan iş arkadaşları ve kurumsal ağları kullanma eğilimi gösterirken; yoksul ve niteliksiz olan göçmenler daha çok akrabalık ilişkileri üzerinden yeni mekâna yerleşme eğilimi göstermektedir (Massey vd., 1998). İlişkiler ağı kuramına göre ilksel ihtiyaçlar olan iş ve barınma durumlarına yönelirken; bu ilişki ağları geliştikçe ve genişledikçe karmaşıklaşmaktadır. Ekonomik ve siyasi bağlarda bu ilişki ağlarının eklenerek yeni gelen yerlerde farklı alanlara kaymayı ve yeni alan üretmeyi de beraberinde getirmektedir (Neuman, 2017: 106). Massey vd.'ne göre göç ilişkileri ne kadar

genişler ve yayılırsa uluslararası göç sürekli hale gelir ve göçmenlerin sosyo-ekonomik seviyeleri de orta sınıftan alt sınıfa dönüşür (Massey vd., 1993: 461).

Massey vd.'nin ilişkiler ağı değerlendirmesine ek olarak Crisp (1999: 6-7) ise göçmen ağlarının dört ana fonksiyonu üzerinde durmuştur. Göçmen ağlarının ilk fonksiyonunun bilgi kaynağı olması olarak göstermiştir. Bilgi akışı sayesinde göçmenler yeni gidilecek yere nasıl gidileceği, ülkeye yasal olarak girişlerde hangi belgeleri istediği vb. gibi hukuksal konularda farkında olarak göç edilecek mekânı tercih edebilecektir. Göç ağlarının ikinci fonksiyonu göç etmenin bireye getireceği maksimum maliyetini karşılama ve bu maliyetin en aza indirilmesi için ağlar kurmasıdır. Bir nevi bu ağlar göçmene finansal açıdan destek sağlamaktadır. Üçüncü fonksiyon ise bu ağların illegal göçü arttıracak yönündedir çünkü bu ağlar göçmenlere yasadışı organizasyonlarla kurulacak altyapıyı da sunmaktadır. Göçmen ağlarının son fonksiyonu ise göçmen ağlarının göçmene yeni yerleşilen mekânda iş ve barınma gibi temel ihtiyaçlarda destekleme ve geçimlerini sağlama noktasındadır.

Yukarıda gönüllü göçün sonucunda göçmenin mekâna yerleşme değişkenleri üzerinde durulmuştur. Uluslararası gönüllü göç durumunda bu durumdan farklı olarak makro ölçekte mekâna yerleşme dinamiklerinden yararlanmaktadır. Uluslararası göç durumunda iki veya daha fazla ülke göçün tarafı olmaktadır. Göçmenler, hedef ülkeye yerleşirken uluslararası ilişki ağları oluşturmakta, kurmakta ve devam ettirmektedir. Gönüllü göçmenlerde hedef mekâna yerleşme amacıyla geldiği mekândaki kalış sürelerine göre o ülkenin ekonomik, toplumsal ve sosyal hayatına yön verebilmektedir.

Uluslararası zorunlu göç durumunda göçmenler, siyasi baskılar, silahlı çatışmalar gibi nedenlerle kitlesel olarak göç eder. Uluslararası zorunlu göçmenler, can güvenliğini sağlayabilmek için güvenli ülkelere doğru hareket eder. Zorunlu göç ile gelenler, geldikleri mekânda yerleşik konumdadır oysa ki geldikleri güvenli ülkede mekâna ilişkilene yoluyla eklemelenmektedir.

Massey vd.'i ilişki ağlarını anlatırken gönüllü göç ve göçmene yoğunlaşmış ve zorunlu göç koşullarındaki ilişki ağlarından bahsetmemiştir. Bununla birlikte ilişki ağlarının mekâna yerleşme sürecindeki etkisi bu kuramda eksik bırakılmıştır. Gönüllü göç koşullarında göçmenlerin kullandıkları ilişki ağları zorunlu göç koşullarında da göçmeni etkilemektedir. Ancak ilişki ağlarının varlığı zorunlu göç koşullarında gönüllü göç koşullarına göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma zorunlu göçmen ilişki ağlarının içinde izlediği koşullara göre belirlenmektedir. Zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme sürecinde ilişki ağlarının izlediği koşullar birincil ihtiyaçların baskısı, sınıfsal ve kimliksel değişkenler, hedef ülkenin

dış göç ve insani yardım politikaları ve yerel halkın dayanışma/dışlama kültürü içerisinde farklılaşmaktadır.

2.3.1. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Birincil İhtiyaçların Baskısı

Zorunlu göç koşulunda göçmen göç kararını baskı, şiddet, savaş vb. gibi nedenlerle almaktadır. Zorunlu göçmenin bu nedenlerle göçe zorlanması sonucunda göçmen güvenli mekân arayışına girmektedir. Göçü zorunlu kılan koşullar, ağların önemini arttırdığı kadar bu ağlara ulaşmanın ve onlardan yararlanmanın aciliyetini de arttırmaktadır. Bu anlamda zorunlu göçmenler ilişki ağlarının en acil olanına tutunmaktadır. En acil ve yaşamsal olan ağlar yasal ya da yasa-dışı olabilmektedir. Gönüllü göç koşullarında göçmen hangi ilişki ağlarını kullanabileceğini göç öncesinde planlarken zorunlu göçmenin böyle bir değerlendirme yapma zamanı ve imkânı yok ya da sınırlıdır. Temel ihtiyaçların yarattığı aciliyet baskısı altında göçmenler öncelikle aile, akraba ya da arkadaşlar gibi yasal yada yasa dışı enformel ağlara başvurmaktadır. Bu ağlar aracılığıyla güvenli mekâna gelen göçmenlerin kalma süresi uzadıkça ve ihtiyaçların aciliyet dereceleri değiştikçe göçmen ilişki ağlarından yararlanma biçimi ve yararlanılan ağlar da değişmektedir.

İlişki ağı kuramına göre göçmenler ilksel ihtiyaçlar olan iş ve barınma durumlarına yönelmektedir. Ancak zorunlu göç koşullarında gelen göçmenlerin bu temel ihtiyaç sıralamasında birinci sırayı güvenlik almaktadır. Zorunlu göçmenler, yeni toplumsal yapının parçası olurken güvenli mekân arayışına girmekte ve güvenli mekânı bulduğunda buralara tutunmaktadır.

Zorunlu göçteki hazırlıksızlık durumu göçmenlerin gönüllü göç durumundakinden farklı olarak ağlara tutunmasına yol açmaktadır. Zorunlu göçmenler hazırlıksızlık halini bu ağlar aracılığıyla en aza indirebilmektedir. Göçmen ilişki ağları zorunlu göçmenlerin güvenli mekâna yerleşme, barınma ve iş bulma gibi temel ilksel ihtiyaçlarını karşılamasında göçmenlere yardımcı olmaktadır (Massey vd., 1993: 29).

Zorunlu göçmenler mekâna yerleşirken kullandığı ağlar sayesinde yeni toplumsal mekânın parçası olmaktadır. Aciliyetin oranına göre zorunlu göçmenler, ilk başta en elzem ağları kullanarak mekâna yerleşmektedir. Mülteci kampları gibi kısa süreli ve geçici çözümler göçmenlerin ilksel ihtiyaçlarının karşılanmasında elzemdir (Loose ve Maguire, 2020: 17).

İlksel ve acil ihtiyaçların karşılanması zamanla yerini barınma ve iş bulma gibi yine temel ihtiyaçların karşılanmasına dönüşmektedir. Mekâna yerleşirken zorunlu göçmenler bu baskı altında yeni topluma eklenir ve toplumda var olan yapıya dâhil olur. Zorunlu göçler

sonucunda hedef mekâna eklenen göçmen ilksel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra siyasi, ekonomik ve sosyal bağlar kurarak ilişki ağlarına yenilerini eklemektedir. Bu birincil ihtiyaçlar kadar elzem olmasa da yeni gelinen mekândaki alanları yeniden üretmeleri ve farklı şekilde kullanmaları sonucunu doğurmaktadır.

Zorunlu göçmen mekâna yerleşme sürecinde birincil ihtiyaçların baskısı altında hedef mekâna yerleşmektedir. Zorunlu göç koşullarında mekânını kaybeden göçmen, göç sürecinin başında yeni mekân bulma ve bu mekânı içselleştirme çabasında değildir. Güvenle yaşayabileceği bir yer bulmak ve bu yerde özgürce, baskı görmeden yaşamak derindedir. Zorunlu göç süreçlerinin hemen hemen hepsi travmatik olmakla birlikte hem yerel halk için hem de zorunlu göç edenler için iş daha sorunlu hale gelebilmektedir. Zorunlu göçmenliğin ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik sorunlar, uyum problemleri, eğitim olanakları gibi durumlar göçmenlerin mekânsızlığı daha içselleştirmesine yol açar ve göçün psikolojik olarak aşılmasını zorlaştırır (Tekeli ve Erder, 1978).

Zorunlu göç koşullarında göçmenler geldikleri mekândaki yaşam koşulları mekâna göç etme nedenlerinin önüne geçmektedir. Zorunlu göç koşullarında kişilerin/kitlelerin gerçekleştirdiği yer değiştirme hareketleri, yer değiştirmenin hangi koşullarda gerçekleştiğini de ilgilendiren bir boyut kazanmaktadır. Zorunlu göçle gelenler, kendilerinden önce gelen akraba, arkadaş ve hemşerilerinin olması kentte göçmenin sorunlarını çözme açısından önemlidir. Ancak gönüllü göçteki gibi bu durum yeterli görülmemektedir (Öner-Şirin ve Ihlamur-Öner, 2018).

2.3.2. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Sınıfsal ve Kimliksel Değişkenler

Göç, bir toplumsal mekânın terk edilmesi ve sonucunda yeni toplumsal mekâna yerleşme sürecidir. Toplumsal bir ürün olan mekân, sınıfsal, kültürel, etnik ve dini farklılıkları içermektedir (Lefebvre, 2014). Göçmenler, sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılıkları içinde geldikleri hedef mekâna yerleşmekte, mekânın üretimine dâhil olmaktadır. Göçmenlerin yeni mekâna yerleşmeleri de mekânın varolan eşitsizlikçi ve ayrışma dinamikleri içerisinde gerçekleşmektedir (Harvey, 2012). Göçmenlerin mekâna yerleşmeleri mekânın üretimini belirleyen toplumsal eşitsizlikler ve sınıfsal yapılanma sürecinde belirleyici unsurlar olmaktadır.

Göç deneyimlerinin birbirine benzemesi, kültürel özelliklerin aynı olması ve kimliklerin korunması noktasında ilişki ağları göçmenler arasındaki dayanışmayı

arttırmaktadır. İlişki ağlarının kurulmasıyla göçmenlerin arasındaki dayanışma ve güven duyguları gelişmektedir. Göçmenler eğer bu ilişki ağına sahipse dayanışma ilişkilerini geliştirmekte, eğer bu sermayeye sahip değilse göçmen dışlanmakta ve güven duygusundan uzak kalmaktadır. İlişki ağları aracılığıyla, göçmenlerin erişmekte zorlandığı hizmetlere (çalışma izni, emek piyasasına katılma, vatandaşlık gibi) ulaşabilmektedir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 313). Mekân, göçmenlerin mekâna yerleşmelerini, günlük yaşamlarındaki sosyal etkileşimini, nereye ait olduğunu, nereye dâhil olabileceğini, nereden dışlanacağını ve toplum içinde nasıl davranması gerektiğini belirlemektedir (Göregenli ve Karakuş, 2014: 106-107).

Uluslararası zorunlu göç edenlerin mekâna yerleşmesinde göçmenlerin mekânda kimliğe dayalı ayrışması da etkili olmaktadır. Göç eden kişinin geldiği toplumun kural ve değerlerinin yeni toplum içinde kabul görmemesi hatta kimliğe dayalı olarak dışlanmaktadır. Ancak süreç içerisinde toplumsal olarak bilincin artması ile bu kişiler topluma dâhil olma yolunu seçebilmektedir. Topluma dâhil olmayı seçerek toplumsal dönüşümleri, değişimleri sağlamaktadır. Bu dönüşümler yerli toplumun kabul mekanizmalarını devreye sokması halinde mekânsal anlamda ayrışmaya yön verebilmektedir. Toplumsal bilinç ve toplumsal kabul mekanizmaları aslında yeni göç dalgalarının ortaya çıkmasına da olanak vermektedir (Yaman, 2017).

Göçmenlerin etnik ayrışma düzeyi, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki sosyal konumu işçi sınıfı içinde bir sınıf kesiti olarak “sınıf-altı” veya sermaye için yedek emek ordusu olarak görülen “bölünmüş işçi sınıfı” biçiminde adlandırılmaktadır. İşgücü piyasasında göçün kentsel sınıflar üzerindeki etkisi, daha çok göç ve işçi sınıfı arasındaki ilişkilerle temellenmektedir. İstihdam piyasasında göçmen işçiler üzerinde ekonomik ve kurumsal çıkarları bakımından olumsuz etkiler söz konusu olmasının karşısında göçmen istihdam eden işverenler adına etkileri olumludur. Kentsel işgücü piyasasında göçmenler genellikle niteliksiz işgücü olarak konumlanması ve iş alanlarında örgütlenmenin olmadığı ve kurumsal hiçbir engelle karşılaşmadığı enformel sektörlerde görülmektedir. Enformel sektörler (inşaat işçiliği, hamallık, seyyar satıcılık vb. gibi) göçmen işçiler için büyük çapta çalışma fırsatları yaratmaktadır (Kaygalak, 2009: 21).

Göçmen niteliksiz ise göç alan ülkeler için ekonomik yük olabilmektedir. Göç alan ülke ekonomileri işgücü talebini karşılayabilmek adına nitelikli, yüksek eğitilmiş ve deneyimli işgücünün ülkeye girişinde teşvik edici programlar uygulayabilmektedir. Ancak bu ekonomik taleplerin karşılanmasıyla toplumda ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi siyasi eğilimler görülmektedir (İçduygu vd., 2014: 68). Göçmenlerin düşük ücretlerle çalışmayı kabul

etmeleri ve ucuz işgücü olarak işverenler tarafından talep edilmelerinden dolayı vatandaşlar göçmenleri rekabet ve tehdit unsuru olarak görmektedir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 131).

Zorunlu göçmenler mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma yapısı içerisinde mekâna yerleşmektedir. Göçmenler yeni toplumsal yapıya ve mekâna geldiklerinde karşılaştıkları en temel sorun mekânsal-sosyal ayrışmadır. Zorunlu göçmenler yaşam alanı olarak kendilerini güvende hissedeceği yerleri seçer. Bu bakımdan mekânsal olarak birliktelik kurduğu yerler etnik kimlik ve sosyo-ekonomik olarak benzer olduğu bireylerle yaşamayı yönündedir. Hazırlıksız gelen zorunlu göçmenlerin yeni mekânda yaşadığı sorunların başında yoksulluk ve yoksunluk gelmektedir.

Zorunlu göçmenlerin bulunduğu yerlere göçmenlerin yerleşmesi devam ettiği için bu yoksulluk devam eden bir döngü içerisinde mekânda kendini göstermektedir. Bunun sonucunda göçmenlerin yaşadıkları mekânlar kentsel mekân içerisinde göçmen mekânı olarak adlandırılmasına yol açarak yoksulluğun buralarda yoğunlaşmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, göçmenlerin yerleştikleri alanlar kentsel altyapı hizmetlerinden uzak, temel hizmetlerden yoksun ve kentten ayrılmış, olumsuzluklar barındıran yerlerdir. Çarpık kentleşme, gettolaşma, mafyalaşma olarak adlandırılan sorunların da bu süreçler sonunda ortaya çıktığı görülmektedir (Kaygalak, 2009: 25-27).

Zorunlu göç hareketleri başladıktan sonra mekân-zaman koşullarında göç edenlerin mekâna yerleşmeleri, piyasa koşullarına katılımları değişmektedir. Yerinden edilerek gelen insanların yerleştikleri yerlerde kendi kültürlerini yaşatması kendine özgü evlerde yaşaması ya da iş olanakları bulması kentsel mekânda sınıfsal olarak yeni bir sınıfa ve kümelenmeyi de beraberinde getirmektedir (Arı, 2010: 165). Sınıflar arası rekabetin çok olduğu işçi sınıfında yedek işgücü olarak zorunlu göçmenlerin varlığı işgücü içerisinde özünde bulunan rekabeti de arttırmakta, zorunlu göçmenlerin bu piyasada yoğun rekabet, dışlanma ve ayrımcılık sorunu yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle yerel halkın göçmenlerin işlerini elinden aldığı düşüncesi çoğu zaman göçmenlere yönelik şiddet ve çatışma koşullarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Zorunlu göçmenlerin kentsel işgücü piyasasında, istihdam ve gelir açısından karşılaştıkları eşitsizlikleri daha ağır biçimde yaşamaktadır. Kentteki gelir dağılımı eşitsizliğinden en büyük payı bu kesim aldığından, göçmenlerin yedek işgücü ordusu olarak işçi sınıfının gelir ve diğer kazanımları üzerinde yarattığı olumsuz etkiler zorunlu göçler söz konusu olduğunda daha da zorlayıcı olmaktadır (Kaygalak, 2009: 24).

Zorunlu olarak göç edenler, yeni karşılaştıkları toplumsal yapı içine arkalarında bıraktıkları sınıfsal yapıyı, ekonomik imkânlarını ve parasal kaynaklarını getirememektedir. Geldikleri toplumsal yapı da zorunlu göçmenleri içermediğinde, göçmen ekonomik, sosyal ve kültürel olarak problemlerle karşılaşabilmektedir. Yeni geldikleri yerde göçmenler, imkânlarını, olanaklarını ve kaynaklarını sil baştan yaratmaktadır. Bu anlamda hem zaman hem de mekânı üreten zorunlu göçmenler, yeni toplumun ekonomik seviyesinde kayıpların yaşanmasına neden olmaktadır (Arı, 2010: 173). Göç eden kitlesel ve zorunlu göçmenlerin bıraktıkları yerdeki ekonomik varlıkları ve iş güçlerinin neler olduğunu bilen yeni gelmiş toplumda, onların ekonomik olarak kayıplarını engelleme ve göçmenleri ekonomiye kazandırma eğilimi de görülebilmektedir.

2.3.3. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi

Uluslararası göçte devletlerarası ilişkiler, göç veren/alan ülkedeki göç kanunları ve yapıları etkili olmaktadır. Bununla birlikte birey tarafından geliştirilen toplumsal ağlar üzerinden uluslararası göçte etkili olmaktadır (Castles ve Miller, 2003). Bu ağlar göçmenlerin aynı kültüre sahip olmaları, akrabalık, arkadaşlık, etnik yapısı vb. kurulan ağlar göç politikalarından bağımsız gelişmektedir.

Zorunlu göçmenler hedef mekâna yerleşirken hedef mekândaki dış göç ve insani yardım politikalarının etkili olduğu koşullarda ilişki ağları işlemektedir. Göç alan ülkeler dış göç ve insani yardım politikaları zorunlu göçle gelen insanların hedef mekâna yerleşmelerini etkilemekte ve belirlemektedir. Devletin göç ve insani yardım politikaları, müdahaleleri ve söylemleri göç sürecinde zorunlu göçmenin hedef mekâna yerleşirken mekânsal ayrışmasının seviyesini belirleyen ölçü olmaktadır.

Hedef mekândaki göç politikaları ve hukuki düzenlemeler zorunlu göçmenlere güvenli bir ortam sunabileceği gibi dışlanmayı da arttırabilmektedir. Politikaların etkisi yerel toplumun göçmenlere yaklaşımını belirlemekte aynı zamanda zorunlu göçmenlere olan algıyı da belirlemektedir. Hedef ülkedeki zorunlu göçle gelenlere yönelik insani yardım ve göç politikaları göçmeni destekleyici olmadığı durumlarda zorunlu göçmenler, göçmen ilişki ağlarına daha çok başvurmaktadır.

Eğer bir ülkede din ve kültür birliği, siyasi geleceği ve ortak inanç varsa göçmenlerin yeni mekâna yerleşmesi kolaylaşmaktadır. Göçmenlerin geldikleri yere bakılmaksızın yeni gelinen yerin kültürel, ekonomik ve sosyal mekâna adapte olması beklenmektedir. Hatta yeni gelinen toplum içerisinde erimeleri beklenmektedir. Devletler, göçmenlerin toplum içinde asimile olduklarında siyasi olarak güçleneceklerini öngörür. Oysa ki bir toplumda göçmen sayısının çok olduğu durumda göçmen ve yerli halk arasında yeni bir toplum oluşur (Karpas, 2010: 84). Göçmen kabul eden ülke, çeşitli nedenlerle bu kaynaşmayı önleyerek yeni bir sosyal sentezin, yani yeni bir toplumun ortaya çıkmasını önleyebilmektedir.

Göç politikaları ekonomik genişleme dönemlerinde göçmenin girişine izin verici şekilde düzenlenirken, ekonomik daralma dönemlerinde göç politikaları kısıtlayıcı olarak düzenlenmektedir. Ekonomik genişleme döneminde işverenler göç politikalarının genişlemesi için hükümete lobi yaparlarken, ekonomik daralma dönemlerinde işsizliğin artması ve ücretlerin düşmesinden etkilenen işçiler hükümete göç politikalarının kısıtlanmasına yönelik baskı yapmaktadır. Devlet işveren-işçi arasında denge kurma görevi üstlenmektedir. Ekonominin yanında göçmenlerin sayılarına göre göç politikalarında değişimler görülebilmektedir. Göçmenlerin sayıca artmalarının sonucunda göç politikaları daha kısıtlayıcı olmaktadır (Tilbe, 2021: 35).

Göç politikalarının ve devlet destekli yardım politikalarının az ya da yetersiz olması durumunda göçmenler temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında toplumsal ağlara önem vermektedir. Göçmen ağlarının varlığı devlet tarafından göz ardı edilen göçmenin toplumsal, ekonomik sorunlarını çözmeye yardımcı olmaktadır (Kaya, 2017: 22).

Uluslararası zorunlu ve kitlesel göç hareketlerinde göç politikaları kısa vadede etkili olmaktadır. Orta ve uzun vadede göç hareketi sürecinin belirleyeni yerel halkın tutumu ve bu tutumun politik kanallara nasıl yansıdığı ölçüsünde gelişmektedir. Toplumsal kabul/ret göç politika yapımını etkilemektedir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 343).

Göçmen mekân pratikleri, yeni mekândaki kurumsal, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik dönüşümleri sağlamaktadır. Bu dönüşümler, göçmen politik alanını, göçmenlerin yeni gelinen mekândaki temel ihtiyaç ve hizmetlere erişimini, göçmen hakların geliştirilmesini vb. sosyal statüsünü arttırmaya yönelik olabilmektedir. Göçmenler aynı zamanda eski mekânındaki siyasi sorunları yeni mekândan yönlendirebilme imkânını siyasi ağlarla sağlayabilmektedir. Göçmenler, ayrıca eski ve yeni mekânlarındaki siyasi kuruluşlara, partilere üye olabilmekte ve bu kuruluşlar üzerinden politikaları etkileyebilmektedir (Vertovec, 2001).

2.3.4. Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Sürecinde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi

Zorunlu göçmenler, hedef mekâna yerleşirken göçmen ilişki ağları yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürü içinde işlemektedir. Zorunlu göç durumunda yer değiştirmek zorunda kalan bireyler/kitlelerin durumunda yeni mekâna alışma süreci sancılı şekilde gerçekleşmektedir. Bu süreçte göç alan mekândaki toplum ile göç eden toplum arasında kültürel benzerlik, etkilenme, uzlaşma, kaynaşma olabileceği gibi farklılıklar, dışlanma ve çatışma gibi etkileşimlerin olması kaçınılmazdır. Ancak şu unutulmamalıdır ki uzlaşma ya da çatışma olsa bile göç alan ve göç veren mekânda bireyler arasında ilişki ağları kurulmakta ve gelişmektedir. Zorunlu göçmenler ülkelerini terk etme baskısı ile yerlerini değiştirmiş olsalar dahi bir ağın parçasıdır (Bartram vd., 2019: 200). Zorunlu göç koşullarına bağlı olarak göç edenlerin kentlerde yerli halkın sahip olduğu bağlantılardan (ilişki ağları) yoksun olması, göç edenlerin barınma, iş bulma, temel ihtiyaçlarını karşılama gibi fırsatlarını azaltan etkenlerdendir. Bu, özellikle uluslararası göçün yapılmaya başlandığı ilk dönemlerinde daha yoğundur (Kaygalak, 2009: 23).

Göç özellikle zorunlu koşullarda yapılıyorsa ekonomik, politik ve kültürel yapıların etkilerini yeni mekândaki değişimlerin artmasına ve ilişki ağlarının üzerinde kurduğu ya da kuracağı değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. İlk başta misafir olarak algılanan zorunlu göçmenler, yeni mekâna yerleştiklerinde, yeni mekânın ekonomik, politik kurumlarına ve gündelik yaşam pratiklerine katıldıklarında misafirlikten çıkıp kalıcı hale gelir. Göçmenler aynı zamanda geldikleri ülkelerle bağlantı kurarak, iki mekân arasında kurumlar inşa etmekte ve iki yere de bağlılıklarını sürdürmektedir (Glick-Schiller vd., 1995).

Hedef mekâna yerleşirken yerel halk tarafından göçmene karşı tutum zamana göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin ilk başta göçmenin zorunlu halinden dolayı acıma, içselleştirme gibi duygularla yaklaşan birey göçmenin kalma süresi uzadıkça göçmen, yerel halk tarafından çatışmanın kaynağı olarak görülüp, dışlanabilmektedir. Hedef ülkedeki göçmenlere bakış açısı göçün süresi uzadıkça değişim gösterebilmektedir.

Zorunlu göç edenler ne sebeple göç ederlerse etsinler, anavatanlarının ve yerleştikleri yerin kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan dönüşüm sağlamasına neden olmaktadır. Yeni gelinen mekâna bütünleşemeyen göçmen, kentte süzülme yoluyla kentsel mekânda ayrışmanın nedeni olabilmektedir. Göç ettikleri hedef mekânlarda göçmenler belli alanlara yoğunlaşabilmektedir (Erder, 2006). Kümelenen, kutuplaşan ve farklılıklarında bütünleşen göçmenler mekânı benzer ihtiyaçların, sorunların ve farklılıkların biraraya gelmesi yoluyla

çözebilmektedir. Bu açıdan gecekondular, göçmen mahalleri, gettolar, kamplar göçmenlerin bir arada yoğunlaşma gösterdiği ve yerli toplumdan mekânsal olarak ayrıştıkları yerler olmaktadır (Tümeğ, 2018: 25).

Zorunlu göçün oluşturduğu ilişki ağları, toplumsal rolleri yeniden üretmektedir (Faist, 2003: 27). Göç bir süreç olarak sosyal değişimlerin üreticisi olmakta aynı zamanda bu değişimlerin tekrar kurulmasında öncülük etmektedir. Göç hareketleri sonucunda kadınların ve çocukların toplum içerisindeki görevleri ve rolleri değişmekte, kadınlar ve çocuklar sosyal ve ekonomik yaşama katılımında ön plana geçerken geleneksel aile yapısının değişmesine neden olmaktadır (İçduygu vd., 2013: 27–29).

Göçmen ağının göçmenler ve toplumsal yapı üzerindeki etkisi göçmenlerin kendi içine kapanmasıdır. Göçmen ağlarının var olmasıyla göçmenler, tüm ihtiyaçlarını grup içinde karşılayabilmekte ve gittiği mekândaki toplumdan kendini soyutlayabilmektedir (Yalçın, 2004: 53-54).

Mekânın hâlihazırda bulunan ekonomik, etnik, dinsel ve ırksal olarak ayrışma dinamikleri göçmenlerin belli bölgelerde yoğunlaşmasına ve yerleşim yerine bağlı olarak ayrışmaya konu olmasına yol açmaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları yerlerin ev sahibi toplumun üyelerinden farklı ve uzak yerlerde yaşamasının sonucunda göçmenler, iş, eğitim, kültürel yaşam ve sosyal imkânlara erişim konusunda sorunlarla karşılaşabilmektedir. Böylece mekânsal ayrışma sosyal ve kültürel ayrışmayı da beraberinde getirebilmektedir (Kaygalak, 2009: 81).

Zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme aşamaları Tablo 2’de şematize edilmiştir. Göçmenlerin dönemsel olarak mekâna yerleşmeleri değişmekte ve mekâna yerleşirken kullandıkları ağlarda buna bağlı olarak değişmektedir.

Birinci aşama *Akut dönem*, zorunlu göçmenlerin baskılardan kaçarak kitlesel olarak yeni yerleşim birimine gelmesiyle başlamaktadır. Bu dönemde hedef mekanla ilk temas gerçekleşir. Göçün zorunlu hale gelmesindeki nedenler, göçün süresi ve göç koşullarına bağlı olarak gelişen birincil ihtiyaç ve güvenlik ihtiyacının baskısı altında işler. Bu dönem, kitlesel göçle gelenlerin yeni mekânla kurdukları ilk temastan itibaren başlayan ve ilk 10 günlük kısmı kapsayan dönemdir. Bu 10 günlük süre birkaç haftaya kadar çıkabilmektedir. Bu sürenin değişim göstermesi göçün büyüklüğüne ve göçü kabul eden ülkenin ekonomisinin gelişmişliğine bağlı olarak gelişmesinden kaynaklıdır (Acerer, 1999). Göçün kitleler halinde gelenlerine acil yardım barınakları ve geçici barınakların sunulması gerekmektedir. Acil yardım barınakları genellikle çok kısa sürede kurulabilen çadırlar olmakla birlikte bu

çadırların kurulacağı alanda kamu binaları ya da boş kamusal arazileri olmaktadır. Yeni gelinen hedef mekânın hükümetleri tarafından barınaklar sunulmakta ve göçmenler bu barınaklara devlet eliyle yerleştirilmektedir (Sey, Tapan ve Kanoğlu, 1987).

Akut dönemde amaç kitleler halinde gelenlerin temel ihtiyaçlarını acilen gidermek, geçici barınakların ivedilikle göçmenlere sunmak ve yiyecek yardımı gerçekleştirmektir. Bununla birlikte sağlık hizmetini sağlamak içinde sağlık birimlerinin koordineli olarak göçmenlerin geçici olarak barındırdıkları yerde bulundurulması gerekmektedir. Bu barınakların ülkelerin zorunlu göçle gelenleri ülke içerisine girmelerini önlemek aynı zamanda gelenlerin can güvenliğini ve sağlığını korumak için yapılmaktadır. Akut dönemde öncelikli durum siyasi istikrarsızlık, silahlı çatışmadan kaçanların güvenliğini korumaktır. Kitlese ve toplu olarak göç eden bu kişiler arasında hiçbir ayırım gözetilmemektedir. Bu dönemde kişilerin sınıfsal, etnik ve kimlik durumları önem arz etmemektedir.

Akut dönemde zorunlu göçmenler kamplara giremeyebilir. Zorunlu göçmenlerin ekonomik ve sosyal anlamda mekânı, kaynakları kullanma biçimi, ekonomik varlıkların bulunup/bulunmaması ve bu kaynakları mekâna aktarma biçimlerinin varlığı sınırdaki yaşadıkları kamplardan kentlere doğru yönelmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte zorunlu göçmenlerin yasa dışı yollarla yeni ülkeye geldiklerinde göçmen kamplara girmek istemeyebilir. Kampa girmeyen zorunlu göçmen mekâna ilk geliş ve temaslarını genellikle yasa dışı ilişki ağlarıyla kurabilmektedir. Göçmen göçe başlamadan önce kurdukları ağlarla ya da hedef mekâna geldikleri zaman kurdukları ağlarla yeni mekânda ilk 10 günlük sürede birincil ihtiyaçları ve güvenlik ihtiyaçlarının baskısı altında mekânla ilk temaslarını gerçekleştirir. Göç ederken yanlarında getirebildikleri kişisel kaynaklarla para, altın vb. gibi yeni mekânda ilk 10 günlük akut dönemi deneyimlemektedir.

İkinci aşama *Geçiş Döneminin* amacı göçmenlerin gündelik hayatlarının yeniden inşasını gerçekleştirmektir. Afet yönetimindeki rehabilitasyon (iyileştirme) aşamasına denk gelen dönemdir. Bu dönemde afetin 10. gününden 6. ayına kadar olan süre rehabilitasyon (iyileştirme) aşamasıdır. Kamp koşullarında kalan zorunlu göçmenleri kabul eden ülkeler onları genellikle çadır/kamp/geçici barınma merkezlerine yerleştirmekle yükümlüdür. Geçici barınma birimlerinde göçmenlerin fiziki ve sosyal ihtiyaçları karşılanmalıdır. Göçmenlerin günlük yaşamına döndürmeyi hedefleyen birimler (eğitim, sağlık vb. gibi) kurulmalıdır. Geçici olarak göçmenlere barınma, beslenme ve altyapı hizmetlerinin sunulduğu ve sosyal altyapının kurulduğu gündelik yaşama geçirmeye yönelik hizmetlerin sağlandığı dönem olarak bu süreç planlanmalıdır (Sey, Tapan ve Kanoğlu, 1987). Zorunlu göç edenlerin

ekonomik ve sosyal mekânı, kaynakları kullanma biçimi, ekonomik varlıkların bulunup/bulunmaması ve bu kaynakları mekâna aktarma biçimlerinin varlığı göçmenin kamplardan kentlere doğru yönelmelerini sağlamaktadır (Yılmaz, 2021: 17).

Ekonomik, politik, sosyolojik ve psikolojik olarak yeni toplumsal yapıya uyum konusundaki geçişinin sağlanması bu dönemde önem arz etmektedir. Bu dönemde zorunlu göçmenlerin üst gelire sahip olanları, kamplardan çıkmaktadır. Göçmenler kentte geçici işler bulma yoluyla çalışmak için gitmektedir. Kampta yaşamaya devam ederken kent ile iletişimini kurmaya başladığı bu dönemde göçmen ekonomik ve toplumsal kaynakların varlığı ile ilişkisel olarak kentsel mekana yerleşme sürecini başlatmaktadır.

İlk olarak göçmen çalışmak için kamptan çıkıp kente gider. Göçmenin ilk gidişi kişinin kamp içinde bulunduğu/bulunmadığı koşullar ve kent hakkında edindiği bilgiler ışığında gerçekleşir. İkinci olarak kente gidiş-geliş dönemi gerçekleşir. Çalışmak için göçmen kent ve kamp arasında sürekli gidip gelmektedir. Kentte çalışmaktadır, kazandığı parayı kampta biriktirmekte ve/veya kentte kullanmaktadır. Kamptaki varlıklarını iyileştirmekte veya yeni varlıklar satın almaktadır. Kentte varlıklar edinmektedir. Bu varlıkları satın almak veya iyileştirmek için kentten kampa ve kamptan kente kaynak aktarmaktadır (Kartal, 1992: 52).

Bu dönemde zorunlu göçmenlerin üst gelire sahip olanları kamplardan çıkararak kentlerde kendilerine yeni mekânsal yapılar oluşturma amacıyla kentlere yönelmekte ve “süzülme” yoluyla genellikle kiralık konut bulmaya çalışmaktadır. Ancak bu kiralık konutlar çoğu zaman bakımsız ve onarımsız evlerdir (Kartal, 1992: 42). Göçmenler kente geçici işler bulma yoluyla çalışmak için gitmekte ve iş konusunda güvencesiz, düşük ücretlerle çalışmaktadır. Kentle ilişkilerin kurulmasının ilk aşaması olarak düşünülebilecek bu dönemde göçmenler kendi etnik, sınıf ve kültüründen olanlarla birlikte hareket etmektedir. Yeni gelinen yerdeki kentsel gelir dağılımı adaletsizliğinin, kentlerdeki mekânsal ayrışmaya hareket ederken aslında çifte dezavantajlık yaşamaktadır. Bu anlamda göçmenler kentsel mekâna yerleşmelerinde ilk olarak barınma ve iş olanaklarına erişim konusunda sorunlarla yüzleşmektedir. Barınma konusunda yıkık, harabe yerleri seçebilirken otel gibi geçici yerlerde kalma eğilimi gösterebilmektedir. Kentle çalışma ilişkisi başlamıştır. Kentle çalışma ilişkisi kurulmuş olsa bile kişi sahip olduğu sosyal değerler bakımından hala geldiği yere adapte olamamıştır.

Kamp dışında yaşayanlar ise enformel/formel ilişki ağlarını devreye sokarak yeni mekânda gündelik ihtiyaçlarının inşasına başlar. Ekonomik/toplumsal kaynağa sahip olanlar

mekâna yerleşme ve inşa sürecini başlatır. Ekonomik kaynağa sahip olmayan zorunlu göçmenler ise iş bulma ve ticari ilişkiler kurma yoluyla yeni mekânda kayıplarının telafisini sağlama yoluna gider. Bunu yaparken göçmen yasal/yasa dışı ağları kullanarak kamptan-kente, kentten-kente gidebilecek ilişki ağları da kurar.

Kalıcı Dönem, zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşmesi ile başlayan ve gelişen dönemdir. Zorunlu göçmen hedef mekânda ilişkiler ağlarının varlığı ile barınmasını ve iş bulmasını sağlamıştır. *Kalıcı Dönemde*, geçiş döneminden sonra zorunlu göçmenler yerleşik statüye geçer. Kalıcı aşamada, kente temelli yerleşme (göç) söz konusudur. Kampta yaşayan birey kente gidip geldiğinde kentteki olanaklarla kamp olanaklarını karşılaştırmakta ve kente göç etmek için araştırma yaparak kesin kararını vermektedir (Kartal, 1992: 52).

Kampta kalanlar için kentsel mekânla temasın güçlenmesi ve kentsel mekâna yerleşme süreci tamamlanır. Kampın kapanması nedeniyle zorunlu olarak kentsel mekâna yerleşme durumunda ise göçmenlere devlet eliyle ayni ve maddi destek sağlanabilir. Göçmen enformel ağlarını kullanarak kendinden önce kentsel mekâna göç edenlerle iletişim kurar, barınma, iş bulma vb. ihtiyaçlarına ulaşmak için destek mekanizması kurabilir.

Kamp dışındakiler ise kentsel mekâna yerleşme sürecini tamamlamıştır. Güvenli, temiz ve sürekli barınma imkânlarına kavuşmuş, düzenli iş bulunmuş, çocuklar için temel eğitim, kadın ve erkekler için dil ve iş bulma eğitimleri verilmiştir. Kentsel mekânla göçün başlangıcından itibaren kurdukları ilişki ağları güçlendirilmiş ve yeni ilişki ağları geliştirilmiştir. Bu dönemde göçmenin karşılaştığı sorunların başında yeni mekânda konuşulan dili bilmemesi buna bağlı olarak yeni iş bulmada zorluklar ve barınma imkânlarının yeterli olmaması şeklindedir.

Kalıcı dönemde toplumun göç nedeniyle bozulduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik faaliyetin ve hizmetin yeniden sunulması gerekmektedir. Bu faaliyet ve hizmetlerin süresi göçün büyüklüğü ve devamlılığı ile orantılı olarak birkaç yıl sürebilir ya da daha da uzun bir döneme yayılabilir. Bu dönemin diğerlerinden daha uzun sürece yayılmasının ana nedeni toplumsal, ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak yeniden yapılanmanın kalıcı hale geçmesindeki sancılı durumdur. Yeni mekânla tanışan göçmen yeni bir düzene hem ayak uydurmakta hem de mekânı dönüştürme fırsatı bulmaktadır. Özellikle dış göçlerle gelen bireyler, yeni bir mekân, kültür ve ekonomik-politik sistemin içine girmektedir. Bununla birlikte toplumsal ilişkileri oluşturabilmek için yeni bir dil ve dinle yüzleşebilmektedir.

Tablo 2: Zorunlu Kütlesel Göçmenlerin Yeni Mekâna Yerleşme Aşamaları

Yeni Mekâna Yerleşme Dönemleri	Yeni Mekâna Yerleşme Aşamaları
<p>Akut Dönem</p> <p>Göçle yeni mekâna geldikten sonraki ilk 10 günlük kısmı kapsar. Bu süre birkaç haftaya çıkabilir.*</p>	<p>*Göçün koşullarına bağlı olarak artan şiddette birincil ihtiyaçların baskısı altında işler. *Göç nedeninin aciliyeti göçmen işiği ağlarından yararlanma biçimini ve oranını belirler. *Hedef mekânla ilk temas gerçekleşir. -Ev sahibi ülkenin/kentin sunduğu kamplara alınma durumunda birincil ihtiyaçlar burada karşılanır. -Kampların olmaması ya da kampa girmeme durumunda göçmen kendi olanakları ya da yararlandıkları işiği ağlarının sağladığı olanaklarla birincil ihtiyaçlarını karşılar.</p>
<p>Geçiş Dönemi</p> <p>Göçün ilk 10 gününden sonra 6 aya kadar olan süreyi kapsar. Uygulamada bu süre yılları bulabilmektedir*</p>	<p>Göçmenlerin hedef mekânda hayatlarının idamesi ve gündelik hayatlarının yeniden inşası süreci işler. *Kamp koşullarında: -Göçmenlerin birincil ihtiyaçları karşılanmaya devam eder. -Göçmenler kamp ortamında yeniden sosyalleşir. -Kentle temas söz konusu (alışveriş, iş, vb.) olabilir. -Ekonomik ve toplumsal kaynağa sahip olan göçmenlerin kentsel mekânla işişkileri süreç içerisinde güçlenir. *Kamp dışında: -Kişisel kaynağa ya da <i>işliki ağlarına</i> sahip göçmenler kampa girmeden kentsel mekânda birincil ihtiyaçlarını karşılamaya devam eder ve <i>mekâna yerleşme</i> süreci daha hızlı işler. -Ekonomik kaynağa sahip olmayan göçmenler ise işliki ağlarının sağladığı olanaklarla, yasal ya da yasal olmayan koşullarda emeklerini satarak vb. birincil ihtiyaçlarını karşılamaya devam eder. Mekâna yerleşme süreci bu koşullar içinde işler.</p>
<p>Kalıcı Dönem</p> <p>Zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme sürecinin tamamlandığı dönemdir.</p>	<p>Göçmenlerin anavatanlarına geri dönmemesi/güvenli ülkeye gidememesi durumunda mekâna kalıcı yerleşme süreci işler. *Kampta kalanlar için: Kampta kalan süre içinde kentsel mekânla kurulan işişkilerin güçlenmesi, sürekliliği olan iş ve barınma olanaklarının sağlanması, kentte toplumsal çevre edinilmesiyle kentsel mekâna yerleşme süreci tamamlanır. *Kamp dışındakiler için: Kentsel toplumsal mekânla işliki kampa kalanlara göre daha erken başlamıştır. Bu sürekliliği olan iş ve barınma olanaklarının sağlanması, kentte toplumsal çevre edinilmesiyle kentsel mekâna yerleşme süreci tamamlanır. *Kentsel mekâna yerleşme, hedef ülkenin göçmen politikasıyla da işlişisel olarak devletin desteklediği koşullarda işleyebilir. Fakat bütün göçmenler için legal koşullarda olmayabilir.</p>

Kaynak: *Yukarıdaki dönemsellesirme Birleşmiş Milletler Afet Yardım Koordinasyon Ofisi (UNDRO) (1982) tarafından oluşturulmuş olan sınıflandırılmadan uyarlanmıştır. Afet yönetimi şu dört aşama şeklinde yapılır: 1. Afet Öncesi Aşama, 2. Acil Yardım Aşaması, 3. İyileştirme (Rehabilitasyon) Aşaması, 4. Yeniden Yapım Aşaması.

3.ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇLER VE GÖÇMENLERİN MEKÂNA YENİDEN YERLEŞME STRATEJİLERİ: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE

Dünyadaki ve Türkiye'deki uluslararası zorunlu göçler ve göçmenlerin mekân üretme deneyimleri bu bölümde anlatılmıştır. Uluslararası zorunlu göçe yönelik anlaşmalar ve politikalar ile dünyadaki zorunlu göçmenlerin mekân üretme ve mekâna yerleşme deneyimlerine yine bu bölümde yer verilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin zorunlu göç politikaları ve uygulamaları 2011 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere anlatılmış ve son olarak Türkiye'de zorunlu göçmenlerin mekâna yeniden yerleşmeleri ve mekânı üretme deneyimlerine yer verilip bölüm tamamlanmıştır.

3.1. Dünyadaki Uluslararası Zorunlu Göçler ve Göçmenlerin Mekânı Üretme Deneyimleri

Bu alt bölümde ilk olarak uluslararası zorunlu göçe yönelik anlaşmalar ve politikalar incelenmiştir. Daha sonrasında dünyada zorunlu göçmenlerin mekân üretme ve mekâna yerleşme deneyimleri anlatılmıştır. Bu alt bölümün amacı teorik olarak açıklanan zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşimlerinin dünyadaki örnekler üzerinden anlatılması yoluyla somutlaştırmaktır.

3.1.1. Uluslararası Zorunlu Göçe Yönelik Anlaşmalar ve Politikalar

20. yüzyılda siyasal, ekonomik istikrarsızlıklar, iç savaş, işgal gibi olgular göçmen ve mülteci sorunsalının artmasına neden olmuştur. Dünyada yaşanan savaşlar, istikrarsızlıklar ve işgaller yüzünden göç ve ilticaya yönelik yeni bir düzen oluşmuştur. Bu yüzyılın en önemli siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerin başında imparatorlukların yerini ulus-devletlerin almasıdır. Ulusal ekonomiler kırsal tarımdan kentsel sanayi üretimine dönüşmüştür. Küreselleşmeye bağlı olarak refah devleti çökmüştür. Bu gelişmeler, insanların zorla yerinden edilmelerine ve göç etmelerine neden olmuştur. 20. yüzyılın insani alandaki en önemli gelişmesi ise mülteci ve sığınmacı sorununun uluslararası alanda işbirliği ile çözülmesi ve yükümlülüklerin paylaşılması konusunda hemfikir olunmasıdır. İlk kez bu anlayış Birinci Dünya Savaşı sonrasında artan mülteci hareketlerinin sonucunda ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise mülteci akınları dünyanın her köşesinde hissedilmesiyle Birleşmiş Milletler mülteciler için eylemlerini güçlendirmeye başlamıştır (Çorabatır, 2020).

Bu gelişmelere bağlı olarak uluslararası alanda mülteci ve sığınmacı hukukuna dair anlaşmalar ve sözleşmeler yapılmaya başlanmıştır.

Mülteci ve sığınmacı hukukunun dayanağı olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gösterilmektedir. Bu beyannamenin 14.maddesi “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” hükmüyle uluslararası ve ulusal düzenlemeler oluşturulmuştur (Erdoğan, 2019).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Sözleşmeye Ek 1967 tarihli New York Protokolü uluslararası alanda mültecilere yönelik iki temel belgedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, sözleşmeye taraf olan devletlerin, mülteci ve sığınmacı haklarını belirlediği ve düzenlediği uluslararası hukuki araç olarak kullanılmaktadır (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 222; Erdoğan, 2019). Mülteci ve sığınmacıların hareketlerini düzenlemek için kurulan Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) Tüzüğü üçüncü temel uluslararası belgedir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 17). 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin mültecilerin statüsüne ilişkin 1967 New York Protokolü'nün ve bağlantılı tüm antlaşmaların üçüncü ülke vatandaşlarının iltica ve sığınma taleplerinin değerlendirilmesi ve bundan hangi devletin sorumlu olduğuna yönelik kuralların oluşturulmasına çalışılmıştır. Aynı zamanda, mülteci kabul koşullarındaki standartların belirlenmesi, mülteci ve yerinden edilmişlere yönelik standartların da belirlenmesi ve mülteci ve yerinden edilenlerin kabulünü gerçekleştiren ülkelerle maddi külfetin paylaşılması hususunda düzenlemeler yapılmıştır (Köktaş, 2004: 81-83).

Uluslararası göç hareketleri ile dünyadaki her ülke kendi toplumsal yapısı içerisinde farklı şekillerde karşılaşmış ve bunun sonucu ülkelerin uluslararası göç hareketlerine karşı tavrı ve politikaları da farklılaşmıştır (İçduygu vd., 2014: 51). Göç hareketlerinin etkisiyle ülkeler, daha heterojen ve çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Çoklu kimliğe sahip göçmenlerin ülkelerden talepleri arttığı için farklılıklarının yönetilmesine yönelik göç politikalarına ihtiyaç duyulmuştur (Kaygalak, 2009: 18).

Göç büyük ölçüde ekonomik nedenlerden kaynaklandığından göç hareketleri gelişmiş bölgelere yönelmekte ve bu bölgelerdeki göç politikaları ise ekonomik ve güvenlik ekseninde oluşturulmaktadır. Ülkeler ucuz ve nitelikli işgücünü çekebilmek için yasalarını göçe teşvik etme için kurarken, bunun dışındaki sebeplerle yapılan göçte göçmenlere katı engeller koyarak ülkeye kabul edilmeme yoluna gitmektedir (OSAM, 2015: 10). Göç politikaları genellikle ulusal sorunları çözmek için oluşturulurken, göçmenin geldiği ülkenin şart ve koşulları da göz önünde bulundurulmaktadır (Terrazas, 2011: 1).

Göçmenlerin göç alan ülke ve buradaki toplumla bütünleşme sürecinin gelişiminde rol oynayan ilk unsur ülkenin göçmenlere ve göç sürecine yönelik uyguladıkları politikalarıdır. Göç politikaları göçmenlerin göç kararının alınmasından göç alan ülkeye yerleşimine ve bu ülkeye uyum göstermesine kadar geçen süreci kapsamaktadır. Devletlerin göçmenlere uyguladıkları politikalar ile ilgili genel kabul görmüş üç politika şu şekildedir: “kabul etmeme”, “pasif kabul etme” ve “aktif olarak kabul etme”. Kabul etmeme politikası, göç etmesi istenilmeyen grupların ülkeler tarafından kısıtlanması ya da girişlerinin tamamen engellenmesidir. İstenilmeyen bu gruplar ülkeye girişlerinde yasadışı yollara başvurma eğilimi gösterebilmektedir. Bu açıdan kabul etmemenin sonuçları üzerinde de devletlerin daha kapsayıcı politikalar üretmesi gerekmektedir. Pasif kabul etmede ise göçmenlerin ülkeye girişi desteklenip, göçmenin gelir düzeyi, yüksek eğitimi ve mesleki becerileri gibi özelliklerine bakılarak ülkeye girişine onay verilir. Son olarak, ülkeler aktif kabul etme politikalarıyla göçmenin ülkeye girişi, mekâna yerleşmesi ve yaşaması göçmen kabul eden ülke tarafından sağlanır (Öner ve İhlamur-Öner, 2012: 112).

Göçmen ülkeleri olarak Avrupa ve Amerika’da uluslararası zorunlu göçmenlere uygulanan politikalar ve yaklaşımları incelediğimizde iltica, ulusal hukuk, uluslararası hukuk ve Avrupa Birliği içerisindeki insan haklarına yönelen problemlerle bir olgudur.

Avrupa Birliği’nde bireylerin iltica talebini iki farklı kaynak Dublin Sözleşmesi ve Londra Çözümüne göre değerlendirilmektedir. Dublin Sözleşmesi iltica ve sığınma rejimi 1951 Cenevre Sözleşmesine göre oluşturulmuştur. İltica alanındaki bir diğer önemli belge Londra Çözümü’dür. “Güvenli Üçüncü” ülke ile AB üye ülkelerine yapılan iltica talepleri yasal olarak engellenmektedir. Avrupa Birliği üye devletleri iltica ve sığınma taleplerinde hangi ülkenin sorumlu olduğu ve Avrupa dışındaki üçüncü ülkeyi güvenli ülke olarak belirleme Londra Çözümü’ne bağlı gerçekleştirilmektedir. Göç politikaları ile göç denetiminin güvenli üçüncü ülkeye bırakılması ve göç sınırlarının taşınması göçün, sığınmacı ve mültecilerin uzaktan kontrolünün sağlanmasına yönelik uygulamalardır. Avrupa Birliği göç politikaları dışsallaştırma yoluyla sınırlarını koruma altına almaktadır. Ancak Avrupa Birliği’nin göç probleminin çözümü için gerekli gördüğü güvenlik politikaları ve göçe karşı korumacı görünümü, Avrupa’nın yasadışı göçmenlere açık olmasını sağlamaktadır (Güleç, 2015: 91).

Avrupa Birliği göç politikasının günümüzdeki görüntüsü göç dalgalarının düzenlenmesi, Avrupa Birliği içinde yaşayanların uyumunun sağlanması, göçe yönelik birlik

içerisinde ortak hareket edilmesi ve mülteci ve sığınmacıların üçüncü ülkeler tarafından kabul edilmesi şeklindedir (Köktaş, 2004: 80).

Avrupa üye ülkelerin karşılaştığı problemler, artan mülteci akınları ve niteliksiz göçmenlerdir. Buna karşılık Avrupa Birliği üye ülkelerinin amacı nitelikli işgücünü çekmektir. Buna yönelik sınır ve göç politikalarında katı düzenlemeler gerçekleştirmektedir (Köklü, 2011:126).

Avrupa Birliği ülkeleri günümüzde kitleler halinde yapılan göçleri kendi çıkarlarına uygun görmemesinden dolayı kitlesel göçleri engellemiştir. İşsizlikte yaşanacak artışlar, gelir dağılımındaki bozulmalar, düşük kalitede yaşam koşullarının artması, ekonomik istikrarsızlık gibi birçok nedene bağlı olarak yoksulluğun artması da Avrupa Birliği üye ülkelerin göçmenleri istememesinin nedenleri olarak gösterilmektedir. Buna bağlı olarak gelişen güvenlik endişesi de AB'ye göçmenlerin alınmasının önündeki engeller olarak gösterilmektedir (Günay, Atılğan ve Serin, 2017: 42).

Göç, Amerika'nın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik ve toplumsal büyüme sürdürülmesi için göç hareketleri desteklenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri göçle beslenmiş bir ülkedir ve göçmenliğin vatani olarak bilinmektedir. Göç ve göçmenlerin Amerikan kültürünün gelişiminde katkısı olmasına rağmen, yasadışı göçmenlik sorununu da ortaya çıkarmıştır (Immigration Policy Institute, 2015). ABD'de göçün problem olmayacağı düşüncesi hâkimken 11 Eylül 2001'den sonra terörizmin sorun olacağı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır (American Immigration Law Foundation, 2002: 1). 11 Eylül 2001 terörist saldırısından sonra, kanun koyucular göç sistemine önem göstermiş ve potansiyel terörist saldırılarının önlenmesi için bu sistemin gözden geçirilmesi konusunda hem fikir olmuştur (Siavelis ve Coates, 2009: 50; Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 15; Brick vd., 2011: 1). Bu tarihten itibaren, ABD'de güvenlik eksenli politikalara geçiş yapılmış ve yasa dışı göçmenlerle mücadele önem kazanmıştır (Barkan, 2013: 1749).

İlk olarak Mülteci Kanunu 1980 yılında yürürlüğe girmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanan mülteci kavramı bu kanunda yer almıştır. Bu kanunun amacı yasal olmayan göçmenlerin ülkeye girişine ve kabulüne yönelik kısıtlamalardır. 1986 yılı Immigration and Reform and Control Act (IRCA) yasal olmayan 3 milyon Meksikalı göçmenin işe girişindeki süreci garantileyerek onların yasal göçmen haline dönüşmesine yol açmıştır (Laglagaron, 2010: 7).

1996 yasal olmayan göçmen reformu ve göçmenlik sorumluluğu yasasına göre mültecilere yönelik çabaların görüldüğü kanundur. 1980 yılından itibaren yasal izinli olmayan göçmenlerin Amerika'ya girişinde artış olmuştur. 1990'dan sonra yasal olmayan göçmenlerin sınır kontrolünü yapacak mekanizmalar kurulmuştur. Buna rağmen yasal olmayan göçmenlerde artış görülmüştür (Chiswick, 2008: 75).

Mültecilere yönelik aktif ve koordineli entegrasyon politikası ile yarar sağlanmaya çalışılmıştır. Mültecilerin entegrasyonun sağlanması için fonlar oluşturulmuş ve bu fonlar sayesinde göçmenlerin ekonomi ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması için servisler sunulmuştur (Jimenez, 2011: 18). Bununla birlikte göçmenlerin iş bulmasını kolaylaştıracak ve iş imkânlarına ulaşmadaki becerilerini artırıcı yetenek ve kabiliyetlerine de önem verilmiştir. Eyalet ve yerel yönetimler aracılığıyla vatandaş olmanın önü açılmış, göçmenlerin hukuksal haklarının farkında olması için çabalanmıştır (O'Leary, 2014: 58).

Diğer bir göçmen ülkesi Kanada da göç yaratıcılık üzerinden düzenlenmektedir. Bunun anlamı Kanada göç politikasında ekonomik yaklaşımla ülkeye gelen göçmenlerin sosyal ve mesleki entegrasyonunu "iskân programı" vb. gibi girişimlerle desteklemeye çalışmaktadır. Bu iskân endüstrisi programı ile göçmenlerin ve mültecilerin uyumunu sağlamak için kimi yardımlar sunulmaktadır (Nohl ve Schittenhelm, 2011: 25-26). Bu yardımların ilki dil kursları ve ikincisi de işgücü sağlamaya yönelik eğitim olanaklarının sunulmasıdır. Böylece göçmenlerin nitelikli hale gelmesi sağlanmaktadır.

3.1.2. Dünyadaki Zorunlu Göçmenlerin Mekânı Üretme ve Mekâna Yerleşme Deneyimleri

Göç eden bireylerin/kitlelerin gelişmiş ülkeler/bölgeleri tercih etmelerindeki nedenlerin başında ekonomik faktörler gelmektedir. Ekonomik faktörlerin göçün belirleyeni olmasıyla beraber gelişmiş ülkelerin göçmenlere sunduğu insani kalkınma seviyesinin yüksek olması göçün yönünü ve boyutunu belirleyebilmektedir. İnsani refah seviyesinin yüksekliği, yüksek gelir imkânı, eğitim, sağlık gibi hizmetlerdeki belirleyicilikte göçmenin göç edeceği yeri tercih etmesindeki nedenler olarak gösterilmektedir.

Küresel anlamda göçün birçok nedeni olabilmektedir. Daha iyi imkânlar, yüksek ücretlerde çalışma koşulları, daha iyi eğitim alabilmek bunların başında gelmektedir (Aksoy, 2012: 294). Küresel anlamda göç etme nedenlerini özetleyecek olursak sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel, politik, güvenlik ve doğal nedenlerdir. Bölgeler arasındaki göçün nedenlerine bakıldığında ise ekonomik nedenler baskındır. Hatta yukarıda sayılan tüm

nedenleri ekonomik nedenlere bağlayanlar da bulunmaktadır. Çünkü ekonomi insanın bir yere gitmesinin itekleyici güç olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2018'de yayınladığı dünya göç raporunda ekonomik nedenler temel neden ve yapısal etkenlerin başında gelse de siyasi çatışma ve iç karışıklıklar, insan güvenliğini tehdit edecek durumlar ve etnik kimlikten ortaya çıkan sorunlar göç etme nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 6). Zorunlu göçmenlerin göç etme nedenlerinde etnik farklılıkların neden olduğu ayrımcılık, siyasi istikrarsızlık, rejim değişiklikleri, siyasi ve sosyal baskılar bulunmaktadır (Aksoy, 2012: 294). Hem ekonomik göçmenler hem mülteciler dünyadaki gelişmiş ülkelerin ucuz emeğe olan ihtiyaçlarını karşıladığı için ülkeler, bireysel ve kitlesel göçleri destekleyebilmektedir. Bu ve sayılan nedenlerden dolayı kitlesel göçün durması zor görünmektedir (Bauman, 2019: 12).

Zorunlu göçü inceleyen çalışmalar genellikle zorunlu göç eden bireylerin hedef mekândaki ülkenin ekonomisine olan etkilerine, işgücüne ve piyasaya nasıl katıldıklarına, sosyo-ekonomik koşullarına vb. gibi konulara odaklanmıştır. Zorunlu göçmenlere yönelik çıkarımlar ve sonuçlar ise ekonomik açıdan soyutlanmış oldukları, hedef mekândaki ülkelere ekonomik fayda getirmekten çok yük teşkil ettikleri ve niteliksiz oldukları yönündedir (On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023).

Göçmen ülkeleri olan gelişmiş ülkeler ve kuzey ülkeleri göç deneyimlerini yaşamakta öncü ve söz sahibi olabilmektedir. Peki, zorunlu göçmenler hangi ülkelere, hangi şartlarda göç ediyor, hedef mekâna yerleşmeleri nasıl oluyor ve hedef mekâna yerleşirken hangi ağları kullanıyorlar? Dünyadaki her kıtadan somut örnekler anlatılarak bu sorunun cevabı aranmıştır.

İlk örneğimiz Avrupa kıtasında göç konusunda diğer ülkelerden görece ayrılan İtalya'dır. Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte yerinden edilmiş kişiler Avrupa'da yaşamaya başlamıştır. Çeçenistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bulunduğu eski Sovyetler Birliği'ne bağlı Kafkas bölgesi etnik açıdan karmaşık ve stratejik açıdan önemli bir bölge olması nedeniyle buradaki çatışma ve yer değiştirme hareketleri bölge için önem taşımaktadır (Kurban vd., 2006: 29). Bu akınların hedefi Avrupa, yerinden edilmişlerin uğrak mekânı olmuştur.

Avrupa Birliği içerisinde özellikle göç ülkesi olarak analiz edebileceğimiz ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında ise İtalya, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Akdeniz'in ortasında yer alan sınır bölgesidir. Orta ve Kuzey Avrupa'daki ülkelerin göçü kısıtlayıcı politikalarının

ardından İtalya göç akışlarından en çok etkilenen ülkelerden olmuştur. Diğer AB ülkelerinden farklı olarak, İtalya'daki yabancı nüfus, başından beri büyük ölçüde heterojen olagelmıştır. Diğer Avrupa ülkelerine geçişte bir giriş noktası olmasının sonucunda bunlardan sürekli olarak İtalya topraklarında kalanlar, sosyal ve etnik ağları aracılığıyla göç zincirleri oluşturmuştur. Göçmenler genel olarak Akdeniz üzerinden gemi ile İtalya'ya gelmektedir. Yakalanan düzensiz göçmenler ülkelere iade edilirken, yakalanmayan göçmenler ise iş imkânlarının daha fazla olduğu ve temel ihtiyaçlarına erişimin daha kolay olduğu yerlere yerleşmektedir. Bu yüzden Kuzey ve Orta İtalya'yı yaşamak için seçen göçmenlerin buralarda iş imkânlarına daha rahat erişebildiği söylenebilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinden farklı olarak İtalya'da göçmen nüfusu heterojendir. 194 ülkeden gelen göçmenlerin farklı kimlik, gelenek, dilleri ve dinleri olması İtalya'nın çok kültürlü yapısının olmasına neden olmuştur. 194 ülkeden en çok göçmenler Ekvador ve Peru, Filipinler, Bangladeş, Pakistan ve Hindistan, Senegal, Nijerya ve Mısır'dan göç etmektedir. İtalya'da kalan göçmenler sosyal ve etnik ağlar kurarak geldikleri ülkelerle göç zinciri kurabilmektedir (İçduygu, 2012: 124).

İtalya'daki emlak piyasası kendi içsel yapısında oldukça maliyetli olmasının yanı sıra göçmenlere yönelik tutum ayrımcılık olarak kendini göstermektedir. Göçmenlerin barınma koşulları bu anlamda etkilenmektedir. İtalya'daki ev sahiplerinin büyük bir çoğunluğu evlerini göçmenlere kiralamak istememekle birlikte göçmenlere ev kiralayanlarda yerel halktan daha yüksek fiyatlara evlerini kiralamaktadır. Kiralık ev ilanlarına “kedi, köpek ve yabancılar olmasın” gibi ifadeler yer alması da İtalya'daki göçmenlere yönelik tutumu anlamamız adına önemlidir (İçduygu, 2012: 133). Bu durumun doğal sonucu olarak göçmenler barınmak için sağlıklı koşullarda ve çok kalabalık ortamlarda yaşamak zorunda kalmaktadır. Göçmenler İtalya'daki iş piyasasında kendilerine kayıt dışı ekonomi, küçük işletmeler, evde bakım ve temizlik hizmetlerinde yer bulabilmektedir. Aynı zamanda kayıtlı olmayan göçmenler düşük ücretlerle ve yasal korumaları olmadığı işlerde çalıştırılmaktadır (İçduygu, 2008: 135).

İtalya'da beş milyondan fazla yabancı barınma ve iş bulma vb. gibi konularda en güvencesiz şartlarda yaşamaktadır (Tufan, 2020). İtalya'daki göçmenlerin genel durumuna bakılacak olursa mekâna yerleşmelerinde sağlıklı barınma koşullarında yaşayan, düşük ücretle çalışan, sayıları giderek artan, kentsel hizmetlerden yararlanılması noktasında dışlanan bireylerdir. Toplumsal alanın kullanımını da dâhil olmak üzere İtalyan şehirlerinde göçmenlerin zorlu hayat koşullarında kaldıkları görülmektedir.

Emilia Romagna komünist geleneğe sahip İtalyan bölgesinde ise göçmenler politik yapılarla desteklenmektedir. ‘Emilia modeli’nde göçmenlerin işgücü piyasasına erişiminin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu model ile bölgenin ekonomik gelişiminin sağlanması için kooperatif ağlar üzerinden çalışan küçük firmalar bulunmaktadır. Bu küçük firmalarda göçmenlerin kendilerine iş bulabilmesinin yanında sosyal olarak kapsanması üçüncü sektör olarak ifade edilen gönüllük esasına dayanan kurumlar tarafından karşılanmaktadır. Böylece üçüncü sektörler aracılığıyla göçmenlerin sosyal hizmetlere ulaştırılmasının önü açılmış ve kolaylaştırılmıştır (İçduygu, 2012: 157). Bu bölgede sivil toplum kuruluşları aktif olarak yasadışı göçmenlerin hakları konusunda farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır (Tufan, 2020). Sivil toplum kuruluşları, ilk kabul merkezlerinden kamplarda kalanlara kadar büyük bir kitle olan sığınmacıların birbiri ile iletişimi sağlamakta aynı zamanda resmi kurumlarla olan iletişimlerini kurmak için ağlar oluşturmaktadır.

Zorunlu göçmenler, kentsel mekânın çevresinde yaşayan ve kendisi gibi göçmen olanlarla ilişki ağları kuran bir topluluk olarak yaşamaktadır. Mekâna yerleşmelerinde kullandıkları ağlar, akraba, arkadaş ve kendi etnik kökenine ait olanlarla kurulur. Bunun yanında göçmen kendi etnik kökenine ait olmasa bile diğer göçmenlerle olan ağları da tercih etmektedir.

İkinci örneğimiz göçmen ülkesi olarak bilinen ABD’dir. ABD üç zirve dönem olarak adlandırılan kitlesel göçlere neden olmuştur. Dördüncü kitlesel göç döneminin de ise kitlesel göçlerle ekonomik dönüşüm gerçekleşmiş ve üretiminden bilgi kaynaklı ekonomilere doğru geçilmiştir. Üç dönemde kitlesel göç, ABD’nin ekonomik gelişimini sağlamış ve topluma katkıda bulunmuştur (Mesissner vd., 2006: xiii). Amerika Birleşik Devletleri’nde ekonomik ve toplumsal büyümenin sürdürülebilmesi için göç hareketleri desteklenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri göçle beslenmekte ve göçmenliğin vatanı olarak bilinmektedir (Immigration Policy Institute, 2015).

Göçmenler, 200 farklı ülkeden ABD’ye gelmektedir. Göçmenler, Avrupa’dan yüzde 12, Asya’dan yüzde 27, Orta, Güney Amerika ve Karayipler’den yüzde 54 ve yüzde 7’lik bir kısmı dünyanın diğer kesimlerinden gelmektedir (Tichenor vd., 2012: 56). Amerikan tarihinin tüm aşamalarında göçmenler Amerikan ekonomisinde, politik yaşamında, kültürel ve askeri yaşamında baskın hareket olarak gelişim göstermiştir.

Orta ve Güney Amerika ülkelerinde sığınma ve mülteci hareketleri Avrupa ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha fazladır. 1980’li yıllarda bu bölgede meydana gelen ihtilal ve iktidar çatışmaları sonucu milyonlarca insan göç etmeye zorlanmıştır. Göç

hareketlerinin buradaki görüntüsü tarımda reformu isteyen topraksız köylüler ile silahlı kuvvetlerin desteğini alan toprak ağaları arasındaki çatışmalardan ortaya çıkmıştır. Orta Amerika'daki en büyük mülteci hareketlerinin kaynağını 1980-1988 yılları arasında Nikaragua, El Salvador ve Guatemala ülkelerinden gerçekleşmiş ve iç isyanlar sonucunda milyonlarca insan yerlerinden edilmiştir. Yerinden edilen bu bireyler Orta ve Kuzey Amerika ülkelerine yasadışı göçmen statüsünde göç etmiştir. Mültecilerin ve sığınmacıların kabulünde siyasal ve ekonomik etkilerin çok önemli olduğu tartışmasızdır. Yaklaşık olarak 14 milyon Meksika, El Salvador, Guatemala ve Honduras'lı göçmen ABD'de yaşayan göçmenlerin %36'nı oluşturmaktadır (Deniz, 2009: 41).

1990'lı yılların sonlarına doğru Meksika'dan gelen göçmenlerin yeni göç yerleşim alanlarına doğru kaydığı ve aynı zamanda sınır güvenliğinin önem verildiği dönemdir. Buna ek olarak, işverenler, Meksikalı göçmenleri hizmet, bina yapımı ve endüstri alanlarında işe almıştır. 1980'lerden bu yana Meksikalı göçmenler Amerika Birleşik Devleti'nde en büyük göçmen profiline sahip ülkedir. 1980 ve 1990 yılları arasında Meksikalı göçmenler genellikle ABD'nin güney eyaletlerinde kendilerine yaşam alanları bulmuşken, 20.yüzyılın sonlarına doğru New York gibi kuzey eyaletlerinde de kendilerine yerleşme ve yaşam alanı bulmuştur (Siavelis ve Coates, 2009: 7).

Meksikalı göçmenler ilişki ağları sayesinde iş, ev bulma ve geçici ekonomik yardımları bulabilmektedir (Asch, 1994: 185–205). Günümüzde göç etme daha çok göçmenin ilişki ağlarının güçlü olması ile ölçülmektedir. Sosyal medya ve internet ağları göçmenin göç hareketlerini arttırmakta bu hareketlere yön vermektedir (Siavelis ve Coates, 2009).

Göçmenlerin ilk gelenleri etnik kimliğini, anadilini, ülkelerinden getirmiş oldukları sosyal ve kültürel yaşamlarını devam ettirmekte ısrarcı olmuştur. Bu göçmenlerden bazıları İngilizce öğrenip, iş bulmaya yönelseler bile kendilerini tamamıyla toplumun bir parçası saymamıştır. Göçmenler günümüzde ABD'nin kültür, değer ve inanışlarını öğrenme eğilimindedir. Özellikle ikinci kuşak göçmenler, iş imkânları yaratmada, vergi ödemelerinde ve dil kabiliyetinde gelişim göstermektedir (Meissner vd., 2006: 13). Bölgesel alanlarda göçmenlere yönelik ilgi artmaktadır ve göçmenler ve yerliler her anlamda rekabet etmektedir (Gold ve Rumbout, 2005: 23). Düşük ücretli, daha durağan hizmetlerinin olduğu, daha az üretimin gerçekleştiği, bilgi ve işlem gerektiren işler daha geniş iş imkânına sahip alanlardır ve göçmenler daha çok bu alanlarda kullanabilmektedir (Gerber, 2011: 13). Ancak işverenler özellikle niteliksiz işlerde göçmenleri tercih etmektedir.

Amerikalılar kitlesel göç hareketlerinin ABD'nin kalabalıklaşmasına, çökmesine, kirlenmesine, suç oranlarının artmasına, eğitim seviyesinin düşmesine, ücretlerin düşüşüne, sağlık harcamalarının artmasına, ev ve konutların fiyatlarının artmasına, sınır kontrolleri ve terörizmin artmasına neden olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden göç hareketleri ve buna yönelik göç politikaları ABD ekonomisi, sosyal ve toplumsal alanlarda kritik rol oynamaktadır (Meissner vd., 2009: 9-16).

Göçmenlerin ilk kez ülkeye gelmesiyle, sosyal, ekonomik ve politik alanlarda engellerle karşılaştığı gözlemlenmektedir. Süreç içinde göçmenlerle toplum arasındaki farklılıklar kapanmakta ve göçmenler İngilizce öğrenmeye başlamaktadır. Özellikle dil yeterliliği, sosyo-ekonomik hakları, vatandaşlık, politik katılım, evsel bütünleşme ve sosyal hayat bakımında seviyelerinde artış göstermektedir. İş piyasasına erişimin olması göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonuna neden olmaktadır. Göçmenlerin dil kabiliyetinin az olması, iş piyasasına katılımın önündeki en önemli engel olarak görülmektedir (Fargues vd., 2011:11). Göçmenler, ABD'de rekabetçi ortamın yaratılmasını sağlamakta ve yeni iş kollarını küreselleşen dünyanın gerekleri de göz önünde bulundurularak yaratabilmektedir (Meissner vd., 2006: 51). Göçmenlerin çoğunluğu politik yaşamda da kendini gösterebilmektedir.

Fried (1982) ABD'ye zorunlu göç eden kitlelerle yaptığı çalışmada zorunlu göç koşullarının hedef mekândaki yaşama sürekliliğini bozduğunu ve bu kitlelerin topluluk bilincini yitirmelerine neden olduğunu tespit etmiştir. Göçmenlerin yer kimliğinin oluşmasında etnik kimliklerin önemli bir etkisini öne çıkaran Fried'a göre zorunlu göç eden bireylerin yeni yeri benimserken, geride bıraktıkları kaynak ülke ile de ilişkilerinin sürdürdükleri sonucuna varmıştır.

Sanders, Nee ve Sernau (2002) çalışmalarında ilişkiler ağ kuramını Asyalı göçmenlerin (Filipinler, Kore, Tayvan ve Çin) Los Angeles'ta iş bulma ve mekâna yerleşme pratiklerini göstermek için kullanmıştır. Bu çalışmada Asyalı göçmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerin sonucunda ilişki ağlarının göçmen ile iş bulma arasındaki bağı kurduğu ve işlerin sınıflandırıldığı sonucuna varılmıştır. Göçmenler, dil ve iş niteliği bakımından düşük olduğundan yeni mekânda ya kendileriyle aynı etnik kökene sahip işverenlerle çalışmak istemekte ya da kayıt dışı sektörlerde nitelik ve dil gerektirmeyen işlerde çalışma eğilimi göstermektedir. Bu işleri bulmak içinde akraba, arkadaşlarına danışmakta ve onların iş bulmalarında aracı olmalarını talep etmektedir. Asyalı göçmenler böylece yeni mekâna yerleşirken etnik ağlarını kullanmaktadır. Böylece kendilerinden önce gelen etnik kökenleri aynı olan kişiler aracılığıyla yerel toplumla iletişim kurmaktadır. Göçmenler dillerini

geliştirdikçe ve iş niteliklerini arttırdıkça toplumda kabul gören işlere geçme imkânını kazanmaktadır. Eğer bu ağlara sahip değilse göçmenlerin geçirdiği yukarıda bahsedilen aşamalardan geçmesi ve iş bulması da zorlaşmaktadır. Bu etnik ağların bulunması göçmenin toplumda yukarı doğru hareketliliği sağlaması adına önem taşımaktadır.

Bununla birlikte ilişki ağlarının olması etnik işletmelerin kurulmasında etkili olduğu görülmüştür. Enformel ilişkilere dayanan bu ağlar, etnik işletmelerin ailevi yapılarıyla alakalı olarak şirket ve işletme kurmada beşeri sermayenin rolünü arttırmaktadır. Aile işletmeleri akraba, arkadaş ve aynı etnik kökene sahip olanlardan çalışan bulma ve finans kaynağı oluşturma gibi etkenlerle kurulmaktadır. Aile işletmelerini kuranların mekâna yerleşirken kurdukları ilişki ağları önemli görülmektedir.

Sonuç olarak bu göçmenler ilk önce aynı etnik kökene sahip oldukları işverenleri akraba, eş dost aracılığıyla buluyor daha sonrasında dilleri ve mesleki becerileri geliştiklerinde ise daha iyi koşullarda çalışma imkânı bulacağı işleri tercih edebiliyordu ve daha iyi yerlerde barınma imkânı bulabiliyordu (Neuman, 2017: 107). Örneğin Çin'den ABD'ye gelen bireyler New York ve San Francisco'da Chinatown denilen Çin kasabalarına yerleşmektedir. Çin mahalleri üzerinden ağlar kuran Çinliler, yaşamak için gerekli olan her şeyi burada öğrenmekte ve birbirlerine aktarmaktadır. Göçmenlerin mekân üretmesi adına bu mahalleler oldukça çarpıcıdır.

Üçüncü örneğimiz de Afrika kıtasındaki zorunlu göç deneyimlerindedir. Afrika kıtası sömürge güçleri tarafından yıllarca gözetim altında tutulan fiziki ve beşeri kaynakların sürekli sömürüldüğü bir coğrafyadır. Afrika kıtasındaki kitlesel zorunlu göçlerin temelinde kölecilik ve kolonizasyon düzenin hâkim olması gösterilebilmektedir. Buna bağlı olarak Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerinden sonra temel geçim kaynaklarının yok denilecek kadar az olması milyonlarca insanın ülke içi, komşu ülkeler ve farklı bölgelerdeki ülkelere göç hareketini gerçekleştirmeleri sonucuna yol açmıştır. Afrika kıtasındaki zorunlu göç, koloni yönetimlerine karşı olan silahlı mücadeleler ve devletlerin halkına yaptığı baskı ve şiddet yüzünden gerçekleşmektedir. Ülke içinde ve kolonilere karşı yapılan silahlı saldırılar iç çatışmalara neden olurken ülkelerin parçalanmalarına, güvensizlik ortamının doğmasına yol açmıştır. Afrika kıtasının etnik yapısının, inançların çok çeşitli olması vb. gibi nedenler çatışmaların ve siyasi krizlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Siyasi krizlerin, politik gerilimlerin kaos ortamına yol açması yine kıtada askeri darbelerin sıkça yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle azınlıkların şiddete maruz kalması, insan haklarının ihlallerinin sıkça yaşandığı bu coğrafyada zorunlu göç kaçınılmaz hale gelmektedir (Uzun, 2018: 84).

Afrika kıtasında Ruanda ve Burundi’de soykırımı bağılı ortaya çıkan toplu nüfus hareketleri yaşanmaktadır. Liberya’da devletin askeri darbe ile çökmesine bağılı olarak nüfus hareketleri görülürken, Sudan’da yaşanan sivil savaşın yıllarca bitmemesi de zorunlu göçün boyutlarını anlamamız için önemlidir. Burma, Liberya ve Somali’de yerinden edilmiş kişilerin saldırılardan kaçma ve güvenli yaşam alanı bulma imkânları bulunmamaktadır. Bu yüzden bu ülkede yaşayan insanların birçoğu hastalık ve açlığa bağılı olarak yaşamlarını kaybetmektedir. Bu ülkelerde yaşayan insanlar çoğunluğu barınma koşullarının olmadığı, çok az gıda ile aktif olarak savaşın hüküm sürdüğü alanlarda yaşamaya çalışmaktadır. Bu ülkedeki devletlerin halklarına yardımda bulunmada isteksiz olması ve uluslararası yardım kuruluşlarının da güvenlik sorunlarına bağılı olarak insani yardım götürmemelerine yol açmaktadır. Bu insanlar coğrafyalarının kaderlerini yaşamaya zorlanmaktadır (Kurban vd., 2006: 31).

Kıtada yerinden edilmiş insanlar mülteci kamplarında barınmaya çalışmaktadır. Bu kamplarda kalanlara gösterilen fiziksel şiddet ve kampların askeri saldırılara açık olması burada yaşayan nüfusun güvenliksiz ortamda yaşamalarına neden olmaktadır. Kamplarda kalan kadın ve çocukların cinsel istismara uğraması ve erkeklerin zorla askere gönderilmesi kamplardaki yaşamın yerinden edildikleri yerlerden bir farkın olmadığını göstermektedir. Kamplarda da yaşam güvenli olmamakta, yeterli gıdaya erişim sağlanamamakta ve eğitim, sağlık vb. gibi hizmetlere ulaşamamakta ve son olarak psikolojik sorunlarında ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Uzun süreli olarak yer değiştirmek zorunda kalan bu kitleler bir daha geri dönememekte ve yerleştiği kamplarda kendilerine yaşam alanı oluşturmaktadır (Kurban vd., 2006: 31-32).

Diğer bir örneğimiz de Asya kıtasındaki zorunlu göç deneyimleridir. Asya kıtasındaki yaşanan zorunlu göç hareketleri de tıpkı Afrika’yla benzer şekilde bağımsızlık mücadeleleri, ulus-devletlerin inşası ve yönetim krizlerinden ortaya çıkmaktadır. Özellikle Güney Asya da yaşanan kitlesel yer değiştirmeler hâlihazırdaki düşmanlıklardan, çatışma ortamından ve şiddetin varlığından ortaya çıkmıştır. Asya kıtası bununla birlikte Afrika kıtasının aksine İkinci Dünya Savaşından ve Soğuk Savaştan en çok etkilenen coğrafya olmuştur. Günümüzde Orta Doğu ülkelerindeki milyonlarca insanın bölgedeki baskı, şiddet ortamından kaçarak başta komşu ülkeler üzere dünyanın birçok ülkesine yönelmektedir. Etnik, kimliksel ve sınıra bağılı sorunlar Asya kıtasındaki çatışma ortamının aktif olarak devam etmesine neden olmaktadır. Bu bölgedeki dini farklılıklar da siyasi krizleri körüklemektedir. Ülkeler kendi içerisinde iç savaşlarla mücadele ederken aynı zamanda diğer ülkelerle de sürekli savaş halindedir (Uzun, 2018: 102).

Asya kıtasındaki askeri darbeler, askeri yönetimler demokrasiyi ve insan haklarını hiçe sayarak insanların yer değiştirmelerine ve ülkelerini terk etmeye zorlamıştır. Terör olaylarının yaşandığı coğrafya, savaşlar ve darbelerle birlikte insanların temel ihtiyaçlarına erişimde kısıtlama ve hayat tehlikesinin bulunması neden olmuştur. Bundan dolayı bireyler/kitleler güvenliklerini sağlayamadıkları için göç etmekte ve yaşam tehdidini ortadan kaldıracak yeni mekânlara yerleşmeye başlamaktadır (Uzun, 2018: 102).

Gui ve arkadaşları (2012) Çin'deki kırsal alanlardan kente yönelen mevsimlik işçi göçüne yönelik çalışmasında göçmenlerin sosyal ve mekânsal ilişkiler sayesinde mekâna ait oldukları ve mekânı sahiplendikleri görülmüştür. Bu çalışmadan da görüleceği üzere göçmenlerin entegrasyonunda kimlik aidiyeti ön plan çıkarken; asimilasyonda ise mekâna aidiyet düzeyinin belirleyici olduğudur.

Qian vd. (2011), Çin'in Guangzhhou kentinde yaptıkları araştırmada göçmenlerin yere ait olma duygusunu geliştirdikleri durumda mekâna ait olduklarını hissettikleri ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin mekânla kurdukları kültürel ilişkinin göçmenlerin sadece sosyalleşmesine katkısı olduğunu belirten çalışmanın daha küçük ölçekli mekânlarda, göçmenlerin sosyal ilişkileri daha kişiselleştirerek yaşadıklarını göstermiştir.

Son örneğimiz ise Avustralya kıtasındandır. Khawaja vd. (2008: 497) 'Sudanlı Sığınmacıların Yaşadıkları Zorluklar ve Başa Çıkma Stratejileri' başlıklı çalışmalarında Avustralya, Brisbane'de yaşayan göçmenlerin mekâna yerleşme pratiklerinde aile ve arkadaşlarıyla yaşamaya devam ettiği ve birbirlerine göç sonrası mekâna yerleşmede destek olduğunu tespit etmiştir. Buraya yerleşen göçmenlerin Sudan'da geride bıraktığı kişilerle bilgi alışverişinde bulduklarını, nerede kolayca iş aranacağını, kaçakçılarla nasıl iletişim kurulacağı, nerede barınacaklarına dair paylaşımda bulduklarını bu çalışma göstermiştir. Göçmenlerin yeni mekâna yerleşene kadar geçen sürede kendinden önce gelen akraba, arkadaşlarıyla ilişki içinde olduklarını ve göçmenlerin kendi hayatlarını kurana kadar birbiriyle beraber hareket ettiğini söylemek mümkündür. Bunun sonucunda göçmenler aile, arkadaş ya da etnik kimliğe sahip oldukları göçmenlerle tek hanede birden fazla kişiyle birlikte yaşamaktadır. Khawaja vd. (2008) çalışmalarında, Avustralya'da yaşayan Sudanlı zorunlu göçmenlerin, yeni geldikleri mekânda ayrılık, üzüntü, belirsizlik ve parçalanmışlık vb. gibi psikolojik sorunlar yaşadıklarını göstermektedir.

Sudanlı zorunlu göçmenler, yeni mekâna yerleşmenin zorluklarını çözmek için sosyal çevrelerini ve bağlantılarını kullanmıştır. Sosyal bağlantıların kullanılması önemli bir faktör olarak Sudanlı zorunlu göçmenlerin ülkelerindeki bağlantıları kaybetmesine rağmen yeni

mekânda aile, arkadaş ve etnik kimliğe bağlı olduğu kişilerle olan bağlantıları devam ettiği ve bu ağlar aracılığıyla yeni mekâna yerleştikleri görülmüştür. Bu bağlantıların devamının sağlanması da yeni mekânda birlikte yaşayarak çözüme şeklindedir. Hatta birlikte yaşadıkları mahalleler oluşturdukları ve bu oluşan mahallelerde kültürlerini devam ettirdikleri görülmüştür.

Khawaja vd., (2008)'nin Avustralya'da yaşayan Sudanlı sığınmacılara yönelik çalışmalarında göç sonrasında sığınmacıların arkadaş, akrabalar ve kendi topluluklarından olan bireylerle yaşamayı tercih ettikleri ve bunlardan maddi destek sağladıkları görülmüştür. Göç sonrasında sosyal ağların kullanılması önemlidir. Anavatanlarındaki ilişki ağları geldikleri mekânda bulunmasa dahi kalan akraba, arkadaş ve diğer topluluk üyeleri üzerinden destek görmeye yeni ilişki ağları kurma yolunda daha güvenli oldukları yine bu çalışmanın çıktılarından. Sudanlı sığınmacıların yerleştikleri hedef ülkelerinde bir arada yaşadıkları yerde de kendi kültürlerini oluşturdukları ve yaşadıkları mahallelerde ise Sudana özgü yaşamlarını devam ettirdikleri de söylenebilmektedir.

3.2. Türkiye'deki Zorunlu Göç Politikaları ve Göçmenlerin Mekâna Yeniden Yerleşme Deneyimleri

Ülkelerin tarihsel ve coğrafi koşullarına bağlı olarak göç deneyimleri birbirinden farklı ve kendine hastır. Göç aldığı ülkelere gelen göçmenlerle etnik, kültürel, dini ya da akraba bağları olduğu için, Türkiye, göç hareketlerine karşı dışlayıcı ya da kayıtsız bir tutum alması zorlaşmaktadır. Bu bölümde öncelikle Türkiye'nin zorunlu göç deneyimleri ve mekâna yerleşmede zorunlu göçmenlerin deneyimleri anlatılmış sonrasında da Türkiye'nin zorunlu göçe yönelik politika ve mevzuatı incelenmiştir.

3.2.1. Türkiye Zorunlu Göç Politikaları ve Uygulamaları

Türkiye'nin zorunlu göç politikaları ve uygulamaları bu alt bölümde anlatılmıştır. 2011 yılından sonra Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye girişleri ve günümüze kadar hızla sayılarının artması nedenlerinden dolayı 2011 yılından sonraki göç politikaları daha ayrıntılı ve Suriyeli göçmenler özelinde incelenmiştir. Bu alt bölümde ilk olarak 2011 yılına kadar olan dönemdeki zorunlu göç politikalarına yer verilmiştir. Daha sonrasında da 2011 yılından sonra gerçekleşen zorunlu göç politikaları ayrıntılı olarak anlatılmış ve yıllara göre zorunlu göçmenlere olan değişiklikler gösterilmiştir.

3.2.1.1. Tarihsel Süreçte Zorunlu Göç Politikaları

Tarihsel süreçte 1934 yılında çıkartılan ve 2006 yılında düzenlenen 2510 sayılı İskân Kanunu ulusal anlamda Türkiye'nin ilk göç ve mülteci politikasıdır. Bu tarihten sonra 2011 yılına kadar olan zorunlu göç politikaları bu bölümde anlatılmıştır.

2000'li yıllara kadar olan dönemde zorunlu göç yönetiminin temel dayanakları ulusal temelde 1934 İskân Kanunu ve uluslararası arenada 1951 Cenevre Sözleşmesi olmuştur (İçduygu, vd., 2014: 62). 2000'li yıllarla birlikte Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki yasal düzenlemeler ve politikalar göç yönetimine yön vermiştir (Öner, 2018: 20).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte ulus-devlet anlayışı gereği Türk kimliği ve aidiyeti oluşumuna yönelik politikalar geliştirilmiştir. Buna yönelik Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus arttırıcı politikalar izlenmiştir. Bu uygulamalar ilk kez 1934 yılı İskân Kanunu ile düzenlenmiştir. 2510 sayılı İskân Kanunu, dönemin ulus-devlet şartlarına uygun olarak oluşturulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasını takip eden dönemde Türk kimliği etnik olarak tanımlanmış ve ülkeye alınacak göçmenler Türk kökenli ya da Türk kültürünü paylaşan kimseler olmasına yönelik şartlar aranmıştır (İnan, 2016: 17).

1934 yılı İskân Kanununun amacı yeni kurulan ulus-devletin birlik ve güvenliğini sağlamaktır (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 205). Bu kanun gereği sadece etnik ve dinsel olarak Türkiye'de yerleşecek olanlardan "Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne ait olma" şartı aranmaktadır (Akdağ, 2004: 164; İçduygu, 2012: 34; Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 221; Uluslararası göç sempozyumu, 2009: 333; OSAM, 2015: 15; Canpolat ve Arner, 2012: 15). 1934 Tarihli İskân Kanuna göre, Türkiye'ye yerleşmek amacıyla dış ülkelere gelen Türk soylu veya yabancı kişi ve gruplar muhacir olarak adlandırılmış; Türkiye'de yerleşmek amacı gütmeyen geçici süre ile zorunluluk yüzünden gelen kişi veya gruplara ise mülteci denilmiştir (İpek, 2006: 2). 1934 tarihli ve ulus-devlet inşasında büyük rolü olan bu kanunun 2006 yılında AB uyum sürecinde değişikliklere uğramış ancak "Türk soyundan olan ve Türk kültürlerine bağlı olanlar" anlayışının değiştirilmediği görülmüştür (İçduygu vd., 2014: 55).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Sözleşmeye Ek 1967 tarihli New York Protokolü uluslararası alanda mültecilere yönelik iki temel belgedir. Ülkemiz söz konusu Sözleşme ve Protokole 'coğrafi kısıtlama' ile taraftır (İltica ve Göç Mevzuatı, 2005: 12; Canpolat ve Arner, 2012: 18). Türkiye'ye Avrupa ülkelerinden sığınma için gelen bireylerin gerekli şartları sağlaması halinde mülteci statüsü kazanmaktadır. Avrupa dışından özellikle Türkiye'nin doğusunda yer alan ülkelere gelen

sığınma taleplerine sığınmacı hakkı verilmektedir. Avrupa dışından gelen sığınmacıların, üçüncü bir ülkeye yerleştirilme işlemleri Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Türkiye Temsilciliği tarafından gerçekleştirilmektedir (Akçay ve Alimukhamedov, 2013: 14). Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesini mülteci statüsünün belirlenmesi adına ilk imzalayan ülke olmasına rağmen “zaman ve coğrafya” kısıtlaması getirdiği için uluslararası arenada eleştirilmektedir (OSAM, 2015: 15; Akdağ, 2004: 164; Güleç, 2015: 92).

1951 Cenevre Sözleşmesi, sözleşmeye taraf olan devletlerin, mülteci ve sığınmacı haklarını belirlediği ve düzenlediği uluslararası hukuki araçtır (Öner, 2012: 222). Avrupa dışındaki ülkelerden gelen sığınmacıların başvurusu uygun görülmemesi halinde iade edilecek ancak iade sonucunda ülkelerinde yaşam riski devam ediyorsa ülkelere geri gönderilmeyecek ve Türkiye’de geçici olarak kalmalarına izin verilecektir. Türkiye, coğrafi kısıtlama koyarak taraf olmasına rağmen 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin geri göndermeme ilkesi uygulanmaktadır. Buna en güzel örnek son yıllarda yaşanan Suriyeli göçmenlere geçici koruma sağlayarak sığınmacıları zorla geri göndermeme ilkesinin uygulanmasıdır (Akçay ve Alimukhamedov, 2013: 15).

Türkiye’nin doğu, kuzeydoğu ve güneydoğu komşularında yaşanan siyasi ve ekonomik krizler, çatışmalar ve iç savaşlar sonucunda kitlesel göç hareketleri oluşmaktadır ve bu göç hareketleri Türkiye’ye yönelmektedir (Deniz, 2009: 31). Soğuk Savaş döneminde pek çok insanın sığınmak için Türkiye’ye giriş yaptığı görülmüştür. 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi kısıtlama getirerek onaylamasından dolayı bu sığınmacılar Birleşmiş Milletler Yüksek Göç Komiserliği tarafından üçüncü ülkeye yerleştirilmiştir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 212). 1980’lerden itibaren yabancıların Türkiye’ye kitleler halinde gelmesi, Türkiye’de uluslararası göçün yasal çerçevesinin eksikliğini göstermeye başlamıştır. Göç politikalarındaki diğer bir eksiklik ise göçmenlerin toplumla uyumuna yönelik uygulamaların bulunmamasıdır. Avrupa Birliği’ne uyum için ulusal göç politikasının altyapısının ve kurumsal çerçevesinin oluşturulması gerekli görülmüş ve göç politikalarındaki eksiklikler giderilmesi için çalışmalara başlanmıştır (İçduygu, 2012: 33; OSAM, 2015: 16).

1990’lardan sonra Türkiye’nin göç politikasında 1988 ve 1991 yılında Irak’tan gelen kitlesel zorunlu göçlerin etkisi görülmüştür. Bu nedenle, Türkiye’nin göç ve sınır politikalarında daha etkin bir uygulamaya gidilmiştir. Avrupa dışından gelen, üçüncü ülkeden sığınma talebinde bulunan ve toplu göç edenlere yönelik yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sorunun çözümü için Türk soylu göçmenlerin serbest göç uygulamalarına

gidilerek göçün tüm maliyetini göçmenlerin kendilerine yükleme girişimlerinde bulunulmuştur. Bunun yanı sıra entegre sınır yönetimi politikasıyla istenmeyen yabancıların ülkeye girmesine engel olunmuştur. Bu politikaların uygulamasına neden olan gelişmeler I. Körfez Savaşı'nın etkisiyle ilk defa Güneydoğu sınır komşularından gelen kitlesel göçün etkisidir. 1994 Göç ve İltica Yönetmeliği ile 1951 Cenevre Sözleşmesindeki “coğrafi sınırlamanın” korunmasını istemeyen göçmenlerin kabul edilmemesine yol açmış ve üçüncü ülkeye gönderilmesine karar verilmiştir.

Türkiye’de sığınmacılara yönelik ilk önemli iç düzenleme ise 1994’te “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınan bu yönetmelik 2006 yılında yeniden düzenlenerek Avrupa Birliği şartlarını sağlayacak konuma getirilmiştir (Erdoğan, 2019: 4). Bu yönetmeliğin ortaya çıkması küreselleşen dünyanın etkisiyle göç, mülteci ve sığınmacı hareketlerindeki artıştır. 1994 yılından itibaren politikalarda genel görünüm göç konusunda kayıtsızlıktan çıkıp kontrollü yapıya dönüşmektir (İçduygu, 2012: 36–37; İçduygu vd., 2014: 61; Canpolat ve Arıner, 2012: 21; Deniz, 2009: 30).

1994 Göç ve İltica yönetmeliğinin getirdiği yeniliklerin başında Avrupa ülkeleri dışında ülkelere gelen mültecilere ve sığınmacılara geçici olarak kalma hakkının tanınmasıdır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’ne yapacakları mülteci ve sığınmacı başvurularının kabul edilmesiyle üçüncü bir ülkeye geçişine ve yerleşmesine olanak tanınmasıdır (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 24; Öner ve İhlamur-Öner, 2012: 212; Akdağ, 2004:166). 1994 İltica ve Göç yönetmeliğinde yapılan düzenlemeler ile sığınma ve mülteci konusunda transit ve yasadışı göçle mücadele için Türkiye pek çok ülkeyle geri kabul anlaşmaları imzalamıştır (Akdağ, 2004: 165).

1994-2001 yılları arası dönemde Türkiye, göçmenlere, mültecilere ve sığınmacılara yönelik sorumluluk almıştır. 1997 yılından itibaren Türkiye göç ve iltica politikalarının uluslararası anlaşmalara ve politikalara uyumlu hale gelmesi Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile birlikte gerçekleştirilmiştir (İltica ve Göç Mevzuatı, 2005: 2). 2001 yılında Türkiye’nin AB üyeliğine giriş müzakereleri başlamış ve Türkiye’nin göç ve iltica politikalarında AB görüşleri ve politikaları etkili olmuştur (İçduygu, 2012: 37). Türkiye 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi’ni imzalamıştır. Katılım Ortaklığı Belgelerinde, kısa

vadede yasa dışı göç ile mücadelenin devam edilmesi, orta vadede yasadışı göçü önlemek için Avrupa Birliği göç müktesebatının ve uygulamalarının kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması, 1951 Cenevre sözleşmesinde coğrafi kısıtlamanın kaldırılması gerekliliği, sığınmacılar ve mültecilerin statülerinin belirlenmesi ve göç sisteminin güçlendirilmesine yönelik konularda kararlar alınmıştır. Avrupa Birliği'nin göç politikalarına uyum sağlanması için sınır kontrolüne önem verilmiş ve göçten sorumlu kamusal birimlerinin biraraya geleceği yeni kurumsal yapı oluşturulmaya başlanmıştır (İltica ve Göç Mevzuatı, 2005: 6).

Türk göç ve iltica politikalarındaki değişiklikler, 2003 yılından itibaren Avrupa Birliği'ne uyum sağlama amacıyla hızlanmıştır. 2003 yılı Türkiye Ulusal Programında hazırlanan İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri ve Türk göç mevzuatının AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi için yürürlüğe konulmuştur. Bu plan göç için gerekli hukuki düzenlemeleri ve idari yapılanmayı, fiziki altyapının göç için tamamlanmasını ve yatırım projelerini kapsamaktadır. Ulusal Eylem Planı, AB'ye katılım sürecinde AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, idari yapılanma ve fiziki altyapının da yasal düzenlemelerle desteklenmesi planlanmıştır.

Türkiye'de göç verilerine nüfus sayımları ve idari kayıtlardan ulaşılmaktadır. İdari kayıtlar; vatandaşlık kayıtlarını, mülteci ve sığınmacı kayıtlarını, ikamet izinlerini ve sınır istatistiklerini kapsar. Bunun haricinde göçe yönelik kaynaklara ulaşımın, istatistikî verilerin toplandığı ya da analiz edildiği herhangi bir kurum ya da kuruluş bulunmamaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Göç Özel İhtisas Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonda akademisyenler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri tarafından Türkiye'ye göç eden birey ve gruplar sınıflandırılmış, grupların özellikleri tespit edilmiş ve bu grupların gelecekteki potansiyel durumlarına yönelik politika önerilerinde bulunulmuştur. Komisyon tarafından Türkiye'ye göç ve iltica eden dört göçmen grubu tespit edilmiştir: Düzenli göçmenler, düzensiz göçmenler, uluslararası korumaya ihtiyaç duyanlar ve iç göçmenlerdir. Uluslararası korumaya ihtiyaç duyanlar mülteci ve sığınmacılardır. Mültecilerin ve sığınmacıların en büyük sorunları barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememeleridir. Türkiye'deki bu alandaki hukuksal boşluktan dolayı uluslararası korumaya ihtiyaç duyan bireyler ve gruplar konusunda ulusal ve yerel ölçekte farkındalık yaratılması buna yönelik toplumun eğitilmesi ve bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: xiii).

2003 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun, Türkiye'ye yönelik yabancıların varlığının kabul görmesi ve buna yönelik Türkiye'de çalışma koşullarının düzenleme ihtiyacını karşılamak için oluşturulmuştur. Bu kanunun nitelikli ve eğitim düzeyi yüksek göçmen işgücünün Türkiye'ye gelmesine yönelik teşvik edici maddeleri bulunmaktadır. Bu yasanın yabancıların kötü koşullarda çalışmasına engel olma gibi bir amacı görülmemektedir. Bu yaklaşımın nedeni Türkiye'nin yabancı göçmen işçi ve mültecilere açık göç ülkesi olmak istememesidir. Bu yüzden Türkiye, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün düzenlediği anlaşmaları imzalamamıştır (İçduygu vd., 2014: 62).

2005 yılında "İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" oluşturulmuştur. Bu eylem planının amacı İçişleri Bakanlığına bağlı İltica, Göç ve İdari Kapasite Bürosunun kurulması, göç, iltica ve insan ticareti konularında uzmanlaşmaya gidilmesinin sağlanmasıdır. Aynı zamanda bu uzman kadronun göç ve ilticaya yönelik politikaların belirlenmesine, uygulamasına ve denetlenmesine olanak verilmesine yardımcı olmaktır (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 25). 2005 yılı Ulusal Eylem Planıyla coğrafi kısıtlamanın kaldırılması halinde Türkiye'nin mülteci ve sığınmacılara yönelik mücadelesinde AB Katılım Öncesi Mali Yardım Programları'na dâhil edilip maddi desteğin sağlanacağına dair güvence verilmiştir (Deniz, 2009: 30). Bununla birlikte, 2005 İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'nda entegrasyon kavramından söz edilmeye başlanmıştır. Bu planla, devlet, entegrasyon sürecinde düzenleyici görev almıştır. Göçmen entegrasyonunda en önemli rolü sivil toplum örgütlerine bırakılması gerektiği vurgulanmıştır (İçduygu, 2012: 39). 2005 yılında yayınlanan İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı'dır. Bu planla birlikte Türkiye'de yeni göç yasası yapılmasına başlanmıştır (Erdoğan, 2019: 13).

1980'li yıllardan sonra Türkiye'ye yönelik göç hareketlerindeki değişime ve dönüşüme 2510 sayılı İskân Kanunu cevap vermemeye başlamış ve yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda 1994 İltica Yönetmeliği, 1934 tarihli İskân Kanununun yerini alan 2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunu göç politikaları uygulamaya geçmiştir (İnan, 2016: 23). 2006 yılında yenilenmiş İskân Kanunu göçmenlerin ülkeye kabulü ya da reddedilmesi göçmenin etnik kimliğine göre belirlenmiştir. Ülkeye kabul edilen göçmenler gerekli koşulları sağladıkları takdirde vatandaşlığa geçiş hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte eğitim, sağlık ve barınma vb. gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ayrıcalıklar verilmiştir (İçduygu, 2012: 11).

Türkiye'deki göç sisteminin daha sağlıklı ve sorunsuz işlemesine yönelik kurumsal gelişmelerin hız kazandırılması amacıyla 2010 yılında Türk kökenlilerle ilgili olarak Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Bununla birlikte Göç Politikaları Kurulu, Başbakanın başkanlığında ilgili kuruluşlar, ulusal ve uluslararası diğer kurum ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile oluşturulmuştur. Kurul'un görevleri göç stratejisini belirlemek, kamu kurum ve kuruluşları arasındaki işbirliğini sağlamak, kitlesel göçün dinamiklerini belirlemek, insani nedenlerden dolayı Türkiye'ye kabul edilecek yabancıların kabul ve kalışlarına yönelik düzenlemede bulunmaktır. Türkiye'nin talebi halinde yabancı işgücünün mevsimlik işlerde kullanılmasını sağlamak ve yabancılara uzun dönemde ikamet izni verilmesine yönelik şartlar oluşturulmuştur. Bununla birlikte Göç Yönetimi Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak ulusal göç stratejisinin belirlenmesi konusunda strateji belirlemesi ve koordinasyonun sağlanmasında yetkili olmuştur (Canpolat ve Arıner, 2012: 22).

2011 yılında Suriye iç savaşından kaçan Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türkiye'ye girişleri sonucunda Türkiye, ani ve acil olarak bu gelen göçmenlere sınırları açmış ve insani yardımlarını sunmuştur. Göç hareketlerinin hızla artması ve gelenlerin geri gönderilememesi, göç sisteminin bu beklenmedik kitlesel akına cevap verememesi gibi nedenlerden dolayı göç politikalarında değişiklik ve kurumsal alt yapının buna uygun hale getirilmesi gerekliliği doğmuştur.

Göç yönetimindeki gelişmeler Türkiye'de Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde oluşturulmaktadır. 2001 yılında Türkiye'nin Ulusal Programı ve AB'nin Katılım Ortaklığı Belgeleri düzensiz göç ile mücadele ve entegre sınır yönetimi konularına önem verilmiş ve sonraki tüm belgelerde buna bağlı kalarak hazırlanmıştır. Bu bakımdan Türkiye'de göç yönetimine dair yasa yapma süreci Suriye krizinden daha önce başlamıştır.

Ancak 2000'li yıllara kadar mevcuttaki göç ve iltica hukuki düzenlemeleri günün koşul ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde görülmemiştir. Bu nedenle göç politikalarının kapsayıcılığı arttırılmıştır. Bu açığın kapatılması için göç ve iltica mevzuatının daha geniş, kapsamlı ve günün ihtiyaçlarına karşılık gelecek şekilde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) oluşturulmuştur (Kartal, 2018: 3). 2011 yılı sonrasındaki göç politikalarındaki değişimler ve düzenlemeler Suriyeli göçmenler özelinde diğer alt bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.2.1.2. 2011 Sonrası Zorunlu Göç Politikalarına Yakın Bakış

Türkiye'nin 2010 yılından itibaren Arap ülkelerinde meydana gelen halk isyanları ve siyasi karışıklıkların Mısır, Tunus ve son olarak Suriye'ye yönelmesiyle bu bölgedeki yaşanan krizlerden kurtulmak üzere bireyler/kitleler Türkiye sınırlarına gelmiştir. Bunun üzerine 2010 yılında "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun Tasarısı" Büro'nun bünyesinde bulunan ilgili resmi kurumların, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin ve BMMYK'nın katılımı ile hazırlanmıştır. Bu yasanın getirdiği yeni yaklaşımla birlikte Türkiye'nin göç ve iltica politikalarında merkezden inen pasif politikalar yerini insan odaklı bir anlayışa bırakmıştır. Mültecilerin ikametine izin verilmesinde, eğitim, sağlık ve barınma hizmetlerinde iyileştirmeler olmuştur (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 25).

2011 yılında Suriye'de yaşanan süreçle birlikte iç savaştan kaçan kitlelerin sınırlara gelmesi sonucunda Türk Hükümeti, sorunun kısa vadede çözülecek bir sorun olduğunu düşünmüştür. Buna yönelik Suriye'den gelen kitlelerin acil koruma taleplerine karşılık vermiş ve asgari ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmiştir. Bu hizmetler herhangi bir hukuki statüye dayandırılmadan yapılmıştır. Ancak kitlesel akınların gün geçtikçe ciddi boyutlara gelmesi ve ülkeye yük olacağını görülmesi üzerine Suriyeli göçmenlerin hak ve yükümlülüklerine yönelik hukuki altyapı çalışmalarına başlamak elzem olmuştur. Türkiye'nin Suriye'den gelen kitlesel göçle mücadele edebilmesinin önünü açan 2012 yılı 'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına Yönelik Yönerge' yürürlüğe konulmuştur (Güleç, 2015: 96). Türk göç yönetiminde 2013 yılına kadar uluslararası sözleşmelere bağlı olarak yönetmelik ve genelgeler ile göç konusu düzenlenmiştir (Şeker, vd., 2014: 120).

Türkiye'de iltica hukukuna yönelik düzenleme 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla birlikte yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları, çıkışları ve yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin esasları tanımlamıştır (Onuncu Kalkınma Planı, 2014).

Türkiye'de 11 Nisan 2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ilk kez konuyla ilgili kapsamlı yasal düzenlemeyi sağlamıştır. Bu kanuna bağlı olarak da İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur. 2000'li yıllarla birlikte oluşturulmaya başlayan kurumsallaşmanın temeli 2013 yılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

(YUKK) ile tamamlanmıştır. YUKK, kurumsallaşmanın hukuki zemini oluşturması ve göç ve ilticaya yönelik uygulamaları toparlayıcı olması nedeniyle önem arz etmiştir (Öner, 2018: 42).

YUKK ile Türkiye’de uluslararası koruma mevzuatında daha önce yer almayan bazı kavramların yer alması sağlanmıştır. Mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve Suriye’den gelen kitlesel akınlara yönelik geçici koruma kavramının yasaya girmesinin önü açılmıştır. Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olmak üzere üç ayrı hukuki statüye yer verilmiş; öngörülen statüler dışında, kitlesel akın durumlarında alınacak tedbirleri içeren ve insanî yardım sağlanmasını amaçlayan geçici koruma rejimi düzenlenmiştir. Geçici koruma rejimi kitlesel akınla gelen yabancılara özgü bir uluslararası koruma türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçici koruma kapsamındakilere tanınacak haklar hususunda yol gösterici temel metin, asgari şartların düzenlendiği, AB Geçici Koruma Yönergesi olmuştur. Bu yönergede ışığında geçici koruma yönetmeliğindeki yabancılara sağlık, eğitim, iş, sosyal yardım ve hizmetler sağlanabileceği ve hükümetin inisiyatifi doğrultusunda bu hizmetler genişletilebilecektir.

2013 yılından önce geçici koruma kavramının ulusal hukuk içerisinde dâhil edilmemesine rağmen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla birlikte tanımlanmıştır. Geçici koruma rejimine dâhil edilecek bireyler ülkelerinden ayrılmaya zorlanmış, acil ve geçici korumaya ihtiyaç duyan kitle halinde sınırlarımıza gelen yabancılardır. Geçici koruma ile Türkiye’ye gelenlerin kabulü, kalışları ve sorumlulukları, çıkış işlemlerinde yapılacaklar ulusal ve uluslararası işbirliği ile ülke içindeki kurum ve kuruluşların görev yetkileri Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan yönetmelikle düzenlenmiştir (Güleç, 2015: 96). YUKK’un kitlesel göç hareketleri konusunda geçici koruma kavramı ile hareket ettiği görülmektedir. Geçici korumaya yönelik yasadaki düzenlemeler şu şekildedir: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak için kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımız geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. YUKK 91. Maddeye göre bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarına yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirler ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların görev ve yetkililerinin belirlenmesi Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmektedir.

Geçici Koruma Yönetmeliği 2014 yılında yürürlüğe girmiş ve Suriyeli göçmenlerin yasal statüsü belirlenmiştir. Geçici koruma savaşı, çatışma ve şiddet ortamından kitlesel olarak kaçan bireylere devlet tarafından geçici koruma sağlama konusunda verilen statüdür (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 33). Bu yönetmeliğin 1. maddesine göre “2011 yılından itibaren

Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınır. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.” şeklinde belirlenmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin amacı, “uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemek” olarak belirlenmiştir.

Geçici Koruma Yönetmeliğinde AFAD, yabancıları sevk merkezinden doğrudan illere yerleştirildikten sonra valiliklerle eşgüdüm içerisinde Genel Müdürlükçe uygun görülecek geçici barınma merkezine yönlendirileceği belirtilmiştir. Kampların 2019 yılında kapatılmasına kadar olan süreçte kampların sevk ve idaresi AFAD tarafından düzenlenmiştir. Geçici barınma merkezlerinin Genel Müdürlük ve valilik tarafından belirlenecek yerlerde barındırılabilmesi öngörülmüştür. Barınma merkezlerinin iç ve dış güvenliğinden ilgili genel kolluk birimi tarafından yürütülmüştür (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Geçici barınma merkezlerinde Suriyeli göçmenlere sağlanan imkânlar, kentlerde yaşayan Suriyeli göçmenlere sağlanmamaktadır. Barınma merkezlerinin dışında yaşayan ancak resmi yollarla giriş yapan ve ikamet izni buluna okul çağındaki Suriyeli öğrenciler Türkçe biliyorlarsa devlet okullarına kayıt yaptırabilmektedir. Her yaş grubuna yönelik dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi kurslarının düzenleneceği yönetmeliğe bağlı şekilde düzenlenmiştir. Uluslararası kuruluşlar ile Milli Eğitim Bakanlığı birlikte çalışarak kalıcı çözüm getirmiştir.

Yabancıların Türkiye'de çalışmalarına dair düzenlemeler 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile belirlenmiştir (İltica ve Göç Mevzuatı, 2005). Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamanın kanun maddelerinde yer almaması dolayısıyla bu konuda değişiklik yapma ihtiyacı doğmuştur. Bu bakımdan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bu konuda düzenlemeler yapmış ve Türkiye'ye legal yollarla gelen Suriyeli göçmenlere kayıt altına alma, oturma ve çalışma izni gibi durumlarda kolaylıklar sağlanmıştır.

Suriyeli göçmenlerin 2011 yılında girişlerinden itibaren göç politikalarında ve uygulamalarda değişimler görülmektedir. 2011 yılında Suriyeli göçmenlere yönelik politikalar

ve uygulamalar misafir/din kardeşi söylemleri ile kabul edilmiştir ve sınır kentlerindeki çadır kentlerde mekâna yerleşmeleri sağlanmıştır.

2009 Türk Vatandaşlık Kanununun 12. maddesi Türk vatandaşlığının kazanılmasındaki istisnai haller Suriyeli göçmenlerin vatandaşlık hakkına sahip olmasının önünü açmıştır. 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun Türkiye’ye legal yollarla gelen Suriyeli göçmenlere kayıt altına alınma, oturma ve çalışma izni gibi durumlarda kolaylık sağlamıştır.

2013 yılından itibaren insan odaklı göç politikalarına başlansa dahi nitelikli işgücü gereksinimlerini karşılayan göç ve entegrasyon politikalarına da ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 28). TBMM tarafından 2013 yılında kabul edilen ve yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre, genel itibarıyla göçün zorluklarıyla; özelde ise düzenli ve düzensiz göçle mücadele etmek için kurumsal ve idari kapasiteleri oluşturacak yasal çerçeveyi sağlayacaktır. Bu reformun fayda sağlayacağı alanlar; göç yönetimi için yasal, idari altyapı oluşturulması; uluslararası standartlar ve Avrupa Birliği müktesebatıyla uyum ve Türkiye aleyhine Avrupa Mahkemesi’nin aldığı insan hakları ihlalleri arasındaki farkların azaltılmasıdır. Hem politika hem de işlevsel seviyede kurumlar arası etkin işbirliği ve süreci destekleyecek Göçmen Politikaları Kurulu, Yasadışı Göçle Mücadele için Koordinasyon Kurulu ve Göç Danışma Kurulu gibi çeşitli komisyon ve kurulların oluşturulmasıdır (Akçay ve Alimukhamedov, 2013: 25).

AB’nin Göç Politikası bağlamında Türkiye’den talepte buldukları iki önemli konu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye’nin mülteci ve sığınmacılara karşı hangi tarz bir yaklaşımda bulunduğu. Türkiye, Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlanması için mültecilerin hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesini sağlayan politikalar oluşturulmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği, Türkiye’den 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu “coğrafi kısıtlamanın” kaldırılması talebinde bulunulmuştur (Akdağ, 2004:166, Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 40). AB politikalarına uyuma yönelik 2005 yılında Türkiye Ulusal Eylem Planı Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi kısıtlamanın 2012 yılına kadar kaldırılabilmesi bununla birlikte yine 2012’de yeni Sığınma Kanunu ve yeni Yabancılar Kanunu yapılmasına olanak sunmuştur (İçduygu vd., 2014: 61).

Türkiye’de göç politikalarında sorun teşkil eden ikinci önemli konu ‘geri kabul antlaşması’dır. Avrupa Birliği’ne uyum süreciyle birlikte göçte güvenleştirme ve dışsallaştırma ekseninde oluşturulan politikalar ile Türkiye’den gelen göçmenlerin yasadışı ve düzensiz olmasının önüne geçilmesi arzusu ve Türkiye’den gelen bu göçmenlerin geri gönderilmesi temeline oturtulmaktadır. Geri kabul antlaşması Avrupa Birliği’nin sınır

güvenlik sistemi ve entegre sınır yönetiminin gereği olarak görülmektedir ve bunun uygulanması da önem arz etmektedir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 40).

2013 yılında Avrupa Birliği ve Türkiye arasında imzalanan “geri kabul anlaşması” ile Türkiye’den gelen ve Türkiye’yi transit olarak kullanan üçüncü ülke vatandaşlarının hareketlerini kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Avrupa Birliği açısından düzensiz göçe yönelik bir anlaşma olursa Türkiye açısından ise geri kabul anlaşmasının Avrupa Birliği tarafından iade edilecek üçüncü ülke vatandaşlarının oluşturacağı yük konusunda idari ve teknik kapasitenin eksik olmasıdır. Günümüz koşullarında Suriyeli göçmenlerin Türkiye’yi transit ülke olarak kullanarak Avrupa Birliği ülkelerine girmesi ise işin boyutunu büyütmektedir. Türkiye’nin özellikle Şubat 2020 tarihinde sınır kapılarını açarak Suriyeli göçmenlerin Avrupa Birliği ülkelerine gitmesinin önünü açması da Avrupa Birliği ve Türkiye arasında gerginliğin yaşanmasına neden olmuştur.

3.2.2. Türkiye’deki Zorunlu Göçmenlerin Mekâna Yeniden Yerleşmeleri ve Mekânı Üretme Deneyimleri

Ulus-devletlerin kurulması, kentleşme, küreselleşme ve güvenlik sorunu gibi eğilimler dünya göç hareketlerinin nedeni olduğu gibi Türkiye’de de göç hareketlerini ortaya çıkmasını sağlayan unsurlardır. Modernleşme ve buna bağlı olarak tarımdan sanayiye, kırsaldan kente ve siyasal açıdan ise imparatorluktan ulus-devlete ve yurttaşlığa dönüşüm yaşanmıştır. Modernleşmenin gereği olarak göç olgusunun ortaya çıktığı bunun hem ulusal sınırlar içerisinde hem de uluslararası göçte karşımıza çıktığı görülmektedir (İçduygu vd., 2014: 48). Bu bölümde Türkiye’ye yönelen uluslararası zorunlu göçlere öncelik verilerek anlatılmıştır. Türkiye’nin uluslararası zorunlu göç deneyimleri, zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşmelerinde kullandıkları ilişki ağları ve mekâna yerleşme dinamikleri yine bu bölümde incelenmiştir.

Türk göç literatürüne bakıldığında göçmen kavramı farklı isimler almasına rağmen-iskânlı göçmen, soydaş, muhacir, mübadil, Türk soylu yabancı –Türkiye’ye yönelen göçler zorunlu göç olarak yaşanmıştır (Öner ve İhlamur-Öner, 2012: 213). Özellikle sınırı olduğu ülkelerden Türkiye’ye sığınmacı, mülteci, transit göçmen ya da yasadışı göçmen şeklinde sınır-ötesi hareketleri görülmeye başlanmıştır. Türkiye’ye yönelen göç ikili sınıflandırmada ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, yasal, kayıtlı olan düzenli göç, çalışma, eğitim ya da yerleşme amacıyla gelen vizeli göçmenleri kapsamaktadır. İkinci sınıflandırma ise transit göç, sığınmacı ve mülteci hareketlerinin tamamını kapsayan yasadışı göç hareketi olan düzensiz

göçtür. Düzensiz göç hareketlerinin 1970’li yıllarla birlikte hızlanması ve küreselleşmenin etkisiyle Türkiye göç alan ülke konumuna gelmiştir. Düzensiz göç hareketlerine dair güvenli ve kapsayıcı verilerin bulunmaması sığınma, mülteci ve göç akımlarının iç içe geçtiği bir alan yaratmıştır (İçduygu vd., 2014: 231-238; İçduygu, 2012: 18; Akçay ve Alimukhamedov, 2013: 13; OSAM, 2015: 16).

Türkiye’nin karşılaştığı kitlesel ve zorunlu göçün ilki 1922 Lozan Antlaşmasına bağlı gerçekleşen Türk-Yunan nüfus değişimidir. İkinci büyük zorunlu ve kitlesel göç ise Bulgaristan’dan Türkiye’ye doğru gerçekleşmiş ve 1989 ve sonrasına kadar aralıklarla sürmüştür. Bu göçe benzer şekilde Yugoslavya’dan Türkiye’ye Türk kökenli Yugoslav vatandaşları 1950-80 yılları arasında gelmiştir. 1980 ve 1990 yıllarında Afgan göçmenler, 1991 yılında Kuzey Irak’tan gelen Türkmenler, 1992’de Saraybosna’dan gelen Boşnaklar diğer önemli uluslararası zorunlu göç hareketleridir. Günümüzde de Suriye’den 2011 yılından itibaren gelen kitlesel ve zorunlu göç akımları devam etmektedir (Toprak vd., 2013: 113).

1923-1960 dönemi ulus-devlet yapısının olduğu dönemdir. Yeni kurulan devlet homojen bir “Türk” toplumu yaratmak için göçü önemli bir araç olarak kullanmıştır. Bu dönemde Türkleştirme politikaları baskın şekilde uygulanmıştır (İçduygu, 2012: 10). Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında ulus-devlet kurma çabalarından dolayı milli kimlik ve aidiyete önem verilmiştir (OSAM, 2015: 16). Göç bu dönemde denetimli, zorunlu ve düzenin kurulması adına iskâna önem verilmesiyle oluşturulmuştur (İçduygu vd., 2014: 100). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye hem nüfus mübadelesi yoluyla hem de soydaş göçmen hareketleriyle nüfusunu yenilemiştir.

1980’lerin sonlarında başlayan ve 1990’ların ilk yarısına kadar süren kitlesel göç hareketleri Doğu, Güneydoğu ve Batı sınır komşularımızda gelişen siyasi krizlerden dolayı gerçekleşmiştir (Kaygalak, 2009: 6). 1990’lı yıllar göç hareketlerinde yasadışı göç ve mülteciler konusunda tırmanışa geçilen bir dönemdir. Küreselleşmenin etkisi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte bu bölgede yaşayan ekonomik ve politik istikrarsızlıklar Batı ülkelerinin zorunlu göç olgusuyla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Batılı toplumların bu göç hareketlerini “güvenlik” problemi olarak algılaması ve göç politikalarında güvenlik eksenine dayalı siyaset izlenmesine yol açmıştır. Türkiye’nin bu uluslararası alandaki değişikliklere paralel olarak göç veren ülke konumundan göç alan ve göç hareketlerinin geçiş yolu olarak algılanan transit ülkeye dönüşmüştür. Yasa dışı göçün, sığınma talebinin ve transit göçün hız kazanmasıyla birlikte Türkiye göç politikalarının bu

sistemi karşılayacak şekilde düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştur (Akdağ, 2004:161). Göç hareketlerindeki değişimle birlikte göç artık kontrol edilemez bir boyuta ulaşmıştır.

Kitlesel ve zorunlu göçlerin yapısal özelliklerinden dolayı bu göçlerle karşılaşan devletler politikalarında tutarlı, bireylere insani yardım sunma ve bu yardımların düzenli ve sürdürülebilir bir şekilde yapılmasını gözetmek durumundadır (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 217). Örneğin 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel ve zorunlu göçlerin temel nedeni Bulgaristan'ın Türk soylulara uyguladığı baskıdır. Aynı dönemde gerçekleşen Bulgaristan göçmenleri ile Güneydoğu'dan gelen göçmenlere Türkiye'nin politik çıkarları doğrultusunda farklı uygulamalarda bulunulmuştur. Devlet, göçmenlerin kimliklerine göre makbüllük hiyerarşisi oluşturmuş, sınırların kimlere, hangi şartlarda açılacağı, milli bünyeye kimin dâhil edilip/edilmeyeceği göç ve iskân kanunlarında belirlenmiştir. Bu göçmenler arasındaki makbüllük hiyerarşisi göçmenlere yönelik değişkenliği görmemiz adına önemlidir (Danış ve Parla, 2009). Makbul olan/olmayan ayrımı göçmenin sınırları yasal olmayan yollardan geçmelerine, oturma/çalışma izni almamalarına neden olmaktadır (Dağdelen, 2015:179).

Rusya-Ukrayna savaşından kaçan Ahıska Türklerinin devlet eliyle Erzincan kentine yerleştirilmesi makbüllük hiyerarşisinin örneğidir. 3000 kişiye yakın Ahıska Türkü Ukrayna'da yaşanan çatışmalardan devlet eliyle kaçırılmış ve Türkiye'ye getirilmiştir. Ahıska Türklerinin uluslararası zorunlu göç hareketinde Türkiye'ye yönelmelerinin birinci nedeni ortak etnik kökene sahip olduğu ve Türk halkıyla eskiden beri varolan akrabalık ve dostluk ilişkisi ağlarının bulunmasıdır. Tıpkı Bulgaristan Türklerine yönelik uygulamalarda olduğu gibi Ahıska Türkleri özelinde de İskân Kanununda yer alan "Türk soyundan gelen ve aynı kültüre bağlı olan" göçmenler yasada gösterilen maddeler doğrultusunda göçmenlere konut verilerek barınma ihtiyaçları karşılanmıştır. Yine bu göçmenlere vatandaşlık verilmiş ve geçimlerini kolaylaştırmak için maddi yardımda bulunulmuştur. Ortak köken ve dostluk göçmen ilişkisi ağına devlet kurumlarının da dâhil olması göçmenlerin yeni mekânla kurduğu ilişkileri güçlendirmiş ve kendinden sonra gelen göçmenlere yönelik bilgi ve deneyim paylaşımları da devlet eliyle sağlanmıştır. Ortak köken bağları nedeniyle devlet eliyle imtiyazlı olan Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç hareketi, devlet destekli göçmen ilişkiler ağı ile ortaya konan göç pratiği arasında doğrudan bir etkileşim söz konusudur. Devlet eliyle desteklenen bu göç hareketi sayesinde hem göçmenler yeni mekâna yerleşme de yaşayacağı sorunları minimize etmiş hem de devlet illegal göçle mücadele etmiştir. Göç ettikleri ülkenin ve vatandaşların kendi soydaş ve dindaşları olması nedeniyle ayrıcalıklı göç politikalarından yararlanan Ahıska

Türkleri diğer göçmenlere kıyasla devlet eliyle aldıkları tüm destekler nedeniyle mekânsal ve yaşamsal açıdan göçü ve yeni mekâna yerleşme sürecini, yeni toplumla bütünleşmeyi daha az sorunla atlattımlardır (Aktepe, Tekdere ve Gürbüz, 2017: 166).

Türkiye'nin geçmişinde tecrübe ettiği kitlesel göçlerden diğer ikisi de 1989'da Bulgaristan'da komünizmin çöküşünden önce gelen Türk kökenli Bulgar vatandaşları ve 1991'de Saddam Hüseyin ordusundan zorunlu olarak kaçan ve Türkiye'ye gelmeye çalışan çoğunluğu Kürt kökenli Iraklıların kitlesel sığınma talep etmesidir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 297). Bu akınların etkisi ile 1994 yılında yönetmelik devreye girmiş ve geçici koruma ve kitlesel akınlara yönelik yasal çerçeve belirlenmiştir.

Türkiye'nin deneyimlediği bu iki göçe tepkisi farklı olmakla birlikte gelenlerin mekâna yerleşme deneyimleri de farklılaşmıştır. Bu farklılaşmayı göstermek ve zorunlu göçmenlerin mekâna yerleşme dinamiklerini anlamak üzere ilk olarak Bulgaristan'dan gelen zorunlu göç deneyimlerine bakılmış sonrasında Kuzey Irak'tan gelen Kürt sığınmacıların mekânsal deneyimleri incelenmiştir.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen göçler dört aşamada ele alınabilir. Birinci aşamada 1925 yılındaki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi ile 1949 yılına kadar olan göçleri içermektedir. İkinci olarak 1950-1952 yılları arasında Bulgaristan'ın özellikle komünist rejimin kurulması ile tehcir ve göçe zorlanması sonucu sosyo-kültürel ve siyasi nedenli göç yaşanmıştır. Üçüncü olarak, 1968-1979 yılları arasında Türkiye-Bulgaristan Yakın Akriba Göç Anlaşması ile 1950-1952 yıllarında parçalanmış aileleri birleştirmeye katkıda bulunmuştur. Dördüncü olarak 1989'da Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşların Bulgar hükümeti tarafından Türkiye'ye göçe zorlanması ile 1995'e kadar önemli sayıda soydaş Türkiye'ye gelmiştir. Bu göçler sonucun 360 binden fazla Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye giriş yapmıştır (Mevsim ve Kutlay, 2013: 5). Bu zorunlu ve kitlesel göç, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan 1989'a kadar gerçekleşen en büyük insan hareketi olarak kabul edilmektedir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 301).

1950-52 yıllarında Bulgaristan'dan gelen göçmenler Türkiye'de öncelikli olarak misafirhanelerde ve köylerde barınmaları sağlanmıştır. Bu dönemde gelen göçmenler iskânli göçmen olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde gelen göçmenlere devlet eliyle barınma ve iş imkânı sunulmuştur. Göçmenlerin büyük bir kısmının tarımla uğraşmasının sonucunda devlet kırsal alana bu göçmenleri yerleştirmiştir. Göçmenlerin il, ilçe ve köylere dağıtarak toplumla uyum sağlaması amaçlanmıştır. Bu dönemde gelen göçmenler köylere gönderilmiş ve köylerin kapasitesine göre göçmenler buraya yerleştirilmiştir. Burada amaç göçmenlerin

tüketici konumdan üretici konuma geçene kadar geçen süreçte barınma ve iş imkânının sağlanmasıdır (Tanoğlu, 1953). Bu dönemde gelen göçmenlerin hepsine devlet tarafından yapılmış evler verilirken bu dönemden sonra gelenlere bu imkân sağlanamamıştır. Ülkelerin göçmen kabul politikaları genel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yaşanan problemleri çözmek amacıyla şekillenmektedir. Bu amaç doğrultusunda 1950-52 yılları arasındaki Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler, devlet eliyle iskânlı göçmen olarak kabul edilmiş ve planlamalar doğrultusunda bu göçmenler ülke içerisindeki mekânlara yerleştirilmiştir. 1923- 60'lı yıllar arasındaki dönemde Türkiye'ye gelen göçmenler, devlet eliyle barınma ve iş olanaklarına erişmiştir. Dönemin koşullarında bu dönemde gelen göçmenlerin Türkiye'nin birçok şehir ve köylerine yerleştirilmelerinin topluma uyum konusunda daha yararlı olacağı düşünülmüştür (İnan, 2016: 20).

Türk hükümeti, 1989'da sınırları kapatana kadar zorunlu göç devam etmiştir. 1989'da Türkiye'nin sınır kapılarını açmasıyla üç ayda yaklaşık 400 bin Bulgaristan göçmeni gelmiştir (Çetin, 2008: 56). 2000 yılına kadar bu göçler sürmüş ve her yıl yaklaşık 30 bin Bulgaristan göçmeni Türkiye'ye göç etmiştir (Dişbudak 2004: 84-93). Zorunlu göçle gelenler, ilk önce sınır kapılarında kurulan büyük çadır kentte, okullarda ve misafirhanelere yerleştirilmiştir. Gelenlerden, Türkiye'de yaşayan akrabaları olanlara onlarla iletişime girmeleri ve yanlarında konaklamalarına izin verilmiştir. Türk hükümeti, gelenlere mülteci değil soydaş olarak davranmıştır. 1934 tarihli İskân Kanunu gereği, göçmenlere vatandaşlıkları hızlıca verilmiştir. Tarım alanında çalışacaklara kredi, tarım aletleri ve hayvan vb. gibi imkânlar sağlanmıştır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 303).

1989 zorunlu göçü ile gelen Bulgaristan göçmenlerini devlet ilk olarak geçici yerlere-okul, yurt, prefabrik ev ve çadır- yerleştirmiştir. İskân komisyonları kurularak kiralık ev bulan göçmenlere kira yardımı sağlanmıştır. Kiralık ev bulamayanlar ise kendilerinden önce gelen akrabaların yanına gitmiştir. Göçmenlerin iskânları için sağlanan alanlar göçmenlerin meslekleri, geldikleri bölgelerdeki kültürel ve coğrafi özelliklerine bakılarak planlanmıştır. Bu yüzden göçmenler coğrafi olarak Bulgaristan'a benzeyen Marmara bölgesinde nüfus olarak yoğunlaşmıştır. Göçmenlerin Marmara bölgesindeki kentlerde genellikle merkezin dışındaki semtlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Göçmen konutları devlet tarafından yapılmış ve genellikle şehir merkezinin dışında kurulması göçmenlerin kentle bütünleşmesini engellemiştir (Kocadaş, 2016: 11). Devlet, 1989 yılında gelen göçmenlere 20 yıl taksitlendirme ile ev tahsisinde bulunmuş ve bu evler göçmenler tarafından tercih edilmiştir. Yeni mekâna tutunabilmede kendi evinin sahibi olma düşüncesi göçmenler tarafından

güvence olarak görülmüştür. Ancak bu konutlardan göçmenlerin hepsi yararlanamamıştır. Çünkü konutlar sınırlı sayıda yapılmış ve Bulgaristan göçmenlerinin tamamına yetmemiştir (Kaplanoğlu, 2013).

Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin anadillerinin Türkçe olması yeni geldikleri mekâna hızla adapte olmalarını sağlamıştır. Bulgaristan'da eğitim sistemi lise düzeyinde mesleki eğitimin yaygın olmasından ötürü Bulgaristan göçmenlerinin büyük bölümünün mesleğinin olmasına ve Türkiye'de bu meslekleri yapmasına olanak vermiştir. 1989 yılında gelen göçmenlerin doktor, mühendis ve öğretmen vb. nitelikli bireyler olması Türkiye'nin eleman ihtiyacını karşılama noktasında yardımcı olmuştur. Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye ortalamasına göre eğitim düzeylerinin de yüksek olması ekonomik olarak yeni mekânda hızlı bir şekilde toparlanmalarına olanak vermiştir (Yıldırım, 2020: 70). Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye'de karşılaştığı sorun yerel halkın gelen göçmenlere yönelik aldığı tutumdur. Bulgaristan'da Türk olduğu için ötekileştirilen göçmenler Türkiye'de gâvur, Bulgar vb. gibi lakaplarla ötekileştirilmiştir (Yayıntaş, 2021: 430).

AB-Bulgaristan üyeliği, Bulgaristan vatandaşlığını geri alma hakkı tanınması Türkiye'de yaşayan Bulgaristan göçmenlerini Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığını almaya teşvik etmiştir. Göçmenler Türkiye'ye yerleşmelerine rağmen gerek Bulgaristan Devleti'yle gerekse de Bulgaristan'da yaşayan akrabalarıyla ilişkilerini devam ettirmektedir. Çünkü göç etmek her zaman terk edilen ülkeyle olan bağlantıyı kesmek anlamına gelmemektedir. Türkiye'ye geldiklerinde daha önce Türkiye'ye göç etmiş akraba veya komşularının yoğun olduğu bölgelere yerleşen alanları tercih etmiştir. Göçmenlerin terk ettikleri ülkede akrabalarını, arkadaşlarını, komşularını ve mülklerini bırakarak gelmek zorunda kalmış olmaları göçmenlerin gerek mülklerinin durumunu takip etmek amacıyla gerekse de akraba ve komşuluk ilişkileri temelinde kültürel bağlarını canlı tutarak Bulgaristan'la ilişkilerini sürdürmelerini sağlamıştır. Bu ilişki Bulgaristan'a ziyaretler yapmak yoluyla sürdürülebildiği gibi modern çağın getirdiği telefon veya internet gibi elektronik ortamla da sağlanabilmektedir (Toprak vd., 2013: 40). Göçmenlerin Türkiye'de bulunan aile ve akrabalarla olan ilişkilerde ve dil bakımından çok büyük yapısal sorunlarla karşılaşmalarına rağmen, dernek üyeliğine katılım ve siyasi olarak bir varlık gösterememeleri entegrasyon sürecinin tam olarak gerçekleştirilemediğinin göstergesi olmaktadır (Karaman vd., 2013: 114–164). Bununla birlikte, göçmenlerin yerel halktan kültürel anlamda ayrıldığı ve göçmen toplumlarının kendi grupları içerisine kapandığı gözlemlenmiştir.

Kuzey Irak'tan gelen Kürt kitlesel göçü ise Türk hükümeti tarafından Türk kimliğine ve güvenliğine tehdit olarak görülmüştür. Çoğunluğu Kürt kökenli yarım milyon Iraklı'nın Türkiye'ye girişinin neden olabileceklerinden çekinen yönetim, sınır kapılarını açmamak için direnmiştir. Türkiye, Kürt mültecilere toprakları dâhilinde koruma sağlamayı reddettiği için uluslararası alanda eleştirilmiştir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 299).

Türkiye, Bulgaristan göçmenlerini topluma dâhil etmiş ve toplumsal katılımlarını sağlamıştır. Bunun yanında I. Körfez Savaşı sonrasında Güneydoğu'dan gelen göçmenlere dışlama ve sınır dışı etme politikalarını uygulamıştır. Bu iki zorunlu göçe yönelik farklı politikalar uygulanmış ve Türkiye'nin tutarlı göç politikası gerçekleştirmesi gereğini doğmuştur. Devletler göçmenleri, sığınmacıları ve mültecileri kabul etme politikalarında siyasi çıkarlarıyla uluslararası insan haklarının kurallarının birbirine uyumlu olmasını sağlaması gerekmektedir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 218; Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 17; Akgün, 2011: 48).

Hükümet, Irak'tan gelen mültecilere sınırları açmamış ancak uluslararası baskılar sonucunda 50 binden fazla Iraklı mültecinin Türk topraklarına girmesine izin vermiştir ve bu mültecileri güneydoğuda kurulan dört kampa yerleştirmiştir. Geçici sığınma kamplarında kalan kamp sakinlerine misafir denmesi tercih edilmiştir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 303). Kürt mültecilerin çoğu, sonunda 1991 kitlesel mülteci akını esnasında gelen Iraklı mültecilerle beraber geri dönmüştür.

1991 Nisanı'nın başlarında, çoğunluğu Kürt Kuzey Iraklı'nın Türkiye'ye sığınması yine aynı dönemde Türk hükümetinin Kürt kimliğini reddeden politikaların gündeme gelmesi durumu işin içinden çıkılmaz hale getirmiştir. 1980'lerin sonları, hükümet ve kamuoyunun Kürt meselesindeki mutabakatının değişmeye başladığı dönemdir. Artan sayıda gazeteci, politikacı ve sivil toplum üyesi, Türkiye'de Kürt kimliğini reddeden resmi tavra karşı durmaya başladı. 1991'de, Kürt mülteci krizinin hemen öncesinde, Kürt dilinin kamusal kullanımının önündeki yasağın kaldırılması takip etti. Ancak bu gelişmeler, Nisan başlarında mültecilerin Kuzey Iraktan gelmesini ve güvenlik odaklı hükümet politikasını değiştirmemiştir. Artan sayıda mülteci Türkiye'ye akın ettikçe ordu, sınır kapalı tutma kararını uygulamakta başarısız oldu. Bunun nedenlerinin başında Irak sınırında bulunan Kürt vatandaşların sınırın Türkiye tarafındaki akrabaların olması ve aile ilişki ağlarının güçlü olması gösterilebilir. Sınırdaki bulunan Kürt Iraklıların bu durumu güçlü bir iç baskı yaratmıştır. Bunun yanında uluslararası baskı hükümetin Kuzey Iraktan gelen Kürtlere sığınma hakkını vermek zorunda bırakmıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın

güvenli bölge kurulması fikri uluslararası alanda destek almıştır. Başlangıçta dağlarda olan mülteciler dağdan indirilerek, sınırın Irak tarafındaki 20'ye yakın geçiş kampına yerleştirilmiştir.

Mültecilerin büyük bir kısmı evlerine geri dönerken kalan kısım ise Türkiye'de kurulan kampa alınmış ve sonrasında resmi mülteciler olarak üçüncü ülkelere yerleşimleri sağlanmıştır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 305). Türk hükümeti 1989'daki Bulgaristan göçmenleri deneyiminin aksine Kuzey Iraktan gelen akına cevap vermede uluslararası topluluklardan gelen baskılar üzerine politika geliştirmiştir.

Türk toplumu her iki kitlesel akının mağduru olan mültecilere insani yardım sağlamıştır. Ancak bu kitlesel göç yönetimine bakıldığında Türk hükümetinin her bir krizi farklı değerlendirdiği görülmektedir. İlk durumda (1989) Türk hükümeti, zorunlu göçmenlere sınırlarını açmış ve göçmenlerin mekâna yerleşmeleri için destek politikalarında bulunmuştur. Aynı zamanda bu zorunlu göçmenler Türk soyundan olduğu kabul edilerek Türk vatandaşlığı almaları için yasal mevzuata başvurulmuştur. Ancak Kuzey Iraktan gelen akınlarda uluslararası desteğe ihtiyaç olmuş ancak 1989 göçünde uluslararası desteğe başvurulmamıştır.

4. ŞANLIURFA KENTİNDEKİ SURIYELİ ZORUNLU GÖÇMENLERİN MEKÂNA YERLEŞME DENEYİMLERİ

Şanlıurfa sahası hakkında bilgilere bu bölümde yer verilmiştir. Şanlıurfa örnekleminin seçimi, sahanın tasarımı ve saha araştırmasında kullanılan bilgi toplama ve işleme teknikleri yine bu bölümde incelenmiştir.

Şanlıurfa kentinin toplumsal ve mekânsal yapısına önem verilerek anlatılmıştır. Daha sonrasında Şanlıurfa halkı ile Suriye halkının tarihsel, kültürel ve ekonomik bakımından kurdukları ilişki ağları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte Suriye’deki iç savaş koşullarının Şanlıurfa kentini hangi açılardan etkilediği anlatılmıştır. Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik yerel politikalar ve uygulamalara yer verildikten sonra sivil toplum kuruluşlarının Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamaları anlatılmıştır.

Daha sonrasında tezin hipotezlerinin Şanlıurfa sahasından çıkan verilere göre değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Dönemsel olarak her bir hipotez bölümlere ayrılmış ve sahadan gelen veriler ışığında yorumlanmıştır.

4.1. Saha Araştırması Hakkında

Bu alt bölümde tezin sahasının seçilmesindeki önemli nedenler, araştırma sahasının tasarımı, saha araştırmasının gelişimi ve bu sahadan elde edilen veri toplama ve işleme (çözümleme) araçları anlatılmıştır. Aynı zamanda araştırmanın etik kurallara uygunluğu konusunda da bilgiler paylaşılmıştır.

4.1.1. Araştırma Örnekleminin Seçilmesi ve Sahanın Tasarımı

Bu çalışma, zorunlu göçmenlerin geldikleri mekâna yerleşirken göçmen ilişki ağlarını nasıl kullandıklarına odaklanarak açıklamayı konu almaktadır. Çalışma kapsamında sahadan elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Bu çalışma, kuramsal bir çabanın ürünü olmasının yanı sıra sahadan birinci el bulgulara dayanan bir çalışma olarak planlanmıştır.

Literatürde Lefebvre’nin *mekânın üretimi* kuramı, Harvey’in *mekânsal ayrışma* kuramı ve Massey vd.’nin *ilişkiler ağı* teoremleri kullanılarak tezin kuramsal zemini oluşturulmuştur. Lefebvre’e göre her toplum kendi mekânını üretir. Toplumsal olarak üretilen mekân farklılıkları içeren bir olgudur. Harvey’in de belirttiği üzere mekân eşitsizlik ve ayrışma dinamiklerini içererek üretilir. Toplumsal yapıda gerçekleşen her değişim toplumdaki farklılaşmayı yaratmakta ve mekânsal ayrışma dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu dinamiklerin en önemlisi göçtür. Göç, bireylerin/kitlelerin toplumsal mekânı terk edip başka

toplumsal mekâna yeniden yerleşme sürecidir. Göç, mekânı üretme ve mekânda ayrışma dinamiklerine eklenmeyi ve mekânsal ayrışma dinamiklerinin yeniden üretimini gerçekleştiren bir olgudur. Göçmenler de sınıfsal ve kültürel statüleriyle ilişkili olarak parçası oldukları ağları kullanarak göç eder ve yine bu ağlar aracılığıyla hedef mekâna yerleşir. Massey'e göre göçmen ilişki ağları göçmeni mekâna bağlar ve mekânın yeniden üretilmesini sağlar.

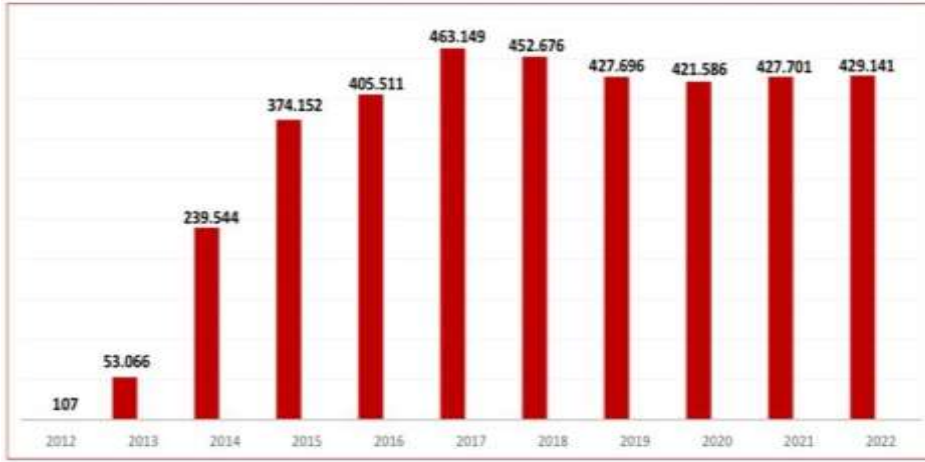
Zorunlu kitlesel göçün yönü coğrafi olarak yakın mekânlara doğru olmaktadır. Bu mekânlar nihai hedef olabildiği gibi başka mekânlara gitmek için geçiş bölgesi olarak kullanılabilir. Suriye iç savaşı nedeniyle de zorunlu ve kitlesel göçler Suriye'nin sınır komşusu Türkiye ve Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ve yakın ülkelere doğru olmuştur. Türkiye'de 3,7 milyon kişi ile başta olmak üzere, Lübnan'da 860.000, Ürdün'de 662.000, Irak'ta 242.000, Mısır'da ise 130.000 Suriyeli göçmen ikamet etmektedir (BMMYK, 2021).

Sınır kenti olması nedeniyle Şanlıurfa, Suriyeli göçmenlerin göç ettiği ve yerleştiği kentlerin başında gelmektedir. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya gelme nedenlerinin başında coğrafi olarak yakın sınır kenti olması gösterilmektedir. Bununla birlikte Şanlıurfa ve Suriye arasındaki tarihsel yakınlık, akraba ilişkilerinin bulunması da göçmenlerin Şanlıurfa'ya gelmesinin nedenleri arasındadır.

Şanlıurfa yukarıda özetlenen zorunlu göçe ev sahibi olması nedeniyle bu tezin sahası olarak seçilmiştir. Her göç daha öncede belirtildiği gibi kendine özgü koşullar içerisinde gerçekleşmekte ve mekâna yerleşme sürecinde de bu koşullar kendini göstermektedir. Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin karşılaştıkları ile Türkiye'nin diğer kentlerine giden ve yerleşen Suriyeli göçmenlerin durumlarında farklılıklar olabileceği gibi benzer özellikler de gösterebileceği ön kabulü ile bu sahanın bulgularını daha sonra diğer kentlerde yapılacak çalışmalarda kullanılması ve kentlerin kendine has koşullarında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki Tablo 3'te de görüleceği üzere 107 kişi 2012 yılında Şanlıurfa'ya gelmiş ve yıllara göre de sürekli artış göstermiştir. Şanlıurfa İl Göç İdaresi 2022, Haziran ayı verilerine göre ise Şanlıurfa genelinde geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmen sayısı 425.853'tür. Şanlıurfa'nın nüfusu 2 milyon 143 bin kişidir (TÜİK "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt verileri, 2022). Tablo 3'te de görüleceği üzere Şanlıurfa kentinde yaklaşık olarak yarım milyon Suriyeli göçmen, geçici koruma altındadır. Bu da Şanlıurfa'nın toplam nüfusunun %20'sine denk gelmektedir. Bu oranlarla Şanlıurfa, Türkiye genelinde İstanbul, Gaziantep ve Hatay'ın ardından Suriyeli göçmen barındıran dördüncü il konumundadır.

Tablo 3: Şanlıurfa İlindeki Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Göçmen Sayısı (2012- 2022)

Kaynak: Şanlıurfa İl Göç İdaresi Şubat 2022 verisi.

Şanlıurfa'ya Suriye'den gelen kitleler ilk olarak 2012 yılında giriş yapmıştır ve Ceylanpınar geçici barınma merkezine alınmıştır. 2022 yılına gelindiğinde ise Şanlıurfa'nın yarım milyona yakın Suriyeli göçmene ev sahipliği yapması tezin amacına hizmet etmektedir. Ani ve beklenmedik şekilde gelen kitlelere kapılarını açan Şanlıurfa, diğer kentlerden farklı olarak yerel halk ile Suriyeli göçmenler arasında çatışmanın yaşanmadığı ve göç sürecinin yumuşak gerçekleştiği kent olması adına önemlidir. Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin etnik olarak Arap, Kürt ve Türkmenlerden oluştuğu, toplumsal tabaka olarak ise alt, orta ve üst tabakalardan ayrıştığı görülmüştür.

Tablo 4: Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa İlçelerine Göre Nüfus Dağılımı

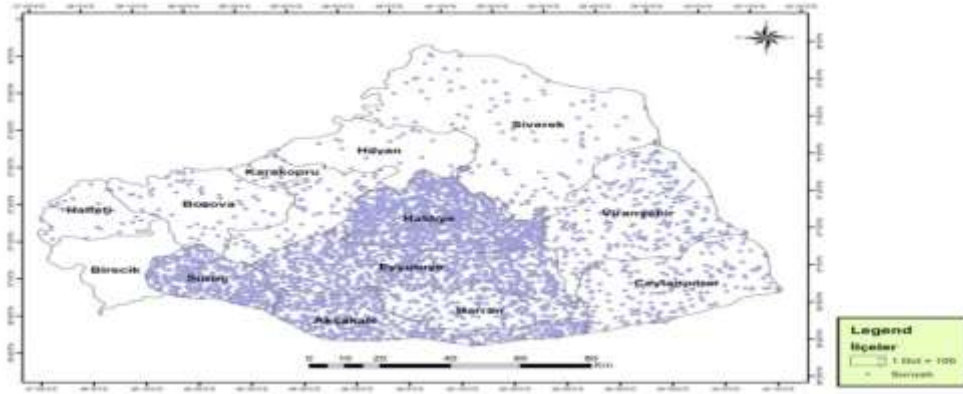
S/N	İLÇE	SURİYELİ	TÜRK NÜFUSU	YÜZDE ORANI (%)
1	HALİLİYE	122.089	393.877	%23,6
2	EYYÜBİYE	90.929	389.852	18,8
3	AKÇAKALE	58.772	107.265	%35,5
4	SURUÇ	46.862	116.615	%28,7
5	VİRANŞEHİR	28.091	206.267	%11,8
6	HARRAN	20.488	89.798	%18,7
7	CEYLANPINAR	18.986	89.762	%17,5
8	BİRECİK	14.967	95.128	%13,5
9	SİVEREK	9.579	260.570	%3,5
10	KARAKÖPRÜ	7.111	219.796	%3
11	BOZOVA	5.879	55.380	%9,6
12	HILVAN	2.582	40.879	%5,7
13	HALFETİ	2.788	42.824	%5,6
TOPLAM		429.141	2.108.013	%16,8

Kaynak: Şanlıurfa İl Göç İdaresi Şubat 2022 Verileri

Şanlıurfa'nın üç merkez ilçesi seçilmiş ve saha çalışması buralarda gerçekleştirilmiştir: Karaköprü, Eyyübiye ve Haliliye. Eyyübiye ve Haliliye merkez ilçelerinin seçilmesinin nedeni Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği yerler olmasıdır. Harita. 1'de de görüleceği

üzere Haliliye ve Eyyübiye Suriyeli göçmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı ilçelerdir. Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Haliliye ilçesinde bulunurken ikinci sırada Eyyübiye ilçesi yer almaktadır. Karaköprü merkez ilçesindeki Suriyeli göçmen nüfusu diğer seçilen ilçelere göre az olsa da Suriyeli göçmenlerin sınıfsal-mekânsal ayrışmasını göstermek için saha çalışmasına dâhil edilmiştir. Suriyeli göçmenlerin varlıklı nüfusunun yaşadığı Karaköprü'deki varlığı yok denecek kadar azdır. Suriyeli göçmenlerin olduğu bu üç ilçeyi sosyo-ekonomik ve kültürel olarak incelemenin tezin sahası için önemli olacağı kanısındayız. Mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılıklarına göre eklenen Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşmelerinde bu üç ilçenin seçilmesi ve analiz edilmesi tezin amacına hizmet etmiştir.

Harita. 1: Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin İlçelere Göre Nüfus Yoğunlukları

Kaynak: Şanlıurfa Göç İdaresi verilerinden yararlanılarak Dr. Öğr. Üyesi İskender DÖLEK tarafından haritalandırılmıştır.

Eyyübiye ile Haliliye ilçe sınırları içinde eskiden belde ve köy olarak bildiğimiz yarı-kırsal ve kırsal yerleşimler bulunmaktaydı. Karaköprü ise 30 yıl önce dağ taş iken şimdi bina tarlalarına dönüşmüştür (Açıklın, 2021: 95). Şanlıurfa, pre-kapitalist toplumsal ilişki biçimlerinin varlığını önemli ölçüde koruduğu kenttir. Kentleşme süreci sanayileşmeye dayanmayan Şanlıurfa'da, aşiret ve cemaatleşmenin olduğu toplumsal yapılanma belirgindir. Bu bakımdan Şanlıurfa'da yaşayan halk içerisinde farklılıklar ve davranış kalıpları bulunmaktadır. Kapitalist meta üretimi ve geçimlik ekonominin birarada bulunduğu kentteki toplum içerisinde de bu ikili yapının yansımaları görülmektedir.

Eyyübiye, Şanlıurfa'nın eski yerleşim yeri olup, Kürt ve Arap etnik yoğunluğun bulunduğu merkez ilçesidir. Eyyübiye ilçesinin diğer merkez ilçelere kıyasla altyapı sistemi kötüdür. Buradaki evlerin genel özelliği gecekondu olmasıdır. Bu ilçe, Şanlıurfa'nın kırsal

bölgesinden gelenlerin yerleştiği ilçedir. Kırsaldan gelen halk aşiret ve akraba ilişkilerini beraberlerinde getirerek bu ilçenin yaşam tarzının değişmesine neden olmuştur. Mevsimlik işçi olarak çalışanların büyük bir kısmı bu ilçede yaşamaktadır. Kentin güneydoğu periferinde yer alan ilçe topraktan kopan köylülerin yerleştiği birimdir. İlçede konutlar büyük çoğunlukla gecekondudur ve bunun sonucunda yaşanan tapu sorunu kırdan kente yoksulluğun ve yoksunluğun sürekli yaşanmasına yol açmaktadır. Eyyübiye ilçesi kamusal hizmetten pay almada ve hizmetlere erişimde güçlük çekmektedir (Arslan, 2018: 128- 143).

Harita.2’de görüleceği üzere Eyyübiye’de Suriyeli göçmenlerin yaşadığı mahalleler ilçenin periferisinde yer almaktadır. Bu çevre mahallelerde yukarıda da sözü edildiği gibi merkez ilçe olmadan önce kırsal yaşam biçimi hâkimdi. Bu mahallelerden zamanla göç eden Şanlıurfa halkı Eyyübiye merkezde yoğunlaşmıştır ve periferisinde yer alan mekânlarda Suriyeli göçmenler yaşamaya başlamış ve mekâna yerleşmiştir. Bu tez çalışmasının saha tasarımı yapılırken Suriyeli göçmenlerin en çok yaşadığı mahallelerden amaçlı örneklem yoluyla göçmenler seçilmiş ve göçmenlerin mekâna yerleşme pratikleri incelenmiştir.

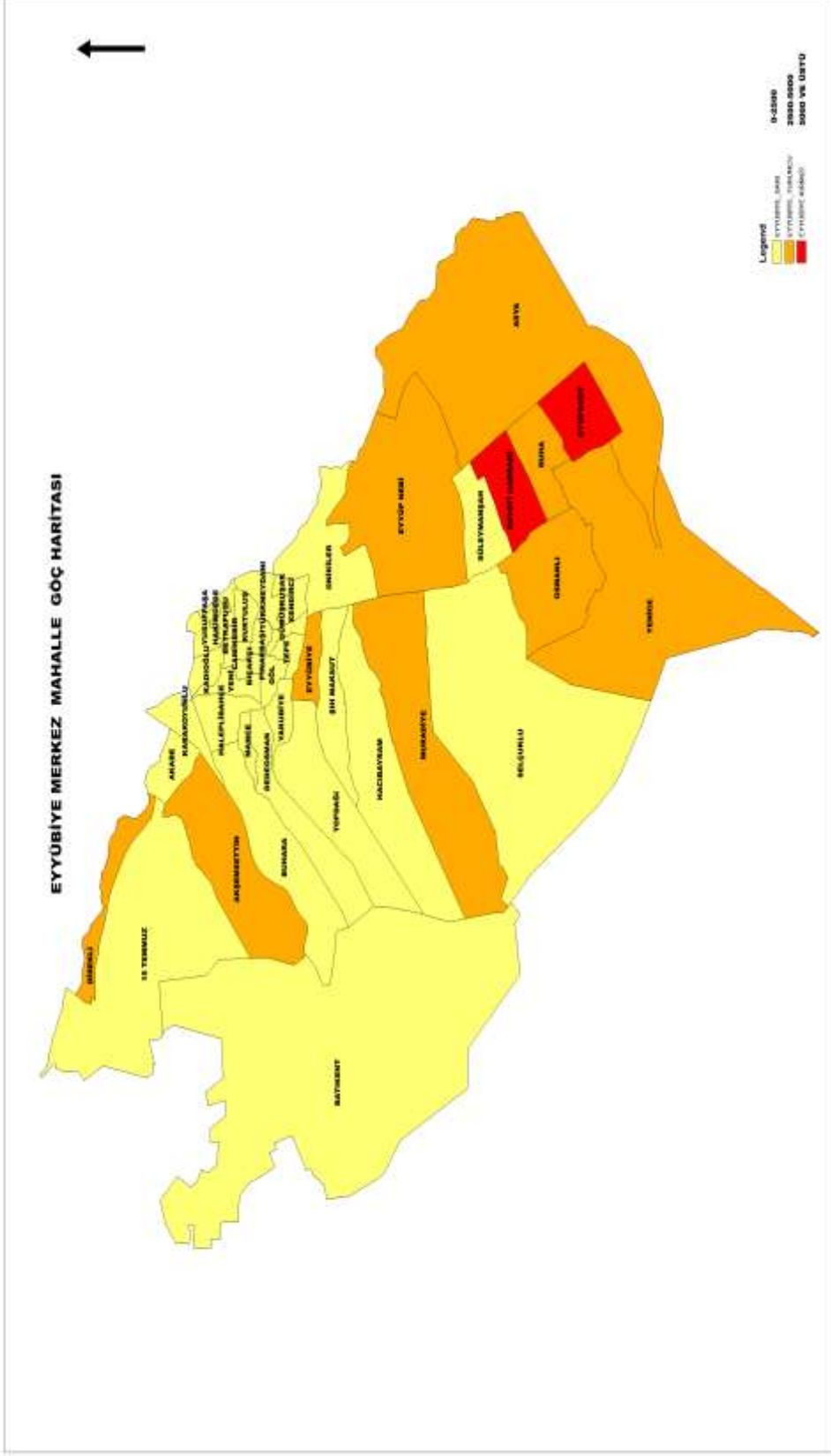
Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı diğer ilçe Haliliye’dir. Haliliye ilçesinde mahalleler arasında sınıfsal farklılıklar bulunmakta ve kamusal hizmetlerden aldığı payda mahaller arasında farklılaşabilmektedir. İlçenin çeperinde bulunan mahallelerin altyapı sorunları artmaktayken; şehir merkezine doğru olan mahallelerin altyapı sorunları görece daha azdır. Etnik bakımdan Haliliye ilçesinde Kürtler yoğun olarak yaşamaktadır. Haliliye ve Eyyübiye ekonomik olarak birbirine benzeyen ilçeler olsa da etnik ve dilsel anlamda farklılıklar bulunmaktadır. Haliliye ilçesi de mevsimlik işçi olarak başka illere göç eden bir yapılanma sunmaktadır. Örneğin Haliliye içerisinde yer alan Sırın Mahallesi mevsimlik tarım işçiliğini diğer mahallelere göre farklı yaşamaktadır. Mahalleyi ayıran dere mekânsal ayrışmayı da gözler önüne serer şekilde uzanmaktadır. Doğu-batı ekseninde mahalleyi ayıran derenin doğu-batı çeperinde yer alan apartman siteleri iken dere yatağında gecekondular yer almaktadır (Arslan, 2018: 128). Harita. 3’de Suriyeli göçmenlerin Haliliye ilçesinde yerleştiği mahalleler Eyyübiye ilçesinde olduğu gibi ilçenin periferisinde yer almaktadır. Bu ilçede de Suriyeli göçmenlerin en çok yaşadığı mahallelerden katılımcılar ile görüşülmüş, göçmenlerin mekâna yerleşme pratikleri ve mekânla kurdukları ilişki ağları incelenmiştir.

Karaköprü ilçesi diğer ilçelere kıyasla kamusal hizmetlerden aldığı pay daha fazla ve altyapı sorunları en az olan ilçedir. Etnik olarak heterojen bir yapıya sahip olan ilçede ikamet edenler genellikle Şanlıurfa iline çalışmak amacıyla gelen ve kamu kurumlarında çalışan kişilerdir. İl geneline bakılacak olursa bu ilçede yaşayanların ekonomik düzeyleri diğer

ilçelere göre yüksektir. Apartman dairelerinin yoğun olduğu bu ilçede diğer ilçelerdeki evlere kıyasla kiralar oldukça yüksektir. Karaköprü ilçesinde sınıfsal ve kimliğe dayalı mekânsal ayrışmanın yaşanması, Suriyeli göçmenler arasındaki sınıfsal ve kimlik farklılıklarına göre mekâna yerleşme süreçlerini incelemeye olanak verdiği için bu merkez ilçe saha çalışmasına dâhil edilmiştir. Harita.4'te Karaköprü'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin mahalle bazlı bilgileri ışığında göçmenlerin ilçe genelinde nüfus yoğunluğunun az olmasının mahallelere de yansıdığı görülmüştür. Mahaller içerisinde Suriyeli göçmen nüfusu belli olmamakla birlikte ilçenin merkez ve periferinde Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşmeleri yoğunluk göstermemektedir.

Harita. 2: Eyyübiye Merkez Mahalle Göç Haritası

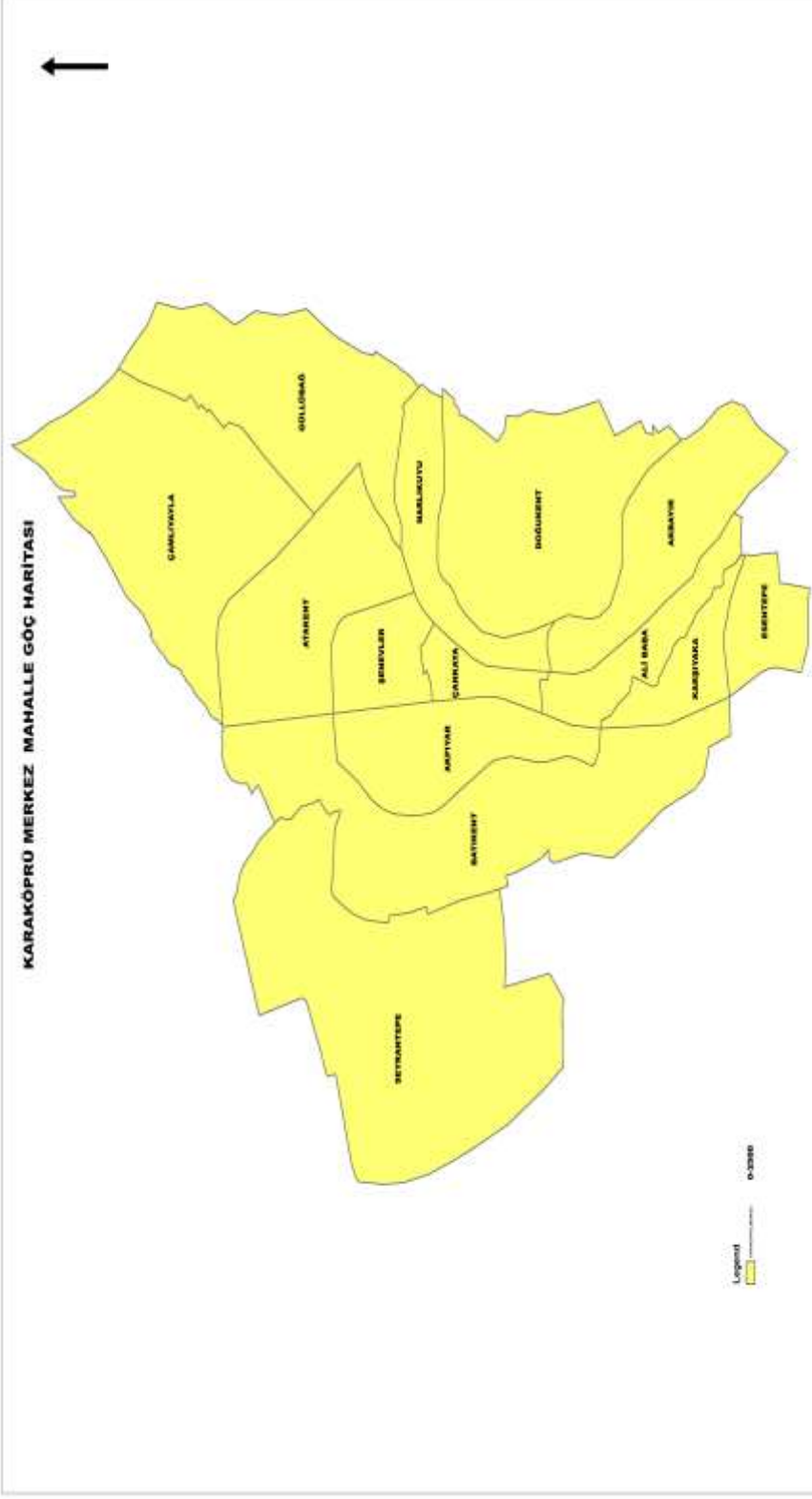

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göç ve Uyum Hizmetleri Daire Başkanlığı 2022 verileri

Harita. 4: Karaköprü Merkez Mahalle G ç Haritası

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi G ç ve Uyum Dairesi Başkanlığı 2022 verileri.

4.1.2. Saha Araştırmasında Kullanılan Bilgi Toplama ve İşleme Teknikleri

Sosyal bilimlerde nitel yaklaşımlar, diğer tekniklere göre esnek olduğundan, birey tutum ve davranışlarını açıklamada ve bir olayın derinlemesine analizinde etkili olmasından dolayı (Punch, 2016; Neuman, 2017) göçmenlerin mekâna yerleşme stratejilerini incelemek açısından uygun görülmüştür. Dolayısıyla, bu çalışmanın konusuna ve amacına uygun verilere ulaşılabilmesi için nitel araştırma tekniğinin veri toplama araçlarından yarı-yapılandırılmış görüşmelerden, mekân okumasından ve yerel gazetelerden ve kurumlardan alınan belgeler ile veriler toplanmıştır. Görüşme soruları ön görüşmeler, gözlemler ve mekân okuması sonucunda elde edilen bulgular analiz edilerek hazırlanmıştır. Bu görüşmeler, hem göçmenlerle hem de göçmenlerle bağları olan yerleşiklerle ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan üst kademedeki bireylerle olmak üzere düzenlenmiş ve Ek-2’de gösterilmiştir.

Elde edilen bulgular nitel olarak analiz edilmiştir. Nitel araştırmada sosyal gerçekliği analiz etmek için çalışmanın başından sonuna kadar geçen süreçte veri analizi ve verilerin toplanması paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından nitel verilerin ses kayıtları deşifre edilmiş ve bilgisayar ortamında metinleştirilmiştir. Yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler kodlanarak analiz edilmiş ve belli tema ve kategorilere ayrılmıştır. Tez içerisinde görüşme notlarına atıf yapılırken görüşmeciler için isimleri kullanılmadan kodlama yapılmıştır.

Zorunlu göçmenlerin yeni mekâna yerleşirken kullandıkları ilişki ağlarını incelemeyi amaçlayan bu tezde kuramsal, tarihsel ve betimsel bölümlerinin yazılmasında literatür taranarak bilgiler derlenmiştir.

Araştırmada veri toplamak amacıyla çeşitli tekniklerden yararlanılmıştır. Saha araştırmasının ilk aşamasında sahayı tanıma sürecinde ön inceleme amacıyla mekânlar gezilmiş ve göç ile ilgili olan kurumlardan yöneticilerle görüşülmüştür. İlk olarak 02.01.2020-08.01.2020 tarihleri arasında ön inceleme ve hazırlık için Şanlıurfa’ya gidilmiştir. Şanlıurfa’daki kurumlarla görüşmelere başlanmıştır. Tezin ihtiyaç duyduğu belgeleri toplamak için ağlar kurulmuştur. Bununla birlikte yine Şanlıurfa İl Göç İdaresinden Suriyeli göçmenlere erişim konusunda yardım istenilmiştir. Kurumlarla görüşmeler sonucunda sahadan verilerin toplanmasına başlanmıştır. Kurumsal veriler Şanlıurfa İl Göç İdaresi, Büyükşehir Belediyesi Göç ve Uyum Hizmetleri Dairesi, AFAD İl Müdürlüğünde bulunan yöneticilerle ve mahalle muhtarlarından görüşülerek elde edilmiştir. Bu kurumlardaki yöneticiler kurumsal verileri sağlamasının yanında Suriyeli

göçmenlere ulaşma noktasında da yardımcı olmuşlardır. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kentindeki mekânsal dağılımını belirlemek için, Şanlıurfa İl Göç İdaresi ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi gibi kamu kurum ve kuruluş yetkililerinden ve resmi kayıtlardan sayısal ve istatistiki veriler temin edilmiştir.

01.12.2021- 12.12.2021 ve 21.03.2022-30.03.2022 tarihleri arasında Şanlıurfa'ya tekrar gidilmiştir. Bu tarihler arasında Suriyeli göçmenlerle, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlarla (Şanlıurfa İl Göç İdaresi, Şanlıurfa Belediyesi, AFAD, Aile ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İl Müdürlüğü vb. gibi) ve sivil toplum kuruluşlarında ve proje kapsamında çalışanlarla (Yeryüzü doktorları, Şanlıurfa Hukuk Kliniği, Horizon, Rızk Ofisi vb. gibi) yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Suriyeli göçmenler, konuyla ilgili görülen iki saha uzmanı, yerli halkla ve esnaflarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli göçmenlerle özellikle kampta yaşarken iletişim kurdukları saha uzmanları bulunmuş ve onlarla da görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kampların 2019 yılında kapatılmasıyla da kampta çalışan saha uzmanlarına ulaşmada zorluklarla karşılaşmış buna rağmen bulunan saha uzmanlarından bilgiler alınmıştır. Suriyeli göçmenlerin yaşadıkları yerdeki yerel halkla ve esnafla da yine yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Toplamda 12 kişi kamu ve sivil toplum kuruluşları yöneticileri, saha uzmanları ve muhtarla görüşülmüş ve Ek 2'de gösterilmiştir.

15.07.2020- 03.08.2020 tarihleri arasında tezin araştırma sahası Şanlıurfa'ya gidilerek ön bilgi toplanmaya devam edilmiştir. Referanslar kullanılarak belirlenen ve Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Amaçlı örnekleme yoluyla Şanlıurfa'nın Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü ilçelerinde yaşayan 35 Suriyeli göçmenle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Suriyeli göçmenlerin büyük bir bölümü Eyyübiye ve Haliliye ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ilçelerdeki Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı mahalleler de gözlemlenmiştir. Karaköprü ilçesindeki Suriyeli göçmenler ise ekonomik durumu iyi olan azınlıktır. Suriyeli göçmenlerin daha az yaşadığı Karaköprü ilçesinde de görüşmeler yapılmış diğer ilçelere göre bu bölgedeki yoğunlaşma dinamikleri ve belirleyicilerin ortaya konması açısından önemli görülmüştür.

Yukarıdaki bilgiler ışığında görüşmeciler Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü ilçelerinde ikamet eden Suriyeli göçmenler içerisinde seçilmiştir. Göçmenlere amaçlı

örneklem yaparak, kurumlar aracılığıyla ulaşılmıştır. İlk görüşmeler sonrasında ve saha araştırması süresince temas edilen kişilerle ilişki ağları kurularak diğer göçmenler seçilmiştir. 19 kadın ve 16 erkek olmak üzere 35 Suriyeli göçmenle yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş ve göçmenlerin ilçe ve mahallelere göre dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Görüşme Yapılan Göçmenlerin İlçe ve Mahallelere Göre Dağılımı

İlçeler	Mahalleler	Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Eyyübiye	Yakubiye		1
	Eyüp Nebi		1
	Eyüp Kent		1
	Akşemseddin	3	1
	Muradiye		1
	Hayati Hayrani		3
Haliliye	Sırın	1	1
	Sancaktar	1	2
	Bamyasuyu	1	
	Ertuğrul Gazi	1	
	Mevlana	1	1
	Yenişehir	1	
	Bağlarbaşı	2	1
	Tophane		3
	Bahçelievler	1	
	İpekyol	1	
	Süleymaniye	1	
	Direkli	1	
	Devteyşti	1	
	Şair Nebi	1	
	Karaköprü	Mimar Sinan	1
Akbayır		1	
		19	16

Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları çalışmanın amacına uygun düzeyde oluşturulmuş ve Ek-3'te gösterilmiştir. Görüşmelere bağlı olarak sorular revize edilmiştir. Yapılan görüşmelerde ses kaydına izin alınarak başlanmış ve ses kaydına izin verilmemesi halinde not tutulmuştur. Görüşmeler sonucunda yapılan verilerin yetersiz görülmesinden dolayı son olarak 19.08.2022-28.08.2022 tarihleri arasında görüşmecilerle tekrar görüşülerek veriler tamamlanmıştır. Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşmelerde Türkçe bilmeyenleri ile tercüman aracılığıyla ya da Türkçe bilen çocuklarının aracılığıyla görüşme yapılmıştır.

Görüşmeler için mahallelere gidişler sırasında mekân okuması yapılarak Suriyeli göçmenlerin yerleşme süreci içinde oldukları mekânlar hakkında da gözlem verileri

toplanmıştır. Araştırma kapsamında yarı-yapılandırılmış görüşmelerin yanında Suriyeli göçmenlerin yaşadığı semtlerde mekân okuması, gözlem ve fotoğraf çekimi yoluyla da bulgular elde edilmiştir. Bu yapıların sosyal yapıdaki etkileşimleri arasında bağlantı kurulması da dikkat edilecek unsurlar arasındadır. Mekân okuması ve betimlemesinde Suriyeli göçmenlerin mekânsal deneyimleri, doğrudan gözlem ve fotoğraflama ile somutlaştırılmıştır.

Mekân okuması, bireylerin mekânla nasıl etkileşim sağladığı, mekânla nasıl ilişki kurdukları, gündelik hayatlarını nasıl inşa ettiklerini ve hayatlarına nasıl anlam verdiklerini anlamak için yapılmaktadır (Punch,2016: 174). Araştırmacı da Suriyeli göçmenlerin hedef mekâna yerleşirken mekânla nasıl etkileşim kurduğunu, gündelik hayat pratiklerini nasıl gerçekleştirdiğini, mekânla nasıl ilişkiler kurduğunu gözlemleri sonucunda analiz etmiştir. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kentsel mekândaki konumlarını, ayrışma dinamiklerini, mekâna ilişkilene pratiklerini mekân okuması sonucunda araştırmacı tarafından gözlemlenmiş ve analiz edilmiştir. Fotoğraf sanatçısı Ara Güler'in (1980) de belirttiği gibi fotoğraf, geleceğe bırakılan ve çekildiği günün görsel tarihinin yansımasıdır. Her fotoğraf karesi zaman ve tarihin bir anıdır. Bu anlamda araştırmacının fotoğrafları koyması Suriyeli göçmenlerin mekân okumasında zaman ve tarihin görsel olarak kafalarımızda canlanmasına yöneliktir. Fotoğraflar araştırmacı tarafından çekilmiş olup, bu bölümde fotoğraflara ağırlık verilerek anlatılmıştır.

Ayrıca yerel haber sitelerinin taranması yoluyla veriler toplanmıştır. Bu kapsamda Urfa Ajans, Urfa Duysun ve Urfa Fanatik yerel haber siteleri taranmıştır. İnternet ortamında daha çok sayıda yerel haber sitesi olmakla birlikte bu üç sitenin seçilmesindeki neden ise diğer yerel haber sitelerin arşivlerine ulaşmadaki kısıttır. Bu haber sitelerinin arşivlerine ulaşıldığı için bu yerel haber siteleri incelenmiştir.

Fiili olarak araştırma sürecine 2020 yılı Ocak ayında başlandı. 2020 yılının Temmuz ayında ikinci kez Şanlıurfa'ya gidildi. 2021 yılı Aralık ve Şubat, 2022 yılı Mart ayın ve 2022 Ağustos ayında saha çalışması tamamlandı. Bu derece geniş bir zamana yayılmasını nedeni Covid-19 nedeniyle gerçekleşen pandemi dolayısıyla kısıtlamaların olması ve bu kısıtlamalardan dolayı görüşmelerin yüz yüze yapılmasındaki zorluklarla karşılaşılmasıydı.

Görüşmeler ve gözlemler sonucunda toplanan veriler ayıklanmış, deşifre edilmiş ve özetlenmiştir. Veriler araştırmanın amacına göre kullanılacaklar ve dışarıda bırakılacak veriler olarak düzenlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Düzenlenen veriler içerik analizi yapılarak önce kodlar sonra kategori ve temalara ulaşılarak yorumlanmıştır. Kodlama işleminde araştırma probleminin genel çerçevesine göre kavramlar belirlenmiş ve kodlamalar bu kavramlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Göçmenlerin görüşleri doğrudan alıntılarla sunulmuş ve kodlarla verilerin analizi tamamlanmıştır.

Kodlar hipotezler ve verilerin çözümlenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar şu şekilde belirlenmiştir:

(1) Zorunlu Göç

(a) Göçe sebep olan koşullar: Ekonomik baskı, şiddet ve siyasi karışıklık, savaş,

(2) Mekâna Yerleşme

(a) Akut dönem

(b) Geçiş Dönemi

(c) Kalıcı dönem

(3) Mekâna Yerleşirken Kullanılan Göçmen İlişki Ağları

(a) Formel ağlar

(b) Enformel ağlar.

(4) Mekâna Yerleşirken Göçmen İlişki Ağlarının İçinde İzlediği Koşullar,

(a) Birincil ihtiyaçların baskısı,

(b) Sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma

(c) Dış göç ve insani yardım politikaları,

(d) Yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürü

Teorik çerçevede oluşturulan bu kodlar, sahadan gelen bulgularla desteklenmiştir.

Ulaşılan veriler kodlar oluşturularak çözümlenmiştir.

4.1.3. Araştırma Etiği

Saha araştırması gerçekçi ve etik ilkelere bağlı olarak tez çalışmasının ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. İlk olarak araştırma sahası için ön hazırlık olarak yasal izin Şanlıurfa Valiliği ve İl Göç İdaresinden 07.01.2020 tarihinde alınmış ve Ek 1’de gösterilmiştir. Katılımcılara referanslar yoluyla ulaşılmıştır. Bu referanslar devlet kurumları, sivil toplum kurumları ve göçmenleri tanıyan ve araştırmacının daha önceden kurduğu ağlar aracılığıyla sağlanmıştır.

Görüşmeler göçmenlerin aileleri ile ikamet ettikleri evlerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın konusu ve amacı hakkında araştırmacı tarafından katılımcıya onam metni okunmuş ve her katılımcının görüşmeden önce sözlü onamları alınmıştır. Katılımcılar gönüllülük esasıyla soruları yanıtlamıştır. Güven duygusunun oluşması için katılımcıların isimlerinin gizli tutulacağı göçmenlere bildirilmiştir. Katılımcılara görüşmelerin ses kaydının alınmasına izin verip/vermeyeceklerini sorarak görüşmelere başlanmıştır. Ses kaydına izin vermeyen katılımcıların görüşmelerini araştırmacı tarafından not tutarak kayıt altına almıştır.

Görüşme esnasında katılımcının cevaplamak istemediği soruları cevaplaması konusunda ısrarcı olunmamış, katılımcıya baskı yapılmamıştır. Saygı çerçevesinde sahanın bulguları test edilmiş ve araştırmacı tarafından katılımcılar zorlanmamıştır. Araştırmacının dil sorunu olduğu için görüşmelerin bir kısmı tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Tercümanlar, devlet kurumlarında çalışan yeminli tercümanlar olup saha çalışmasında kendi görüşlerini çevirilerine yansıtmamıştır.

Görüşmeler 45-60 dakikalık sürelerde gerçekleştirilmiştir ve görüşmeler katılımcının evlerinde gerçekleşmiştir. Referanslar yoluyla gidildiği için katılımcılar araştırmacıya yönelik önyargıları oluşmamıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Gizlilik içerisinde isimlerinin ifşa edilmeyeceği ve verdikleri bilgilerin nasıl kullanılacağına dair bilgilendirilme yapılmıştır.

4.2. Şanlıurfa Kentinin Toplumsal ve Mekânsal Yapısı

Şanlıurfa, 11.500 yıllık tarihinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, birçok medeniyeti etkilemiştir. Kent, doğu ile batının kavşak noktası olduğu için Ortadoğu'ya açılan inanç ve kültür şehri olmuştur. Kentin coğrafi konumu, jeopolitik ve ticari önemini arttırmıştır. Bu konumu sayesinde kent dinlerin, kültürlerin ve medeniyetlerin buluşma noktası olmuştur. İnsanlar mekânları şekillendirdiği dönüştürdüğü gibi mekânlar da insanları dönüştürmekte ve şekillendirmektedir. Tarihsel süreçte de Şanlıurfa, farklı kültür unsurlarını içerisinde barındıran, farklı bakış açılarına ve değer yargılarına sahip insanların bir arada yaşadığı bir kent olmuştur (Karakaş, 2011: 3; Hicri, 2006: 10).

Yakın tarihte Şanlıurfa'da bulunan Göbekli Tepe'de yapılan kazılar ve arkeolojik bulgular sonucunda Şanlıurfa dünyanın en eski kentleri arasında olduğu görülmüştür. Yerleşik hayata dair bulgular neolitik döneme kadar dayanmaktadır. Şanlıurfa, tarımın yapıldığı ilk yer olarak bilinmektedir. Göbekli Tepe'de yapılan kazılar sonucunda Şanlıurfa, Dünya'da en çok arkeolojik kazı yapılması gereken yer olarak gösterilmektedir. Özgün kültür varlıklarına sahip

olan kent, Dünya kültür mirası aday listesinde yer almıştır (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013).

Fırat ve Dicle'nin canlandığı Mezopotamya, Toroslar ve Zagrosların eteklerinden Suriye Çölü arasında yer alan topraklardır. Dicle ve Fırat, Mezopotamya'ya hayat vermekte ve bu bölgede kent yaşamının gelişmesine olanak sağlamaktadır. Şanlıurfa, Yukarı Mezopotamya'nın devamıdır. 'Suriye bölgesi' denilen bölümün yukarı kesimi Şanlıurfa sahasıdır (Aydın, 2021: 15). Verimli topraklara sahip olan bu bölge tarihsel süreçte bu öneminden dolayı birçok milletin bu bölgeyi ele geçirmesine neden olmuştur (Köroğlu, 2006: 16). Şanlıurfa ve Suriye işte bu bölgede yani Bereketli Hilal'in tam merkezinde yer almaktadır. Suriye, Lübnan ve Filistin'deki verimli ve kutsal toprakların kuzeyindeki ticari yolların düğümlendiği bir noktada yer aldığından iki şehir tarih boyunca savaş ve istilalara konu olmuş ve yönetimler sürekli olarak el değiştirmiştir (Başkan, 1997: 10; Kurtoğlu, 2006: VII). Sürekli el değiştiren bir coğrafyada olmanın getirdiği mücadeleler dini, kültürel ve değerler açısından bu bölgenin zenginliğini arttırmıştır.

Şanlıurfa, çok tanrılı inançların yanı sıra tek tanrılı dinlerin doğduğu topraklardır. Bu açıdan Şanlıurfa İnançlar Diyarı ve Peygamberler Şehri olarak anılagelmiştir (Kurtoğlu, 2006: VII). Peygamberlerin Şanlıurfa'da yaşamış olması, bu coğrafyada yaşayan toplumlar açısından dinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Şanlıurfa'da bulunan kültürel öğelerde ve gelenekselin devam ettirilmesinde dinin belirleyici rolü bulunmaktadır (Hicri, 2006: 5). Şanlıurfa'nın belki de en önemli özelliği dinin, toplumsal mekâna yansımadır (Açıkalın, 2021: 78).

Geçmiş çok eskilere dayanan Şanlıurfa'nın 2000 yıllık yazılı tarihinde sanat ve edebiyatta tarihsel olarak köklü ve sağlam temellerde olduğunu görmek mümkündür. Dinler ve kültürlerle harmanlanan Urfa'nın farklı etnik ve dini seslere kulak vermesine yol açmış ve Urfa'nın hoşgörülü bir toplum olmasını sağlamıştır (Kurtoğlu, 2005: 18). Şanlıurfa tarihinin en büyük özelliği kültürel çeşnisi bol olan ilişkilere sahip olmasıdır. Şanlıurfa, ekonomiden inanç sistemine kadar değişik kurumlarda kendisini gösteren şehirlendendir (Başkan, 1997: 11).

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan kenttir. Bu açıdan Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal ve mekânsal yapısıyla benzerlik gösterir. Güneydoğu Anadolu toprak mülkiyetine bağlı kurulan iktidar ilişkilerinin bulunduğu bölgedir. Aynı zamanda aşiret yapısı sayesinde ataerkil yapılanma toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki hâkim unsurlardan ilki tarım sektörünün

başat rol oynamasıdır. Kırsal alandaki ağırlığı yüksek olan bölgede ticaret ve sanayi de tarıma bağlı olarak gelişim göstermektedir. İşsizlik oranlarının diğer bölgelere göre yüksek olması bunun sonucu olarak diğer bölgelere göç veriyor olması da diğer temel unsurlardandır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi diğer bölgelere kıyasla işsizlik oranının yüksek, tarım sektörünün hâkim olduğu, az yatırım alan ve bölge dışına göç veren temel dinamiklerden oluşmaktadır (Lordoğlu, 2016: 791).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geneline hâkim olan ataerkil ve geleneksel yapı Şanlıurfa şehrinde de bulunmaktadır. Geleneksel aile yapısının oluşumunu destekleyen büyük toprak mülkiyetine sahip arazilerin kurulması Şanlıurfa'da kendini göstermektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Kürt ve Arap etnik nüfusunun yoğun olduğu bölgedir. Kürt nüfusunun kendi ekonomik dinamikleri olan iktisadi birlikler aşiret ve akrabalar aracılığıyla kendi iç dinamizminin oluşmasını sağlamaktadır. Kürt ve Arap etnik kökenlere sahip olanlar, dükkân ve bina alımları ve aile ilişkileri yoluyla Şanlıurfa'da mekâna yerleşmeleri daha kolay olmaktadır (Lordoğlu, 2016: 791). Şanlıurfa'da ağalık sistemi ekonomik ve sosyal hayat içindeki yeri önemlidir. Ağalar, büyük tarımsal işçilerin ve geçimlik üretim yapan köylülerin hiyerarşik ilişkilerinin bir parçasıdır. Şanlıurfa'da üretici grubun çoğunluğu kırsal topluluklardan oluşmaktadır. Bunun sonucunda geniş aileler ve aşiret altında örgütlenen kırsal topluluklar bulunmaktadır. Ekonomik, toplumsal ve sosyal hayatın hemen hemen hepsinde eril egemenliği dikey örgütlenmekte ve toplumun tamamında eşitsiz bir gelişim görülmektedir (Açıkalin, 2021: 78).

Şanlıurfa, 13 ilçeden oluşmaktadır. Şanlıurfa merkezde üç ilçe bulunmaktadır: Karaköprü, Eyyübiye ve Haliliye. Şanlıurfa'nın nüfusun çoğunluğu Kürt, Arap ve Türklerden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak il genelinde Türkçe, Kürtçe, Arapça dilleri aynı mekânlarda konuşulmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde aşiret ve dini cemaatlerin önemli bir yeri vardır. Şanlıurfa'da büyük aşiretler bulunmaktadır. Bunlar İzol, Mersavi, Berazi, Ketî, Badıllı, Karakeçili, Kırvar, Şeyhi, Şeddadi, Şeyhanlı'dır. Bu aşiretlerin yanı sıra tarihsel olarak yukarıda da belirtildiği üzere dini unsurların toplumsal yapı içerisinde önemli yer tuttuğu ve saygı duyulduğu hatta toplumsal kuralların oluşturulmasında öncü oldukları bilinmektedir. Şanlıurfa'da bulunan Süleymancılar, Menzileciler ve Rufailer gibi dini cemaatler, toplumsal olarak hem önemli görülmekte hem de saygı duyulmaktadır (Uluç ve Karasu, 2015: 209).

Tarihi süreçte tarım şehri olarak kabul edilen Şanlıurfa'nın en temel geçim kaynağı günümüzde de tarımdır. Şanlıurfa'da tarımın iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tarımsal üretimin doğal koşullara bağlı olarak gelişmesidir. İkinci temel özellik ise büyük

toprak mülkiyetinin olmasıdır (Arslan, 2018: 130). Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'ın sonucunda Türkiye'de sulanabilir arazinin büyük bölümü ve en büyük tarım işletmelerinin bulunduğu çiftlikler Şanlıurfa'dadır. Kırsalın kent üzerinde etkisi büyüktür. Pamuk bitkisi bölgenin en önemli tarım ürünüdür. Şanlıurfa'da makineli tarımın yaygınlaşmasıyla birlikte diğer illere mevsimlik tarım işçi göçü başlamıştır. Özellikle Mart ve Kasım ayları arasında tarım ürünlerinin hasadını gerçekleştirmek üzere Şanlıurfa'dan diğer illere mevsimlik işçi göçü gerçekleşmektedir (Lordoğlu, 2016: 791-801).

Tarımsal üretimde çalışacak mevsimlik tarımsal iş gücü potansiyelini barındıran kent, sınırları dışına mevsimlik göçü yoğun olarak vermektedir. Şanlıurfa'da Türkiye'de tarımsal dönüşümden payını almıştır. Büyük toprak sahipleri tarımda kapitalist üretim ilişkilerin uyum göstermekteyken; az topraklı ve topraksız köylülerin bu değişime ayak uyduramayarak işsiz kalmıştır. Bu da bölgedeki mevsimlik tarım işçisi potansiyelini arttırmıştır. Kırsal dönüşüm sürecinde topraktan koparak kente göç edenler, kentin periferisinde yer alan yerlerde gecekondular inşa etmiştir (Arslan, 2018: 123). Kentteki iş piyasasında eklemlenemeyen köylüler kentsel mekânda tarım işçiliği yapmaya başlamıştır.

Tarımın öncü olduğu ilde tarıma bağlı olarak gelişen hayvancılıkta önemli gelir kaynaklarından. Özellikle Türkiye'de küçükbaş hayvancılığın büyük bir bölümü burada yapılmaktadır. Aynı zamanda Atatürk Barajının üzerine kurulu olan hidroelektrik santralının bu şehirde yer almaktadır. Bu santralden Türkiye'nin elektrik ihtiyacının önemli kısmı sağlanmaktadır. Turizmin de Şanlıurfa'nın ekonomisine önemli katkı sunduğu söylenebilmektedir (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013).

Sanayi ve ticaret faaliyetleri de toprağa bağımlı şekilde gerçekleştirilmektedir. Ekonomik faaliyetlerde tarım önemli bir yer tutmasına rağmen, tarımdan elde edilecek ürünün kalitesini arttıracak teknolojilerin kullanılması oldukça düşüktür.

Bölgede bulunan ekonomik ve sosyo-politik durumun sonucu kırdan kente ve kentten kente göç artmaktadır. Şanlıurfa'nın coğrafi ve fiziki koşulları nüfus hareketlerinin belirleyicisi kırsal kesim olmaktadır. Şanlıurfa, Türkiye'nin nüfus yoğunluğu bakımından dokuzuncu kentidir. Nüfusun büyük bir bölümü kırsalda yaşamaktadır. Şanlıurfa'dan özellikle büyükşehirlere önemli ölçüde göç vermektedir. Şehrin nüfusu önemli ölçüde göç vermesine rağmen artmaktadır. Bunun en önemli nedeni yüksek doğum oranı ile açıklanmaktadır. Kentte yaşayanların gelirlerinin büyük bir çoğunluğu tarımdan gelen kaynaklardan oluşmaktadır (Uluç ve Karasu, 2015: 208).

Bölgedeki hızlı nüfus artışının nedeni çok çocuk sahibi olmanın geleneksel toplumun tüm töre ve değer yargılarıyla özendirilmesinden olabileceği gibi maddi ihtiyaçlardan da kaynaklanabilmektedir. İşgücünün aile içinden karşılanması, çok sayıda erkek çocuğa sahip olma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu ihtiyaç kadınların doğurganlıklarını son sınırına kadar zorlamakta, evlenme yaşını aşağı çekmekte ve birden çok evliliğe yol açmaktadır. GAP ile beraber, teknolojik gelişmelerin yaygınlaşması, fabrikalaşma ve organik gücün yerini mekanik gücün alması gibi unsurların nüfusu azaltacağı düşünülse de etkisinin az olduğu görülmüştür (Bulut, 2005: 23).

Kentsel mekânların temsilleri toplumsal ilişkilerin mekân üzerindeki etkileri toplumsal ilişkilerin analizi noktasında bize yol gösterici olabilmektedir. Mekân içerisindeki tarihsel, kültürel ve sosyal farklılıklarla birlikte mekânın tarihsel süreçte sahip olduğu etnik kimliklerin varlığı da aslında kentsel mekânların diğer mekânlardan ayrışmasına neden olabilmektedir. Kapitalizmin nüfuz ettiği bir kentsel mekânla sermayenin mekâna giremediği ve mekândaki toplumsal ilişkilerin bu kapitalist mantığı içermediği ya da daha az kabullendiği kentsel mekânlar arasındaki farklarda analiz noktasında önem arz etmektedir. Bu noktada Şanlıurfa küreselleşmenin yarattığı toplumsal yapıdan etkilenmiş ve sosyal ve kültürel dönüşümler yaşamıştır.

Şanlıurfa'da gözlemlenen ilk değişim yerleşim bölgelerinde ortaya çıkan yeni yapılanmadır. Diğer bir değişiklikte tüketim toplumunun baskısı sonucunda ortaya çıkan tüketim mekânlarında yaşanan değişiklikler olmuştur. Şanlıurfa'da gerçekleşen göçlerin sonucunda farklı toplumsal yapıya sahip olan gelir gruplarının taleplerini karşılamak üzere konutta yaşanan farklılaşma da görülebilmektedir. Kent merkezinde daha çok üst gelirli gruba sunulan konut ya da yalıtılmış mekânlar, seçkinlik ve imajın göstergesi olabilmektedir. Şanlıurfa'da geleneksel tek katlı evlerin yerini çok katlı apartmanlar almıştır. Kentsel ayrışmanın gözlenebildiği bu kentsel dönüşüm orta ve üst gelir gruplarının kentin diğer kısımlarından ayrılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Şanlıurfa merkezde tüketim toplumunun gereği olarak ortaya çıkan alışveriş merkezlerinin geleneksel Şanlıurfa çarşılarının eski önemini kaybetmesini sağlamıştır.

Göç eden insanlar kendileri ile birlikte kendilerine ait kültürlerini ve yaşam tarzlarını da beraberinde getirmiştir. Kent kırsal göçmenleri kabul etmiştir. Çünkü bu göçmenler kentle iletişim kurmuş, ev almış ve sosyal ilişkilerini güçlendirmiştir. Bununla birlikte göçmenler kırsalla bağlantılarını koparmamış ve temel ihtiyaçlarını köyden gelen ürünlerle karşılayabilmiştir. Yerli halk tarafında dışlanmayan gönüllü göçmenler kendilerine kent

merkezinin her yerinde ev kiralayabilmekte isterlerse kaloriferli evleri de tercih edebilmektedir. Suriyeli göçmenlerin ilk gelenleri ise kentin yoksul mahalleleri de denilen ve daha sıvaları bile bitmeyen evlerde yerleşerek barınma ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu durum ilk gelenlerin kentteki bağlarının olmaması ve kent koşullarını bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu göçmenlerin zor koşullarda göç etmesi de kent merkezindeki mekânlara yerleşmelerinde mekânsal ayrışma yaşamalarına neden olmuştur.

Şanlıurfa'da göç ile birlikte oluşan eşitsizlikler kentsel mekânda kendini göstermektedir. Sınıfsal ilişkiler ve güç ilişkileri mekân üzerinde yaşayan insanlar için önemlidir. Yaşanılan mekânda görünmez bir çizgi ile sınırları olan insanlar birbirlerinden ayrılmaktadır. Şanlıurfa aldığı göçlerle ve buraya gelen memur kesimin ihtiyacını karşılamak için kentsel yapıda değişiklikler yaşamıştır. Evlerin tek haneli ve bahçeli yapısı değişmiştir. Kentin talebinin karşılanması için site şeklinde yüksek katlı binalar yapılmıştır. Bu binalar daha çok orta sınıftan insanlara arz edilmekte ve bu binalar aracılığıyla kentsel mekânda ayrışma yaşanmaktadır (Palabıyık, 2014: 41-46).

Şanlıurfa'da diğer kentlere göre mekânsal ayrışmada gelir düzeyi, eğitim seviye vb. gibi faktörlerin yanı sıra kent, kimliksel olarak da ayrışma biçimlerini deneyimlemektedir. Bu ayrışma biçimlerinden ilki aşiret kültürünün kentteki baskın karakteridir. Şanlıurfa, aşiret ve cemaatlerin oluşturduğu kapalı toplum yapısının etkinliğini sürdürdüğü kenttir. Aşiretler, Şanlıurfa kentinde iş piyasasından siyasete, tarımdan emlak piyasasına kadar her alanda etkili şekilde varlığını devam ettirmektedir. Kentte herkes aşiret üyesi olmadığından ya da farklı aşiretlerin olmasından kaynaklı aşiretten olan/olmayan ayrımı görülmektedir.

Şanlıurfa'da kentleşme sanayiye dayalı değil tarıma dayalı gelişmektedir. Bunun nedeni kentte yaşayanların büyük bir bölümünün gelirlerini tarımdan sağlamasındandır. Bu yüzden aşiret yapılanması köyden kente göç döneminde ve kentleşme ile birlikte yok olmamış aksine tarıma dayalı kentleşmeye bağlı olarak aşiret yapılanması mekân değiştirerek varlığını devam ettirebilme imkânı bulmuştur. Aşiretler kentte yaşamlarına devam etme imkânı bulmasına rağmen köyde varolan eski gücünü belli ölçüde yitirmiştir. Bununla birlikte aşiretler, kentte aşiret üyelerine güvenlik ve temel ihtiyaç temini vb. gibi konularda yardımlarını devam ettirmiştir. Kentte aşiret üyelerinin kendi içinde dayanışma kültürü oluştururken aşiret üyesi olmayanlar ise baskılarla karşılaşabilmektedir. Aşiret siyasal bir birlik olması kentteki ayrışmanın aşiretler arasındaki rekabeti olarak da kendini gösterebilmektedir. Aşiretlerin arasındaki rekabet ile iktidara yakın olma, iş bulma, kent

içinde ihale alma, terfi ve tayin işlerini yaptırma vb. gibi birçok bürokratik işlerde siyasi iktidarla iç içe geçen bir yapılanma sunmasına neden olmaktadır (Karasu, 2020: 21).

Kentte yaşanan diğer bir mekânsal ayrışma ise etnik kimliğe dayalı ayrışmadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Şanlıurfa'da üç etnik köken–Türk, Kürt ve Arap-birarada yaşamaktadır. Türk etnik kökene sahip olanlar kent merkezinde yaşarken; Arap ve Kürtler ise ilçelerde yaşamaktadır. Arap kökenliler Harran ve Akçakale ilçelerinde yaşarken, Kürt kökenliler ise Suruç, Viranşehir, Hilvan ilçelerinde yaşamaktadır (Karasu, 2020: 22).

4.3. Şanlıurfa Halkı ile Suriye Halkının Kurduğu Tarihsel, Kültürel ve Ekonomik İlişki Ağları

Şanlıurfa ve Suriye'nin tarihsel olarak aynı coğrafyada bulunması, sınır kenti olması vb. gibi unsurlar, akrabalık, kültürel ve ticaret ilişkilerinin olmasını sağlamıştır. Coğrafi olarak iki mekânda Bereketli Hilal ve Mezopotamya üzerinde yer almaktadır. Bereketli Hilal olarak adlandırılan bölge batıda Mısır'dan başlayıp Suriye Çölünden bir yay çizerek hilal görüntüsünü sağlayan ve doğuda Fırat ve Dicle'ye dayanan bölgedir. Bu bölgede yer alan devletler Lübnan, Suriye, Ürdün ve Türkiye'nin Güneydoğu bölümünün bir kısmıdır (Longrigg, 1958: 1).

Bereketli Hilal bölgesinde yer alan Suriye ve Şanlıurfa'nın sosyal ve toplumsal yapısı üzerinde din büyük öneme sahiptir. Din, bu bölgede kültürel, sosyal ve ekonomik yapıyı da etkilemektedir. Tek tanrılı dinler Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin ortaya çıkış ve yayılması bu bölgede olmuştur. Bu bölgede kurulan devletlerde dini yayılcılık hedefleri doğrultusunda bölgeye hâkim olmayı geçmişte de günümüzde de amaçlamaktadır. Bölgede etnik olarak ise Araplar, Türkler ve Persler baskın olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bunun doğal sonucu olarak Arapça, Türkçe ve Farsça bölgede en çok konuşulan dillerdir (İnce, 2018).

Bereketli Hilal bölgesinde pamuk, hurma, şeker gibi ürünler yetiştirilmekte ve bu ürünlerin ticareti yapılmaktadır. Suriye tarihi süreçte bir devlet adından ziyade güneyindeki çöl, kuzeyinde Fırat ve batısında Akdeniz ile diğer topraklardan ayrılan doğal sınırları ifade etmek için kullanılmıştır. Hatta tarihi dönemlerde Güneydoğu Anadolu toprakları içerisinde yer alan Şanlıurfa, Kahramanmaraş ve Diyarbakır bölgeleri Suriye denilen alana dâhil edilmiştir (Longrigg, 1958: 1).

Tarihsel süreçte Suriye, coğrafya olarak yakın olduğu Şanlıurfa gibi birçok dine ve medeniyete kapılarını açmıştır. Suriye'nin coğrafi konumu dinlerin ve medeniyetlerin

kesiştiği bir alan olmasını sağlamış ve bölgesel olarak jeopolitik önemini arttırması adına önemli görülmüştür. Farklı dinler ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması Suriye’de farklı etnik ve dini grupların bazen zorunluluklardan bazen de hoşgörü ile yaşamalarını sağlamıştır.

Suriye’de modernliğe geçiş süreci ve kapitalist tüketim toplumu anlayışının geç ve sorunlu bir şekilde dayatılması nedeniyle geleneksel Suriye toplum yapısı kendini savaş öncesinde de göstermiştir. Suriye’de Sünni Müslüman, Hıristiyan, Dürzi ve şii Müslüman dinsel grupların birarada yaşamasının sonucunda günlük hayatta bu grupların izleri her yerde görülmektedir (Atlıoğlu, 2018: 129).

Tarihi ve coğrafi olarak Suriye ve şanlıurfa kentleri aynı zamanda iki sınır ülkesi olarak günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir. Türkiye’nin en uzun sınıra sahip olduğu lke Suriye’dir. Türkiye ve Suriye’nin sınıra yakın yerleşim birimlerinde akrabalık ilişkileri mevcuttur (Koyuncu, 2013: 13). şanlıurfa’da konuşulan Türkçe, Arapça ve Kürtçe dilleri aynı zamanda Suriye’de de konuşulmaktadır (Karasu, 2016: 996).

En uzun sınır hattına sahip ili ise şanlıurfa’dır. şanlıurfa’dan Suriye’ye açılan c sınır kapısı bulunmaktadır: Akçakale, Ceylanpınar ve Mürşitpınar (Koyuncu, 2013: 13). şanlıurfa ile Suriye arasında her ne kadar siyasi sınırlar çizilmiş olsa da tarihsel ilişkilerin devam ettiği, karşılıklı evlilikler ve ticaret yoluyla sınırları aştığı görülmektedir.

Tarihsel olarak Suriye 400 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu hkimiyeti altında kalmıştır. şanlıurfa ise 1516 yılında Osmanlı Devleti hkimiyeti altına girmiştir. şanlıurfa, Rakka Eyaleti sınırları içerisinde kalmış sonra Halep’e bağlanmış ve en sonunda 1916 yılında bağımsız bir sancak olmuştur (Seçilmiş Göstergelerle şanlıurfa, 2013). 1. Dünya Savaşı sonrasında Suriye ve Türkiye arasında çizilen siyasi sınırlar coğrafyayı bölmüş ve bu da toplumsal olarak ilişkilerin yeniden üretilmesi sonucunu doğurmuştur (Kaya, 2015: 271). Her ne kadar sınırlar çizilmiş olsa da akrabalık ilişkileri ve kültürün oluşturduğu ortak hafıza devam etmiştir. Bu tarihsel ve coğrafi yakınlık günümüze kadar devam etmiş Türkiye ve Suriye’de özellikle şanlıurfa gibi sınır illerinde akrabalık ilişkilerinin devam etmesine yol açmıştır. Sınırın iki tarafındaki akrabalar, günlük ilişkiler kurmuştur. Aynı zamanda dini bayramlar gibi ritüellerle de iki toplum biraraya gelmiş ve karşılıklı evlilikler yoluyla da akrabalık ilişkileri sürekli yenilenmiş ve yeniden üretilmiştir (ağlayan, 2015: 199).

Türkiye ve Suriye arasındaki siyasi, ticari ve kültürel ilişkiler sınır bölgelerindeki kadar yoğun toplumsal ilişkiler göstermemiştir. Türkiye’nin Suriye ile 2009 yılında politik ilişkileri gelişmiş ve buna bağlı ekonomik, ticari ve sosyal olarak ilişkiler de gelişmiştir. Bu

tarihten sonra iki ülke arasındaki vize sınırlaması kaldırılmıştır. 2011'deki Suriye iç savaşı başlayana kadar geçen bu sürede ticari ilişkiler gelişmiştir. Ancak bu tarihten sonra bütün gelişmeler durmuştur (Çagaptay ve Menekşe, 2014: 2).

Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler, Halep, Şam, Rakka, Lazkiye, Deyrizor ve İdlib'ten gelmiştir. Çoğunluğu Lazkiye, Rakka ve Deyrizor'dan gelen Suriyeli göçmenler coğrafi olarak yakın olmasından dolayı Şanlıurfa'ya yerleşmiştir. Coğrafi yakınlık hem göçün maliyetinin azaltılmasını hem de köken bölgeyle bağlantıların sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu kentlerin ekonomik, sosyo-kültürel ve politik özellikleri ve bu kentlerin Şanlıurfa halkı ile olan tarihsel, kültürel ve ekonomik ağıları şu şekildedir:

Halep, Şam'dan sonra Suriye'nin ikinci büyük kentidir. İklimsel olarak yaşamın kolay olduğu Halep, Suriye'nin Şam'dan sonra kültür ve sanat çevresi olarak tanınmaktaydı. Halep, UNESCO tarafından Dünya mirası sit alanı ilan edilmişti. Tarihî olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştı. Halep, tarihin en eski kentlerindendi. Suriye'nin ekonomik, ticari ve sanayi başkenti olarak kabul edilmekteydi. Coğrafi konumu gereği doğu ve batı arasında ticaret merkezi olan ve tarihsel olarak misyon üstlenen bu kent, birçok uygarlığında merkezi olmuştur. Geleneksel konut mimarisi ile dikkat çeken Halep evlerinin Anadolu'daki evlere benzer yapısı olması da önemlidir (Abidin, 2019: 237). Osmanlı İmparatorluğu döneminde Halep hem ticaretin hem de pazar anlayışının olduğu bir kenttir. Bu kentte Müslümanların yanı sıra, Hıristiyanlar da yaşamaktadır. Esad döneminde yaşanan hızlı kentleşmeden ötürü kırsal alanda topraksız ya da küçük işletmelere sahip köylüler kentte göç etmiştir. Şam ve Halep sanayi ve ticari kenti olarak kırdan kente göçün önemli merkezleri olmuştur (Sarı, 2011: 39).

Halep, medeniyet şehri ve İslam kültür başkenti olarak bilinirken savaş koşullarından sonra bu konumunu kaybetmiştir (OSAM, 2015). Yunus Emre'nin “ Gezdim Halep'i Şam'ı, ettim ilmi talep, meğer ilim geride imiş, illa edep, illa edep...” sözünden de anlaşılacağı üzere ilimin, medeniyetin, tarihin ve ticaretin beşiği olan Halep savaş sonrasında tüm bu özelliklerini yitirmiş ve tarihi, kültür ve dini hiçbir kuruma saygı gösterilmemiş ve yok edilmiştir.

Tarih boyunca Halep ile aynı kaderi paylaşan Urfa, onun sancağı olması nedeniyle Halep ve Urfa arasında güçlü kültürel bağlar olmuştur. Urfa ve Halep coğrafi özelliklerinden ve kültürel açıdan birbirine benzemektedir. Misak-ı Milli sınırının çizilmesi Urfa ve Halep'in ayrılması sonucunu doğurmuştur. Kavşak noktasında bulunan iki şehir eski kültürel bağlarını sürdürmemiştir. Suriye'nin dışa açılması Urfa'nın inanç ve kültür şehri olarak öne

çıkmasıyla yeniden diyaloglar başlamıştır. İkili görüşmeler, bayramlaşmalar, evlilikler, ticari ilişkiler yeniden başlamıştır (Kurtoğlu, 2005: 21). Halep'ten gelen Suriyeli göçmenin Urfa ve Halep arasındaki benzerliğe vurgu yapması aynı zamanda Suriyeli göçmenin Urfa'yı kendi yaşadığı yerle özdeşleştirmesi de günümüzde şu şekildedir:

Şanlıurfa Halep'e çok benziyor. Bu yüzden burayı çok sevdim. Halep gibi yazın çok sıcak kışın da ılık geçiyor. Aynı Halep gibi evler birbirine yakın dar sokaklar var kendimizi burada Halep'teymişiz gibi hissettiğimiz için kalmak istedik. Yemeklerimiz, kültürlerimiz belki benzemiyor ama yine de havası Halep havası gibi. Adana ve İstanbul'daki tanıdıklardan aşiretten tanıdıklarımız. Gitmek istemedik. Bu yüzden burada kalmayı tercih ettik (SG34, Kadın, 25).

Şam, Suriye'nin başkentidir. Ticaret ve ekonomik faaliyetleri sanayiye dayanmaktadır. Savaş durumunun başta can güvenliği olmak üzere ekonomik ve sosyal olarak etkilediği kentte iki farklı durumun yaşandığı görülmektedir. Şam merkezde savaşın etkileri en az seviyede hissedilip yaşanırken özellikle Şam çevresinde savaşın yıkıcı etkisi görülmektedir. Şam'ın merkezi ticaret, sanayi ve madencilik konusunda zenginken; Şam'ın çevresinde ise kırsal yaşamın devam ettiği ve ekonomik faaliyetlerin daha çok tarıma dayalı olduğu bilinmektedir. Ancak savaş sonrasında bu ekonomik faaliyetlerin yapılması güçleşmiştir (OSAM, 2015).

2015 yılında BBC'nin yaptığı habere göre Suriye ekonomisinin kötüye gittiği ve savaşın devam etmesi halinde Suriye'de yaşam koşullarının büyük bir belirsizlik barındıracağı yönündedir (Lobel, 2015). Tarım, sanayi ve madencilik sektörlerindeki düşüş nedeniyle nüfusun büyük bir çoğunluğu göç etmiş ve nüfusun birçoğu yerlerinden edilmiştir. Aynı zamanda üretilen ürünlerin yeterli seviyede olmaması ürün fiyatlarının artması sonucunda ekonomik anlamda Suriye'nin de günümüzdeki durumu kötüye gitmiştir.

Suriye'nin kuzeydoğusunda yer alan Rakka, Suriye ve Irak ticaretinde terminal konumundadır. 1970'li yıllarda Fırat nehri üzerine yapılan baraj sayesinde bölgedeki tarım projeleri geliştirilmiştir. Bunun sonucunda Rakka, Suriye'nin diğer birçok kentinden göç alan konuma gelmiştir. Savaş öncesinde Rakka kadın ve erkek eşitliğine önem veren demokratik bir kent olarak bilinmekteydi. Eğitim bakımından da Suriye Devleti'nin iyi eğitim veren kurumları burada yer almaktaydı. Ekonomik faaliyetlerin büyük çoğunluğunu tarım oluşturmaktaydı. Sanayi bu kentte ekonomik faaliyet olarak görülmemekteydi. Aşiret bağlantısının kuvvetli olmasının yanında Rakka'da Sünni Arap nüfus yoğunluğu bulunmaktaydı (BBC, 2015). Rakka, Suriye'nin iç savaş koşullarında silahlı muhalif gruplara yenilen kentidir. 2013 yılında İslam Devleti (İD) kentte güçlü bir konumdaydı. 2014 yılında IŞİD başkenti olarak Rakka'yı göstermiştir. 2018 yılında Uluslararası Af Örgütü'nün

yayınladığı rapora göre Rakka enkaz şehir olarak günümüzde varlığını sürdürmektedir. Kentte özellikle sivillerin yaşadığı bölgelerin vurulduğu bildirilmiştir (Amnesty International, 2018). Rakka'dan gelen Suriyeli göçmenler, Urfa ve Rakka arasındaki bağlantıyı günümüz koşullarında kültürel ve coğrafik olarak benzer bulduklarını ifade etmektedir:

Rakka ve Şanlıurfa çok sıcak ve birbirine çok benziyor. Kültürel ve coğrafik olarak çok benzer. Yemeklerimiz benzer (SG30, Erkek, 45).

Rakka'dan Şanlıurfa'ya göç ettim. Rakka ziraat, tarım ve hayvancılıkla uğraşılan bir ilçeydi. Benim annem ve babam da geçimini ziraattan elde ettiği gelire sağlardı. Rakka'da aşiret yapılanması bulunuyor tüm aşiretin birbirine desteği bulunuyor (SG16, Erkek, 45).

Rakka'da yaşıyorduk. 2015 yılında Türkiye'ye geldik. Şanlıurfa yakını Urfa'da Araplar çok olduğu için burayı tercih ettik. Anneannem Türk'tü. Daha önce yani savaştan önce Türkiye'ye gelmiştik (SG2, Erkek, 40).

Şanlıurfa'nın Rakka'ya benzer özellikleri çok o yüzden burada yaşamaktan memnunuz (SG16, Erkek, 45).

Lazkiye, Suriye'nin deniz turizmine uygun kentidir. Balıkçılık, sünger avcılığı, çırçır ve yağ fabrikaları kentin gelir kaynakları arasındadır. Lazkiye limanından diğer kentlere ihraç edilen ürünler arasında tahıl, pamuk, meyve, bitkisel yağ ve yumurta sayılmaktadır (TDV İslam Ansiklopedisi, 2003: 117-118). Nusariye dağlarının bulunduğu Lazkiye, etnik-mezhepsel olarak Arap Alevilerin büyük çoğunluğa sahip olduğu kenttir. İçerisi kapalı bir topluluk olarak bilinen Arap Alevileri gerçek Müslüman olmamakla suçlanmaktadır. Bunun yanında 30 yıl boyunca ülkeyi yöneten Hafız Esad ve Suriye'nin şuan ki devlet başkanı Beşar Esad Arap Alevi mezhebine mensuptur (Ayhan ve Orhan, 2011: 18). Lazkiye ve Mersin limanları arasında ticaret bağının olmasının yanında akrabalık bağlarının olduğu da bilinmektedir (OSAM, 2015: 33).

İdlib, Suriye'nin kuzey batısında yer almaktadır. İdlib, Halep ve Lazkiye arasında yer alan ve Türkiye ile uzun bir sınıra sahip olan kenttir. Savaş öncesinde kentte yoğun olarak Araplar, Türkmenler ve Kürtlerin yanında Hıristiyan ve Dürziler yaşamaktadır. Kentin %90'ı Sünni olmasına rağmen Hafız Esad döneminden itibaren kenti Dürzi valiler tarafından yönetilmiştir. İdlib kentinin Halep'e yakın olması nedeniyle İdlib'ten Halep'e göçler gerçekleşmiştir. Halep dışında Şam ve Lazkiye, üniversiteli gençler tarafından talep edilmiştir. İdlib kenti, Suriye'nin diğer bölgelerine göre daha muhafazakârdır (Kiremit, 2019: 20).

İdlib geldiğimiz yer Urfa'dan farklı. Örneğin coğrafi ve iklim olarak farklı bir bölge. İdlib daha serin bir bölge. Zeytin, fıstık yönünden daha zengin daha çok belki Hatay'a benziyor. Yeşillik fazla ve tarım ürünleri çok fazladır. İdlib kenti denizi olan kentlerinize benziyor. Rakka, Deyrizor gibi karasal yerler daha çok Urfa'ya benziyor (SG28, Erkek, 40).

Deyrizor kenti, çevresindeki kazı yerlerinden gelen eserlerin sergilendiği ve çeşitli faaliyetlerin yapıldığı kültür merkezidir. Savaştan önce Suriye'nin önemli kentleri arasında sayılmasında petrol kaynaklarının burada bulunması gösterilebilir. Petrol dışında önemli gelir kaynakları arasında şeker kamışı bölgede önemli miktarda üretilmektedir. Deyrizor kenti ülkedeki demiryolu hattının en uzununa sahip olması açısından önemlidir. Kent aynı zamanda dokuma fabrikaları, kaya tuzu ocakları ve fosfat yatakları bakımından da zengin bir bölgede yer almaktadır (TDV İslam Ansiklopedisi, 1994: 268-269).

Suriyeli göçmenlerin, coğrafi yakınlığı aşan tarihsel ve kültürel bağlarının oluşturduğu sosyolojik çevre Türkiye'yi tercih etmelerini sağlamıştır. Şanlıurfa'nın Suriye ile sınır komşusu olan şehirlerde Arap, Kürt ve Türkmen aşiretleri ve akrabaları Halep, İdlib, Kobani, Rakka, Deyrizor gibi kentlerde halen ortak bir hafızayı paylaşmaktadır. Günlük yaşamdaki alışkanlıklarda, kültürel ritüellerde ortak hafızanın izlerini görmek mümkündür. Savaş sonrasında Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yönelmesinde akrabalık ve aşiret ağlarının olması belirleyici olmuştur. Bu ağlar üzerinden göç büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir (Kaya, 2017: 24).

Şanlıurfa'da Suriyeli isim ve tabirler kullanılmaktadır. Halep, Şam ve Rakka gibi şehirler Suriye savaşından önce bilinmekte ve Halep ipliği ve süpürgesi gibi Suriye'ye özgü ticari ürünler Şanlıurfa'da kullanılmış ve kaliteli olduğu düşünülmüştür. Şanlıurfa'nın Halepli Bahçe adında semti ve Halep çarşısı gibi mekân isimleri Şanlıurfa'daki mekânlarla da özdeşleşmiştir. Günümüzde de Suriye iç savaşından kaçıp gelen Suriyeli göçmenlerin en çok yerleştikleri yer Halepli Bahçe semti olmuştur (Kurtoğlu, 2016: 156).

Suriyeli göçmenlerin ülkelerinde meydana gelen iç savaştan önce turistik gezi amacıyla Şanlıurfa'ya geldikleri ve Şanlıurfa ile ticari ilişkiler kurdukları, ev kiralama ve iş bulma vb. gibi mekânsal deneyimleri olduğu söylenebilmektedir. Ticari nedenler ve akraba ilişkileri nedeniyle savaştan önce kurulan bağlantılar sayesinde Suriyeli göçmenler mekânı daha yakından tanıma fırsatı yakalamıştır. Başta Halep'ten olmak üzere, tüccar ve yatırımcı Suriyeli göçmenler de Türkiye'ye gelmektedir. Tüccar ve yatırımcılar daha çok deniz ve liman kenti olan Mersin'i tercih etmelerine rağmen Şanlıurfa'ya yatırım yapmak için gelen tüccarlar da bulunmaktadır (OSAM, 2015: 8).

4.4. Suriye'deki İç Savaş Koşullarının Şanlıurfa Kentine Yansımaları

Suriye Arap Cumhuriyeti, toplumsal bağlamda farklı etnik ve inanç gruplarını barındıran, heterojen bir yapıdan oluşmaktadır. Lazkiye-Tartus kıyı şeridi yoğun olarak Alevi nüfusun yaşadığı bölgedir. Şam-Halep hattı ise yoğun olarak Sünni nüfusun yaşadığı bir alan olmakla birlikte, ticaretin geliştiği alandır. Ülke içinde etno-kültürel ayrışma olsa da 40 yıldan fazla iktidarını sürdüren BAAS rejimi “Birlik, Özgürlük, Sosyalizm” sloganıyla uyguladığı politikalar, ülkedeki bu etno-kültürel grupları uzun süre birarada tutmuştur (Moosa, 1988:2). Ancak bu birarada yaşam 2011 yılında bozulmuş ve etnik ve mezhepsel çatışmaların yaşandığı atmosfer ülkede hâkim olmaya başlamıştır.

Suriye, %90 civarında Arap, yaklaşık %9'u Kürt ve %1'i de Türkmen ve diğer etnik kökenlilerden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Suriye, toplumsal olarak kültürel, dini ve etnik köken bakımından büyük çeşitliliğe sahiptir (Koyuncu, 2013: 125). Suriye'nin etnik-mezhepsel dağılımında Sünni Arap ve Arap Alevilerin çoğunluğu oluşturduğu bununla birlikte Hıristiyanların da azımsanmayacak ölçüde önemli yer tuttuğu görülmektedir (Ayhan ve Orhan, 2011: 18). Ülkede nüfusun %90'a yakını Müslümanlardan oluşmaktadır. Müslüman toplum içerisinde %75 civarındaki pay Sünni Müslüman, %12'ye yakını Alevi Müslüman, %10 civarı Hıristiyan ve yaklaşık %3'ü Dürzilerden oluşmaktadır (Dinçer ve Coşkun, 2011). Etnik, dini ve mezhepsel ayrımın fazla olması Suriye'nin tam bir ulus-devlet olma özelliği kazanmasının önüne geçmiştir (Koyuncu, 2013: 126). Ülkenin resmi dili Arapça olmakla birlikte, Kürtçe, Ermenice, Türkçe ve Çerkezce de konuşulmaktadır. Bunun yanında tarihsel süreçte Fransız egemenliğinde kalmasının etkisiyle Fransızca, nüfusun bir kesimi tarafından konuşulmaktadır. Sömürge yıllarında Suriye'deki okullarda Fransızca zorunlu dil olarak okutulmaktaydı (CIA-World Factbook, 2019).

Suriye'de büyük ölçüde tarım, imalat sanayisine dayalıdır. Gayrisafi yurt içi hasılda (GSYİH) yaklaşık %30'luk payı tarım oluşturmaktadır (CIA-World Factbook, 2019). Suriye'deki iç çatışmaların başlamasından önce uluslararası ölçütlere göre düşük-orta gelir sınıflanması içerisinde yer alan bir ülkeydi (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 6). Suriye, toplumsal olarak ise ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin bulunduğu, yolsuzluk ve şeffaf olmama gibi birçok yönden olumsuzlukla mücadele eden bir ülkeydi.

2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin çoğuna sıçrayan büyük çaplı halk hareketleri olarak kabul gören Arap Baharı Suriye'de de kendini göstermiştir. Orta Doğu gibi kırılabilir bir coğrafyanın daha kırılabilir hale gelmesine yol açan ve “Arap Baharı” olarak adlandırılan bölgesel gelişmeler küresel aktörleri

etkileyen bir yapıya dönüşmüştür (Çomak ve Caner., 2016: iv). Bu halk hareketlerinin temel nedeni benzer otoriter siyasal yönetimlere sahip ülkelerdeki insanların yaşadıkları yoksulluk, işsizlik, kötü yaşam koşulları, rüşvet, adam kayırma, ifade özgürlüğünün olmaması, baskı ve işkencedir (Sarı, 2011:1).

2011 yılının Mart ayından başlamak üzere Arap Baharının etkilerini Suriye halkı da hissetmiş ve demokratik reformların gerçekleşemediği ve sonucunda barış ve istikrar ortamının bozulduğu ve iç savaş koşullarının kaçınılmaz olduğu bir sürece girilmiştir (Çomak ve Caner, 2016: iv). Suriye’de Arap Baharının etkileri farklı olmuştur ve ülkedeki farklı unsurların çatışmasının sonucu iç savaşa neden olmuştur. Yaşanan iç savaş birçok insanın savaş ve savaşın getirdiği açlıkla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Ülkede yaşanan bu durumların sonucunda Suriyeli birçok insan ülkelerini terk etmiş ve sınırlara yakın yerlere göç etmek durumunda kalmıştır.

Suriye’de yardıma muhtaç hale gelen ve yerinden edilmiş insanlar başta Türkiye olmak üzere sınır ülkelere gelmiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş sonucunda komşu ülkeler, Ürdün, Lübnan ve Türkiye önemli sorumluluk üstlenmiştir. Suriye krizinin kapsamı ve uzun süren yapısı Suriyeli göçmenlerin durumunu belirsiz kılmakta aynı zamanda Suriyeli göçmenleri kabul eden ev sahipleri için de durumu işin içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir (Ostrand, 2015: 256-257). Suriyeli göçmenlerin temel geliş nedenleri can güvenliklerinin olmaması, siyasi baskılar ve bu durumlar sonucunda yaşanan ekonomik sorunlardır. Bu koşullarda kaçanların sığındığı ilk yer komşu ülkeler olmuştur (USAK, 2013: 48).

Suriye’den göç edenlerin çoğunluğu komşu ülkelere ve başta uzun bir sınıra sahip oldukları Türkiye’ye gelmiştir (Akpınar, 2017: 17). İç savaş koşullarından kaçan Suriyeli göçmenler 29 Nisan 2011 tarihinde ilk kez Hatay’a bağlı Yayladağı ilçesinden 260 kişilik bir grup şeklinde giriş yapmıştır. Kitlesele ve zorunlu göçlerin yönü genellikle en yakın güvenli ülkeye doğru yapılmaktadır. Suriyeli göçmenlerin, Türkiye’yi tercih etmelerindeki nedenler Türkiye’ye olan güven duygusu, coğrafik olarak yakınlık, dini inanç bakımından yakınlık ve diğer ülkelerdeki Suriyeli göçmenlere sunulan imkânların yetersiz olması gösterilmektedir (AFAD, 2017: 25).

Türkiye’nin “açık kapı politikası” beklenen sığınmacı akınından çok daha fazlasının gelmesine rağmen devam ettirilmiştir. Ağustos 2022 tarihi itibarıyla Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler 3.651.683 kişidir. Şanlıurfa’daki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler sayısı ise 384.122’dir (Göç İdaresi İstatistikleri, 2022).

Suriye iç savaşından kaçan uluslararası zorunlu göçmenler, başta Türkiye sınır kentlerine daha sonrasında da Türkiye'nin büyükşehirlerine göç etmiştir. Şuan 81 ilde Suriyeli göçmenler hayatlarına devam etmektedir. Bu zorunlu ve kitlesel göç Türkiye'nin demografik, toplumsal ve ekonomik yapısında büyük değişiklikler getirmiştir (Yaman, 2017).

Suriyeli göçmenlerin genel çoğunluğu Türkiye sınırında yaşayan akraba ve iş ortaklarının olması nedeniyle Türkiye'ye göç etmiş ve zorunlu göçlerini yine sınır kentlerine doğru gerçekleştirmiştir (Özden, 2013: 4). Sınır kentlerine gelen Suriyeli göçmenler ise ilk olarak kamplarda yaşamışlar daha sonra kamplar 2019 yılında kapatılınca şehir merkezlerine yönelmiştir. Suriye'de yaşanan krizin iç savaşa dönüşmesiyle birlikte gelen Suriyeli göçmenlerin sayısı artmış ve bu artış devam ettikçe Hatay, Gaziantep ve Kilis kentlerinde barınma merkezleri kurulmuştur. 2012 yılında 7, 2013 yılında 14, 2014 yılında ise toplamda 22 barınma merkezi kurulmuştur. Mülteci sayısının artması sonucunda kampların kapasitesi aşılmış ve Türkiye göçmenlerin girişini kısıtlamak için geçici barınma merkezleri ve kamplar kurmuştur (Koyuncu, 2014: 32).

USAK'ın (2013: 34-54) yaptığı ve zorunlu göç eden Suriyeli göçmenlerin kamplarda yaşayanlarına yönelik anketinde göçmenlerin savaştan önceki ekonomik durumlarında orta gelirli ailelerin buldukları siyasi baskılardan daha fazla rahatsızlık duydukları ve göç ettikleri anlaşılmıştır. Suriye'de bulunan etnik ve heterojen yapının zorunlu göç ile geldiği Türkiye'de ilk olarak geçici barınma merkezlerinde aynı ortamı paylaşması güvenlik endişesi yaratmıştır. Suriyeli göçmenlerin tekrar güvenli bir ortama girmesi Suriyeli göçmenler için de kaygı verici olmuştur. Suriye iç savaşının ortaya çıkması ve bunun hala devam ediyor olmasının temel nedeni Suriye'nin etnik ve mezhepsel heterojen yapısının olması gösterilmektedir. Suriye'nin bu etnik yapısının bir sorun oluşturacağı konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Esad rejiminin baskılarından kaçan Kürt, Nusayri, Ezidi etnik gruplarının yanı sıra diğer etnik gruplarda Türkiye'ye gelmiştir. Bu anlamda Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin etnik ve mezhepsel olarak heterojenliği artmış ve bu da mekânsal olarak Suriyeli göçmenlerin kendi içlerinde de ayrılmaya gitmesine neden olmuştur (Erdoğan ve Kaya, 2015: 317). Yerel halkın etnik, dini ve mezhepsel bakımdan Suriyeli göçmenlerin kendileriyle aynı olanı benimsemiş kendinden olmayı dışlamış ve ötekileştirmiştir (Özdemir, 2017: 138).

Suriyeli göçmenlerin 2011 yılından itibaren Türkiye girişi ve göçün devam etmesi özellikle sınır kentlerini etkilemiştir. Bu etkiler toplumsal, ekonomik, siyasi, güvenlik bakımından gerçekleşmiştir (OSAM, 2015: 16). Sınır kentinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin

beraberlerinde getirdikleri etnik köken, mezhepsel ayrımlar, gelir durumu, eğitim durumu, siyasi farklılıkları ve buna bağlı olarak her şehirde yaşadığı ve yaşattığı etkiler farklı olmaktadır. Her kent kendi durumuna bağlı olarak Suriyeli göçmenlere tepki vermektedir. Göç koşullarında yeni gelenler de mekâna yerleştiklerinde mekân algısının değişmesine yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Suriyeli göçmenlerin de Türkiye'ye gelmesi hem Türk halkının hem de Suriyeli göçmenlerin mekân algısında değişim yaşanmasına neden olmuştur (Tümeğ, 2018: 13).

Kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenlerin en temel sorunu Türkçe bilmemeleridir. Türkmen misafirlerin önemli bir bölümü bu konuda sorun yaşamasa da Suriyeli göçmenlerin çoğu Türkçe konuşamamakta ve en temel ihtiyaçlarını bile ifade edememektedir. Özellikle sağlık konusu başta olmak üzere, her türlü resmi işlemde ve olumsuz durumlar karşısında nereye başvuracağını bilmemekte ve danışacak birini bulmakta güçlük çekmektedir. Buna sosyal-kültürel farklılıklardan kaynaklı sosyal uyuma ilişkin konular da eklenince sorun daha da büyümekte, çok basit anlaşmazlıklarda bile göçmenler kendini ve derdini ifade edemediği için uzlaşma zemini bulamamaktadır (Koyuncu, 2014: 45).

Şanlıurfa'nın tarihi süreçte Suriye ile ortak bir kültürel geçmişin olması, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da akrabasının, arkadaşının olmasına imkân tanımıştır. Savaştan sonra ilk göç edenlerin akraba ve tanıdıkların olması ve bu kişiler aracılığıyla ağların geliştiğini söylemek mümkündür. Şanlıurfa, Suriyeli göçmenlerin en fazla yaşadığı kentlerin başındadır. Şanlıurfa'nın sınır kenti olması, tarihsel olarak akrabalık ilişkilerin olması, kültürel olarak yakın olması Suriyeli göçmenlerin bu kentte sayıca çok olmasının nedenleri arasında gösterilmektedir (Karataş, 2015: 117).

Yerli halkla kültürel olarak ortak dil, din ve kültürel normlar bakımından benzerlik bulunması da yerli toplulukla göçmenlerin Şanlıurfa'yı gelmelerinin yolunu açmıştır. Şanlıurfa'da yaşayan halkın çoğunluğunun Arap kökenli olması ve Arapça bilmesi, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'yı tercih etmesinde büyük rol oynamıştır. Bununla birlikte iki toplumun akrabalık bağlarının olması ve ticari olarak ağlarının olması da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya gelmelerinin önünü açmıştır.

Şanlıurfa halkının Suriyeli göçmenlere yönelik en büyük kaygısı güvenlidir. Sınır kenti olması ve sınırın karşı tarafında yaşanan savaş ve terör örgütlerinin varlığı Şanlıurfa halkı tarafından terörist saldırılara açık olma kaygısını ortaya çıkarmıştır.

Güvenlik kaygısının yanında Şanlıurfa'da ortaya çıkan diğer bir sorun ise toplumsaldır. Bu da Şanlıurfa'da yaşayan erkeklerin ikinci evliliklerini Suriyeli kadınlarla

yapmasının yaygınlaşmasıdır. Toplumsal olarak Suriyeli göçmenlerde ikinci hatta üçüncü eşin olması normal karşılanırken Şanlıurfa'da hem hukuken hem de toplumsal olarak ikinci evliliklere olumlu bakılmamakta hata suç olarak görülmektedir. Şanlıurfa halkının Suriyeli göçmenlerden bu derece etkilenmeleri ise toplumsal olarak yerel halk açısından rahatsızlık uyandırmaktadır. Aile kurumunu zedeleyen bu durum ise sosyal bir sorun olarak karşımızda çıkmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin kentler üzerindeki ekonomik etkilerinden ilki kiralarn artmasıdır. Ev sahipleri açısından avantaj olarak değerlendirilen bu durum, kiracıların ev bulmasının önünde engel olabilmektedir. Suriyeli göçmenlerin yarattığı ev talebinin artması ev sahipleri açısından fırsat olarak kullanılmakta ve ev sahipleri evlerini Suriyeli göçmenlere daha yüksek fiyatlara kiraya verebilmektedir. Aynı zamanda özellikle Şanlıurfa gibi sınır kentlerinde ekonomik olarak hayat pahalılığı sorunu da ortaya çıkmaktadır. Toplumsal etkilerden ilki kent merkezlerinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin birkaç aile birleşip ev kiralamasıdır. Göçmenler daha düşük kiralar ödeyecekleri için genel olarak kentin kenar mahallelerinde ev kiralamayı tercih etmiştir. Ev sahibi olan yerel halk ise kira gelirlerini arttırmak için evlerine kaçak olarak ek kat çıkmış ve düzensiz yapılar inşa etmeye ve çarpık kentleşmeye yol açan yapılar oluşturmuştur (OSAM, 2015: 17). Dolayısıyla kentin mekânsal yapısı ve dokusu değişmiştir.

Suriyeli göçmenler, fırın, ayakkabı üretimi vb. gibi küçük işletmeler açmak suretiyle ticaret hayatına katılmaktadır. Bu küçük işletmelerin yasal yükümlülüklerinin olmaması ve kaçak olması dolayısıyla yerel halk ile Suriyeli göçmenler arasında haksız rekabete dair tartışmalar yaşanmaktadır (Tümeğ, 2018: 17-18).

Ekonomik olarak ikinci önemli etki ise Suriyeli göçmenlerin ucuz işgücü olarak görülmesi ve kaçak olarak çalıştırılmasıdır. Yerli halkın Suriyeli göçmenlere yönelik algısı da ucuz işgücü olarak çalıştıkları için iş fırsatlarını ellerinden almasıdır (OSAM, 2015: 17). Suriyeli işçilerin, daha düşük ücretle çalışmaya gönüllü olması nedeniyle yerel halkın işsiz kalmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda da yerel halk Suriyeli göçmenleri dışlamakta ve önyargıları artmaktadır. Suriyeli işçilerin kayıt dışılığını önlemek ve emek piyasasında haksız rekabetin olmasına yol açması nedeniyle 15 Ocak 2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile yabancıların çalıştırılmasına yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Geçici korumaya tabi olan yabancılar bu yönetmelik ile kayıt olduktan sonra çalışma izni alabilmiştir (Nurdoğan vd., 2017: 232).

Tarihsel olarak Suriye'nin Şanlıurfa ile ticari bağlantıları bulunmaktadır. Suriye iç savaşından sonra ise Suriye'den gelen göçmenler şehirdeki yatırım ortamını olumsuz etkilemiştir. Yerel halkın çalışmak istemediği alanlarda Suriyeli göçmenlerin çalışma zorunda olması hem ücret dengesini bozmuş hem de yerel halkın Suriyeli göçmenlere olan bakış açısında değişimler yaşamasına neden olmuştur (OSAM, 2015: 23).

Suriyeli göçmenler ücrete dayalı tarım, ticaret ve sanayi sektörlerinde çalışmakta ve istihdam piyasasına katılmaktadır. Bu sektörler de çalışmak için belli bir vasıf gerekmemekte ve beden gücüne bağlı olarak Suriyeli göçmenler çalışmaktadır (Lordoğlu, 2016: 793). Bununla birlikte Suriyeli göçmenlerden yüksek eğitimlileri de emek arzı için önemli yer tutmaktadır. Suriyeli göçmenlerden yasadışı şekilde Türkiye'ye girenlerinin özellikle inşaat ve tarım sektöründe çalıştığı ve buralarda ucuz işgücü olarak vasıfsız, güvencesiz iş ortamları bulmaktadır. Suriyeli göçmenlerin ucuz işgücü olarak çalışmasına karşı yerel halk büyük bir gerginlik ve çatışma ortamının doğmasına yol açmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de şirket kurması iki şekilde olmaktadır. Bunlardan ilki Suriye'den belli bir sermaye ile gelmiş olanların küçük esnaf olarak gıda, berber ve kuyumculuk vb. gibi alanlarda işyeri açması şeklindeyken; ikincisi ise Türk ortaklar bulup bunlar aracılığıyla işyerleri açması gösterilebilir. Bu işyerlerinin vergi mükellefiyetinin olmaması Suriyeli göçmenlere yönelik algıda değişiklik yaşanmasına neden olabilmektedir (Lordoğlu, 2016: 793). Vergilendirme yönünden de muaf tutulan Suriyeli göçmenlere gösterilen hoşgörü yerel halk tarafından gerginlik unsuru olarak görülebilmektedir. Küçük esnaf olan Suriyeli göçmenlerinde dil konusunda yetersiz olmasının sonucunda kendilerinden alışveriş yapanlar da genellikle Suriyeli göçmenler olmaktadır. Bu da Suriyeli göçmenlerin kendi içlerinde kurduğu ticaret ağına işaret etmektedir. Suriyeli göçmenler aynı zamanda açtıkları dükkânlar, fırınlar gibi işletmeler sayesinde de ekonomiye dâhil olmaktadır. Suriyeli göçmenler, küçük işletmeler açmaktadır ve bu işletmelerde Suriye'ye özgü ürünleri satmaktadır (OSAM, 2015: 18).

Suriyeli göçmenlerin gelişi ve zamanla sayılarının artması ile birlikte Türkiye ekonomisinde mal ve hizmet ürünlerine olan talep artmıştır. Suriyeli göçmenler, Türkiye'de işgücü arzının açık olduğu vasıfsız olarak tabir edilen işlerde, düşük ücretlerle ve kayıtsız olarak çalıştıkları için işverenlerin maliyetini düşürmektedir (Özipek, 2018: 9-10). Çalıştıkları yerde izinsiz olarak çalışması sermayenin yararına olmaktadır böylece sermaye daha çok işe daha az ücret ödeyebilmektedir. İkinci olarak da çalışma izninin olmaması işverenin Suriyeli çalışanlara herhangi bir iş güvencesi açısından artı masraf ödememesi

anlamına gelmektedir. Bununla birlikte işveren de istediği an işten çıkararak göçmenlere hiçbir iş güvencesi sunmamaktadır.

Göçün kentlerde yarattığı değişim, dönüşüme paralel olarak göç eden insanların ekonomik, kültürel ve sosyal olarak kente adapte olamamasına ve uyum gösterememesine neden olabilmektedir. Kentle bütünleşemeyen bireylerin kentsel mekânda farklılaşmasına ve mekânsal olarak ayrışmasına neden olabilmektedir. Suriyeli göçmenlerin de Türkiye'ye göç ettikten sonra sosyal ve mekânsal ayrışmaya konu olduğunu görebilmekteyiz. Suriyeli göçmenlerin kentlerin belli kesimlerinde yoğunlaştığını, yaşadığını, buralarda alışveriş yaptığını ve yaşadıkları yerleri kendilerine göre dönüştürdüklerini söylemek mümkündür. Özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Şanlıurfa gibi sınır kentlerinde göçmenler mekânları kendilerine uygun şekilde dönüştürmektedir. Tabelalarda Arapça yazılarla karşılaşan yerel halk, bu yerlerin Suriyeli göçmenlerin mekânı olarak algılanmasına yol açmaktadır. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Şanlıurfa'da göçmenlerin çoğunlukla aynı ya da yakın semtlerde yaşadığı görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin bu alanlarda gettolaştığı ve yerel halkın bu bölgelere karşı mekânsal algısı olduğu görülmektedir (Tümeğ, 2018: 26).

Her ne kadar Suriye ve Türkiye'nin tarihi ve kültürel yakınlığı olmasına rağmen yerli halk ve göçmenlerin sürekli etkileşimin olması ekonomik, toplumsal ve güvenlik gibi alanlarda öngörülebilir bazı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlar, yaşam tarzında, kültürde ve dilde yaşanan farklılıkların toplumsal uyumu güçleştirmesidir. Suriye kültüründe çok eşlilik normal olması yerel halkında bu durumu normalleştirip, yerel halk arasında çok eşliliğin yaygınlaşmasına ve boşanma oranlarında da artış olmasına yol açmıştır. Suriyeli göçmenlerin içerisinde bulunan etnik ve mezhepsel kutuplaşmanın artmasını sağlayan faktörlerin Türkiye içerisinde de devam ettiği görülmektedir. Kent içerisinde çarpık yapılaşma artmış ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle sınır kentlerinde yaşanan demografik yapının değişmesinin yarattığı doğurganlık oranlarının artması, nüfus artış oranlarında yaşanan değişimin ortaya çıkması gibi durumlar söz konusudur. Suriyeli göçmenlerin yaşam koşullarında yaşanan zorluk ve temel ihtiyaçlara dahi ulaşmada yaşadıkları güçlük nedeniyle sosyal sorunlara uygun zemin hazırladığı da ortadadır (Tümeğ, 2018: 17).

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye toplumsal etkilerinden ilki dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıklarından ortaya çıkan toplumsal uyum sorunudur. Çocuk işçiler sorunu da Suriyeli göçmenlerin toplumsal etkilerinden en ağır olanlarındandır. Suriyeli göçmenler içerisinde de bulunan etnik ve mezhepsel kutuplaşmayı tetikleyecek zeminin oluşumu da toplumsal olarak

Türkiye’de bulunan etnik kutuplaşmayı arttıracığı yönündeki çıkarımlardır. Bununla birlikte Suriyeli göçmenler özellikle sınır kentlerinde çarpık yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı arttırdığı söylenebilmektedir (OSAM, 2015: 7).

4.5. Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Göçmenlere İlişkin Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetim Eliyle Gerçekleştirilen Uygulamalar

Türkiye 29 Nisan 2011 tarihinden bu yana gelen Suriyeli göçmenleri önce geçici barınma merkezlerine yerleştirmiş göçmenlerin sayıları arttıkça kent merkezlerine geçmesine izin verilmiştir. Düzenli olarak kayıt altına alınmaya başlanması ile birlikte Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki 81 ile dengesiz olarak dağıldığı gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2019). Her kent Suriyeli göçmenlerin problemlerine kendi öz koşullarında cevap vermiştir.

Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik yerel politikalar ve uygulamalar merkez yönetimin uyguladığı göç politikalarıyla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte yerelin kendi dinamikleri içerisinde de Suriyeli göçmenlerin ihtiyaç, talep ve isteklerine yönelik çözümlerde getirilmiştir. Bu durum Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya ilk geldiği 2012 yılından günümüze kadar değişiklik göstermiştir. Bu değişikliğin görülmesi açısından yerel gazetelerde (Urfanatik, Urfa Ajans, Urfa Duysun) çıkan ve yerel politikacıların ve idarecilerin söylemleri araştırılmıştır. 4.5.1. ve 4.5.2. bölümlerinde Suriyeli göçmenlere yönelik politikalara bağlı olarak söylemlerin değişimleri gösterilmiştir. Bununla birlikte merkezi yönetimlerin uyguladığı politika ve söylemlerin Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamalardaki farklılıklar/benzerlikler gösterilerek anlatılmıştır. Bu alt bölümde 2012-2022 yılları arasında tarihsel süreçteki göç politikaları, uygulamaları ve projeleri basındaki söylemler üzerinden anlatılmıştır.

Suriyeli göçmenler insani yardım koşullarının kaybolması üzerine savaştan kaçarak Türkiye’ye zorunlu göç etmiştir. İlk olarak 2011 yılında Türkiye’ye giriş yapan Suriyeli göçmenlere yaklaşım merhamet, cömertlik ve komşuya yardım olmuştur (Lordoğlu, 2016: 807). Suriye’den gelen göçmenlerin sayılarının artmasıyla ve politik söylem ve uygulamalardaki değişikliğe bağlı olarak göçmenlere yönelik tutumlarda değişiklik olmuştur.

4.5.1. Merkezi Yönetimin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yereldeki Hizmetleri

Türkiye'deki göç yönetimi sorunlu bir alandır. 2011 yılında zorunlu ve kitleler halinde gelen Suriyeli göçmenlerin yönetiminde sorunların ortaya çıkmasının ardından 2013'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu önemli eksikliği gidermek adına oluşturulmuştur. Bu kanunla birlikte kitlesel hareketlerle karşılaşıldığında alınabilecek önlemler, merkez ve taşrada görevli olanların görev ve yetkilerinin belirlenmesini sağlamıştır.

Bu kanunda göç yönetiminde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapabileceği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte merkezi rol üstlenen Göç İdaresine kamusal ve özel mal hizmetlerinin yararlandırılmasında, eğitim, sağlık hizmetlerine erişimde sivil toplumlarla olan işbirliğinin güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Toplumsal uyumun gerçekleştirilmesi için Göç İdaresi kamu ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversite ve uluslararası kuruluşların önerilerinden faydalanarak projeler yapılmasını sağlamıştır. Türkiye göç politikasının kurumsal altyapı ve pratiklerinin eksikliği göç krizinin sorunların aşılmasında kamusal alan dışındaki aktörlerinde birbiriyle ilişki içerisinde sürecin yürütülmesi üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de yerel düzeyde göç yönetiminde en yetkili birim validir. Vali adına göç yönetiminin sevk ve idaresinden İl Göç İdaresi Müdürlükleri ve Afet Acil Durum İl Müdürlükleri sorumludur.

Genel müdürlüğün ildeki taşra teşkilatlarının başlıca görevleri, düzenli ve düzensiz göçü, geçici korumaya yönelik işlemleri ve yerel düzeyde uyum konusundaki süreçleri yönetmek, diğer kamu kuruluşları ile koordinasyonu sağlamak, alanıyla ilgili faaliyette bulunan üniversiteler, mahalli idareler, STK'lar ve özel sektörlerle işbirliği sağlamaktır.

İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri, asıl sorumlulukları çok farklı olsa da göç yönetiminde ildeki çadır ve konteyner kentlerinin sevk ve idaresinden sorumlu tutulmuştur. Şanlıurfa AFAD Müdürlüğünün Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamaları ise şu şekildedir:

2012 Ceylanpınar Kampı ile başladı. İlk gelimler sınırdan alım şeklinde olmadı ilk alımlar diğer kampların mevcudu dolmasıyla bize yönlendirildi. 2012'de bu kitlesel göçler başladığı ve arttığı zaman ilk İçişleri Bakanlığı içerisinde Emniyet Genel Müdürlüğü, Yabancılar Daire Başkanlığı bu işlerle ilgileniyordu. Bu Daire başkanlığı bireysel ve kaçak gelmiş yabancılara bakıyordu. Suriye'den gelen toplu nüfus hareketi olduğu zaman AFAD'a geçti. 2014'te Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kuruldu. Göç İdaresi personel, iş ve işlemlerde belli bir düzeye gelinceye kadar Göç İdaresi adına AFAD yürüttü. 2017 sonunda 2018 yılı başında bizim yürüttüğümüz işleri Göç İdaresine devir ettik. Kampların kapatılması bu süreçte AFAD'ın kontrolü altındayken gerçekleşmedi. Göç İdaresi'nin zamanında kamplar kapatıldı. Kampların kapatılması sürecinde

Göç İdaresi BM ile birlikte proje yürüttüler. Bu proje kapsamında her aileye aile üyesi kadar maddi destekte bulunuldu. Kamplardan istekli bir şekilde ayrılmayı teşvik edecek şekilde bir proje düzenlendi. Şehirde yaşamak isteyenler var ise bunlara yardım edildi. Toplu nüfus hareketlerinde ilk önce acil barınma yerleri bu ülkenin ve bulunulan ilin kaldırma koşullarına göre değişim göstermektedir (K2, Erkek, 56).

Zorunlu nedenlerle kitlesel boyutlarda gerçekleşen uluslararası göç hareketleri ise diğer göç türlerine göre değişiklik göstermektedir. Kriz niteliği taşıyan bu durum göçmenleri kabul eden toplum için göçmenlere uygulanan tüm hukuki durumların ortadan kaldırılması gereken bir çerçeveye bürünür. 2011 yılında Suriye'den iç savaş nedeniyle kaçan göçmenlerin Türkiye'ye gelmesi olağanüstülük barındırmaktadır. Gelen Suriyeli göçmenlerin savaş baskısı altında göç etmesi nedeniyle göçmenlerin birçoğunun kimliklerinin olup/olmadığına bakılmaksızın göçmenlerin beyanları esas alınarak kayıt altına alınmış bunun karşısında kimi göçmenler kayıtları dahi alınmadan ülkeye giriş yapmıştır. Kayıtlı olarak gelenlerden kendi imkânı olmayan ve akrabalarının yanlarına yerleşemeyenler Geçici Barınma Merkezlerine yerleştirilerek barınma ve beslenme gibi acil ihtiyaçları giderilmiştir. Kitleler halinde gelenlerin en temel ve acil ihtiyaçlarının başında barınma gelmektedir. Güvenli ve temiz barınacak yere sahip olmak her bireyin temel ihtiyacıdır. Barınacak bir yere sahip olmak hayata ve kente tutunmanın başlangıcıdır. AFAD Şanlıurfa İl Müdürlüğü'nün Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılaması ve mekâna yerleştirmesi şu şekildedir:

İlk etapta camilere, yurtlara, taziye evlerine, yatılı bölge okullarına, toplanma alanlarına çadır kurduk, (kamp standartlarının altında) buradaki amaçta kimse kalmadı. İklim şartları da göz önünde bulundurularak önce barınmayı sağladık. Sonrasında da yeme, içme, yatak, yastık vb. gibi hizmetler sağlandı. Sonrasında sayıya bakarak kamp yaptık. İkinci sürece geçtik. Bunların hepsi belli bir zaman ve süre sonucunda gerçekleşiyor. Kamplarda sonsuz süre kalınabilecek yerler değildir. İşte bu yüzden de bizdeki kampların isimleri geçici barınma merkezidir. Kamplar çok uzun süre kalınacak yerler değil özellikle aileler için. Kampları 2 ay gibi kısa sürede yapıyorsunuz bunun doğal sonucu olarak buraları çok uzun süreler kullanmanız zorlaşmaktadır. Kampların kapatılmasını göç idaresi tarafından sağlandı (K2, Erkek, 56).

Kampın kurulumunu, işletilmesinde dizayn oluşturuldu. Kampa ilk geldiklerinde kayıt kabul merkezlerinde ilk kayıtları alındı. Kampın büyüklüğüne göre mesela Ceylanpınar kampı 20000 kişilikti. 10-20 ailenin birden mülakatı yapılarak kayıtları ivedilikle alındı. Mülakatlarda genel bilgileri alıyorduk. Mülakatlarda parmak izi alınması, ailenin kaç kişi olduğu, ailenin durumu, eşi, çocuğu, büyüğü var mı? Elektronik programımız vardı. Birinci mahalle birinci çadır şeklinde. Ceylanpınar çadırıdır. Prefabrik evlerin olduğu ise Harran'daki geçici barınma merkezleriydi. Uluslararası standartların üzerinde bir uygulamaydı. BM'lerden bile işimizi düzgün yaptığımızı yönelik teşekkürler gelmiştir Kişilerin metrekare yaşam alanlarından, toplu olarak kullanılan yerlerin tuvalet wclerin su duş, su kullanma oranlarına kadar, yeme ve içme uygulamalarını intizamlı olarak uygulandığını söyleyebiliriz (K2, Erkek, 56).

Geçici Barınma Merkezlerinde yaşamayıp kentlerde yaşamaya başlayanlar içinde uyumda benzer süreçlerden geçseler de farklılıklar bulunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin, ülkeye girişinden uyumuna kadar süreçler doğal koşullara bırakılmıştır. AFAD Şanlıurfa

Müdürlüğü'nün Şanlıurfa kent merkezine geçen ve mekâna yerleşen Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamaları ise şu şekildedir:

Göç idaresi kampların kapatılması sürecinde şehirlerde yaşamak isteyen Suriyelilere maddi olarak yardımda bulundu. Aynı zamanda ev kiralama suretiyle normal yaşama geçiş ve bizlerle (Urfa'yı kastediyor) yaşama geçiş aşamasında yardımda bulundular (K2,Erkek, 56).

2011 yılında Suriye'den gelenler, Türkiye'nin *açık kapı politikası* kapsamında ülkeye kabul edilmiştir. 2014 yılına gelindiğinde ise gelen mülteci sayısının artmasına paralel olarak gelenlere yönelik kısıtlama politikalarına gidilmiştir. 2016 yılından sonra gelenlere ise geçici koruma statüsü verilmiştir (Mencutek, 2019: 29). Türkiye, Suriye'den gelen göçmenler için geçici koruma rejimi uygulamaktadır. Bu durum göçmenlere yasal kalma ve temel hak ve hizmetlere erişim hakkı vermektedir (Aida, 2018: 17). Geçici koruma statüsü, Suriyeli göçmenlere geri gönderilmemeye karşı korumayı, sınırsız kalmayı ve acil ihtiyaçlara erişime yönelik insani yardımı kapsamaktadır (OSAM, 2015: 7). Türkiye, Suriyeli göçmenlere geçici barınma merkezlerinde ve kent merkez ve ilçelerinde insani yardım sağlamaktadır (Akpınar, 2017: 17).

Köken ülkeyi terk etme süreci ilk dönemlerde Türkiye'nin açık sınır politikasının da etkisiyle kurumsal yapılar (AFAD, BMMYK, STK, Kızılay) tarafından desteklenmiş ve göçmenlerin ülkeye yerleşmeleri sağlanmıştır. Bu tür kurumsal yapılara ulaşamayan göçmenler ise ya bireysel imkânlarla ya da illegal yapıları kullanarak köken ülkeden ayrılmıştır.

Suriye'den gelenler ilk olarak misafir olarak adlandırılmıştır. Misafirin hak ve yükümlülükleri ve yasal çerçevesi bulunmamaktadır. Misafir söylemi geçiciliği ve ev sahibi olunamayacağı anlamına gelmektedir. Misafir ve ev sahibi arasında bulunan eşitsiz ilişkinin bitmeyeceğini ve misafirin ev sahibinin şartlarına uyum göstermesinin gerekliliğini anlatmaktadır. Geçici koruma statüsü Suriyeli göçmenlere verilmesiyle misafir söylemi bittiği düşünülse de söylem devam etmiştir (Erensü ve Telli, 2019:8).

Şanlıurfa'nın Suriye ile olan tarihsel, sosyo-ekonomik ve kültürel birlikteliği bulunmaktadır. Bu kentte Suriyeli göçmenler ilk olarak misafir olarak kabul edilmiş ve Şanlıurfa'nın *Ensar*⁴ kent olarak onları kapsadığı görülmüştür.

---

⁴ *Ensar*, kelime anlamı olarak yardımcı, yardım eden kişi olarak kullanılmaktadır. İslam tarihinde de Mekke'den Medine'ye göç eden muhacirlere (göçmenlere) yardım eden Medineli Müslümanlara denilmektedir.

2016 yılında Şanlıurfa Valisinin uluslararası göçmen gününde yaptığı konuşma aslında Suriyeli göçmenlere yönelik ne derece kapsayıcı olduğunu ve kardeşlik söylemi içerisinde olduğunu görebilmekteyiz (Ajans Urfa, 2016):

Şanlıurfa'da hep birlikte bambaşka bir göç tarihi yazıyoruz. Şanlıurfa'da yaşadığımız bu göç hikâyemizi, Ensar-Muhacir kardeşliği olarak çocuklarımız okuyacak.

Suriyeli göçmenlerin geri dönüşlerinin ne zaman olacağı belirsizlik içermektedir. Bunun yanında Akçakale kaymakamı Hamza Özer (2018) tüm Suriyeli göçmenlere kapılarının açık olduğunu, göçmenlerin talep gelmesi halinde çadır kentte kalabilmeleri için gerekli çalışmaları yaptıklarını ifade etmiştir. 'Akçakale'de çadır kent dışında kalan Suriyeli kardeşlerimiz misafirlerimiz talep ettikleri halde çadır kentte kendileri için ayrılan çadırlarda kalabilecekler' sözleri göçmenlerin kardeş ve misafirlerimiz olduğu vurgusunun 2018 yılında da devam ettiğini görmemiz açısından önemlidir.

Yerel seçimlerde özellikle gündeme gelen Suriyeli göçmenlere vatandaşlık verilmesi konusunda ise Şanlıurfa İl Göç İdaresi Genel Müdürü Fatih Işık'ın açıklaması 'Günlük 40 civarında Suriyeli uyruklu vatandaştan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı için başvuru aldıklarını, şu ana kadar 3 bin civarında Suriye uyruklu vatandaşın, vatandaşlık hakkını elde ettiği şeklindedir. Seçimlere bağlanmaması gereken bu konunun şartları sağlayan kişilere vatandaşlık statüsünün verilmesi gerektiğini belirtmiştir' (Urfa Ajans, 2019). İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun Şubat 2022 tarihinde yaptığı açıklamaya göre şuan Türkiye genelinde 84 bin 152'si çocuk olmak üzere 193 bin 293 Suriyeli Türk vatandaşı olmuştur (Cumhuriyet, 2022).

Suriyeli göçmenlerin diğer kamusal hizmetlere erişimlerinde merkezi rol üstlenen Göç İdaresi kamusal ve özel mal hizmetlerinin yararlandırılmasında, eğitim, sağlık hizmetlerine erişimde sivil toplumlarla olan işbirliği güçlendirilmiştir. Göçmenlerin günlük yaşamına döndürmeyi hedefleyen birimler (eğitim, sağlık vb. gibi) kurulmuştur. Geçici koruma yönetmeliğindeki yabancılara sağlık, eğitim, iş, sosyal yardım ve hizmetler sağlanabileceği ve hükümetin inisiyatifi doğrultusunda bu hizmetler genişletilip/daraltılabilmektedir. Geçici barınma merkezlerinde göçmenlere beslenme, barınma, güvenlik, sağlık, eğitim, tercümanlık, dini merkezler, marketler ve diğer ihtiyaçlar doğrultusunda sunulmuştur. Sağlık hizmetini sağlamak içinde sağlık birimlerinin koordineli olarak göçmenlerin geçici olarak barındıkları yerde bulunması gerekmektedir.

Merkez ve yerel yönetimlerin, yerel yönetimlerdeki birimlerin söylemleri Şanlıurfalı halkı etkilemektedir. Bu söylem ve uygulamalar yerel halkın göçmenlere yönelik bakışında

değişikliğe yol açtığı görülmektedir. Başta misafir, kardeş ve *Ensar* kent olma özellikleri zaman ilerledikçe yerel halk üzerinde de baskı oluşturmuştur.

4.5.2. Yerel Yönetimin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Hizmetleri

Göçmenlerin zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında merkezi yönetim kurumları görevlendirilmiştir. Kentlere yönelen Suriyeli göçmenlerin insani ihtiyaçlarının karşılanmasında en önemli aktör ise yerel yönetimlerdir. Bu açıdan yerel yönetimlere pay düşmektedir.

Uluslararası kitlesel göçlerden ve bu göçlerin sonuçlarından yerel yönetimlerin etkilendiği Türkiye'deki Suriyeli göçmenler örneğinde de görülmektedir. Ani, beklenmedik kitlesel akınlara merkez ve yerel yönetimler hazırlıksız yakalanmaktadır. Merkez ve yerel yönetimlerin öncelikle ve acil olarak çözmesi gereken sorun göçmenlerin barınacağı yerlerinin planlanmasıdır. En temel ihtiyaç barınmadır. Güvenli ve temiz bir yere sahip olmak o mekâna tutunmakla eşdeğerdir.

Yeni gelen kitlelere iş, barınma vb. temel ihtiyaçları ve eğitim, sağlık ve sosyal ihtiyaçları sunamayan yerel yönetimler yerelde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yerelde kimi zaman ekonomiyi canlandıran göçmen akımını iyi yönetmek, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal olarak üretim sağlamak yerel yönetimlerin görevidir. Kitlelerin mekân üzerindeki baskı, talep ve ihtiyaçları da yerel yönetimlerin göz ardı edemeyeceği konular içerisinde yer almaktadır. Yerel yönetimler aynı zamanda kitlelerin ihtiyaçlarını karşılarlarken merkezi yönetimle eşgüdümlü proje üretmesi ve problem olarak algılanan sorunları ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaçlarını bilmelerinden ve kentin yapısına daha fazla hâkim olmalarından dolayı olası sorunların önüne geçebilecektir (Paksoy vd., 2016: 130).

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Başkanı Nihat Çiftçi'nin Şanlıurfa'da 600 bin Suriyeli olduğunu ve bu mültecilerin sosyal entegrasyonunun yapılmasının şart olduğuna dair söylemi bulunmaktadır. Kitlesel ve zorunlu göçle gelen nüfusun belediyeçilik anlamında harcamaların arttırdığını ve Şanlıurfa kentinin bu akımlardan etkilendiğine vurgu yapmıştır. Nüfus artışının Şanlıurfa kentine yük getirdiği ve altyapı, ulaşım ve kanalizasyon harcamalarının arttığı ve uzun vadeli bir kalış halinde misafirlerin şehre entegrasyonunun sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Büyükşehir Belediye Başkanının şu sözleri dikkat çekicidir (Urfa Ajansı, 2016):

Biz bu nüfusa gelen harcamaya, mültecilerin getirmiş olduğu ek harcamayı eklediğimiz zaman kendi vatandaşımızın yaşam standartlarını düşürüyoruz. Vatandaşlarımız da olumlu baktığı için kardeş gibi yaklaşımdan dolayı sorun olmuyor. Ama süre uzadığı zaman sıkıntılar çıkıyor.

Suriyeli göçmenlerin geri dönüşlerinin olabileceği geldikleri günden beridir başlayan bir söylemdir. Dini cemaatlerin Suriye ve Şanlıurfa'da ne derece önemli olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye Ensar-Muhacir Derneği Başkanı ve Suriye'nin Bab kenti eski müftüsü Muhammed Zekeriya el Mesut, Suriyeli göçmenlerin evlerine dönmek istediğini belirten söylemi şu şekildedir (Urfa Ajans, 2016):

Sayılsızca insan bu savaştan zarar gördü. Orada çok çeşitli örgütler var ve halka büyük zulümler ettiler. Artık bu kanın durmasını, insanların evine dönmelerini umut ediyoruz. Türkiye'nin gayretleri yeniden umutlanmamızı sağladı. İnşallah bu iş en kısa sürede tamamlanır. İnsanların dayanacak gücü kalmadı, evimize dönmek istiyoruz.

Mültecilerin Uyum Projesinde pilot il 2017 yılında Şanlıurfa olmuştur. Türkiye'de en çok Suriyeli göçmenin bulunduğu illerin başında gelen Şanlıurfa'da Türkiye'ye örnek olacak şekilde uyum çalışmaları yapmıştır. Suriyeli göçmenlerin dil eğitimleri, mesleki eğitimleri ve topluma entegrasyonu açısından Şanlıurfa, Türkiye'deki diğer illere örnek gösterilmiştir. Her ne kadar Şanlıurfa kenti Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamalarıyla örnek gösterilse de, İnsan Hakları Derneği Şanlıurfa Şubesi Başkanı Atilla Yazar tarafından eleştirilmiştir (Ajans Urfa, 2017):

Anlatılanlara rağmen sivil toplum kuruluşlarının kamplara girmesine ve kamplarda araştırma yapmasına, izin verilmediği için kampların ne durumda olduğu bilinmemektedir.

Şanlıurfa'daki kamplardaki yaşanan hak ihlalleri 2017 yılında gün yüzüne çıksa da kamplara girmenin yasaklanması üzerine böyle bir açıklama yapmak zorunda olan sivil toplum kuruluşunun başkanı kampların bu durumunun sorgulanması gerekliliği üzerinde durmuştur.

2018 yılına gelindiğinde ise İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Antep, Adıyaman ve Mardin'de bulunan beş mülteci kampının boşaltılıp kalan mültecilerin Hatay, Kilis ve Şanlıurfa'nın Akçakale, Suruç ve Ceylanpınar ilçelerindeki kamplara taşımıştır. Bu durum kamplar arasındaki etnik köken farklılıklarını birleştirmeye ve ayırışmayı bütünleştirmeye yönelik olsa da Suriyeli göçmenlerin bu durumdan hoşnut olmadığı ve kamplarda buna yönelik sürekli kavgaların çıktığını söyleyen kamp görevlisinin sözleri çarpıcıdır.

Kürtlerin dönüşlerinden sonra kampın nüfusu azalınca kampa Mardin'den Suriyeli Araplar geldiler. Araplar geldikten sonra Arap ve Kürt Suriyeliler arasında sürekli kavgalar oluyordu. Bu çatışmaları kimi zaman güvenlik görevlileri ayırırken, eğer daha büyük bir kavga olursa jandarma gelip ayırıyordu ve gerekeni yapıyordu (K6, Erkek, 44).

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin uygulamalarının Türkiye'deki diğer belediyelere örnek teşkil etmesiyle birlikte diğer belediyelerin Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamaları Şanlıurfa yerel yönetimleri ve yerel halk tarafından da ilgiyle takip edilmektedir. Bunun en temel nedeni diğer belediyelerin Suriyeli göçmenlere yönelik uygulamaların Şanlıurfa'yı etkilemesidir. 600 bin civarında Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlere yönelik farklı kurumlar tarafından hem nakdi hem de ayni yardım yapılırken diğer illerde alınmaya başlanan kararlar sonucunda Şanlıurfa'ya bu kentlerden göç alacağına dair düşünceler ortaya çıkmıştır. Çünkü Şanlıurfa kenti göçmenlere yardımlarını kesmemekte ve göçmenlere yönelik uygulamalarını her geçen gün arttırmaktadır. Bu durumda göçmenlerin maddi ve ayni yardım yapılan Şanlıurfa'ya gelme ihtimallerini artmıştır. Diğer belediyelerin aldığı kararlar ise şu şekildedir (Urfa Ajans, 2019):

CHP'li Mudanya Belediyesine bağlı zabıta ekipleri, ilçedeki Suriyeli sığınmacıların sahil şeridinde dolaşmasına veya denize girmesine izin vermedi. Belediye yetkilileri talimatın, "Mudanya halkının rahatsız olduğu" gerekçesiyle belediye başkanı tarafından verildiğini açıkladı.

Antalya'nın Gazipaşa ilçesi belediye meclisi toplantısında Suriyeli sığınmacıların ilçedeki plajlara alınmamasıyla ilgili teklif oy çokluğuyla kabul edildi.

Suriyelilere ayni ve nakdi yardımın kesilmesi yönünde talimat veren Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan'ın bu kez sadece 50 Suriyeli aileye yemek verdiği iddia edildi.

Göçler özellikle kitlesel ve yoğun bir nitelikteyse yeni gelen mekânda demografik olmak üzere, işsizlik, barınma, ulaşım, eğitim, sağlık gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar göçmenler üzerinde baskı oluştururken bu baskının etkisi ile zorunlu göçmenler hem kendi gibi göçmenlerle hem de yerli halkla sürekli çatışma yaşamaktadır (Kaygalak, 2009: 25-27). Yeni gelen kitlelere iş, barınma vb. temel ihtiyaçları ve eğitim, sağlık ve sosyal ihtiyaçları sunamayan yerel yönetimler yerelde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. Göçmenlerin barınması, istihdamı, temel insani ihtiyaçları ve sağlık, eğitim, kültür gibi alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanmaması yerel toplumlarda sorunların büyümesine neden olmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin yerel hizmetler üzerinde kurduğu baskının giderilmesi için 2021 yılında Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinde Göç ve Uyum Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur. Türk belediyeleri içerisinde bir ilk olan bu birim, Suriyeli göçmenlerin ihtiyaç, talep ve hizmetlerin daha verimli ve az yük teşkil edecek şekilde gerçekleştirilmesi için kurulmuştur. Meclis Başkanvekili Ahmet Kaytan'ın açıklamasına göre (Urfa Duysun, 2021):

Özellikle mültecilerle ilgili, buraya göç eden insanlarımızla ilgili yardımları diğer birimlerde yapılıyordu. Şube müdürlüklerinde bu işler yürütülüyordu. Biraz daha hibeyi fazla aktarmak,

göçmen kardeşlerimiz için daha sağlıklı hizmet edebilmek, idari noktada biraz daha hızlı hareket edebilmek için daire başkanlığı kuruluyor. Elbette bunun belediyemize bir yükü olacak ama bunun yanında hizmet üretme noktasında da katkısının da olacağını düşünüyoruz.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göç ve Uyum Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın projeleri ve çalışmaları, BMMYK tarafından 'İyi Uygulama Örneği' olarak seçilmiştir. Her yıl seçilen 'İyi Uygulama Örneği' çalışmasının 2022 yılındaki sahibi Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göç ve Uyum Hizmetleri Daire Başkanlığı kazanmıştır. Türkiye genelinde belediyeler bünyesinde ilk daire başkanlığı, göçmenler ile geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamındakiler de dâhil olmak üzere ihtiyaçların analizi, yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde projeler planlamakta ve uygulamaktadır. Daire Başkanlığının amacı, göçmen ve mültecilerin yaşam standartlarını iyileştirilmesi ve uyum içinde birlikte yaşamasını hızlandırmaktadır (Urfa Duysun, 2022).

Şanlıurfa'daki mahalle muhtarlarıyla olan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda hükümet söylemlerin yerelde etkisinin olduğunu görmek mümkündür. Muhtarlarla yapılan görüşmeler sonucunda göç akınlarının başlamasından bugüne kadar geçen süreçte Suriyeli göçmenlere olan uygulamaların, kendi görüşlerinin ve yerel halkın düşüncelerinin nasıl değiştiğini görmemiz mümkündür. Muhtarın düşüncesindeki değişimler aşağıdaki gibidir:

Benim Suriye'de akrabalarım vardı. İlk geldiklerinde üzülmüştük. Maddi ve manevi yardımda bulunduk. Hem muhtarlık adına hem de bireysel hayatımda onlara yardımda bulundum. Ev eşyası, gıda vb. yardımların yanı sıra, Ramazan ayında Ramazan paketi, para yardımı, ekmek, bayramlık kıyafet gibi yardımlarda bulunduk. Şimdi Suriyelilere yardımda bulunmuyorum. Sadece tanıdığım bildiğim daha önceden gördüklerime yardımda bulunuyoruz. Urfa'yı bırakıp gitsinler. Arap kökenli olmama ve aşiret mensubu olmama rağmen Suriyelilerle aynı kökende olduğumuzu düşünmüyorum. Almanya'da Türklerin yaptıklarını şimdi Suriyeliler bize yapıyor. Orada yaptıklarımızın bedelini şimdi ödüyoruz (K8, Erkek, 65).

Mahalle, Suriyeli göçmenlerin çoğunlukta olduğu mahallelerdendir. Muhtarın gözlemlerine göre Suriyeli göçmenlerin Arap olmasına rağmen Şanlıurfa'daki Arap kökenlilerden farklı oldukları ve ülkelerine gitmesi gerektiğidir. Aynı zamanda ilk geldiklerinde acıma duygusuyla yardımcı olduklarını ama günümüzde bunu yapamadıklarını dile getirmesi de söylemlerin ve yaşanmışlıkların Suriyeli göçmenlere olan algının değişiminde etkili olduğunu göstermektedir.

Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı diğer bir mahalle muhtarının açıklamasında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 11 Haziran 2022 tarihinde açıkladığı ve uygulamaya koyduğu "Yabancıların oranı mahalle nüfusunun yüzde 20'sini geçmeyecek" (BBC, 2022) söyleminin etkisi görülmektedir. Muhtarların ne yapacağı konusundaki belirsizlikte muhtarın söylemine yansımıştır. Mahalle olarak %30'un üstünde Suriyeli

göçmenin olması durumundaki belirsizlikle fazla olan kısmın ne yapılacağı, durumu daha da belirsiz hale getirmiştir.

Mahalle olarak %30'un üstünde Suriyeli yaşamaktadır. Maddi destek veriyoruz. Gıda yardımı yılda 2 defa yardımda bulunmaktayız. Zenginden alıp fakire veriyoruz. Ramazan ayında bize geliyor Ramazan paketi vermek isteyenler bizde onları ihtiyaç sahipleri olan Suriyelilere veriyoruz. Yerel halk Suriyelilerden korkuyorlar. Bir evde 15 kişi oturuyor. Suriyeliler geldikten sonra değişimi kötü anlamda yaşıyoruz. Suriyeliler burada esnaflık yapıyor kendi ürünlerini alıp satıyorlar. Suriyeliler çok rahatlar. Ben başka bir ülkeden gelsem ve savaştan kaçıp buraya sığınsam bu kadar rahat olamazdım. Çekinirdim. Ama onlarda çekinme yok. Buraya gelen Suriyeliler genellikle Halep ve Deyrizor'dan gelmişlerdir (K9, Erkek, 60).

Muhtarın yerel halk ile Suriyeli göçmenler arasındaki uyumsuzluğa vurgu yapması ve Suriyeli göçmenlerin geldikleri hedef mekânda ne derece rahat davrandıkları, yeni mekânı üretirken esnaflık yapıp Suriye'den getirdikleri ürünleri satmaları yerel halk ve muhtar tarafından olumsuz karşılandığını görmek mümkündür.

Muhtarın derneklerle birlikte Suriyeli göçmenlere yardımda bulduklarını ve bu dernek yardımlarının Suriyeli göçmenlerin kendi içlerinde kurdukları sosyal medya ilişki ağları sayesinde hemen duyup geldiklerini söylemesi de internetin ilişki ağlarının üzerindeki etkisini göstermek adına önemlidir. Aynı zamanda göçmenler, sivil toplum kuruluşları üzerinden ağlar kurarak mekâna yerleşmelerini sağlamaktadır.

Gıda yardımı, ev eşyası, giyim olarak yardımda bulunuyoruz para olarak yardımda bulunmuyoruz. Şu an gelenlere biz yardımda bulunmuyoruz. Yeni gelen ailelere İHH, Beşir Derneği ve Kimse Yok Mu? Dernekleri aracılığıyla yardımlarda bulunuyor. Bu gibi yardımları hemen duyup geliyorlar. Sosyal medya hesaplarından hemen paylaşıyorlar anladığım kadarıyla (K10, Erkek, 59).

Mahallesinde %80'inin üzerinde Suriyeli göçmen olması ve kendi mahallesinde yaşayanların Suriyeli göçmenlerin varlıkları olduğunu ve buradakilerin yurtdışı ve yurtiçinden maddi destek aldıklarını ve ülkedeki tüm Suriyeli göçmenlerin pozitif ayrımcılık yapıldığını düşünmesi de dikkat çekicidir.

Maddi yardımlarda bulunuyorduk ilk geldiklerinde. Şimdi sadece gıda yardımında bulunuyoruz. Suriyeli değil fakir olan ihtiyaç sahibi olan herkese yardımda bulunuyoruz. Suriyelerin ırkları bir değişik bizden farklı. Sabaha kadar oturuyorlar. Dışarıdan B. Arap Emirliklerinden ve Katar'dan para geliyor Suriyelilere onlarda buradan ev alıyor. Bahçelievler'de Suriyelilerin aldığı evin haddi hesabı yok. Mahalleimde Suriyeliler %80'i aşıyor. Türk vatandaşı olan Suriyelilere pozitif ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum (K11, Erkek, 47).

Muhtar seçildiğimden beridir Suriyelilerle uğraşıyorum. Mahalleimde %10 Suriyeli yaşıyor. Hepsi için kötü diyemem ama her gün bir sorun yaşıyorum. İki gün önce Suriyeli bir ailenin evine baskın yapıldı ve eroin, uyuşturucu ve dolar bulundu bir büyük torba. Bunlar bizim ülkemizde kaldıkça 10 yıl sonra nasıl PKK ile uğraştıksa onlarla uğraşmamıza neden olacak. Ben ülkemi seviyorum. Kürt kökenliyim ama Türkiye için canımı veririm. Ama Suriyeli özellikle gençlerde bu yok. Suriyeliler sürekli sorun çıkarıyor diyorum ya her geçen gün polisin mahalleme gelmesi baskın yapması söz konusu oluyor. 10 yıl sonra çok çok daha kötü olacak gitsinler ben gönderilmesinden yanayım (K12, Erkek, 62).

Muhtarların genel görüşüne göre Suriyeli göçmenlerin yerel halka uyum göstermedikleri, geri dönmelerinin gerektiği, eğer kalacak olurlarsa da gelecekte çok büyük problemlerle karşılaşılacağına yönelik olduğudur.

Yerel yönetimler yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur ve bu ihtiyaçların karşılanmamasında yerelde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. Yerelde yaşayan her bir bireyin barınması, istihdamı, temel insani ihtiyaçları ve sağlık, eğitim, kültür gibi alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanmaması yerel toplumlarda sorunların büyümesine neden olmaktadır. Bu sorunların artması ile ciddi uyumsuzluklar, çatışmalar yaşanması da beklenebilecek sorunlardır.

Yerel halk yanı sıra göçmenlerle de fazlasıyla temasta bulunan yerel yönetimler, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal eksikler hakkında bilgi sahibidir. Göç akınları, yerel mekânları ekonomik olarak canlandırır. Uygulamada ise yerel ve göçmen dengesini kurmak ve yönetmek yerel yöneticileri zorlamaktadır. Zorunlu olarak kitleler halinde gelen göçmenlerin mekânda oluşturduğu baskı sonucunda taleplerde de artış olmaktadır. Bu taleplerin başında barınma, iş imkânları ve temel ihtiyaçların karşılanması noktasında yerel yönetimler üzerinde baskı oluşmaktadır (Paksoy, 2016: 130).

Kentte yaşamaya başlayan göçmenlerin belli mekânlarda kendilerine yer bularak yerel toplumla ilişkisini kesmektedir. Yerel yönetimlerin bu noktada göçmenle yerel halkı biraraya getirmek, uyumlarını sağlamak ve göçmenlerin yerel toplumla, yerel toplumunda göçmenlerle olan ilişkisini geliştirmesi beklenmektedir. Eğer bir toplumda yer alan nüfus, topluma yeni katılan ve giderek büyüyen bir grubun etkisiyle toplumdan dışlanıyorsa bunun sonucunda toplumsal ayrışmanın veya ikili bir toplum yapısının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu noktada yerel yönetimlerin bölgelerinde yaşayan göçmenler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir (Paksoy, 2016: 130).

4.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Uygulamaları

Sivil toplum, bireylerin ve grupların isteklerine göre örgütlendiği, demokratik katılım yoluyla bu isteklerini siyasal iktidara aktarabildiği ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel etkinliklerin örgütlü olarak gerçekleştirildiği faaliyet alanıdır.

Göçmenler tarafından ya da göçmenlere yönelik kurulan sivil toplum kuruluşları, farklı bir kültürel, ekonomik ve sosyal mekâna yerleşen göçmenlerin yeni hayatlarına uyum göstermeleri amacı güdülmektedir. Sivil toplum kuruluşları göçmenlere sosyal ağlar sağlayarak barınma, iş ve kültürlerinin devamını sağlamak için onlara imkânlar sunmaktadır.

Zorunlu göç eden bireyler/kitleler sivil toplum örgütlenmeleri aracılığıyla iki ya da daha fazla ülkeyle ağlar kurmakta ve göçmenler arasında yeni dayanışma biçimleri geliştirmektedir. Bu dayanışma ağlarının en önemli amaçları göçmenleri sosyal, ekonomik, siyasal hayata adapte etmek ve göçmenlerin sorunlarını en aza indirmektedir (Adıgüzel, 2011: 79).

Göçmenlere yönelik sivil toplum örgütleri, sığınmacıların/mültecilerin, yerinden edilmişlerin ve vatansız kişilerin sorunlarına yönelik yurt içi ve yurt dışında faaliyetlerini yürütmek amacıyla, göçmenlerin sorunu çözmek ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamalarına destek olmaktadır. Ekonomik ve sosyal haklara erişimde de yasal danışmanlık veren bu kurumlar göçmenlerin yaşadığı toplumla kaynaşmasını sağlamakta ve iletişimini güçlendirmektedir.

Göçmenler tarafından kurulmuş sivil toplum kuruluşları göçmenin yeni mekâna uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının bu fonksiyonları sayesinde göçmenlere, çalışacak iş, barınacak konut, kültürel değerlerini korumaya yönelik ortam sunulmaktadır. Bu şekilde göçmenler içinde bulunduğu zorlu süreci daha az stresle atlatabilmektedir (Adıgüzel, 2011: 49). Sivil toplum örgütleri, üyelerinin çevre ile kurduğu iletişimi güçlendirme, topluma uyum sağlama, sosyal sermaye yaratma vb. gibi fonksiyonları da bulunmaktadır (Karagül, 2012: 109).

Şanlıurfa'da göçmen-yerel arasındaki gerginliği azaltan faktörler arasında sivil toplum kuruluşlarının amacına uygun çalışması ve halkı iyi yönlendirebilmesi gösterilmektedir. Şanlıurfa'da sivil toplum kuruluşlarının iyi çalışmasının sonucu olarak yerel halk ile Suriyeli göçmenler arasında sorunların yaşanması en aza indirilmiştir. Şanlıurfa'da sivil toplum kuruluşlarının aracılık yapmasıyla kanaat önderleri ve aşiret liderleri biraraya getirilmiş ve bu lider ve önderler Suriyeli göçmenleri yönlendirmede önemli rol oynamıştır. Örneğin Şanlıurfa Valisi Salih Ayhan, Suriyeli kanaat önderleri ile düzenli olarak buluşmalar düzenlemiş ve Suriyeli göçmenlerin sorunlarını dinlemiştir.

Fotoğraf 1: Şanlıurfa Valisinin Suriyeli Kanaat Önderleriyle Buluşması.

Kaynak: “Şanlıurfa Valisi.....”, 2022,08,14.

Göçmenlerin yarattığı güvenlik sorunu olmazsa da günümüzde politikaların değişimi ve yerel halkın arasında ortaya çıkan nefret duygusu iki toplum arasındaki iplerin gerilmesine neden olmaktadır. Hatta Şanlıurfa'da olay yaşanması ihtimalinin düşük olduğu yönündeki öngörüler bu olaylardan sonra değişmiştir.

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak, yerel toplumla iletişimini kolaylaştırmak ve mekâna yerleşmelerini kolaylaştırmak için varlıklarını sürdüren sivil toplum kuruluşlarından ve yaptıkları çalışmalardan örnekler aşağıdaki gibidir:

Rızk Ofisi göçmenlerin iş piyasalarına katılımlarını sağlayan aracı kurum olarak çalışmaktadır. Bu ofis, göçmenlerin iş arayanlarının mesleki olarak gelişimini sağlayacak eğitimlere ulaşmalarını sağlamakta bununla birlikte işveren ile göçmen işçi arasındaki ağı kurup onların bir platformda buluşmasını sağlamaktadır. Bu sivil toplum kuruluşunun beyanına göre Şanlıurfa'da iş başvurusunda bulunan 13 bin Suriyeli göçmenden 3000'ine istihdam sağlanmıştır (Rızk Ofisi, 2020). Rızk Ofisi, Türkiye'nin her tarafından gelen ya da yurtdışı kaynaklardan gelen iş arzlarını toplayıp, Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlere iletmektedir. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin eğitim durumlarının düşük olması nedeniyle göçmenler ilk olarak inşaat sektöründe ikinci olarak ise tarım işçiliği işlerini bulabilmiştir. Suriyeli göçmenlerin eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle göçmenler nitelik gerektirmeyen, çok uzun saatler ve düşük ücretlerde çalışmayı kabul etmektedir. Bu durumun sonucunda yerel halktan çiftçi olanları ucuz işgücü olarak Suriyeli göçmenleri tercih etmektedir.

2017 yılında Şanlıurfa ve İdlib'te kurulan diğer bir dernek Horizon, Suriyeli göçmenlere yönelik projelerle göçmenlerin hedef mekâna uyumlarını, yerleşmelerini, iş bulmalarını sağlamıştır. Horizon Derneği kurucusu yaptıkları projelerden, Suriyeli göçmenlere nasıl ulaştığından ve bu projelerin Şanlıurfa'ya yerleşmedeki yardımlarını şu şekilde anlatmıştır:

Fotoğraf 2: Horizon Derneği

Kaynak: 2022, Dernek Görüşmeleri

Horizon derneği, Türkiye-Urfa ve Suriye-İdlib'te kurulmuştur. 2017 yılında Horizon derneğini Türkiye'de Şanlıurfa'da kurdum. Başka bir ilde şubesi yok. Bu zamana kadar 3 tane proje yaptık. Bu projeler yurtdışı destekli. Yurtdışı kuruluşların projelerine başvurduk ve kabul edildik. İlk proje İdlib'te öğretmenlere eğitim vermek için gerçekleştirildi. Engelli ve otizmli çocuklara yönelik bu eğitimde maddi bir dayanak almadan gerçekleştirildi. İkinci proje Şanlıurfa'da yapıldı. Suriyeli ailelere psikolojik destek verildi. Bunun yanında kadına şiddet, erken evlenme, kadınlara tecavüz, doğum kontrol uygulamaları, sağlıklı doğum nasıl yapılır? eğitimleri verildi ve bilgilendirilmeler yapıldı. Kadınlar şiddet görürse nereye arayacak kiminle iletişime geçecek, polisten nasıl yardım isteyecek bunun bilgisi verildi. Pandemi döneminde hastaneden nasıl randevu alınır, E-devlet, e-nabız uygulamaları nasıl kullanılır, göç idaresiyle nasıl iletişime geçilir, nasıl kayıtlar yapılır, vatandaşlığa nasıl başvurulur şeklinde eğitimlerde bu proje kapsamında verildi. Üçüncü proje Suriyelilere meslek edindirme kursu verilmesi içindi. Göçmenler, tekstil, elektrikli maddeler üretme, plastik yapımı ve tatlı yapımı gibi meslek edindirme kursu aldılar. Kurslara giden Suriyelileri, Şanlıurfa, Konya ve Adana gibi illerde olan işverenlerle buluşturduk. Parasız olan bu eğitim sayesinde birçok Suriyeli işçiyle işvereni biraya getirdik (K7, Erkek, 43).

Şanlıurfa'daki göçmenlere yönelik derneklerin koordineli çalıştığına ve buna yönelik birbiriyle eşgüdüm gösterdiğini Horizon Derneği kurucusu şu şekilde ifade etmiştir:

Urfa'daki dernekler arasında da iletişim bulunmaktadır. Örneğin Rızk Ofisi iş bulma konusunda daha yetkin bizde bu tarz eğitimlerde bize iş bulmak için gelenleri Rızk ofisine yönlendiriyoruz (K7, Erkek, 43).

BMMYK ile Türkiye Barolar Birliğinin ortaklaşa düzenlediği proje kapsamında 18 pilot kent seçilmiş ve İlk Mülteci Kliniği de Şanlıurfa'da kurulmuştur. Bu kliniğin kuruluş amacı Suriyeli göçmenlere ücretsiz hukuki yardım sunmak ve göçmenlere haklarını öğrenme konusunda yardımcı olmaktır (Aida, 2018: 15).

Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin projesi olarak pilot şehir olarak Urfa seçildi. Kanada ve Amerika'daki hukuk kliniklerine benzer bir uygulama modellenerek Türkiye'ye uyarlandı. 2018'te kuruldu ve bu sene üçüncü senemiz (27 Temmuz 2020) bu projemiz yıldan yıla uzayacağı belli olur 2020'de devam ediyoruz. Dezavantajlı gruplara hizmet veriyoruz ve psikologlarımızda bize bu anlamda destek oluyor. Sadece Suriyeliler değil uluslararası korumaya başvuran İranlı, Afgan, Alman Türkiye vatandaşı dışındaki herkesin bize bu ülkedeki haklarının neler olduğunu, nereye başvuracağı, adalete nasıl erişebileceği konusunda hukuki danışmanlık veriyoruz (K3, Erkek, 37).

Zorunlu göçmenler hedef mekâna ilk geldiklerinde birincil ihtiyaçların baskısı altında ilk olarak barınma ve iş bulmak için ilişki ağları kurmaktadır. Mekâna yerleşirken göçmenler kalış süresine ve göçmenin kurduğu tüm ilişkilere bağlı olarak ihtiyaçların karşılanmasında farklı ağlara başvurabilmektedir. Bu ağlar sivil toplum kuruluşları ve projeler aracılığıyla tamamlanabilmektedir. Bu anlamda Şanlıurfa Hukuk Kliniğinde çalışan avukatın söylemleri bunu doğrulamaktadır:

Bu proje alanında var olan bir açığı kapatmak üzere üretildi. İnsanların ilk başta ihtiyaçları yeme, içme, barınma bu temel ihtiyaçların karşılanması vardı. Bu zamanla onların bizimle bir arada yaşadığı, akrabalık ilişkilerimiz var, kız alıp verdik, artık onların da şirketleri var, ticari ilişkiler içerisine giriyorlar. Bu yüzden var olan bir açığı çok iyi bir şekilde kapatmaya çalıştık (K3, Erkek, 37).

Sivil toplum kuruluşları toplumdaki itici kuvvet olarak görülmektedir. Türkiye açısından bakıldığında ise sivil toplum kuruluşları nicelik olarak fazla ama nitelik olarak etkinlik düzeyi fazla değildir. Türkiye’de kurulan göç konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarının varlığı bulunmasına rağmen bu kuruluşların etkinliğinin artması 2011 yılından sonra olmuştur. Parasal olarak yurtdışı destekli kurulan sivil toplum kuruluşlarının da sayısının arttığı gözlemlenmiştir. Sınır kentlerinde ve büyükşehirlerde kurulan ve aktif olarak çalışan bu sivil toplum kuruluşları devletten izin alarak faaliyet ve çalışmalarını yürütebilmektedir (Çelik ve Pekküçükşen, 2018: 1273-1274).

2011 yılında Suriye’deki iç savaş sonucunda göç etmek zorunda kalan Suriyeli göçmenlere yönelik ulusal ve devletten destek olarak kurulan sivil toplum kuruluşları Hayata Destek, İHH İnsani Yardım Vakfı, Mazlum-Der, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, Helsinki Yurttaşlar Derneği bulunmaktadır. Şanlıurfa’da da bu kuruluşların yanında yerel anlamda kurulan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları göçmenlerin temel ihtiyaçları olan barınma, iş bulma vb. gibi ihtiyaçlarını bulma ve karşılama noktasında hizmet sunarken, eğitim ve sağlık gibi alanlarda da proje bazlı yardımlarda bulunup göçmenlerin yerel topluma uyumu için de çalışmaktadır. Suriyeli göçmenlerin sivil toplum kuruluşlarının yaptığı faaliyetlerden sosyal medya aracılığıyla haberdar olduğu ve kendi içlerinde ilişki ağları kurduğunu ve bu ağlar aracılığıyla ihtiyaçlarını karşıladığını saha uzmanı şu şekilde belirtmektedir:

Ben şu an Şanlıurfa Valiliğinde sendikalara bakıyorum. Ve sendika, derneklerin ve STK’ların ne derece Suriyeliler yardım yaptıklarını görebiliyorum. Bu yardımlardan Suriyelilerin çok hızlı bir şekilde haberdar oluyor ve erişebiliyor. Sosyal medya üzerinden hemen bu yardımlar dağıtılıyor (K6, Erkek, 44).

Yeryüzü doktorları Suriyeli göçmenlere Şanlıurfa özelinde üç merkez ilçede hizmet veren sağlık kuruluşudur. Yeryüzü doktorları sivil toplum kuruluşu yöneticisi Yeryüzü Doktorlarının Şanlıurfa’da yaşayan zorunlu göçmenlere yönelik çalışmalarını ifade etmektedir:

Şanlıurfa’da Dünya Sağlık Örgütü’nün fonu ile ortak bir proje yürütüyor. Bu proje kapsamında da yeryüzü doktorları il sağlık müdürü ile beraber proje partneri olarak mültecilere evde bakım hizmeti sağlıyor. Hasta profillerimiz var vereceğimiz hizmet için o profillere uygun olmaları gerekmektedir. Belli prosedürler var örneğin Türkiye’de kaydının olması gerekiyor. Bu hizmete ihtiyacının olması gerekiyor.. Eğer bu kişi bu kriterleri kapsıyorsa o hizmete uygun görülüp hizmet başlanıyor. Yaş, cinsiyet kriteri yok hastanın profiline göre hizmet veriliyor. Hastanın Şanlıurfa sınırlarındaki 3 merkez ilçede bulunması önemli bunlar: Karaköprü, Eyyübiye, Haliliye. Her ne kadar 3 merkez ilçe kriterimiz olsa da ihtiyaç dâhilinde çevre ilçelere de gittiğimiz oluyor hatta kampta yaşayanlara da bu konuda hizmet vermişliğimiz vardır. Acil durumlarda bunu gerçekleştiriyoruz ancak önceliğimiz merkez 3 ilçedir. Bu proje Şanlıurfa’da 2017 yılında başladı. Bu proje Şanlıurfa dışında Gaziantep, Mersin ve İstanbul olmak üzere totalde 4 ilde sürdürülüyor. Bunların seçilmesinde de en çok mültecilerin bulunduğu iller olarak seçildiler (K5, Erkek, 35).

Tablo 6’da görüldüğü üzere Şanlıurfa’da kurulan göçmenlere yönelik sivil toplum kuruluşlarının yerel temsilcilikleri bulunmaktadır. 2011 yılından sonra kurulan sivil toplum kuruluşlarının temel yapısı küresel çaptaki kuruluşların devlet izni alındıktan sonra belli sürelerde kurulup proje geliştirmesi ve projesi sonrasında da yine devlet izniyle devamını sağladığı kuruluşlardır. Bu sivil toplum kuruluşların finansmanı Birleşmiş Milletler ya da yabancı kaynaklı sivil toplum kuruluşların mali aktarımları sonucunda gerçekleştirilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, kamplarda da faaliyette bulunmuştur. Kampların sorumluluğu AFAD koordinasyonunda sağlanmaktaydı. Bununla birlikte sınırlı olsa da ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları kamplarda devlet izniyle hizmetleri sunulmasına olanak tanınmıştır. Bunların başında Kızılay, İHH gelmektedir. Kamp içinde izin yoluyla hizmet veren sivil toplum kuruluşları, kamp dışında Suriyeli göçmenlere ulaşmakta daha az bürokrasi ile karşılaşmıştır. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’de faaliyet gösterebilmesi için İçişleri Bakanlığı’na bildirmesi ve güvenlik araştırmasından sonra çalışma izni alması gerekmektedir (İGAM, 2014: 18). Çalışma izni alan Tablo 6’da sayılan dernekler Suriyeli göçmenlere yardımda bulunabilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi sivil toplum kuruluşlarının niceliksel olarak fazla niteliksel olarak az olması Türkiye’deki yetersizliği öne çıkarmaktadır. Bu durum göç konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum kültürünün oluşmaması ve ya da bakir kalması sonucunda da yerel toplum ve göçmen toplum arasındaki bağ uzaklaşmaktadır. Şanlıurfa’daki göçmenlere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarının kısıtlı olmasının yanında uluslararası destek aldığı projeler ile Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşmesinde kullanacağı ilişki ağları arasında en önemlisi olabilmektedir.

Tablo 6: Şanlıurfa'da Kurulan Göçmenlere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşları

Dernek Adı	Derneğin Kuruluş Yılı	Derneğin Finansman Kaynağı	Derneğin Kuruluş Yeri	Derneğin Şanlıurfa'daki Faaliyetleri
Hayata Destek Derneği	2009	Ulusal ve uluslararası kurumların sağladığı fon ve hibeler, Üye aidatları, Bağış ve yardımlar	Genel Merkez: İstanbul, Temsilcilikleri: Diyarbakır, Hatay, Adana, Kayseri Mersin, Mardin ve Şanlıurfa	Şanlıurfa Hayata Destek Evi'nde mülteci ve yerel toplulukların beraber yaşamaya yönelik etkinlikler düzenlenme, Şanlıurfa Hayata Destek Noktası, kamp dışında yaşayan mültecilerin temel hak ve hizmetlere erişmekte zorluk yaşadıkları konularda destek olmak.
İnsan Hak ve Hürriyetleri (İHH) İnsani Yardım Vakfı	1995	Üye aidatları, Bağış ve yardımlar	Genel merkez: İstanbul, 81 ilde temsilciliği bulunuyor.	Savaş dolayısıyla mağdur olmuş, evsiz tüm insanlara insani yardım ulaştırmak.
Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği	1995	Proje Destekli	Genel merkez: Ankara Şanlıurfa'da temsilciliği var.	Göç alanında yapılan araştırmalara destek vermek.
Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı	1999	Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı Destekli	Genel Merkez: İstanbul Yurt İçi ve Yurt Dışı Temsilciliği Bulunmakta	Şanlıurfa'da barınmaya, beslenmeye, sağlık hizmetlerinden yararlanmaya, eğitim görmeye ve insanca yaşamaya uygun standartlara sahip olma haklarını elde etmesi için yardımcı olmak.
Yeryüzü Doktorları	2000	Bireysel bağışlar, yardımlar	Genel Merkez: İstanbul, Şanlıurfa olmak üzere 81 ilde temsilcilikleri bulunmaktadır	Sağlık hizmetine erişemeyen Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlere ulaşarak hayata tutunmalarını sağlamak
Deniz Feneri Derneği	2010	Üye aidatları, Bağış ve yardımlar	Şanlıurfa Temsilciliği	Suriyeli göçmenlere yardım ve dayanışmada bulunmak

Dernek Adı	Derneğin Kuruluş Yılı	Derneğin Finansman Kaynağı	Derneğin Kuruluş Yeri	Derneğin Şanlıurfa'daki Faaliyetleri
Horizon İnsani Geliştirilme ve Becerileri Tesis Etmek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	2017	Proje Bazlı	Şanlıurfa- İdlib	Suriyeli göçmenlere proje destekleri sağlayarak eğitimler gerçekleştirmek böylece göçmenlerin iş bulma, yeni mekândaki haklarını bilmeyi geliştirmek.
Rızık İstihdam Ofisi	2014	Bireysel bağışlar, yardımlar	Merkez: Şanlıurfa, Gaziantep ve İstanbul	Göçmenlerin işverenle buluşmasını ve iş bulmalarını sağlamak.
Danish Refugee Council (Danimarka Mülteci Konseyi) Türkiye Temsilciliği	2013	Yabancı STK Temsilciliği	Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana, Mersin	Göçmenlerin sosyal uyumu, toplumsal entegrasyonun sağlanması.
Cooperative For Assistance And Relief Everywhere, Inc. Türkiye Temsilciliği	2013	Yabancı STK Temsilciliği	Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Adana	Şanlıurfa'ya 50 milyon TL'nin üzerinde fon aktarılmış, barınma, göçmenlerin korunması, yasal hak bilgilendirmesi, kadınların güçlendirilmesine ve çocukların korumasına yönelik çalışmalar yürütmek
Concern Worldwide Türkiye Temsilciliği	2013	Yabancı STK Temsilciliği	Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler İçin Nitelikli Eğitim ve Geçim Kaynağı Desteği Projesi kapsamında göçmenlerin eğitim faaliyetlerini sağlamak.
Syria Relief And Development (SRD)	2020	Yabancı STK Temsilciliği	Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Kilis	Suriyeli göçmenlerin sağlık, barınma vb. gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak.
World Vision International (WVI)	2021	Yabancı STK Temsilciliği	Şanlıurfa	Şanlıurfa'da yaşayan ihtiyaç sahiplerinin sosyoekonomik açıdan güçlendirilmelerini sağlamak.
Building Markets (BM)	2021	Yabancı STK Temsilciliği	Ankara, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Şanlıurfa, Adana Ve Mersin	Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin liderliğindeki işletmelerin büyümesini desteklemek.
People In Need (PIN)	2021	Yabancı STK Temsilciliği	Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Kilis	Şanlıurfa'da bulunan Suriyeli göçmenlere insani yardımda bulunmak.

4.7. Suriyeli Göçmenlerin Kullandıkları İlişki Ağları ve Mekâna Yerleşme Stratejileri

Zorunlu göçte, göçmene yönelen baskı sonucunda göç hareketleri başlar ve göçmen göç etme kararını alırken zora dayalı durumlardan etkilenir. Göçmenler, göç ederken geçirilen süreçte, yeni gelinen mekânda ve buraya girişlerinde ve yine yeni gelinen yerde daha önceden kurulan sosyal altyapıyı ve bu sosyal altyapının sunduğu ağları kullanır.

Şanlıurfa ve Suriye'nin tarihsel olarak aynı coğrafyada bulunması, sınır kenti olması vb. gibi unsurlar, akrabalık, kültürel ve ticaret ilişkilerinin olmasını sağlamıştır. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa mekânına yerleşmelerinde göçmen ilişki ağlarını kullanmış ve bu ilişki ağları üzerinden kurdukları stratejiler üzerinden mekâna yerleşmiştir. Bu alt bölümde Suriyeli göçmenlerinin Şanlıurfa kentine yerleşmelerinde kullandıkları ilişki ağları ve mekâna yerleşme stratejileri incelenmiştir.

4.7.1. Suriyeli Göçmenlerin Kullandıkları İlişki Ağları

Daha önce göç etmiş kişilerin varlığı göç etme sürecinde göçmen olmayanları teşvik etmekte ve göç etme isteğini arttırmaktadır (Massey vd., 1993: 460-461). Göç süreci ilerledikçe yeni gelinen mekânda sosyal altyapı inşa edilir. Bu sosyal altyapı her göç akını ile yenilenir ve genişletilir (Massey, 1990). Öncü olarak gelen göçmenler terk ettikleri mekândaki akraba ve arkadaşları ile karşılıklı zorunluluk ağları kurmaktadır. Suriyeli göçmenlerinde belirttikleri gibi Şanlıurfa kentine geldikten sonra Suriye ile iletişimlerini sürdürmüş ve Suriye'de kalan akraba ve arkadaşlarına maddi veya manevi desteklerini esirgememişlerdir.

Biz üç aile geldik. Eşimin kardeşi ve abisi olmak üzere buraya geldik. Eşimin babası ve bir tane erkek kardeşi orada kaldı. Şu an Türkiye'ye gelemiyorlar. Hem eşimin babası engelli hem de Esad'ın topraklarındalar bir yere kıpırdamıyorlar. Biz onlara yardım ediyoruz. Buradan kazandığımız parayı gönderiyoruz (SG34, Kadın, 25).

Suriye'de savaştan sonra maddi ve manevi olarak yaşamak çok zorlaşmıştı. Ablam Urfa'da yaşıyordu. Ablam yedi yıl önce gelmişti. Bizde onun sayesinde Urfa'ya geldik (SG7, Kadın, 28). 2016 yılında Türkiye, Şanlıurfa'ya geldik. Tüm ailemle kaçak olarak giriş yaptığımız için kampa giremedik. Bizden sonra akrabalarının çoğu Şanlıurfa'ya geldiler (SG19, Erkek, 45).

Ağ bağlantıları göçün devamını sağlayan bir aracı kurumken; her göç eden bireyle bu ağlar gelişir ve genişler. Bir başka deyişle ağ bağlantıları ve göç birbirlerini besleyen, büyüten ve genişleten ikili yapılanma sunar. Şanlıurfa'ya göç ettikten sonra mekâna yerleşen Suriyeli göçmenlerin kendinden sonra kente akraba, arkadaş ve tanıdıkları gelmiş ve göç süreklilik arz etmiş aynı zamanda mekâna yerleşme de bu ağlar aracılığıyla devam etmiştir.

Akrabalarımızın çoğu bizden sonra geldiler (SG20, Erkek, 44).

Göçmenler geldikleri ve yerleştikleri mekândaki topluma köken, dil, din ve siyasi, ekonomik vb. gibi unsurlar üzerinden kurdukları ağlar aracılığıyla toplumsal mekâna eklenir. Suriyeli göçmenlerin yeni mekâna yerleşirken karşılaştığı sorunların başında Şanlıurfa'da konuşulan dil Türkçeyi bilmemeleri gösterilebilir. Her ne kadar Şanlıurfa'da Arapça bilen nüfus olsa da Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşmesinde dil bilmenin önemi büyüktür. Dil öğrendikten sonra daha kolay iş bulduklarını söyleyen göçmenlerinde ifadesinde görüleceği gibi göçmenler dil ağı sayesinde ekonomik ve sosyal hayat ile ilişki kurmakta ve bu ağlar aracılığıyla mekâna yerleşmelerini sağlayabilmektedir.

Dil kursundan sonra Türkçe kendimi ifade edebiliyordum. Böylece yeni bir işe başvurduğum. Aşırı merkezinde iş buldum. Bu iş ile birlikte Türkçe daha da gelişti (SG4, Kadın, 25).

Kimseden de yardım isteyemedik. Komşularımız Türktü. Türkçe bilmiyorduk ne diyecektik, nasıl karşılayacaklardı bilemediğimiz için sustuk. Sonra Türkçe eğitim almak için derneklere başvurduk. Türkçe öğrenince işler biraz düzene girdi. Artık komşularımızla konuşabiliyor onlardan bir şeyler istediğimizde derdimizi anlatabiliyor onları da anlayabiliyoruz. (SG27, Kadın, 59).

Göçmenler sınıfsal ve kimlikli statüleriyle ilişkisel olarak parçası oldukları ağları göçün tüm aşamalarında-göç kararının alınmasından hedef mekâna yerleşmeye kadar-kullanır (Massey ve Garcia Espana, 1987). Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin belirttiği gibi burayı tercih etmesinde sınıfsal ve kültürel ilişki ağları etkili olmuştur.

Türkiye Şanlıurfa'ya 2014 yılında geldik. Urfa'ya herhangi bir bağlantımız olmadan geldik. Bizim kültürümüze ve dinimize yakın olduğu için buraya gelmeyi tercih ettik (SG20, Erkek, 44).

Mühendis olduğumuz için Türkiye'ye daha önceden bağlantımız vardı. Gidip geliyorduk. İş yapıyorduk (SG27, Kadın, 59).

Massey (1993: 24-32) göç ağını oluşturan akraba, aile ve arkadaşların hem yeni gelinen mekân hem de eski mekân arasındaki tüm ilişkilerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Göçmen ilişki ağları, göçmenlerin hedef mekânları ile ayrıldıkları mekânlar arasındaki eski-yeni göçmenler ve yerel halk arasındaki ortak köken, akrabalık, aile ve arkadaşlık vb. gibi bağlantılardır. Bu ilişki ağları insanların gerektiği zaman yardım için başvuracağı, iş bulma ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını gidermekte kullanacağı bir çeşit toplumsal sermaye olarak görülebilmektedir. Göçmen ilişki ağları göçmene yeni mekâna yerleşirken yardımcı olurken, göçmenin toplumsal mekânda toplumsal rollerinin yeniden üretmesine de yol açar (Abadan-Unat, 2006: 36). Şanlıurfa'ya gelen göçmenlerin toplumsal rollerinin değişim gösterdiği ve yeniden üretildiğini söyleyebilmekteyiz. Birçok Suriyeli göçmen anavatanlarındaki mesleklerini Türkiye'de devam ettirememiş ve bunun üzerine Türkiye'de kendi toplumsal

rollerini yeniden üretmeye başlamıştır. Örneğin Suriye’de öğretmenlik yapan göçmen, Türkiye’de bulabildiği fayans işçiliği ile mekânda toplumsal rolünü yeniden üretmiştir.

İlk olarak Ürdün’e gidip orada fayans işçiliği yaptım. Şanlıurfa’ya gelip yerleşen kardeşim bana 2000 dolar gönderdi ve onun sayesinde Şanlıurfa’ya ailem ile birlikte geldik. 2016 yılında Şanlıurfa’ya geldim. Şanlıurfa’da fayans işi buldum (SG17, Erkek, 39).

Göçmenler ilişki ağları aracılığıyla (akraba, arkadaş vb.) ya da dernekler, etnik topluluk kuruluşları, ekonomik ilişkiler ve aracı kurumların sundukları ağlar ile mekâna yerleşmektedir. Bu aracı kurumlar, birey ve toplumsal yapılar arasında kurulabilmektedir. Bununla birlikte gönderen ve alan ülke arasında bir bağ kurma durumu da söz konusu olabilmektedir (Vasta, 2004: 9). İlişki ağının olduğu koşullarda istihdam, barınma olanakları, göç ettikten sonraki yeni mekâna yerleşmelerini sağlamaktadır (Bartram vd., 2019: 89). Suriyeli göçmenler Şanlıurfa’ya geldiğinde hem Suriyeli hem de yerel halkla kurulan ilişki ağları ile mekâna yerleşmelerini gerçekleştirmiştir.

Şanlıurfa’ya tercih etme nedenimiz burada bizim akrabalarımızın olmasıydı. Şanlıurfa’ya 2015 yılında geldik. Türkiye ve Şanlıurfa’ya gelirken hiçbir endişemiz yoktu. Akrabalarımızın olması bize güven vermişti. Akrabalarımız da hem para hem de ilk geldiğimizde evlerinde kalma gibi desteklerini esirgemediler (SG16, Erkek, 45).

Benden önce Türkiye’ye giden arkadaşlarımla görüştüm. Onlar bana iş olunca haber verecek ben de Türkiye’ye gidecektim. 2014 Mart ayında bana haber verdiler: “ Şanlıurfa’da bir iş projesi var gel çalış” dediler. Ben zaten bu haberi bekliyordum. Projede kaynak işçisi olarak çalışmak için gelecektim. Bu yüzden ilk Türkiye Şanlıurfa’ya gelmeyi tercih ettim (SG1, Erkek, 34).

Göçmenler göç sürecinde ve mekâna yerleşmede farklı yollarla bu süreci kolaylaştıran kurumlar ve kuruluşlar üzerinden de örgütsel bağlar kurdukları da söylenebilmektedir. Bu kuruluşlar üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları, şirketler, dini ve kültürel kurumlar olabilmektedir. Göçmenlerin farklı yollarla (üniversite, dernekler, kurumlar, sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, dini kurum ve kuruluşlar vb. gibi) iş bulma, barınma, yeni topluma alışmaya çalışma gibi birçok konuda örgütsel bağları olmaktadır. Suriyeli göçmen Şanlıurfa kentine yerleşmede arkadaşlar aracılığıyla kurduğu ilişki ağlarıyla üniversiteye girmiş ve üniversite imkânları ile yeni mekânda konuşulan dili öğrenmiştir.

Alışveriş merkezinde tanıştığım arkadaşlarımla önerisi ile sınava girdim ve Harran üniversitesini kazandım. Okulda herkes ya Arapça ya da Kürtçe konuşuyordu (SG4, Kadın, 25).

Göçmenler, ilişki ağları içerisinde düğümler gibidir. Göçmenlerin aynı etnik köken olup/olmamasına bakılmaksızın kurumlar ve diğer bireylerle bu ilişki ağları ile bağlıdır (Bartram vd., 2019: 206-207; Meeteren ve Pereira, 2018: 926).

Göçmenlerin, dernek, cemaat ve sivil toplum kuruluşları üzerinden kurdukları ağlar aracılığıyla yeni mekânda siyasal hayata katılma yolları bulabilmektedir. Siyasete katılma ile

göçmenler, kendi etnik grubuna yönelik kimi kazanımları elde etmekte ve bu gruplara yönelik politikalar geliştirilmesini sağlamaktadır. Göçmenlerin bu şekilde toplumsal mekânda tanınır ve yerel halk tarafından kabul görür (Kurtoğlu, 2004: 17). Göçmenlerin kurduğu dernekler, sivil toplum kuruluşları göçmenlerin yeni geldiği mekâna yerleşmesini sağlayan araçlardır. İş bulma, barınma, tercümanlık ve yasal hizmetler gibi durumlarda göçmen dernekleri göçmeni mekâna uyumlu hale getirmektedir (Adıgüzel, 2013). Şanlıurfa'da kurulan dernekler aracılığıyla Suriyeli göçmenler iş ve barınma ihtiyaçlarını karşılamış ve yeni mekâna uyum göstermişlerdir.

Horizon Derneği'nin çalışmalarını Facebook'tan takip ediyordum. Horizon Derneği iş ilanı verince buraya başvurudum. Derneğin proje işlerinde Proje bilgilerinin bilgisayara girilmesi ve takip edilmesi işinde çalıştım (SG2, Erkek, 40).

Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler, Halep, Şam, Rakka, Lazkiye, Deyrizor ve İdlib'ten gelmiştir. Çoğunluğu Lazkiye, Rakka ve Deyrizor'dan gelen Suriyeli göçmenler coğrafi olarak yakın olmasından dolayı Şanlıurfa'ya gelmeyi tercih etmiştir. Coğrafi yakınlık hem göçün maliyetini azaltılmasında hem de köken bölgeyle bağlantılarının sürdürülmesine olanak tanımaktadır.

Suriyeli göçmenlerin bir kısmı Türkiye sınırında yaşayan akraba ve iş ortaklarının olması nedeniyle Türkiye'ye göç etmiştir. Varlıklı göçmenler İstanbul ve Gaziantep gibi sanayi şehirlerini tercih etmişken yoksul olanları ise çatışmalar dayanılmaz hale gelene kadar Suriye'de kalmış sonrasında Türkiye'de Kilis ve Şanlıurfa gibi sınır kentlerine gelmiştir (Özden, 2013: 4). Şanlıurfa'ya gelen göçmenlerin bazıları ilk önce diğer kentleri deneyimlemiş ancak gittikleri yerlerde iş ve barınma imkânı bulamayınca Şanlıurfa'ya yönelmiştir. Buraya yönelirken de sınıfsal, kimliksel ve akraba ilişki ağlarını kullanmıştır.

İlk önce akrabalarımızın önerisiyle Antep'e geldik. Ama Gaziantep'te kalamazdık. İş bulamıyorduk. Oğlumun arkadaşlarından birisi Şanlıurfa'da küçük bir bakkal açmıştı. Oğlum bu bakkala ortak oldu. Geçimimiz sağlamak için bizde oğlumla Şanlıurfa'ya gittik. 7 senedir Türkiye'de yaşıyoruz. 2013 yılında Şanlıurfa'ya geldik (SG10, Kadın, 55).

İlk geldiğimizde maddi durumumuz yoktu o yüzden akrabalarımızın olduğu Şanlıurfa'yı tercih etmek durumunda kaldık (SG19, Erkek, 45).

Sınır kentlerine gelen Suriyeli göçmenler ilk olarak kamplarda yaşamış daha sonra kamplar 2019 yılında kapatılınca şehir merkezlerine geçmiştir.

Şanlıurfa'yı sınıra yakın olması nedeni ile tercih ettik (SG25, Kadın, 41).

Şanlıurfa'nın tarihi süreçte Suriye ile ortak bir kültürel geçmişin olması, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da akrabasının, arkadaşının olmasına imkân vermiştir. Savaştan sonra ilk göç edenlerin akraba ve tanıdıkların olması ilişki ağlarını geliştirmiştir.

Yerli halkla dil, din ve kültürel olarak benzerlik bulunması da yerli toplulukla göçmenlerin Şanlıurfa'yı gelmelerini sağlamıştır. Şanlıurfa'da yaşayan halkın çoğunluğunun Arap kökenli olması ve Arapça bilmesi, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'yı tercih etmesinde büyük rol oynamıştır. Bununla birlikte iki toplumun akrabalık bağlarının olması ve ticari olarak ağlarının olması da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya gelmelerinin önünü açmıştır.

Göçün kentlerde yarattığı değişim, dönüşüme paralel olarak göç eden insanların ekonomik, kültürel ve sosyal olarak kente adapte olamamasına ve uyum gösterememesine neden olabilmektedir. Kentle bütünleşemeyen bireylerin kentsel mekânda farklılaşmasına ve mekânsal olarak ayrışmasına neden olabilmektedir. Suriyeli göçmenlerin de Türkiye'ye göç ettikten sonra sosyal ve mekânsal ayrışmaya konu olduğunu görebilmekteyiz (Tümeğ, 2018: 26). Suriyeli göçmenlerin kentlerin belli kesimlerinde yoğunlaştığını, yaşadığını, buralarda alışveriş yaptığını ve yaşadıkları yerleri dönüştürdüklerini söylemek mümkündür. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Şanlıurfa'da göçmenlerin çoğunlukla aynı ya da yakın ilçelerde ve semtlerde yaşadığı görülmektedir.

Suriyelilerin Şanlıurfa'da ciddi bir iletişim ağı var. Örnek veriyorum burada ufak bir ürün dağıtılıyorsa o bir şekilde yayılıyor ve öbür gün nasıl olduğunu bile anlamadan yüzlerce kişi o hizmeti almak için yığılmış olduğunu görebiliyorsunuz. Sosyal medyayı kullanım ve Whatsapp'ta ağları çok kuvvetli. Hızlı bir şekilde yayılım gösterebiliyor. Bizi de bu sosyal medya aracılığıyla takip edip buluyorlar. Dikkat ederseniz Şanlıurfa'da Suriyeliler belirli bölgelerde toplu halde yaşıyorlar. Şanlıurfa'nın belirli mahallelerinin tamamında sadece Suriyeliler bulunuyor (K5, Erkek, 35).

4.7.2. Suriyeli Göçmenlerin Mekâna Yerleşme Stratejileri

Göçmenler, mekânın içinde barındırdığı eşitsiz yapı içerisinde mekâna yerleşir. Mekâna yerleşme göçmenlerin, temel ihtiyaçları olan barınma, iş bulma, gündelik hayattaki tüm ihtiyaçlarını karşıladığı aynı zamanda kamusal alandaki sunulan tüm hizmetlerden yararlanmasını sağladığı süreçtir. Birey mekâna yerleşme ile bu süreci başlatır ve ikili yapılanma ile mekân ve birey arasındaki inşa süreci başlar. Mekâna yerleşme bu anlamda bitmiş verili bir şey değildir, hep oluş halinde ve her türlü yaratıcı bireyin yaşanan mekânını oluşturma sürecini kapsar. Göçmen, hedef mekâna yerleşmesi ile mekânın üretimine dâhil olur. Göçmenler bu şekilde toplumsal üretimin parçası olur. Toplumsal üretimin parçası olan göçmen mekâna yerleşme ile yaşanan mekânı inşa eder.

Uluslararası göç bir kere başladıktan sonra ağ bağlantıları aracılığıyla herkes göç edebilir hale gelinceye kadar devam eder, ancak bu noktadan sonra göç yavaşlama eğilimi gösterir. Göçmen ilişki ağları yeni gelen mekânın toplumsal koşullarına göre şekil alabilmektedir. Bu süreç ilişki ağlarının kurumsallaşmasına neden olmaktadır. Bu kurumsallaşma göç kararının alınmasının altındaki tüm yapısal ve bireysel nedenlerden bağımsızdır.

Göçmen ağlarının ilk fonksiyonu bilgi kaynağı olmasıdır. Bilgi akışı sayesinde göçmenler yeni gidilecek yere nasıl gidileceği, ülkeye yasal olarak girişlerde hangi belgeleri isteneceği vb. gibi hukuksal konularda farkında olarak göç edilecek mekânı tercih edebilmektedir. Göç ağlarının ikinci fonksiyonu göç etmenin bireye getireceği maksimum maliyeti karşılama ve bu maliyetin en aza indirilmesini sağlamadır. Bir nevi bu ağlar göçmene finansal açıdan destek sağlamaktadır. Üçüncü fonksiyon ise bu ağların illegal göçü arttıracığı yönündedir çünkü bu ağlar göçmenlere yasadışı organizasyonlarla kurulacak altyapıyı da sunmaktadır. Göçmen ağlarının son fonksiyonu ise göçmen ağlarının göçmene yeni yerleşilen mekânda iş ve barınma gibi temel ihtiyaçlarda destekleme ve geçimlerini sağlama noktasındadır.

Göçmen ilişki ağları, göçmenlerin yeni gelen mekânın seçimi üzerinde etkili olabilmektedir. Göçmenler ilişki ağlarının gelişmiş olduğu mekânları tercih etmekte ve yoğun olarak bu mekanlara yerleşmektedir (Massey vd., 2014: 29-30).

Ağların gelişmesine bağlı olarak göçün maliyeti ve riski azaldıkça, göç hareketlerinin de sosyo-ekonomik seçiciliği azalır. Yeni gelen mekânda göç edenlerin temsili daha fazla görülür. Ağlar, yeni gelen toplumda göçmenlerin kendini yerel halktan uzaklaştırmasına ve kendi içine kapanmasına neden olmaktadır. Yeni gelen mekândaki toplumla göçmenler arasındaki bütünleşme bu sebepten azalabilmektedir.

4.7.2.1.Mekâna Yerleşmede Birincil İhtiyaçların Baskısı

Zorunlu göç eden bireylerin/ kitlelerin göç kararı almasındaki en önemli etken güvenli mekân arayışıdır. Göçü zorunlu kılan koşullar, ağların önemini arttırdığı kadar bu ağlara ulaşmanın ve onlardan yararlanmanın aciliyetini de arttırmaktadır. Zorunlu göçmenler, ilişki ağlarının en acil olanına tutunur. Zorunlu göçler mekâna yerleşirken kullandığı ağlar sayesinde yeni toplumsal mekânın parçası olur. Aciliyetin oranına göre zorunlu göçmenler, ilk başta en elzem ağları kullanarak mekâna yerleşme potansiyelini devreye sokar. Mekâna

yerleşirken zorunlu göçmenler bu baskı altında yeni topluma eklenir ve toplumda var olan yapıya dâhil olur.

Bu bölümde Şanlıurfa’da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşirken birincil ihtiyaçların baskısı altında kullandıkları ilişki ağları incelenmiştir. Bu ilişki ağları üç dönemde (akut, geçiş ve kalıcı) incelenmiş ve bulgular değerlendirilmiştir. Göçmenlerin birincil ihtiyaçları her dönemde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın mekâna yerleşmedeki kullandığı ağlar bakımından da farklılaştığını gözlemlenmektedir. Çünkü dönemsel olarak ihtiyaçlar değiştikçe bu ihtiyaçlara ulaşmadaki ağlarda değişebilmektedir.

4.7.2.1.1. Akut Dönemde Birincil İhtiyaçların Baskısı

Zorunlu göçmenlerin baskılardan kaçarak kitlesel olarak yeni yerleşim birimine gelmesiyle göçmenlerin mekana yerleşme süreci başlar. Hedef mekânla ilk temas gerçekleşir. Göçün zorunlu hale gelmesindeki nedenler, göç koşullarına bağlı olarak gelişen birincil ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyacının baskısı altında işler. Suriyeli göçmenler akut dönemde savaş koşullarından kaçarak hedef mekân olan Şanlıurfa’ya gelmiştir. Savaş koşulları ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik kayıplar da Suriyeli göçmenlerin göç etme kararı almasına neden olmuştur.

Savaş olduktan sonra Suriye’de bizim olduğumuz yere bombalar gelince babam dedi hemen çıkıyoruz. Türkiye sınırına gittik hemen sınırdakiler bizi otobüslere bindirip kampa bıraktılar. Savaş çıktıktan sonra 2011 yılında ilk önce Şam’a gittik. Şam’a savaş geldikten sonra Tartus’a gittik. Tartus’ta her şey çok pahalı oldu. Örneğin Yumurta İdlib’te savaş olmadan önce 5 TL iken savaştan sonra Tartus’ta yumurta 500 TL oldu (SG29, Kadın, 53).

2014 yılında Türkiye’ye geldim. Türkiye’ye Rakka’dan geldim. 2011 yılında savaş başladı. Ailece Rakka’da savaşın yarattığı koşullara dayandık. Ancak en son ekme yapacak unumuz bile kalmayınca Türkiye’ye gelme kararı aldım. Beni göçe zorlayan en önemli nedenler savaşa bağlı olarak iş imkânının olmaması ve üniversiteyi bitirdikten sonra askere gidecek olmamdır. Ne ölmek ne de öldürmek istiyordum (SG1, Erkek, 34).

2016 yılında İdlib’ten geldik. Savaşın etkisiyle bombaların daha çok bizim memleketeye gelmesi sonucunda biz göç etmeye karar verdik. Tüm ailemler birlikte geldik (SG29, Kadın, 53).

Dubai’ye gittim iş için evlenmek için Suriye’ye döndüm. Suriye’ye döndüğünde savaş başladı. Babam ve abim savaşta vefat etti. Sonrasında Türkiye’ye göç etmeye karar verdik (SG12, Erkek, 28).

Suriye’den kaçak şekilde geldik çok zorlandık ama çok şükür buradayız. Suriye’de durumumuz iyiydi. 2011 yılında kaçak şekilde ailemler birlikte geldik (SG26, Kadın, 38).

Akut dönem, kitlesel göçle gelenlerin yeni mekânla kurdukları ilk temastan itibaren başlayan ve ilk 10 günlük kısmı kapsayan dönemdir. Göçün kitleler halinde gelenlerine ilk olarak geçici barınaklarının sunulması gerekmektedir. Acil yardım barınakları genellikle çok

kısa sürede kurulabilen çadırlar olmakla birlikte bu çadırların kurulacağı alanda kamu binaları ya da boş kamusal araziler olmaktadır. Bu 10 günlük süre birkaç haftaya kadar çıkabilmektedir (Sey, Tapan ve Kanoğlu, 1987). Bu sürenin değişim göstermesi göçün büyüklüğüne ve göçü kabul eden ülkenin ekonomisinin gelişmişliğine bağlı olarak gelişir (Acerer, 1999). Yeni gelinen hedef mekân Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlere barınaklar sunulmuş ve göçmenler bu barınaklara devlet eliyle yerleştirilmiştir.

İlk etapta camilere, yurtlara, taziye evlerine, yatılı bölge okullarına, toplanma alanlarına çadır kurduk, (kamp standartlarının altında) buradaki amaç açıkta kimse kalmaması. İklim şartları da göz önünde bulundurularak önce barınmayı sağladık. Sonrasında da yeme, içme, yatak, yastık vb. gibi hizmetler sağlandı. Sonrasında sayıya bakarak kamp yaptık (K2, Erkek, 56).

Akut dönemde en temel amaç kitleler halinde gelenlerin temel ihtiyaçlarını acilen gidermek, geçici barınakların ivedilikle göçmenlere sunmak ve yemeklerin ulaştırılmasını sağlamaktır. Zorunlu göçle gelenlerin ilk ve acil ihtiyacı ise güvenli mekân olmaktadır. Suriye iç savaşından kaçarak Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler ilk olarak geçici barınma merkezlerine yerleştirilmiştir.

İlk geldiğimizde Suruç'ta kampta kaldık. Gelir gelmez bizi kampa aldılar (SG29,Kadın, 53).

Göç ederken 28 saatte evimizi boşalttık, sattık. Akçakale'ye geldik. Pasaportlarımız olmadan geldik. Çorba, su ve ekmeğe verdiler bize. Aşı yaptılar ilk olarak (SG22,Kadın, 45).

Türkiye'ye geldiğimiz zaman kendimizi güvende hissetmiştik (SG12, Erkek, 28).

Geçici barınma merkezlerinde göçmenlere beslenme, barınma, güvenlik, sağlık, eğitim, tercümanlık, dini merkezler, marketler ve diğer ihtiyaçlar talepler doğrultusunda sunulmuştur. Bombaların üstünden geçmediği, silah seslerinin duyulmadığı mekânlara gelmek zorunlu göçmenlerin birincil ihtiyacıdır. Bu birincil ihtiyaçlar Şanlıurfa'da devlet eliyle Suriyeli göçmenlere sunulmuştur ve güvenli bir ortam yaratılmıştır.

2013 yılında Türkiye'ye geldik. Akçakale kampına yerleştik. Yemek, barınma ve sağlık açısından da kampta yaşam daha iyiydi. En azından orada kira, elektrik ve su parası ödemiyoorduk (SG11, Erkek, 48).

Tartus'tan sınıra geldiğimizde devlet bizi Suruç kampına getirdi. Biz tercih etmedik yani ama Şanlıurfa merkeze gelirken buraya alıştığımız ve yakın olduğu için geldik (SG29, Kadın, 53).

Gelirken çok korkmuştuk ve yorulmuştuk. Geldiğimiz gece nasıl rahat uyuduğumu anlatamam. 17 gün boyunca kamptaydık. Yemekleri kamptakiler veriyordu. Sağlıkla ilgili bir sorun olunca yardımcı oluyorlardı. (SG18, Erkek, 65).

Rahat bir uyku uyumanın ne derece önemli olduğunu vurgulayan Suriyeli göçmenin birincil ihtiyacının güven duygusu olduğunu görmemiz adına önem arz etmektedir.

Türk hükümeti 2011 yılından beri Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli göçmenleri hem kayıt altına almak hem de acil olarak barınma ihtiyacını karşılamak için çadır kentler, kamplar ve

süreç ilerledikçe konteyner kentlere yerleştirmiştir. Devlet eliyle yerleştirilen Suriyeli göçmenlere güvenli mekân sağlanmaya çalışılmıştır. Şanlıurfa özelinde ise kamplar 2012 yılında hizmete sunulmuştur. Şanlıurfa'daki kampların kurulma amacı ise diğer sınır illerdeki kamplara Suriyeli göçmen nüfusunun fazla gelmesinden dolayı fazla olan kesimin Şanlıurfa'ya aktarılması şeklinde gerçekleşmiştir.

Kürtlerin dönüşlerinden sonra kampın nüfusu azalınca kampa Mardin'den Suriyeli Araplar geldiler (K6, Erkek, 44).

Göçmenlerin kimliğini çıkartmak hem hedef ülkenin hizmetlerinden yararlanmak adına göçmenlere imkân sunarken karşılığında gelen ülkedekilerin göçmenleri kontrol, sevk ve idaresini sağlamak adına önemli görülmektedir. Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin geçici barınma merkezlerine alınmasında ve göçmenlerin kontrollerinin sağlanması için öncelikli olarak kimlikler çıkarılmış ve göçmenler kayıt altına alınmışlardır. Kimlik çıkarmak göçmene temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında kolaylık sağlarken Şanlıurfa'daki göçmen kontrol sağlanması adına devlet kurumlarına da yardımcı olmuştur.

2016 yılında geldik savaş olduğu için geldik. Hatay Yayladağı'ndan giriş yaptık. Bir gün burada kaldık, kimliklerimizi çıkardık. Sonra bizi Suruç kampına götürdüler (SG32, Kadın, 40).

Eşim Suriye'den bu yana mide ve bağırsak sorunu yaşıyordu. Türkiye'ye geldiğimizde de bu devam etti. Türkiye'de eşim zor iş koşullarında çalıştığı için sağlığı daha da bozuldu. Geldikten 2 yıl sonra eşimi kaybettik. İlk geldiğimizde kimliğimiz yoktu hastaneye gidip doktora rica ederek ilaç almaya çalışıyorduk ama ilaç vermiyorlardı. Geldikten bir sene içinde kimliğimiz çıktı. Kimlik çıktıktan sonra sağlık için rica etmemize gerek kalmadı. Randevu alıp doktora gidiyoruz. Bu şekilde sağlık sorunlarımızı çözdük (SG26, Kadın, 38).

Kimliğimiz ilk geldiğimizde yoktu kaçak olarak geldik. Kimlik olmadığı için hastaneye gidemiyorduk. Hastaneye gidemediğimiz için bizde bitkisel çözümlerle çocuklarımızı iyileştiriyorduk (SG27, Kadın, 59).

Suriyeli göçmenin de dediği gibi gelir gelmez kamplara yerleştirilmiştir. Güvenli mekân devlet eliyle sağlanmıştır. Göçmenin bu durumda seçme şansı olmamakta ve gelen ülkedeki politika doğrultusunda hareket etme zorunluluğu da doğmaktadır. Türkiye'ye gelir gelmez kimliklerini çıkartan bu göçmen sonrasında Suruç kampına gönderilmiştir.

Suriye'den bizi kovdular. Gidecek yerimiz yoktu. Türkiye yardım ettiği için buraya sığındık. Çıkışımız Türkiye oldu. Suruç kampına gelmemiz Türk devleti tarafından oldu biz seçmedik (SG30, Erkek, 45).

2011 yılında Türkiye'ye giriş yaptık. Askerler bizi Akçakale kampına götürdü (SG5, Kadın, 46).

Savaş olunca nereye gideceğimizi bilemedik. Bize tek Türkiye yardım ediyordu. O yüzden bizde çıkış olarak Türkiye'ye geldik (SG32, Kadın, 40).

Göçe savaştan dolayı karar verdik. Seyahat etmek için gelmedik buraya. Ailemle birlikte yola çıktık. Sınırdaki Kızılay ve emniyet güçleri yardımcı oldular. Sınırlardan aldılar bizi ve kampa götürdüler (SG28, Erkek, 40).

Güvenli mekânın sağlanmasının arkasından zorunlu ve kitleler halinde gelen göçmenlerin en temel ihtiyaçları barınma ve yemek olmaktadır.

İlk zamanlar beslenme, barınma ihtiyacımızı AFAD sağlıyordu. AFAD bize yemek kartı vermişti ona göre beslenmemizi sağlıyorduk (SG15, Kadın, 36).

Zorunlu göçmenler, öncelikle en yaşamsal olan ağları kullanır. Bu yaşamsal ağlar yasal olabildiği gibi (örneğin devlet eliyle mekâna yerleştirme) yasa dışı da olabilmektedir. Yasa dışı koşullarda gelen göçmenler kampa girmeyip kent merkezlerine gitmiştir. Suriyeli göçmenler devlet eliyle kampa yerleştirilebildiği gibi kaçak yollarla Şanlıurfa merkeze gelip mekâna yerleşme pratiklerini başlatmıştır.

Akrabalarım Urfa'da olduğu için buraya geldik. Kaçak bir şekilde geldik. Kaçakçılara para verdik onlar yardımcı oldular. 2014 yılında geldik (SG27, Kadın, 59).

Kaçakçılar göç ederken 5000 dolar istediler. Eşimin kardeşi para gönderdi onun sayesinde Rakka sonra da Türkiye'ye geldik (SG22, Kadın, 45).

Şanlıurfa'yı sınıra yakın olması nedeni ile tercih ettik (SG25,Kadın, 41).

Kaçakçılar aracılığıyla geldik. 2018 yılında kaçak bir şekilde ailemle birlikte göç ettik. Bu yüzden kampa giremedik (SG25, Kadın, 41).

Türkiye'ye gelmek için kaçakçılarla görüştük. Hem Türkiye'de hem de Suriye'deki kaçakçılara para verdik. Sınırdan illegal yollarla giriş yaptık. Kaçakçılar beni ve ailemi Urfa'ya getireceği yerde Azez'e bırakıp kaçtılar (SG16, Erkek, 45).

Akut dönemde zorunlu göçmenler kamplara girememeye durumunda kalabilir. Zorunlu göçmenlerin ekonomik ve sosyal anlamda mekânı, kaynakları kullanma biçimi, ekonomik varlıkların bulunup/bulunmaması ve bu kaynakları mekâna aktarma biçimlerinin varlığı sınırdaki yaşadıkları kamplardan kentlere doğru yönelmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte zorunlu göçmenlerin pasaportsuz ve yasa dışı yollarla yeni ülkeye geldiklerinden kamplara girmek istemeyebilir. Şanlıurfa'da kampa girmeyen Suriyeli göçmenler mekâna ilk geliş ve temaslarını genellikle yasa dışı ilişki ağlarıyla sağlamıştır.

Akrabalarım Urfa'da olduğu için buraya geldik. Kaçak bir şekilde geldik. Kaçakçılara para verdik onlar yardımcı oldular. 2014 yılında geldik ve Şanlıurfa merkeze geldik. Kampa girmedik (SG27, Kadın, 59).

Oturduğumuz yeri ucuz olduğu ve eşimin iş yeri bu mahalleye yakın olduğu için seçtik. Eşimin arkadaşları da burada olduğu için kampa girmeden bu mahalleye geldik (SG26, Kadın, 38).

İlk geldiklerinde kampta yaşamayan/yaşayamayan Suriyeli göçmenlerin kentsel mekânla kurdukları ağlar aracılığıyla mekâna yerleştikleri görülmektedir. Suriyeli

göçmenlerin kampa girmek istememelerinin nedenlerine bakılacak olursa ilk olarak yasadışı yollarla giren göçmenler kamplara girememektedir. İkinci olarak göçmenler kamp hayatını görüp burada kalmayı tercih etmemektedir. Suriye'den gelirken yanlarında maddi olarak kaynaklarını getirebilenler kentsel mekâna geçmeyi tercih edebilmektedir. Kentsel mekâna geçen bu göçmenler geldiklerinde öncelikli olarak yine güvenli mekân arayışı içerisine girmiştir. Kamp dışında yaşayan göçmenlerin birincil ihtiyaçlarını karşılamak için Suriyeli göçmen Şanlıurfa'da iş bulma ilişki ağlarına başvurmuştur.

Barınma ve beslenme için ilk geldiğimizde hiçbir yardım almadık. Kendimizin yaralarını yine kendimiz sardık. Eşim gündelik iş buluyordu. Günde ne kazanıyorsa o şekilde ihtiyaçlarımızı karşılıyorduk. Eğer iş bulamazsa, bakkaldan borç alıyorduk. Ya da aç kalıyorduk (SG26, Kadın, 38).

2013'te geldik kampa girmeden bu mahalleye geldik. Eşim iş bulduğu için kampa girmek istemedik (SG26, Kadın, 38).

Türkiye'ye ilk geldiğimde kampta kalmadık. Türkiye'ye gelir gelmez iş aramaya başladım. Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeliler ve Şanlıurfa'daki Araplarla iletişime geçtik (SG2, Erkek, 40).

İlk işim bakkalda çalışmak oldu. Bu bakkal Suriyeli akrabamızın arkadaşıydı. Onun aracılığı ile bu işi buldum. Bakkalda çalışırken bakkala gelen başka bir Suriyeli aracılığıyla tekstil fabrikasının üretim bölümünde iş buldum. 3 yıl burada çalıştım. 3 yılsonunda fabrika yandı. Bir süre işsiz kaldım. Sonra oyuncak fabrikasında yine Suriyeli bir arkadaşım aracılığıyla iş buldum. 4 ay çalıştığım bu fabrika 4 ay sonra kapandı. Uzun bir süre işsiz kaldım (SG2, Erkek, 40).

Benden önce Türkiye'ye giden arkadaşlarımla görüştüm. Onlar bana iş olunca haber verecek ben de Türkiye'ye gidecektim. 2014 Mart ayında bana haber verdiler: “ Şanlıurfa'da bir iş projesi var gel çalış” dediler. Ben zaten bu haberi bekliyordum. Projede kaynak işçisi olarak çalışmak için gelecektim. Bu yüzden ilk Türkiye Şanlıurfa'ya gelmeyi tercih ettim. 2014 Haziran ayında Şanlıurfa'ya geldim. Ama ben geldiğim zaman iş projesi bitti. 2014 Haziran'da işe güvenerek gelmişim. İş projesinin bitmesiyle ortada kaldım (SG1, Erkek, 34).

Kampa girmeyip Şanlıurfa kent merkezine giden Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşmeleri güvenli barınma ihtiyacını karşılama ile gerçekleşmektedir. İş bulma yoluyla barınmalarını sağlayan Suriyeli göçmenler biraraya gelerek Şanlıurfa'da ev kiralayıp mekâna yerleşme stratejisi geliştirmiştir.

Şanlıurfa'ya ilk geldiğimizde kampa girmedik birkaç aile toplanıp ev tuttuk. En ucuz o evi bulduğumuz için oraya yerleştik. Kocam ve abisi ile birlikte kirada kaldık. Evin kirası ilk başta karşıladık zor olunca iki aile kirayı bölüştük (SG27, Kadın, 59).

Göçmenin göçe başlamadan önce yeni mekânla kurdukları ağlarla ya da hedef mekâna geldikleri zaman kurdukları ağlarla yeni mekânda ilk 10 günlük sürede birincil ihtiyaçlarının baskısı altında mekâna ilk temasları gerçekleşir. Suriye'deyken Şanlıurfa'daki arkadaşları ile iletişim kuran ve iş olanaklarını sorgulayan Suriyeli göçmen arkadaşları üzerinde kurduğu ticari ilişki ağlarına güvenerek Türkiye'ye sonrasında da Şanlıurfa'ya gelmiştir. İş bulduğunu sanarak yeni mekâna gelen göçmenin kurduğu ilişki ağlarının bozulmasıyla mekâna yerleşme

süreci sancılı geçmiştir. İlegal yollardan Şanlıurfa'ya giriş yaptığı içinde kamplarda kalamayınca iş bulana kadar sokaklarda kalmayı göze almıştır.

İlk geldiğimde kampta kalmadım. 1-2 ay kalacak yer bulamadım. Sokaklarda kaldım. Günlük işler bulup karnımı doyuruyordum. Pazardaki meyve ve sebzedden kalanları toplayıp yiyordum (SG1, Erkek, 34).

Zorunlu göçmenler, göç ederken yanlarında getirebildikleri kişisel kaynaklarla para, altın vb. gibi yeni mekânda ilk 10 günlük akut dönemi deneyimlemiştir.

İlk olarak Suriye'den getirdiğimiz annemin altınlarını sattık. Belli bir süre Suriye'den getirdiğimiz altınlarla yaşadık. Ev kirasını, faturalarını ve besin ihtiyacımızı bu parayla karşıladık. Ama bu para bitince ve iş bulamayınca iş bulmak için Şanlıurfa merkeze geldik. Şanlıurfa merkezde büyük ağabeyim gündelik işlerde, inşaatlarda çalışmaya başladı. Diğer abim de iş bulursa inşaatlarda çalışıyordu. Bende bir tekstil fabrikasında iş buldum (SG4, Kadın, 25).

Altın, paramız bankadaydı. Savaş çıkınca devlet buralara el koydu biz hiçbir şeyimizi olamadık. Yine de gelirken belli bir birikimimiz vardı onunla geldik ilk başta barınma ve beslenme sorunu hiç yaşamadık (SG27, Kadın, 59).

Suriyeli göçmenlerden bazıları savaşın çıktığı 2011 yılında ülkelerini bırakıp gelmemiştir. Savaşın ağırlaşması ve savaşa bağlı ekonomik sorunlarla karşılaşan göçmenler çıkış olarak Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'ye gelmeden önce de iş imkânlarını araştırmış ilişki ağları kurup onun üzerinden Türkiye'ye gelmiştir.

Savaş artık dayanılmaz hale gelmişti ve 2015 yılında gelmeye karar verdik. İlk geldiğimizde imkânımız yoktu ev eşyası alamamıştık. İş bulmaya çalıştım. İş bulduktan sonra çalıştığımız yerdekiler sayesinde ev eşyalarını ucuz yerden bulduk (SG2, Erkek, 40).

Fotoğraf 3: Ev Eşyası

Kaynak: 2021, Ev Görüşmeleri.

Savaş koşulları ağırlaşmıştı. Canımızı kurtarmak için 2014'ün Eylül ayında ailemle Türkiye'ye gelmeye karar verdik ve Türkiye'ye geldik. İlk Gaziantep, sonrada Şanlıurfa'da tanıdığımız hiç kimse yoktu. Gaziantep'te tanıdık/tanımadık hiç kimse evini kiralamak istemedi. İlk geldiğimizde

Suriyeli arkadaşın evinde kaldık ama onların da durumu kötüydü. Bu yüzden kendimize yaşayacak yer bulmalıydık. Şanlıurfa'nın Suruç ilçesine geldik. Suruç'a gelmemizin nedeni Suriyeli arkadaşlarımızın burada olması ve iş bulabiliriz düşüncesiydi. Suruç'ta 7 ay yaşadık. Ama Suruç'ta iş yok bize hiç yoktu. İş bulmak ve çalışmak çok zordu (SG4, Kadın, 25).

Göçmen ilişki ağları akut dönemde göçü motive edecek ve göçün sürekliliğini sağlayacak mekanizmalardır. Zorunlu göçmenler coğrafi yakınlık ve önceden var olan ağlar sayesinde gidecekleri hedef mekânı seçebilmektedir. Göçmenlerin hem göç alan hem de göç veren mekânlarla bağlantısını akrabalık, ortak kökenleri ile kurduğu ağlar sayesinde sağlar (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 40). Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli bu göçmende akrabalarının kendinden önce Şanlıurfa'ya gelmesi nedeniyle bu mekâna göç etme kararı almıştır.

Şanlıurfa'ya tercih etme nedenimiz burada bizim akrabalarımızın olmasıydı. Şanlıurfa'ya 2015 yılında geldik. Türkiye ve Şanlıurfa'ya gelirken hiçbir endişemiz yoktu. Akrabalarımızın olması bize güven vermişti. Akrabalarımız da hem para hem de ilk geldiğimizde evlerinde kalma gibi desteklerini esirgemediler (SG16, Erkek, 45).

Şanlıurfa'nın sahip olduğu konum itibariyle Suriye ile ortak bir kültürel geçmişi bulunmakta ve akrabalık ilişkilerin olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Suriye krizinden sonra ilk göç edenlerin akraba, arkadaş ve tanıdıklarının olması ve bu kişilerle bağlantı kurulması ağın gelişimini göstermesi adına önemlidir. Coğrafi yakınlığının olması da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'yı tercih etmesini sağlamıştır. Akut dönemde de göçmenin acil ihtiyacı güvenli mekân ve bundan sonra barınma ve yemek vb. temel ihtiyaçlarının en hızlı şekilde gidermektir. Bu bakımdan Suriyeli göçmenler akut dönemde Türkiye'yi ve Şanlıurfa'yı tercih etmiştir.

7 yıl önce 2015 yılında geldik. Kampa girmedik. Gelir gelmez Şanlıurfa merkezdeki bu evimize geldik. Türkiye bize yardım ettiği için bizde buraya geldik. Biz eğer Suriye'de kalsaydık eşim askerlik yapacaktı ve büyük bir ihtimalle ölecekti. Türkiye yolu tek çıkışımızdı ve en güvenli yol burasıydı. O yüzden burayı tercih etmek zorunda kaldık (SG34, Kadın, 25).

2013 yılından beri yani yedi yıldır Şanlıurfa'da yaşıyoruz. Ablam, abim ve kardeşim Urfa'da olduğu için burada kaldık. İlk geldiğimizde abimin evinde kaldık. Paramız vardı ilk geldiğimizde. Paramız bitmeye başlayınca abimin ayarladığı iş yerinde çalışmaya başladım (SG24, Kadın, 39).

Göçmenler için ortak kültürel değerleri paylaştığı topluluklarla bir arada yaşamayı tercih eder. Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin kenti tercih etmelerindeki nedenlerin başında kültürel olarak yakın olmaları ve Arapça dilinin konuşulması gösterilmektedir. Şanlıurfa halkının büyük bir kesiminin Arap kökenli olması ve Arapça bilmesi, Suriyeli göçmenlerin burayı tercih etmesinde önemli rol oynamıştır.

2013'te Türkiye'ye geldik. İlk 2013'te Bursa'ya yerleştik. Bursa'da iş bulamadık. Fabrikada bir iş bulduk sadece oraya da biz giremedik. 2013'te ben, annem ve iki kardeşim geldik. Bursa'ya gelmemizin nedeni erkek kardeşimizin arkadaşının önerisiydi. Bursa, İstanbul'a göre ucuz işte bulursunuz diye. Maalesef iş bulamadık. Bursa'da kimse Arapça konuşmuyor kendimizi burada çok yabancı hissettik (SG6, Kadın, 30).

Kardeşim ilk olarak Urfa'ya geldi. Urfa'dakilerin Arapça konuşması ve abimin buraya gelmesinden dolayı Urfa'ya geldik. Türkiye'ye 2019 yılında geldik (SG21, Erkek, 41).

4.7.2.1.2. Geçiş Döneminde Birincil İhtiyaçların Baskısı

Geçiş dönemi, krizin 10.gününden başlayıp 6. aya kadar geçen süreç olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde kamp koşullarında kalan zorunlu göçmenleri kabul eden ülkeler onları genellikle çadır/kamp/geçici barınma merkezlerine yerleştirmekle yükümlüdür. Geçici barınma birimlerinde göçmenlerin fiziki ve sosyal ihtiyaçları karşılanmalıdır. Göçmenlerin günlük yaşamına döndürmeyi hedefleyen birimler (eğitim, sağlık vb. gibi) kurulmalıdır.

Her ne kadar geçiş dönemi teoride 6. aya kadar geçen dönem olarak tasarlansa da uygulamada yılları bulabilmektedir. Suriyeli göçmenlerin belirttiği gibi Şanlıurfa'da kampların kapatılmasına kadar kamp hayatını yaşamak durumunda kalmışlardır. Kampta uzun süre kalan Suriyeli göçmenler, Şanlıurfa'da kentsel mekânla ilişkiler kurmuş ve bu ilişkiler süreç içerisinde farklılaşmıştır.

2015'te Rakka'dan geldik. İlk olarak Suruç kampına geldik. Yaklaşık 4 yıl kaldık. 2019 yılında kamp kapatılınca çıktık (SG30, Erkek, 45).

4 yıl kampta kaldık. 2019 yılında kamplar kapatılınca bizde Şanlıurfa merkeze geldik (SG29, Kadın, 53).

7 yıl kampta yaşadık. 2019 yılında kamp kapatılınca yaşadığımız mahalleye taşındık (SG5, Kadın, 46).

Adana'da kampa götürdüler bizi. 3 yıl burada kaldık. Suriye'ye döndük 2015 yılında iki ay kaldık. Sonrasında Akçakale kampına geldik. Akçakale de iki kamp vardı. Birincisi küçük kamptı 3 ay burada kaldık sonrasında büyük kampa geçtik. Sonrasında Suruç kampına geldik. En sonunda da Şanlıurfa merkezdeki bu evimize geldik (SG28, Erkek, 40).

2011'den sonra yani savaş ilk başladığında hemen çıkmadık. 2015 yılında ilk olarak Türkmen dağlarına gittik, sonra Türkiye'de Hatay'a ilk olarak geldik. Eşimin kardeşi Suruç'ta olduğu için buraya gittik sonrasında. Suruç'ta kamp hayatı çok kötüydü. Çadırda kalıyorduk. Akçakale kampında kaldık. 2019'ta kamp kapatılınca çıktık (SG15, Kadın, 36).

Geçiş döneminde geçici barınma birimlerinde göçmenlerin hem fiziki hem de sosyal ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bununla birlikte eğitim, sağlık vb. gibi göçmenlerin günlük yaşamına döndürmeyi hedefleyen birimler kurulmaktadır. Geçici olarak göçmenlere barınma, beslenme ve altyapı hizmetlerinin sunulduğu ve sosyal altyapının kurulduğu normal yaşama geçmeye yönelik hizmetlerin verildiği dönem olarak bu süreç planlanmaktadır (Sey, 1987). Suriyeli göçmenlerin devlet eliyle kamplara yerleştirilenleri kamp hayatını şu şekilde anlatmıştır.

Kampta ilk geldiğimizde ailede kişi sayısına göre kahvaltı ve yemekler veriliyordu. Yemeğimiz yeterli seviyedeydi. Kampta banyo ve tuvalet sıra ile ve süreli şekilde yapılabilirdi. Temizlikte yoktu. Kampta sağlıkla ilgili bir sorun yaşamadık (SG5, Kadın, 46).

Kampta BİM vardı, eğitim, hastane vardı. Şartları dışarıda nasılsa orada da öyleydi. Kamptan çıkabiliyorduk. Ama ancak sabah çıkıyorduk akşam geliyorduk eğer gelmezsek tutanak tutuluyordu. Tutanakların fazla ise seni o kamptan çıkarıyorlardı ve geri gönderme merkezlerine yolluyorlardı. Kurallara uymak zorundaydık. Örneğin çocuklarımız bizimle çıkmak zorundaydı eğer 18 yaşının altındaysa. 18 yaşından sonrakilere izin veriliyordu (SG29, Kadın, 53).

Sağlık hizmetlerinden yararlanma noktasında geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin tedaviye erişimleri ücretsiz olarak sağlanmıştır. Şanlıurfa'da geçici barınma merkezindeki sağlık hizmeti ihtiyacı sivil toplum kuruluşları ve Suriye'de doktor, hemşire ve sağlık elemanı olarak çalışanlardan gönüllü olanları aracılığıyla sağlanmıştır.

Kampta sağlık için doktorlar bulunuyordu Türk, Suriyeli olmak üzere ilaç ihtiyacının karşılanması içinde eczaneler bulunuyordu (K6, Erkek, 44).

Eşim ayağından ameliyat oldu. Ameliyat sonrasında sürekli ilaç yardımı yapıldı. Pansuman içinde kamptaki hemşire bize yardım ediyordu (SG5, Kadın, 46).

Kamplarda ihale usulü ile özel yemek şirketlerinin üç öğün yemek dağıtması yoluyla beslenme ihtiyacı karşılanmıştır. Dünya Gıda Fonu ve devlet aracılığıyla elektronik kartlar Suriyeli göçmenlere verilmiş, bu kartlar ile kamp içinde kurulan marketlerden gıda, temizlik vb. gibi ihtiyaçların karşılanması sağlanmıştır. Suriyeli göçmenlerin uyumu ve sosyalleşmesi için Şanlıurfa kamp merkezlerinde televizyon izleme odaları, internet salonları, çocuklar için oyun alanları ve spor alanları da bulundurulmuştur.

Göçmenlerin temel ihtiyaçları AFAD ve Kızılay tarafından karşılanıyordu. Kartlar veriliyordu ve göçmenler neye ihtiyacı varsa bu kartlar üzerinden ihtiyaçlarını alıyorlardı. Kişi başına aylık 100 TL yatıyordu. Kıyafet ve ayakkabı yardımları da ekstra yardım olarak geliyordu (K4, Kadın, 38).

Misafir olarak davranılıyordu. Bizde de şöyle bir bilinç olmuştu eğer bizde onlar gibi olursak diye onlara çok iyi davranıyorduk (K4, Kadın, 38).

Bu dönemin en temel amacı göçmenlerin kayıplarının telafisini sağlamak, ekonomik, mekânsal ve sosyal hasarların yeniden inşa etmektir. Göçmenlerin normal gündelik hayat akışlarına kavuşmasını sağlamaktır (Yılmaz, 2021: 17). Şanlıurfa kamp merkezlerinde Suriyeli göçmenlerin gündelik hayatlarına kavuşması için göçmenler yapılanları şu şekilde anlatılmıştır:

Kampta yaşamımız daha iyiydi. Yemek, barınma ve sağlık açısından da kampta yaşam daha iyiydi. En azından orada kira, elektrik ve su parası ödemiyoorduk (SG11, Erkek, 48).

Akçakale'de çadırlar daha çok büyüktü. Akçakale'de kampta 3 Pazar vardı Suruç'ta 1 kamp vardı. Akçakale'de üç Bim var Suruç'ta bir tane vardı. Kamplar kapatılmadan önce çıkmak isteyenlere hanedeki kişi sayısına göre para verildi (SG33, Kadın, 25).

Bu süreçte kamp hayatından memnun olan Suriyeli göçmenler olmakla birlikte kamp hayatının ne derece zorladığını söyleyen göçmenlerde bulunmaktadır. Ancak Suriyeli göçmenlerin genel görüşü ne derece kamp hayatı zor olursa olsun kampın, dışarıdaki hayattan daha iyi olduğu noktasındadır.

Kamplarda kalırken sorun yaşıyorduk. Kamp içerisinde özellikle gençler arasında sürekli kavga oluyordu. Temizlik yönünden de sırayla banyo ve tuvaleti kullanıyorduk. Zaten kaldığımız yerde çok küçüktü. Belki şu an oturduğumuz odanın yarısı kadar yerde yaşamak zorundaydık. Yemeğimizi orada yiyorduk. Yatak odası, yemek odası, oturma odası hep orası olmuştu. Çadırımız 3 metreye 2 metreydi (SG28, Erkek, 40).

Kampta hayat çok zordu. Her şey ortak. Tuvalet, banyo, çamaşır yıkama hep ortak ve eğer size verilen zamanda yapmazsınız işlerinizi örneğin çamaşır yıkamanız gereken gün Pazar saat 2 eğer o saati kaçırırsanız size su kalmıyor ve yıkayamıyorsunuz. Çadırımız vardı ve çok büyük değildi. 3 metreye 4 metreydi ölçüsü çadırımızın. Kaldığımız kampta günü birlikte çıkıp gelebiliyorduk. Ama ilk geldiğimiz zaman 3, 4 ay çadırdan bile çıkmadık. Babama iş bulursa orada da para kazanabiliyordu. Kampta hayat zordu ama ev kirası, elektrik, su parası ödemiyorduk. Burada merkeze geldiğimizde bunları ödemek zorunda kaldık. Kampın kapatılması ekonomik olarak bizim için kötü oldu (SG29, Kadın, 53).

Kampta kavgalar oluyordu. Çadırlar birbirine çok yakın ve sesler sürekli geliyordu. Çocukların yaramazlığından sesin çokluğuna kadar her şey kavga sebebi olabiliyordu. Çadırların arası bir metre doğal olarak konuştuğumuz her şeyi komşularda duyuyordu. Gece konuşursak ve onlar için sorun olursa kavga olurdu. Kampta su günde bir kere geliyordu bir de eğer sıranızda gitmezseniz hakkınızı kaybediyordunuz (SG29, Kadın, 53).

Kampta yaşamaya devam ederken göçmenin kent ile iletişimini kurmaya başladığı dönem geçiş dönemidir. İlk aşamayı, çalışmak için kente ilk gidiş oluşturur. Kişinin kamp içinde bulunduğu koşullar ve kentteki durumla ilgili edindiği bilgiler, onun kente ilk gidişini sağlar (Kartal, 1992: 52). AFAD İl Müdürlüğünün Şanlıurfa'da kampta bulunan Suriyeli göçmenlerin kentle kurduğu ilişki anlatması şu şekildedir:

Şanlıurfa'ya gelen Suriyeliler en alt kesimde yer alanlardır. Bunların şehirde yaşaması mümkün değildir. Bunlar kampta kalırken dışarıda çalışıyor sabah çıkıp akşam gelerek tarımsal faaliyetlere katılarak ekonomik olarak kendi imkânlarını arttırıyor. Bu imkânları elde ederken de kente gidip gelirken kenti, kentin çevresini, ulaşımı öğreniyor (K2, Erkek, 56).

İkinci aşama, kente gidiş-geliş dönemidir. Kamptaki durumuna ve kentte edindiği çevreye bağlı olarak, kişi belli bir süre çalışmak için kente gidip gelmektedir. Orada çalışmaktadır, kazandığı parayı kampta biriktirmekte ve/veya kentte kullanmaktadır. Kamptaki varlıklarını iyileştirmekte veya yeni varlıklar satın almaktadır. Kentte de varlıklar edinmektedir. Bu varlıkları satın almak veya iyileştirmek için kentten kampa ve kamptan kente kaynak aktarmaktadır (Kartal, 1992: 52). Suriyeli göçmenler kamp ile Şanlıurfa merkezdeki imkânları görmek üzere kamp yetkililerin verdiği izinler doğrultusunda kente gidip gelmeye başlamıştır. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa kent merkezinde günlük işler bulma, barınmaya yönelik araştırma yapma vb. gibi kent imkânlarını görmeye başlamıştır.

Kampa girişler saatlere göre düzenleniyordu. İçişleri Bakanlığı bu konuda sürekli yazı gönderip düzenliyorlardı giriş-çıkış saatlerini. Eğer Suriyelilerden birisi 2-3 gün gelmezse ceza alıyorlardı. İlk başlarda 1 ay çalışma izinleri vardı sonra bu 15 güne en sonda 2-3 güne indirildi. Bunun nedeni de bu süreleri Suriyelilerin suiistimal etmesi olarak gösteriliyordu (K6, Erkek, 44).

Günübirlik her zaman kampa gelmek zorundalar ancak iş bulurlarsa örneğin pamuk toplamak bunun için idareden 1 aylık izin alıyorlardı. Muhakkak bu süre bitince dönmek zorundaydılar (K4, Kadın, 38).

Kampta kaldığımız sürece eşim kamp dışında iş buldu. Bizde kızımın pamuk toplamaya gidiyorduk. Eşim günü birlik işler buluyordu. Bu işler genellikle inşaat işiydi. Bu işleri Arapça konuşabilen Şanlıurfa'lılar aracılığıyla buluyordu (SG5, Kadın, 46).

2013 yılında Türkiye'ye geldik. Akçakale Kampına yerleştik. Kamptayken karım ve kızım mevsimlik olarak pamuk tarlasında çalışıyorlardı (SG11, Erkek, 48).

İlksel ihtiyaçlarını karşılayan göçmenler her zaman yasal yolları tercih etmemektedir. Kamp bununla birlikte istisnai mekândır ve devlet eliyle oluşturulmaktadır. Devlet eliyle oluşturulan kamplarda Suriyeli göçmenler mekânsal ayrışmaya konu oldukları ve savaş baskısı içinde geldikleri de düşünülürse psikolojik olarak ne derece zorlandığı, gelinen yere hemen adapte olamadıkları ve hatta düşmanca tavır takındıklarını kamp güvenlik görevlisinin şu sözlerinden anlamak mümkündür:

Komutanlarımızdan sürekli eğitim ve seminerler alıyorduk. Onlarda insan ve insan gibi davranın onları hor görmeyin, yapabilir misin? edebilir misin? Şekilde ifade edin kendinizi diye uyarılıyorduk. Onlarda onlara verilen gücün, ayrıcalığın farkındaydılar ve bu gücü sınırsız olarak kullanıyorlardı. Bazı durumlarda (kampa girme saatleri konusunda, kampa başka birisini misafir etme gibi) sınırları zorluyorlardı. Hatta bir arkadaşımız sırf bu yüzden bıçaklandı Suriyeli bir genç tarafından ve arkadaşımız görevden alındı. Onları haklı gördüler haksız olmalarına rağmen. Bize şöyle demişlerdi bunu anlamıyorum. Biz sizin yerinizde olsak sizi kabul etmezdik size iyi davranamazdık. Biz onlara millet gözeterek yaklaşmadık ki. Biz karşıımızdaki insan bunun bilinci ile onlara iyi davrandık. Kampta erkekler yoğun. Kadınlar kendilerine sürekli bakıyorlardı, makyaj yapıyorlardı. Onların bu kadar bakımlı olmasından dolayı bence Türk kadınları da etkilendi biz sanki onlar gibi olmaya başladık. Bizde artık onlar gibi makyaj yapıyoruz, taytın üstü örtü şekilde giyiniyoruz. Onlar kendilerinden ödün vermiyor biz onlar gibi oluyoruz. Kadınlar, erkeklerini elde tutmak için Suriyeliler gibi bakım yapmaya başladılar. Verilen kartlarla temel ihtiyaçlar gıda mesela bunu karşılıyorlardı. Kartla aldıkları örneğin çayı gidip satıyorlardı. Ve bundan para kazanıyorlardı. Kaçak, göçek bakkal ihtiyaçlarını karşılıyorlardı ve ucuz alıp satıyorlardı orada. Sağlık, ilaç ve doğum kontrolde Suriyelilere hem bilgiler hem de kaynaklar veriliyordu. Ancak onlar özellikle doğum kontrolden yararlanmak istemiyordu. Şehitlerimiz var onların yerine doldurmamız gerekiyor gibi bir düşünceleri vardı. 7 yıldır kaldıkları kampta 4 çocuk doğurmuş olduk. Akrabalık bağlarımız var ancak onların hayata bakış açıları kültürleri bizimkinden çok çok farklı. Şam'dan gelenle Deyrizor'dan gelen arasında bile yaşama bakış açılarının farklı olduğunu görebiliyoruz. Kampta imkânlar çok iyi olmasına rağmen evine gitmek için aranarak geçmek zorundaysan bunu yaşamak çok zor. İnsanın evi dediği yere aranarak girmesi istersen altından olsun zordur (K4, Kadın, 38).

Geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin geçici barınma merkezlerinin dışında yaşadığı dönemde güvenlik ve temel ihtiyaçların karşılanması durumunda kontrol ve yardım mekanizması işlevsizleşmiştir. Bunun sonucunda da Suriyeli göçmenler arasında ağlar oluşmuştur. Devlet eliyle dağıtılan yardımlardan Suriyeli göçmenler kendi içinde bulunduğu sosyal medya aracılığıyla haberdar olmakta ve kendi içlerinde bir iletişim ağı kurmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da kendi içlerinde kurdukları bu ağların yanında sivil toplum kuruluşları valilik ile birlikte işbirliği yaparak ihtiyaç sahibi ailelerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarını sağlamıştır.

Ev bulamadım dükkân tuttum. Dükkân evden daha ucuz ama tuvalet dışında hiçbir şeyi olmayan bir yaşam alanıydı. Dükkân her şeye rağmen sokakta kalmaktan iyiydi. 2020 yılına yani evlenene kadar 18 ev değiştirdim. Bu evleri Facebook'taki Suriyeli ev gruplarından buluyordum. Bekâr ve Suriyeli olduğum için insanlar bana evlerini kiralamak istemiyorlardı (SG1, Erkek, 34).

Göçmenlerin kampta kalmayanları geçiş döneminde mekâna yerleşirken kullanacağı ağları geliştirebilmek için buldukları mekânda konuşulan dili öğrenmeye başlamaktadır. Bu şekilde mekâna yerleşme stratejilerini geliştirebilir ve daha çok ağa ulaşabilmenin yolunu açar. Suriyeli göçmenlerin Türkçe dilini öğrenenleri durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Türkçe bilmiyordum. Hayata destek aracılığıyla iki ay kadar Türkçe dil kursuna katıldım. Dil kursundan sonra Türkçe dil kursuna katıldım. Dil kursundan sonra Türkçe kendimi ifade edebiliyordum. Böylece yeni bir işe başvururdum. Alışveriş merkezinde iş buldum. Bu iş ile birlikte Türkçe daha da gelişti (SG4, Kadın, 25).

Bursa'da kimse Arapça bilmiyordu. Bizde Türkçe bilmiyorduk. Bursa'daki arkadaşlar bizi Urfa'ya yönlendirdiler. Urfa'da Arapça konuşuluyor. Sende İngilizce biliyorsun rahat iş bulursun dediler. Bizde bu nedenlerden dolayı Urfa'ya geldik. Suriye'den gelirken yanımıza biraz para alabilmiştik. Para bittikten sonra çok zorlandık. İş buldum sonrasında 700 TL'ye çalışıyordum. İlk geldiğimiz 6 ay Kızılay'dan yardım alıyorduk. Ben çalışma izni alınca Kızılay'dan gelen para kesildi (SG6, Kadın, 30).

Suriyeli göçmenlerin yaşadığı konutlar genellikle ucuz ve Şanlıurfa kentinin periferinde yer alan evler olmuştur. Bununla birlikte evlerde Suriyeli göçmenler birkaç aile yaşamak zorunda kalmıştır.

Eşimin diğer kardeşi gelmişti buraya daha önceden o bizim bu evi bulmamızı sağladı. İlk geldiğimizde çok zorlandık 2 odalı evde 3 aile yaşamaya çalıştık. Hatta eşimin abisi burada öldü. Midesinden rahatsızdı Suriye'de. Burada da çalışmak zorunda kalınca midesinden dolayı öldü (SG34, Kadın, 25).

2016 yılında geldiğimizde ilk olarak Antep'e gittik. Ancak Antep'te tutunamadım. İş bulamadım, kalabalık aileye kimse ev vermiyordu doğal olarak çok kötü yerlerde yaşamak zorunda kaldık. 5 ay sonrasında Şanlıurfa'ya geldik (SG12, Erkek, 28).

2013 Yılında Türkiye'ye ailemle giriş yaptık. Türkiye'de ilk olarak Antep'e geldik. Birinci senenin sonunda iş ve barınma gibi ihtiyaçlarımızı karşılayamadığımız için Urfa'ya geldik (SG13, Kadın, 28).

Akrabalık ilişkilerin olması geçiş döneminde kampta kalmayan Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kentsel mekâna yerleşmelerini sağlayan ilişki ağları olmuştur.

İlk önce akrabalarımızın önerisiyle Antep'e geldik. Ama Gaziantep'te kalamazdık. İş bulamıyorduk. Oğlumun arkadaşlarından birisi Şanlıurfa'da küçük bir bakkal açmıştı. Oğlum bu bakkala ortak oldu. Geçimimiz sağlamak için bizde oğlumla Şanlıurfa'ya gittik. 7 senedir Türkiye'de yaşıyoruz. 2013 yılında Şanlıurfa'ya geldik (SG10, Kadın, 55).

Akrabalık ilişkilerinin göçmen ilişki ağının kurulmasında öncü öge olduğu bilinmesine rağmen Suriyeli göçmen görüşmecinin akrabalarının olmadığı yeri tercih etmedik ifadesi de her zaman ilişki ağlarının akrabalık ilişkileri üzerinden kurulamayacağını göstergesi olmaktadır.

2015 yılında Şanlıurfa'ya geldik. Akramamız Şanlıurfa'da yok. Özellikle akrabalarımızın olmadığı yeri tercih ettik. Çünkü en çok sorunu akrabalarından yaşadık (SG14, Kadın, 33).

Türkiye'ye yasadışı yolla girip, pasaportu olmayanlar ile geçici barınma merkezindeki şartları ve kısıtlamaları benimsemeyen Suriyeli göçmenler, akrabaları aracılığıyla, belli bir birikimle ya da herhangi bir destek mekanizması olmadan kendi imkânları ile kentlerde konut bulmuştur.

2016 yılında Türkiye, Şanlıurfa'ya geldik. Tüm ailemle kaçak olarak giriş yaptığımız için kampa giremedik. Bizden sonra akrabalarının çoğu Şanlıurfa'ya geldiler. İlk geldiğimizde maddi durumumuz yoktu o yüzden akrabalarımızın olduğu Şanlıurfa'yı tercih etmek durumunda kaldık (SG19, Erkek, 45).

6 yıldır Urfa'dayız. Ben 2014 yılında geldim eşim ve çocuklar benden bir sene sonra geldiler. Urfa'da Türk arkadaşım vardı onun aracılığıyla Urfa'ya geldim. Arkadaşım nerede olsa oraya giderdim. Birikimim vardı ilk geldiğinde beslenme ve barınma ihtiyaçlarını o şekilde karşıladım. Urfa'da hiçbir akramamız yok. Gaziantep'te sadece bir abim var. Onunla da telefonla görüşüyoruz hiç yanına gitmedim (SG23, Erkek,44).

2014 yılında Rakka'dan geldik. Ailemle birlikte kaçak olarak geldik. Afrin'e geldik ilk sonrasında Suruç kampına geldik kamptan 2016 yılında Halfeti'ye gittik. İş bulamadığımız için merkeze geldik. Eski Halfeti'de devlete ait yerler vardı orayı devlet bize verdi biz orada kaldık kira ödemiyorduk orada. 2 yıl kaldık orada. Çıkardılar sonra bizi o evden. Yeni Halfeti'ye geldik ondan sonra orada iş bulamadık. Bizde 2018'in sonunda merkeze geldik (SG31, Erkek, 52).

Suriye'den gelen göçmen sayısındaki hızla artışla birlikte sağlık hizmetlerinin göçmenlere sunulması genişletilmiş ve 2013 yılı Ocak ayı sonrasında geçici barınma merkezi dışında kalan Suriyeli göçmenlere bu imkân verilmiştir. Hasta tedavisi barınma merkezlerinin bulunduğu şehirlerin sağlık merkezlerinin yetkili olması kararlaştırılmıştır.

Sağlık sorunu da şu şekilde oldu. Ben Türkçe bilmiyorum. Derdimi anlatmaya çalışmama rağmen hastane görevlileri tarafından defol, tercüman bul şeklinde karşılık gördüm(SG15, Kadın, 36).

Yayladağı kampına devlet eliyle yerleştirildik. 2015 yılında Suruç kampına geldik. 2018 yılında kamptan çıktık. Çocuklarımın kalp hastalığı var. Çadırın kokusundan dolayı çocuklarım nefes alamıyordu. En sonda doktor, çocukların kamptan çıkmazsa ölecekler çocuklarını hemen çadırdan çıkarıp temiz bir eve geçmem gerektiğini söyleyince bizde kamptan çıktık (SG35, Kadın, 37).

4.7.2.1.3. Kalıcı Dönemde Birincil İhtiyaçların Baskısı

Kalıcı Dönem, zorunlu göçmenlerin ülkelerindeki siyasi istikrarsızlık bitene kadar geri gönderilmeme ilkesi ile doğrudan bağlantılı gelişen dönemdir. Bu dönemdeki belirsizliğin temel nedeni hem yeni gelen mekâna ilişkiler ağı yoluyla yerleşme ve iş bulma konusunda gelişim gösterirken hem de göçmenlerin ülkelerindeki siyasi istikrarsızlığın bitmesi halinde ne

yapacağını belirsizliğinden kaynaklanır. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da kampta kaldıktan sonra kent merkezine göç etmiş ve burada mekâna yerleşmek için barınma ihtiyacını akrabaları aracılığı ile çözmüş ve ekonomik olarak bütçelerine en ucuz yeri tercih etmiştir.

Kamptan çıkar çıkmaz Şanlıurfa'da bu eve geldik. Çocuklarım için. Eşimin kardeşi buradaydı o yüzden burası bizim için en iyi tercih oldu, yakındı ve ucuzdu burası. Eşimin ailesi bizim bu evi bulmamıza yardımcı oldular. Onlar daha önce geldikleri için buranın daha iyi olacağını söylediler (SG35, Kadın, 37).

Artık kentle çalışma ilişkisi bulunan ve kalıcı bir yerleşim yerine sahip olan zorunlu göçmenler belirsizliğin geçmesi durumunda da ne yapacağını bilemeyebilir. Kampın kapanması nedeniyle zorunlu olarak kentsel mekâna yerleşme durumunda ise göçmenlere devlet eliyle aynı ve maddi destek sağlanabilir. Suriyeli göçmenlere Şanlıurfa'da kamplar kapatıldıktan sonra kent merkezindeki ihtiyaçlarını karşılaması için devlet eliyle maddi destek sağlanmıştır.

Devlet kamplardan çıkanlara 1000 TL'lik bir yardımda bulundu. Kamp kapanıyor gittikleri yerlerde sıkıntı çekmesinler diye devlet bu şekilde destek verdi (K4,Kadın, 38).

Kamp 2018 sonu 2019 başında kapatıldı. Suriyelilere 1500 TL'lik yardım yapılmıştı. Şanlıurfa'da kalanlara da merkeze gidenlere Kızılay kart verildi. Sağlık ve eğitim bedava olmaya devam etti. STK'lardan gelen gıda yardımları ile de hayatlarına devam ediyorlar (K6,Erkek, 44).

Kamptan çıktıktan sonra bize para yardımı yaptılar. 1000 TL civarındaydı. Bu para ve bizim birikimimizle bu evi bulduk. Ablam ve ailesi bu evde altı üstlü oturuyoruz. Bu evi Türk emlakçıdan bulduk. Bu emlakçıyı da daha önce kampta tanıdığımız aile aracılığıyla bulduk (SG5, Kadın, 46).

Kişi, kente temelli yerleşme kararını verdiğinde özellikle “ekonomik mekânı” ve “sosyal mekânı” şu şekilde gerçekleştirir: Kente göç edilmiştir. Kentte “sürekli bir iş” edinilmiştir. Suriyeli göçmenler kent merkezine geldiklerinde kalıcı dönemde sürekli bir iş bulmuştur. Bu işi yine devlet desteği ya da proje kapsamında elde etmiştir. Mekâna yerleşmenin tamamlayıcı ögesi olan iş bulma göçmenin kalıcılığını arttırmaktadır.

Kampta Birleşmiş Milletlerin projesinde öğretmenlik yaptım ve çalıştım. Kamplar kapatılınca da bize sordular ve bazı mahalleleri gösterip bazı okulları tercih etmemizi söylediler bizim oradan çıkıp çalışabilmemiz için. Kamptan çıktıktan sonra ben okulu tercih ettim okula en yakın yerde de ev tuttum. O yüzden bu mahalleyi tercih ettik okula ve işime yakın olsun diye. Bu imkân kamptaki tüm öğretmenlere sunuldu (SG28, Erkek, 40).

Göçmenler, kentsel mekânda kiraladıkları gecekonduda ya da yıkılmış, dökülmüş evlerde oturmaktadır. Kentte sahip olunan “varlıklar” ın miktarı ve türü artmaktadır. Bu aşamada kişinin “sosyal mekânı” kenti kapsar. Kişi ve onun ailesi artık sürekli olarak kentte oturmaktadır.

Açıldığı günden kapanacağı güne kadar kamplarda kalanlar vardı. İsteyen gönüllü olarak şehir merkezine gitti. Adana, Mersin, İstanbul gibi büyük kentlere de gidenler oldu (K4, Kadın, 38).

Kalıcı Dönem, Geçiş döneminden sonra zorunlu göçmenler üç yolu seçebilmektedir. Göçmenler yerleşik statüye geçebilir, diğer güvenli ülkelere ya da kentlere göç edebilir ya da anavatanlarına geri dönebilir. Kalıcı dönemde kente temelli yerleşme (göç) asıldır diğer olasılıklar istisnadır. Çalışmamız kapsamında mekâna yerleşme irdelenmektedir. Kampta yaşayan birey kente gidip geldiğinde kentteki olanaklarla kamp olanaklarını karşılaştırmakta ve kente göç etmek için araştırma yaparak kesin kararını vermektedir (Kartal, 1992: 52). Suriyeli göçmenler mekâna yerleşirken belli stratejiler geliştirmiş ve ona göre kentsel mekâna yerleşmiştir. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin stratejilerinin başında akraba ilişki ağlarını kullanması gösterilebilmektedir.

Kiraladığımız evi tercih etmemizin en önemli nedeni ablamın evine yakın olması. Ablam olmasaydı çok zorluk çekerdik ama ablam burada olduğu için barınma, beslenme ve güvenlikte ilgili bir sorun yaşamadık (SG7, Kadın, 28).

Yerleşik statüye geçmek için o ülkenin vatandaşlığını almak kalıcı dönemin öncüllerindedir. Suriyeli göçmenlerin vatandaşlık alma ölçütlerini yerine getirenleri de Türkiye'de kalıcı olarak mekâna yerleşmelerini sağlamıştır. Hedef ülkenin vatandaşlığını almakta Suriyeli göçmenler için mekâna yerleşmekteki diğer bir araç olabilmektedir.

2015 yılında geldiğimizde vatandaşlığa başvurduğum. Belgelerimi verdim ve 2 ay kadar bekledim. Sonra da vatandaşlık aldım (SG2, Erkek, 40).

2015 yılında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı aldım. 2015 yılında yaşanan Kobani olaylarından sonra yurtdışına gitmek istedim. Annemi aradım o bana gitme dedi. Türkiye bize yakın belki geri dönebilirsin dedi. Daha uzağa gidersen sana ulaşamayız bana bunu yaşatma deyince ben de kaldım ve göç idaresine vatandaşlık için başvurumu yaptım. 2015 yılının sonunda vatandaşlığı aldım (SG1, Erkek, 34).

Kalıcı dönemde göçmenler diğer güvenli ülkeye göç etmeyi tercih edebilir. Suriyeli göçmenlerinde yurtdışına gitmeyi düşünenleri olduğu gibi gitmek istemeyenleri ve Türkiye'de kalmak isteyenleri de olmaktadır. Üçüncü bir güvenli ülkeye gitmek isteyen ve orada evlilik ilişki ağıyla yerleşme ya da iş imkânıyla gidenlerin olmasının yanında göçmenlerin yurtdışına gitmeyi istemeyenleri de bulunmaktadır. Gitmek istemeyenlerin nedenlerinin başında aynı kültüre ve dine sahip olmayan bir ülkede yaşamak istememeleridir. Suriyeli göçmenlerde bu durumu şu şekilde anlatmıştır.

Almanya'ya gidince ne olacağını bende bilmiyorum bu yüzden çok korkuyorum. Almanya'da Suriyeli birisi ile nişanlandım evlenince oraya gidince anne ve baba ne olacak bilmiyorum (SG7, Kadın, 28).

Yurtdışına gitmeyi düşünmüyoruz. Ancak gezmek için gitmek istiyoruz. Gitmek istememizin nedeni burada bir düzen kurduk. Artık burada kendimizi huzurlu hissediyoruz. O yüzden gitmek istemiyoruz (SG4, Kadın, 25).

7 ay boyunca kadın kampı var orada kaldım. 7 ay sonra ikamet verdiler. İkamet verdikten sonra oğlumun yanına geçtim. Dil kursuna gittim. Dil öğrenmek Almanya'da zorunlu. Şu an burada çalışıyorum. Geceleri bir lokantanın yemeklerini, temizliğini yapıyorum (SG3, Kadın, 56).

Kalıcı dönemde zorunlu göçmen, ülkesindeki savaş, baskı vb. gibi durumların ortadan kalkmasından sonra ülkelerine geri dönme seçeneğini de kullanabilmektedir. Bunun içinde göçmen geldikleri ülkedeki ilişki ağlarını devam ettirmekte ve eski mekân ve yeni mekân arasında ağ kurabilmektedir. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'ya geldikten sonra Suriye ile ağlarını devam ettirmiştir.

Suriye'deki akrabalarla her gün görüşüyoruz. Şahsi olarak yardım etmiyorum ama Antep'teki abimin durumu daha iyi olduğu için o yardım edebiliyor. Anneme ve kardeşime hala Suriye'de onlara para gönderiyoruz (SG23, Erkek, 44).

Emlakçı Suriyeli onun aracılığıyla evimizi kiraladık. Suriye'ye dönen çok arkadaşım oldu iş bulamadılar ve döndüler (SG20, Erkek, 44).

İş ve barınma ihtiyacını karşılamak için göçmenler sosyal medyayı kullanabilirken, kimi de arkadaş, akraba ve tanıdıkları aracılığıyla işlerini bulmaktadır. İlişki ağlarının olmasına rağmen göçmenler yine de hedef mekâna yerleşirken zorlanmaktadır. Barınma ihtiyacını karşılamak için sürekli araştırma yapmak zorunda olan bununla birlikte iş bulmak zorunda kalmanın getirdiği bir ortam, Suriyeli göçmenlerin fiziki savaşının ekonomik savaşa dönüştüğü bir ortamı deneyimlemelerine neden olmuştur.

Kamptan akrabalarımızla birlikte çıktık. Şanlıurfa merkeze geldik kiralamak için ev tuttuk sonrasında taşındık hemen. Bu mahalle ucuz olduğu için burada ev tuttuk (SG29, Kadın, 53).

2017 yılından beridir bir Türk gibi davranıyorum. Böylece her şey yasal oluyor. İş başvurularımı Linked-in üzerinden yapıyorum. Dil kursundaki işimi bu şekilde buldum. İkinci işimi ise İŞKUR'a başvurarak buldum (SG1, Erkek, 34).

Yakubiye Mahallesi'nde apartman dairesinde oturuyoruz. Suriyeli arkadaşımız Kahramanmaraş'a gidince biz bu eve geçtik. Arkadaşım aracılığıyla şu anki evimizi buldum. Şimdilik evden memnunuz. Her yere yakın merkezi bir yerde kalıyoruz (SG1, Erkek, 34).

Göçmen ilişki ağları enformel yani arkadaş, akraba vb. gibi ilişkilere dayanarak oluşturulabildiği gibi göçmen-göçmen, göçmen-yerel halk arasında da kurulabilmektedir. Göçmenlerin de kalıcı dönemde hedef mekâna yerleşme, mekânı dönüştürme ve yeniden üretmede kullandığı ağlar da değişebilmektedir. Suriyeli göçmen Suriyeli bir emlakçı aracılığıyla evini bulmuştur. Bununla birlikte ev sahibi Türk'tür. Bu ilişki ağlarının kurulmasında akrabalarının etkisi bulunmaktadır.

Akrabamız olsa dahi Şanlıurfa'da yeni bir yaşam kurmak zordu. Kiraladığımız evi Suriyeli emlakçı aracılığıyla bulduk. Emlakçıyı da akrabalarımız aracılığıyla bulduk. Evimizin sahibi Türk (SG16, Erkek, 45).

Yeni mekâna yerleşirken Suriyeli göçmenler arkadaşları aracılığıyla eğitim hizmetlerinden haberdar olmuş ve onların sayesinde bu hizmetlere başvurmuştur. Aynı şekilde göçmenler Şanlıurfa'da mekâna yerleşirken Suriyeli göçmenlerin çok olduğu ve ekonomik olarak kendilerine en uygun yeri tercih etmiştir.

Alışveriş merkezinde tanıştığım arkadaşlarımın önerisi ile sınava girdim ve Harran üniversitesini kazandım. Okulda herkes ya Arapça ya da Kürtçe konuşuyordu. Üniversite 1. Sınıfta vatandaşlığını alan Suriyeli bir gençle tanıştım. Onunla evlendim. Eşimle Sırın Mah. Oturuyoruz. Sırın Mah. Suriyeli arkadaşımız ve komşularımızın çok olduğu için bu mahalleyi tercih ettik. Burada ev tutmamızın nedeni ev fiyatları burada ucuz hem de akrabalarımız bu çevrede oturuyor. Kiramız da ucuz (SG4, Kadın, 25).

Suriyeli göçmenler farklı ilişki ağları kullanarak mekâna yerleşmeyi tercih etmiş ve deneyimlemiştir. Mekâna yerleşmede Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da kaldıkları mekânı tercih etmelerinin nedeni mekânın ucuz olması gösterilebilmektedir.

Sancaktar Mah. kalmamızın nedeni kiraların ucuz olması. Evler eski ama kiralar ucuz. Başka yerde bize ev kiralamıyorlar da zaten. Burası ucuz olduğu içinde bizde başka bir yere gidemiyoruz. Kampta yaşarken elektrik, su gibi ihtiyaçlarımız için ödeme yapmıyorduk. Şimdi bunlar için ödeme yapıyoruz. Durumumuz kamptan daha kötü durumda. Kızılay'dan yardım alıyoruz. Buradan aldığımız yardım bize yetmiyor (SG5, Kadın, 46).

Süleymaniye Direkli Mah. Yaşıyoruz. Burayı tercih etmemizin nedeni kiraların ucuz olması ve kardeşimin işi evimize yakın olmasıdır. Kaldıkları evi kardeşinin Türk arkadaşı sayesinde bulduk. Ailele birlikte kalıyorum. Evde 5 kişi yaşıyoruz. İki erkek kardeşim, annem, babam ve ben (SG13, Kadın, 28).

Bamyasuyu Mah. 6 katlı apartmanın 2. Katında kalıyoruz. Evimiz kira. Burayı kiralamadan önce yedi tane evde kaldık. Bu evi ise bulmamıza eski komşumuz yardımcı oldu. Yedi evden ayrılmamızın nedeni genel olarak ekonomikti (SG6, Kadın, 30).

Eyupkent Mah., Eyyubiye de oturuyoruz. Burası diğer yerlere göre ucuz. Kira olan evi elektrik, su dâhil olmadan 600 TL olarak tuttuk. Eyyübiye'de ev kiraları düşük olduğu için burayı tercih ettik. Evimiz 4 odalı. Büyük olması bizim için çok iyi oluyor (SG12, Erkek, 28).

Yenişehir Mah. yaşıyoruz. Hem işime hem de çocukların okuluna yakın diye burayı tercih ettik. Kiralarda burada daha uygun (SG24, Kadın, 39).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da kaldıkları yerleri seçerken kiraların ucuz olmasına dikkat etmelerinin yanında Suriyeli göçmenlerin yoğun olduğu ve akrabalarının, arkadaşlarının olduğu yerleri tercih etmesi de mekâna yerleşmelerinde etkili olan öncüllerdendir.

Kaldığımız yerde Suriyeli aileler çok. Annem yaşlı evde yalnız kaldığında Suriyelilerin çevremizde olmasından dolayı güvende kalabiliyor. Annem Türkçe konuşmadığı için bu mahallede olmamız annem açısından iyi oluyor. Alışverişi annem yapıyor ve genellikle Suriyeli bakkallardan alışveriş yapıyor çünkü Türkçe bilmiyor ve ancak onlarla iletişim kurabiliyor. Başka marketlere bu yüzden annem gitmiyor (SG6, Kadın, 30).

Suriyeli göçmenler yaşayacağı evleri, akrabaları, arkadaşları ile kurdukları ilişki ağları ile bulmuştur. Göçmenler bu ağlar üzerinden diğer ağlara ulaşabilmiştir. Örneğin Suriyeli

arkadaşı aracılığıyla Türk emlakçıya ulaşmış ve evlerinin sahibi Türk olmuştur. Ağlar mekâna yerleşirken zincirleme şekilde birbirlerine bağlanmıştır.

Evimiz kira ve kiralanan evi Suriyeli emlakçıdan bulduk. Ama ev sahibi Türk (SG7, Kadın, 28).

2019 yılında kamptan ayrıldık. Kamptan ilk çıktığımızda Eyyübiye'ye yerleştik buradaki kiralar çok pahalı olunca Haliliye İlçesindeki evlerini sokak sokak arayarak bulduk ve Türk emlakçılar yardımcı oldular (SG11, Erkek, 48).

Oturduğumuz evi emlakçı komisyonu olmasın diye Suriyeli arkadaşım aracılığıyla buldum. Kiraladığımız evin sahibi Türk ve sürekli evin kirasını arttırıyor (SG17, Erkek, 39).

Yaşadığımız evi oğlumun arkadaşı aracılığıyla bulduk, kirası uygun yetiyor bize. Burayı tercih etmeleri merkeze yakın olmasıdır (SG27, Kadın, 59).

Okulda çalışırken oradaki arkadaşlarım bana yardımcı oldular. Ev sahibim Türk. Evini kiralarken bizden yıllık 4000 TL aldı. Şu an 4000 TL'ye ev var mı yok ama bu konuda onlar bize yardımcı oldu. Ödememizde kolaylık sağladı (SG28, Erkek, 40).

Mekâna yerleşirken hiçbir ağı olmamasına rağmen kendi imkânlarıyla yaşayacakları mekânı bulan Suriyeli göçmenlerin ortak özellikleri Türkçe bilmeleridir. Türkçe dilini bilmeleri sayesinde ihtiyaçlarını giderebilmiş, ev ya da iş bulabilmiştir. Özellikle Şanlıurfa'da doğan ya da Türkçeyi okulda öğrenen Suriyeli çocuklar ailelerinin ilişki ağları kurmasını kolaylaştırmış ve onların mekâna yerleşmesine yardımcı olmuştur.

Kamptan çıktıktan sonra ailemle geldik araştırdık ve en sonunda da Şanlıurfa'daki evi kendi imkânlarımızla bulduk (SG30, Erkek, 45).

Evimiz kira, ben evi soruşturarak kendi imkânımla buldum. 3 odalı, kömür sobayla ısınmamızı sağlıyoruz. Bu evi tercih etmemizin nedeni kira bedeli az olduğu için (SG25, Kadın, 41).

Herhangi bir kuruluştan yardım almadık. Kendi imkânlarımızla iş buldukça barınma ve beslenme ihtiyaçlarımızı karşıladık (SG25, Kadın, 41).

Urfa'ya geldik çocuklarımızın Türkçe bilmesi ev bulma, yerleşme ve Şanlıurfa'daki ailelerle anlaşmamızı kolaylaştırıyor (SG22, Kadın, 45).

Dil bilmenin ilişki ağı kurma ve yeni mekâna yerleşip kalıcı hale gelmesinin örnekleri de aşağıdaki Suriyeli göçmenlerin belirledikleri gibidir.

Şanlıurfa Belediyesi Göç Merkezinde tercüman olarak çalışıyorum. Bu işi bulmam ise 6 yıldır derneklerde çalıştım. Çalıştığım süreçte Türkçem gelişti. Göçmenlere yönelik hizmet veren derneklerde çalıştım. Sonrasında da Belediye'nin ilanına denk geldim ve başvurdum. Çalışma ortamından gayet memnunum (SG6, Kadın, 30).

2019 yılında geldik. Kampta kalmadık. Bağlarbaşı ve Devteşti Mah. yaşadık. En sonda İpekyol Mah. Evimizi kiraladık. Ev aslında dükkân olarak tasarlanmış. Burayı elden geçirdik. Alan geniş olduğu için burayı okula çevirdik. Evleri apartmanda girişin altında bulunuyor. İşyerim ve kaldığımız yer aynı yer. İpekyol'daki mahalleyi kalabalık olmadığı ve Suriyeli olmadığı için seçtik (SG10, Kadın, 55).

Bununla birlikte Türkçe dilini bilmeyen Suriyeli göçmenler, Arapça konuşan Suriyeli göçmenlerin yoğun olduğu ya da Şanlıurfa halkından Arapça konuşanların olduğu mekâna

yerleşmeyi tercih etmiştir. Türkçe dilini bilmezse bile mekâna yerleşirken barınma, iş bulma ve diğer günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında Arapça konuşanların bulunduğu yerde olunmasından ötürü Türkçe öğrenme gereksinimi de doğmamıştır.

Apartmanda genellikle Suriyeli aileler var. Hiçbiriyle tanışmadık merdivenden çıkarken fark ediyorum. Arapça konuşuyorlar ve Suriyeli gibi giyiniyorlar. Komşularımız Suriyeli onlarla iletişim kurmuyoruz nedenini bilmiyorum ama onlarla görüşmüyoruz (SG1, Erkek, 34).

Evde 5 kişi kalıyoruz. Kiramızı yıllık ödüyoruz. Eyüp Nebi Mahallesinde 3 katlı evin ikinci katında ikamet ediyoruz. Evi Türk ama Arapça bilen arkadaşım aracılığı ile kiraladık. Bulduğumuz mahalle Suriyelilerin çok olduğu yerde. O yüzden hiç sorun yaşamıyoruz. Dil konusunda yaşadığımız yerde Arapça bilmeyen yok. Bu yüzden Türkçe dil kursu almadım. Türkçe öğrenmeme gerek olmuyor. Herkes Arapça konuşuyor Türkçe bilmeme gerek yok (SG2, Erkek, 40).

Urfa'daki aşiret bağları bizimkine benzemese de yakın o yüzden buraya daha kolay alıştık. İş bulma konusunda hem Suriyeli göçmenlerle hem de Türklerle iletişim kuruyorum. Türkçem yeterli olmasa da işimi iyi yaptığım için onlar beni buluyorlar. İnşaat işi olarak çalışıyorum. İş oldukça çalışıyorum. Fayans yaptığım için özellikle yazın ve bahar aylarında çok iş çıkıyor (SG16, Erkek, 45).

4.7.2.2. Mekâna Yerleşme Sürecinde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi

Mekân, üretim ilişkilerinden etkilenen, üretim ilişkilerini etkileyen, değiştiren ve onları dönüştüren toplumsal ilişkileri içerir. Her toplum, kendi mekânını üretir. Mekânın üretiminde ortaya çıkan yeni mekânlar aynı zamanda yeni toplumsal ilişkilerin de kaynağını oluşturur. Toplumun sınıfsal ve kültürel olarak farklılaşması, mekânın üretiminin bu farklılıkları içermesi ile sonuçlanır. Sınıf mücadelesi, mekânda yaşanır. Toplumsal ilişkilerin kaynağı toplumsal mekân, toplumdaki hâkim olan üretim biçimine yön verir, dönüştürür ve üretim biçimiyle değişir. Bunun doğal sonucu olarak toplumsal mekânda var olan toplumsal eşitsizlikler yeniden üretilir (Lefebvre, 2014: 25).

Toplumdaki sınıf, kimlik, dil, din ve cinsiyet gibi eşitsizlikler, mekânsal ayrışmaya neden olur. Mekân bu eşitsizlikler üzerinde kurulur ve bu eşitsizliklerin stratejilerinden bağımsız gelişmez. Mekânsal ayrışmanın oluşumunda etkili olan sınıf ya da sınıfsal yapıdır. Toplumlar içerisindeki çelişkili ve eşitsizlikçi yapının mekâna yansması mekânsal ayrışmadır. Mekânsal ayrışma toplumdaki insanların değer yargılarını, bilinçlerini ve tercihlerini de yeniden üreten bir mekanizmadır.

Mekânın üretimini belirleyen bu toplumsal eşitsizlikler, göç ve göç sonrası hedef mekâna yerleşme sürecinin de temel belirleyicilerindedir. Terk ettikleri mekânlarda toplumsal ve mekânsal farklılaşma koşulları içinde yerleşik olan göçmenler göçle geldikleri mekânlarda da bu mekânların özgül koşulları içinde şekillenmiş olan toplumsal ve mekânsal farklılaşma koşulları içinde yeniden yerleşir. Göçmenlerin içinde hareket ettikleri ağ

ilişkilerini belirleyen sınıfsal ve kültürel statüleri birbirinin içine gömülüdür. Böylece göçmenler bu ağlar içerisinde hareket ederken yeni mekânlarına yerleştiklerinde kendi mekânlarını üretir. Mekânda kimlikler, toplumsal, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin içinde oluşur ve bu ilişkilere yön verir. Toplumsal grupların kimlik yapısı altında birbirlerine karşı sınırlarını çizmektedir.

Bu bölümde Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşirken sınıf ve kimliğe dayalı mekânsal ayrışma sürecinin etkisi incelenmiştir. Akut, geçiş ve kalıcı dönemde incelenecek bu konu aynı zamanda Şanlıurfa'daki sahadan elde edilen bulgularla birlikte değerlendirilmiştir. Zorunlu göçmenlerin her dönemde kullandıkları ilişki ağlarının da sınıfsal ve kimliksel yapılarına bakılacak ve mekâna yerleşmede bu öncüllerin etkisi analiz edilmiştir.

4.7.2.2.1. Akut Dönemde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi

Geçici barınma merkezleri, zorunlu göçle gelenleri ülke içerisine girmelerini önlemek aynı zamanda gelenlerin can güvenliğini ve sağlığını korumak için yapılmaktadır. Akut dönemde öncelikli durum siyasi istikrarsızlık, silahlı çatışmadan kaçanların güvenliğini korumaktır. Kitlesele ve toplu olarak göç eden bu kişiler arasında hiçbir ayırım gözetilmez. Bu dönemde kişilerin sınıfsal, etnik ve kimlik durumları önem arz etmemektedir. Zorunlu göç eden kişilerin kentteki çalışma ile ilişkisi bulunmamaktadır. Barınaklarındaki hayatlarını kapsamaktadır. Sosyal mekânda sadece kamp alanlarını kapsar. Göçmenler ihtiyaçların en acil olanına tutunur. Savaş koşullarından kaçan Suriyeli göçmenler sınıfsal ve kimliğe bağlı kurdukları ağlar aracılığıyla Şanlıurfa'ya yönelmiştir.

Bir gecede her şeyimizi aldılar. Kobani'de evim vardı. Şu an o ev üstüne hak iddia edemiyoruz (SG3, Kadın, 56).

Eşim Suriye'de otelde çalışıyordu. Aynı zamanda Deyrizor'da arsa, koyun ve ineklerimiz vardı. 2011 yılından önce 10000 TL kazanıyorduk (SG5, Kadın, 46).

Zorunlu göçle gelenler, anavatanlarında mekânsal olarak yerleşik konumdadır. Oysa ki geldikleri güvenli ülkede mekâna *ilişkilene* yoluyla eklemlenmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman, güvenli ülkedeki toplumsal ve mekânsal yapıya çeşitli ilişki ağlarıyla katılır. Bu eklemlenme süreci, hem kitlesele olarak dışlanmayı hem de sınıfsal ve kimliğe dayalı farklılıklarla mekâna yeniden yerleşmeyi içerir. Suriyeli göçmenlerde Şanlıurfa'daki farklılıklarla mekâna eklemlenmiştir.

Akçakale kampında sadece Araplar vardı. Suruç'ta Kürt daha yoğundu. Suruç'ta çok az kaldık zaten biz geldik üç ay sonra kamplar kapatıldı (SG33, Kadın, 25).

Ailesinin fertleri servis şoförlüğü ile geçimlerini sağlıyorlar. Savaştan sonra savaştaki hiçbir tarafı tutmadığımız için göç etmek zorunda kaldık. Aynı zamanda savaş sonucunda ölmek istemiyorduk (SG19, Erkek, 45).

Zorunlu ve kitleler halinde yapılan göçlerde farklı sınıflara ve kimlik gruplarına mensup bireyler ilk bakışta göçü ve sonrasında yeni mekâna yerleşme sürecini benzer biçimde deneyimliyor gibi görünmekte ya da genellikle böyle algılanmaktadır. Zorunlu ve kitleler halinde yapılan göç sınıf, etnik-kimlik bakılmaksızın insanların göçe zorlanması durumudur. Bu nedenle göçmenler en kolay erişilebilen ağlardan en acil ihtiyaçlar için yararlanır. Suriyeli göçmenlerin Suriye’de savaştan önceki sınıfsal ve kimliklerini tasvir ettiklerinde Suriye’de savaştan önce kendi kendilerine yeten, kimisinin aşiret yapısına sahip olduğu, aile ve akrabalık ilişkilerinin yüksek olduğu ve hepsinin hayatlarını idame ettirecek işlerinin olduğunu görüyoruz. Sınıfsal olarak kendilerini genellikle orta sınıf olarak tanımlayan göçmenlerin Şanlıurfa’ya geldiklerindeki durumlarının farklılaştığını söylemlerinde görmek mümkündür.

Suriye’de orta sınıftık. Evimiz kendimize aitti. Ne zengindik ne fakirdik. Kendimize yetiyorduk. Değerli bir eşyamız yoktu ama en azından evimiz bize aitti (SG26, Kadın, 38).

Suriye’deki durumları yüksek-orta sınıf olarak nitelendirebilirim. Suriye’de durumumuz çok iyiydi eşim veterinerlik yapıyordu. Bende öğretmenlik yapıyordum. Ailemizin geliri de bize aktarılıyordu. Eşim aynı zamanda imamlık yapıyordu. Ailemin aşireti var. Ailemin geri kalanı Suriye’de yaşıyor hemen hemen her gün görüşüyoruz (SG24, Kadın, 39).

Suriye’de orta sınıftık. Babam işçi olarak çalışıyordu. Annem öğretmendi. Ama maaşları çok azdı. Suriye’de öğretmenler ve işçiler çok az maaş alırlar. Suriye’de 2 evimiz vardı. Biri Halep’te diğeri Dyrizor’daydı. Ben Şam’da İnşaat Mühendisliğini bitirdim. Yüksek lisans yapmak için başvurmak istiyordum ama olmadı (SG7, Kadın, 28).

2011’de Suriye’de 25.000 Suriye parası alıyorduk. Orada yoksul sayılıyorduk (SG10, Kadın, 55).

Deyrizor’da tarlamız vardı orada tarım ve hayvancılık yapardık (SG11, Erkek, 48).

Göç etmeden önceki yaşantımız iyiydi. Suriye’de orta sınıftık. Türkiye’de yaşama kalitemiz oldukça düştü savaşa kadar Suriye’de daha iyiydik (SG25, Kadın, 41).

Halep’te yaşıyorduk. Babam Fransızca Öğretmeniydi. Aylık 25000 Suriye parası alıyordu. Suriye koşullarında yoksul sayılıyorduk. Türkiye’de kendimi orta sınıf olarak tanımlarım çünkü Türkiye’de durumumuz daha iyileşmiş durumda (SG13, Kadın, 28).

Suriye’deyken Halep’te yaşıyorduk. Lamba satıyorduk dükkânımız vardı. Durumumuz iyiydi. Suriye’de orta sınıf olarak alım gücümüz vardı. Müstakil kiralık bir evde kalıyorduk (SG14, Kadın, 33).

Şu an bir işim yok. İş çıkarsa çalışıyorum. Suriye’deyken Kızılay’da çalışıyordum. 4000 TL alıyordum. O zamanlar Suriye’de savaş öncesi yaşam kolaydı. Yaşam düzeyimiz yüksekti (SG2, Erkek, 40).

Suriyeli göçmenlerin çoğunluğu Suriye’de savaştan önce durumlarının iyi olduğunu gelirlerin kendilerine yettiğini söylemiştir. Kimi göçmen, tarım, hayvancılıkla uğraşırken

kimisi de memur olarak ya da serbest meslekte çalışarak geçimini kazanırken, Şanlıurfa'ya geldikten sonra mesleklerine devam edemediklerini hatta Şanlıurfa'da ekonomik olarak durumlarının daha kötü hale geldiğini söylemiştir.

Gelirken yanımızda hiçbir şey getiremedik. Ekonomik olarak şuan çok kötü durumdayız. Hayat belki her yerde zor ama bize iki kere daha zor oldu (SG26, Kadın, 38).

İlk geldiğimizde çok zorlandık. Suriye'de ikimiz ailesi de zengindi bizde çalışıyorduk. Hiçbir sorunumuz yoktu ama şimdi zorlanıyoruz. Suriye'de eşim ve ben çalışıyorduk ve burada iş bulamayınca eşimin psikolojisi bozuldu hasta oldu. Sonra iş buldu ama bu seferde öldü. O yüzden çok üzgünüm. İlk geldiğimizde maalesef çöpten bozulmuş, küflü ekmekleri toplar kızartıp yedik. O kadar kötü durumdaydık. Çünkü yoktu (SG27, Kadın, 59).

Suriyeli göçmenlerden en alt gelire sahip olanları kamplar içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Suriyeli göçmenlerden zengin sınıfa ait olanları ise çatışmaların ilk aşamalarında Türkiye'de tercih ettikleri yerlere gidebilmiştir. Suriyeli göçmenlerden yoksul olanları ise Suriye'deki çatışmalar dayanılmaz hale gelene kadar Suriye'de kalmış ve sonrasında Türkiye'de sınır kentlerindeki kamplara yerleşmiştir (Özden, 2013: 4). Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'ya belli bir birikimle gelebildiklerini ve bu birikimin mekândaki sorunların azaltmasına yardımcı olduğunu şu şekilde anlatmaktadırlar:

Birikimim vardı ilk geldiğinde beslenme ve barınma ihtiyaçlarını o şekilde karşıladım. Urfa'da hiçbir akrabamız yok (SG23, Erkek, 44).

Suriye'de zengindik. Çok güzel bir hayatımız vardı Suriye'de savaştan dolayı her şey bitti. Gelirken belli bir birikimimiz vardı onunla geldik barınma ve beslenme sorunu hiç yaşamadık (SG27, Kadın, 59).

Zorunlu olarak göç edenler yeni girdikleri toplumsal mekân içerisine eskiden getirdikleri ticari olanaklarını, finans kaynaklarını getirememektedir. Geldikleri yerdeki ticari, sınai, tarım olanaklarını da bulamamıştır. Böyle bir ilişki düzenin oluşması için de uzun bir süreçten geçmeleri gerekmektedir (Arı, 2010: 173). Bu süreçte Suriyeli göçmenler ekonomik kayıp yaşamakta, ekonomik, toplumsal ve sosyal mekânda sorunlarla karşılaşabilmektedir.

İlk geldiğimizde karnımız açtı ama yemek yoktu. Çok üşüyorduk ama yakacak bir şeyimiz yoktu. Türklerden bir şey istemek istiyorduk ama onlar bizimle konuşmuyordu. Onlarla dilimiz farklıydı. Onlarda hiç bizimle iletişime girmiyorlardı ki bir şey isteyelim. Şu an onlarla iletişimimiz daha iyi hatta komşumuz Türk onunla işaretle anlaşıyoruz işaretle anlaşmaya çalışıyoruz (SG34, Kadın, 25).

Zorunlu göç koşullarında göçmenler ellerindekilerini getirememekte ancak Suriyeli göçmenlerin varlıklı olanları yanlarında getirebildikleri kadarını getirmiştir. Suriyeli göçmen savaştan kaçarken yanında getirebildiği kadar para, altın ve değerli madenleri getirmiş ve başlangıçta bu maddi kaynaklarla Şanlıurfa'ya yerleşmeye çalışmıştır.

İlk olarak Suriye'den getirdiğimiz annemin altınlarını sattık. Belli bir süre Suriye'den getirdiğimiz altınlarla yaşadık. Ev kirasını, faturalarını ve besin ihtiyacımızı bu parayla karşıladık (SG4, Kadın, 25).

4.7.2.2.2. Geçiş Döneminde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi

Göçmenler kamptan kentte geçici işler bulmak için gitmektedir ve iş konusunda güvencesiz, düşük ücretlerle çalışma vb. gibi durumlarla karşılaşabilmektedir. Göçmen-yerel ilişkisinin kurulmasının ilk aşaması olarak düşünülebilecek bu dönemde bireyler kendi etnik, sınıf ve kültüründen olanlarla birlikte hareket etmektedir. Geçiş döneminde Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'ya kimliğe ve sınıfa dayalı kurdukları ağlar aracılığıyla yerleşmeye ve günlük ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmiştir.

Suriye'den yanımızda getirdiğimiz para bitince ve iş bulamayınca iş bulmak için Şanlıurfa merkeze geldik. Şanlıurfa merkezde büyük ağabeyim gündelik işlerde, inşaatlarda çalışmaya başladı. Diğer abim de iş bulursa inşaatlarda çalışıyordu. Bende onlar sayesinde tekstil fabrikasında iş buldum (SG4, Kadın, 25).

Suriye'den gelirken yanımıza biraz para alabilmiştik. Para bittikten sonra çok zorlandık. İş buldum sonrasında 700 TL'ye çalışıyordum. İlk geldiğimiz 6 ay Kızılay'dan yardım alıyorduk. Ben çalışma izni alınca Kızılay'dan gelen para kesildi (SG6, Kadın, 30).

Geçiş döneminde kampta kalan Suriyeli göçmenlerin sınıfsal statülerine ilişkin Suruç kampında çalışan tercümanın gözlemleri şu şekildedir:

Suruç kampında 5,5 yıl çalıştım. En büyük alana sahip çadır kamptı. 35.000 kişilik bir kamptı. Çadır kenti. Tuvalet, banyo vb. ortak kullanım alanları prefabrikti. Gelenlerin eğitim seviyeleri oldukça düşüktü. Yeni nesil öğrenmeye daha çok hevesliydi. Suruç merkezde kampta kalanlara Türkçe dersler veriliyordu hem Türk hem de Suriyeli öğretmenler eğitim MEB öğretmen BM desteğiyle Türkçe öğrendiler. Aylık 100-150 TL kişi başına para veriliyordu. Eğer kampta kalmazsa bu paradan kesinti yapılıyordu (K6, Erkek, 44).

Kampta kalan Suriyeli göçmenlerin etnik ve kimlik unsurlarına bakılarak ayrı kamplara alındığı bilinmektedir. Ancak 2018 yılına gelindiğinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Antep, Adıyaman ve Mardin'de bulunan beş mülteci kampının boşaltılıp kalan mültecilerin Hatay, Kilis ve Şanlıurfa'nın Akçakale, Suruç ve Ceylanpınar ilçelerindeki kamplara taşımıştır. Bu durum kamplar arasındaki etnik köken farklılıklarını birleştirmeye ve ayrışmayı bütünleştirmeye yönelik olsa da Suriyeli göçmenlerin bu durumdan hoşnut olmadığı ve kamplarda buna yönelik sürekli kavgaların çıktığını söyleyen görevlinin sözleri çarpıcıdır:

Kürtlerin dönüşlerinden sonra kampın nüfusu azalınca kampa Mardin'den Suriyeli Araplar geldiler. Araplar geldikten sonra Arap ve Kürt Suriyeliler arasında sürekli kavgalar oluyordu. Bu çatışmaları kimi zaman güvenlik görevlileri ayırırken, eğer daha büyük bir kavga olursa jandarma gelip ayırıyordu ve gerekeni yapıyordu (K6, Erkek, 44).

Ekonomik, politik, sosyolojik ve psikolojik olarak yeni toplumsal yapıya uyum konusundaki göç geçişinin sağlanması bu dönemde önem arz etmektedir. Bu dönemde zorunlu göçmenlerin üst gelire sahip olanları kamplardan çıkmaktadır. Kentte geçici işler

bulma yoluyla çalışmak için gitmektedir ve iş konusunda güvencesiz, düşük ücretlerle çalışma durumlarıyla karşılaşabilmektedir. Suriyeli göçmenlerde mekâna yerleşirken iş bulmayı birinci plana almıştır. Ancak bu işler anavatanlarındaki eğimini aldığı ve çalıştığı işler olmadığı gibi yeni mekândaki en düşük konumdaki ve güvencesiz koşullardaki işlerdir.

İş olunca çalışıyorum iş olmazsa Suriyeli arkadaşlarımdan borç alıyorum. Sürekli böyle bir döngü içindeyim. Hiçbir anlamda kendimi ve ailemi güvende hissetmiyorum (SG2, Erkek, 40).

Eşim gelir gelmez Suriyeli arkadaşlarımız aracılığıyla iş buldu. İşyeri halı ve ısınmaları için destekte bulundu. Ama eşim 2 ay çalıştıktan sonra maaşını vermediler ve bizi mağdur bıraktılar (SG26, Kadın, 38).

Eşim bilgisayar mühendisiydi ve bende ziraat mühendisiydim. Türkiye’de Türkçe eğitimi aldık. Oğlumda Türkçe eğitim aldı. Oğlum ve kardeşim şuan geri dönüşüm fabrikasında işçi olarak çalışıyorlar. Eşim maalesef öldü. Oğlum ve kardeşimin geliri aylık olarak 7000 TL’yi buluyor (SG27, Kadın, 59).

Bu dönemde zorunlu göçmenlerin üst gelire sahip olanları kamplardan çıkmakta ve kentlerde kendilerine yeni mekânsal yapılar oluşturma amacıyla kentlere doğru kaymaktadır ve “süzülme” yoluyla genellikle kiralık konut bulmaya çalışmaktadır. Ancak bu kiralık konutlar çoğu zaman bakımsız ve onarımsız evler olduğu için gecekondulaşmaya (slumlaşmaya) gideceği konusunda görüşler bulunmaktadır (Kartal, 1992: 42).

Fotoğraf 4: Eyyübiye İlçesi Suriyeli Göçmenlerin Yaşadığı Yerlerin Genel Görünümü

Kaynak: 2022, Ev Görüşmeleri.

Fotoğraf 4’te de görüleceği gibi Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Eyyübiye ilçesindeki evlerin durumu gecekondular şeklinde ve iki-üç katlı evler şeklindedir. Şanlıurfa’nın periferinde yer almaktadır. Göçmenlerin burayı tercih etmesinde temel neden evlerin ucuz olması ve Suriyeli göçmenlerin burada yaşaması gösterilebilir.

Bu dönemde BM belirttiği üzere artık mülteciler kentsel mülteci konumuna gelmektedir. Yeni gelenlerin yerdeki kentsel gelir dağılımı adaletsizliğinin, kentlerdeki mekânsal ayrışmaya hareket ederken aslında çifte dezavantajlık yaşamaktadır. Bu anlamda

kentsel mekâna yerleşmelerinde ilk olarak barınma ve iş olanaklarına erişim konusunda göstermektedir. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da barınma ve iş olanaklarına erişimde kısıtlamalar yaşamıştır.

Tekstil fabrikasında çalışırken vatandaşlığımı almamıştım. O zaman Türklerle aynı işi yapsak dahi onlardan daha az maaş alıyordum. Vatandaşlığı almama rağmen Türkler benden daha yüksek paralar alıyorlardı. Vatandaşlık alsam da aynı ücretle bizi değerlendirmediler (SG2, Erkek, 40).

Belli bir süre parfümeride çalıştım sonrasında bir sene kadar eşimle birlikte çiftlikte çalıştık. Çiftlik işini eşim buldu süt aldığı çiftlikti burası. Sonrasında da Kızılay kartımız çıktı. Eşim belediyede çalıştı süt sattı belediyede (SG24, Kadın, 39).

Barınma konusunda yıkık, harabe yerleri seçebilirken otel gibi geçici yerlerde de kalma eğilimi artabilmektedir. Geçiş aşamasında kente çalışmak için gidiş-gelişler sürmektedir. Kentle çalışma ilişkisi başlamıştır. Kişinin ekonomik mekânı hala göç ettikleri yerden getirdikleri maddi malvarlıklarına dayanmaktadır. Kentle çalışma ilişkisi kurulmuş olsa bile kişi sahip olduğu sosyal değerler bakımından hala bir geldiği yere adapte olamamıştır. Sosyal mekânı hala anavatandaki sosyal değerler üzerinden şekil almaktadır. Suriyeli göçmenlerin etnik ve kimlik yapılarını Şanlıurfa mekânında devam ettirmek isteyenleri olabildiği gibi aile ve aşiret yapılanmasından uzak olduğunu ifade edenlerde bulunmaktadır.

Bizden sonra da çok akrabamız geldi. Bizim aşiretimiz var Baggara o aşiretin tüm üyeleri Türkiye'ye geldi. Eşimin aşireti ise Battuşu aşiretiydi. Bu aşirette olanların hepsi birbirini tanı ve yardımcı oldu. Eşimin aşireti 100 yıl önceden Şanlıurfa'ya yerleşmiş bizim burada olduğumuzu duyunca gelip kendilerini bize tanıttılar. Bir ihtiyacımız olursa onlara gitmemizi söylediler (SG34, Kadın, 25).

Suriye'de ekonomik durumumuz iyiydi. Tarımla uğraşıyorduk. Zeytincilik yapıyorduk. Göçten önce Suriye'de orta sınıftık. Suriye'de aşiretimiz vardı. Urfa'da aşiret sistemi devam etmiyor. Suriye'de kalan akrabalarla telefonla görüşüyoruz ama ne yardım edebiliyoruz ne de onlardan yardım alabiliyoruz (SG15, Kadın, 36).

Suriye'deki hiçbir akrabamızla görüşmüyoruz. Aile yapımız değişmedi. Akraba bağlarımız çok kuvvetli değildi şimdi de akrabalarımızla görüşmüyoruz (SG26, Kadın, 38).

4.7.2.2.3. Kalıcı Dönemde Sınıf ve Kimliğe Dayalı Ayrışmanın Etkisi

Zorunlu göç edenler ne sebeple göç ederlerse etsinler, anavatanlarının ve yerleştikleri yerin kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan dönüşüm sağlar. Göçün kentsel mekânı çok hızlı değişim göstermesinin karşısında göç edenlerin geldikleri mekânla bütünleşmesini engellemektedir. Yeni gelinen mekâna bütünleşemeyen göçmen, kentte süzülme yoluyla kentsel mekânda ayrışmanın nedeni olabilmektedir. Kümelenen, kutuplaşan ve farklılıklarında bütünleşen göçmenler mekânı benzer ihtiyaçların, sorunların ve farklılıkların bir araya gelmesi yoluyla çözebilir. Bu açıdan gecekondular, göçmen mahalleri, gettolar, kamplar

göçmenlerin bir arada yoğunlaşma gösterdiği ve yerli toplumdaki ayrışıklıkları yerler olarak göçmenlerin barınma sorunu çözmedeki yollar olmaktadır (Tümeğ, 2018: 25).

Göçmenler yeni bir toplumsal yapıya geldiklerinde yüzleştikleri en temel sorun mekânsal-sosyal ayrışmadır. Zorunlu göçmenler ilk olarak yaşam alanı seçerken kendilerini güvende hissedeceği yerleri seçme eğilimindedir. Bu bakımdan mekânsal olarak birliktelik kurduğu yerler etnik kimlik ve sosyo-ekonomik olarak benzer olduğu bireylerle yaşamayı seçmektedir. Hazırlıksız gelen zorunlu göçmenler yeni mekânda yaşadığı en temel sorunları istihdam ve barınma olmaktadır. Bunun yine sonucunda da yoksulluk ve yoksunluğun mekânsal yapıdaki göstergesi gecekondulaşmadır.

Zorunlu göçmenliğin ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik sorunlar, kültürel uyum problemleri, eğitim olanakları gibi durumların mekânsızlığı daha içselleştirdiği ve göçün psikolojik olarak aşılmasını zorlaştırmaktadır (Tekeli ve Erder, 1978). Suriyeli göçmenler savaştan kaçarak geldikleri Şanlıurfa'da ekonomik, sosyo- kültürel sorunlarla karşı karşıya gelmiştir ve şu şekilde ifade etmişlerdir:

Urfalı gibi hissetmiyorum. Arada kalmış gibiyim Türkiye'de üzerimizde bomba uçmuyor ama burada da hep kaygılıyım. Param yetecek mi doycak mıyız? diye (SG23, Erkek, 44).

Türklerle ilgili bir sorun yaşamadım. Ama yaşamla ilgili sorun yaşıyorum. Çöpten ekmecek toplayıp onu kızartıyoruz onu çayla birlikte yiyoruz. Bu benim zoruma gidiyor ama yapabileceğim hiçbir şey yok (SG31, Erkek, 52).

Benim çocuğum bir gün bana şunu sordu: dışarıda oturuyor dışarıdan da geçen bir çocuk yemek yiyor gelip buzdolabını açıyor ve içinde su bile olmadığını görünce bana şunu sordu: Onun benden ne fazlası var onda niye var ben de yok. Benim neyim eksik (SG31, Erkek, 52).

Suriye'de bulunan aşiret yapılanmasının Şanlıurfa'ya geldiğinde bozulduğunu ve ilişki ağlarını kötü yönde etkilediğini belirten Suriyeli göçmen aşiret yapılarının artık bozulduğunu söylemektedir.

Aşiret yapısı yok şu anda akrabalarla ilişkimiz kopmuş durumda. Suriye'de akrabalarımız var ama bizim gücümüz yetmiyor ki onlara yardım edelim (SG25, Kadın, 41).

Diğer bir Suriyeli göçmen ise yukarıdaki göçmenin tam tersini söylemekte ve akrabalık bağlarının Suriye'de kötü olmasına rağmen savaştan sonra ve Türkiye'de Şanlıurfa'ya yerleşirken akrabalık bağlarının güçlendiğini söylemektedir.

Savaş koşullarından sonra yaşam kalitemiz Urfa'da arttı. Suriye'de akrabalarımız var onlara yardım ediyoruz. Bu savaş sonrasında olmayan akrabalık bağlarımız daha güçlendi (SG27, Kadın, 59).

Zorunlu göçmenlerin bulunduğu yerlere göçmenlerin gelmesi ve yerleşmesi sürerken yoksulluk devam eden bir döngü içerisinde mekânda kendini gösterir. Bunun sonucunda

göçmenlerin yaşadıkları mekânlar kentsel mekân içerisinde göçmen mekânı olarak adlandırılmasına yol açarak yoksulluğun buralarda yoğunlaşmasını beraberinde getirir. Bu nedenle, göçmenlerin yerleştikleri alanlar kentsel altyapı hizmetlerinden uzak, temel hizmetlerden yoksun ve kentten ayrılmış yönde olumsuzluklar barındıran yerlerdir. Çarpık kentleşme, gettolaşma, mafyalaşma olarak adlandırılan sorunların da bu süreçler sonunda ortaya çıktığı görülmektedir. Saha çalışmasına başlandığında Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinden alınan ve ilçe ve mahalle baz alınarak yapılan araştırmalarda Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da yoğunlaştığı yerlerde yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda mekânı seçme nedenleri sınıfsal konumlarına göre farklılaştığı görülmüştür. İş yerlerine yakınlık, ev kiralarının ucuz olması ve sınıfsal ve kimlikel olarak Suriyeli göçmenlerin mekânı seçtiklerini söylemek mümkündür.

Süleymaniye'de Direkli Mah. Üç katlı binanın ikinci katında kalıyoruz. Oğlumun işine yakın diye burayı tercih ettik. Ev 3 odalı, Doğalgazla ısıtıyoruz. Elektrik ve su faturaları yükseldiği için ödemekte zorlanıyoruz. Kışın doğalgaz sobasıyla yazın pervane ile ısınmamızı sağlıyoruz (SG10, Kadın, 55).

Eyüpkent Mah., Eyyubiye de oturuyoruz. Burası diğer yerlere göre ucuz. Kira olan evi elektrik, su dâhil olmadan 600 TL olarak tuttuk. Eyyübiye'de ev kiralari düşük olduğu için burayı tercih ettik. Evimiz 4 odalı. Evin büyük olması kalabalık ailem için çok iyi oluyor (SG12, Erkek, 28).

Bu mahalleyi ucuz olduğu için tercih ettik. Eşim birde ilk geldiğimizde 50 TL alıyordu. Hem kiraya hem 3 ailenin ihtiyaçları karşılama hem de eşimin babasına para göndermek hep bu parayla oluyordu (SG34, Kadın, 25).

Kira kendi imkânlarımızla, sora sora bulduk yeri geldi bakkala yeri geldi sokaktaki adama ama bulduk. Maddi durumumuz ancak buraya yettiği için burayı tercih ettik (SG26, Kadın, 38).

Türkiye'ye yaşamak için gelen Suriyeli göçmenlerin ikamet ettikleri mekânlar onların ekonomik durumları ve sınıfsal konumlarıyla alakalı olarak belirlenmektedir. Suriyeli göçmenler, kentlerde daha çok kenar mahallelerde yaşamlarını sürdürmektedir (OSAM, 2015: 19).

Fotoğraf 5: Suriyeli Göçmenlerin Yaşadıkları Mahalleler

Kaynak: 2020-2021, Ev Görüşmeleri

Suriyeli göçmenlerin evlerinin ve yaşadıkları mahallelerdeki sokakların dış görüntüsünü veren Fotoğraf 5'te de görüleceği üzere evler genellikle iki-üç katlı, eski ve yıkık-dökük şekildedir. Altyapı sisteminin yeterli olmadığı bu yerlerde Suriyeli göçmenler, mekâna adapte olduğu bu mahalle içinde hayatlarını sürdürmekte ve mekânı kendi kültür, sınıf ve kimliklerine göre dönüştürmektedir.

Göçmen zorunlu koşullarda mekâna yerleştiğinde yerleştiği toplumla kültürel, tarihi ortak unsurlarda birleşse de birkaç kuşak geçtikten sonra göçmenler kendilerini dışlanmış ve farklı hissedebilmektedir. Özellikle ikinci ve üstü kuşak göçmenler toplumda saygınlık kazanmaya ve dışlanmış damgasından kurtulmaya çalışmaktadır (Karpas, 2010: 21-22). Eğitim görmeye, yerleştiği yerin dilini öğrenmeye ve iş bulma konusunda nitelik kazanmaya çalışabilmektedir. İş bulmalarının sonucunda da Suriyeli göçmenler Şanlıurfa yerleşirken sınıfsal olarak yükselen göçmenler kendilerine mahallelerde daha iyi koşullarda yaşam oluşturabilmektedir.

İki kardeşim ve ben Türkiye'deyiz. Kardeşlerim ben geldikten sonra daha doğrusu vatandaşlık aldıktan sonra geldiler. Bir kardeşim Elazığ'da hemşirelik okuyor. Diğer kardeşim ise İzmir'de okuyor. Ailem hala Suriye'de. Şu an savaş koşulları fiili olarak yok olsa dahi ekonomik savaş sürüyor. Ailemin durumu çok kötü. Annemi Türkiye'ye getirmek istiyorum ama gelmek istemiyor. Türkiye'de imkân buldukça para gönderiyorum. Gitsem de bundan sonra Suriye'ye alışmam zor görünüyor (SG1, Erkek, 34).

Türkçemizi geliştirmek için kurslara gittik. Geliştirdikten sonra kardeşim ve oğlum iş buldular. Bizim gelirimiz artınca bu mahalleye yerleştik. Bu mahallede bizden başka Suriyeli tanımıyorduk (SG27, Kadın, 59).

Göçler özellikle kitlesel ve yoğun bir nitelikteyse yeni gelinen mekânda demografik olmak üzere, işsizlik, barınma, ulaşım, eğitim, sağlık gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar göçmenler üzerinde baskı oluştururken bu baskının etkisi ile zorunlu göçmenler hem kendi gibi göçmenlerle hem de yerli halkla sürekli bir çatışma hali yaşayabilmektedir (Kaygalak, 2009: 25-27). Suriyeli göçmen Şanlıurfa yerel halkıyla yaşadığı sorunları şu şekilde anlatmaktadır:

Ev sahibim şu an benim kiramı arttırdı. Gece bile gelip ya çık ya kiramı ver diye kapıma dayanıyor. Ama ben zor geçiniyorum. Anlamıyor görmüyor. Halfeti'deyken iş yoktu ama daha huzurluydum ama şimdi merkezde çok zorlanıyorum. İşte bulamadım çalışmıyorum. Oğlumun bulunduğu işle geçinmeye çalışıyorum. Evimde iki kere yılan çıktı ona rağmen bodrum gibi bir yerde kalıyorum ama yine de kiramı arttırmaya çalışıyor (SG31, Erkek, 52).

Göçmenler, sınıfsal konumları, etnik ve dinsel kimlikleri nedeniyle iş bulmada ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Göçmenlerin yerli halkın sahip olduğu ağlara sahip olmaması göçmenlerin iş bulmasını görece azaltmaktadır. Göçmenler yerli halkın çalışmak istemediği, niteliksiz ve düşük maaşla çalışmaktadır. Zamanla göçmenlerin de kendi aralarında özellikle

iş bulma ve barınma konularının çözümünde enformel ilişki ağlarını geliştirdiği görülmüştür (Kaygalak, 2009: 23). Suriyeli göçmenler ucuz işgücü olarak iş piyasasında ayrımcılığa uğramaktadır ve Şanlıurfa'da mekâna yerleşirken de bu ayrımcılığı yaşamaktadır. Kent merkezinden uzak ve altyapısı yetersiz mekânlarda yaşamaya zorlanana Suriyeli göçmenler iş bulma konusunda da haksızlığa uğrayabilmektedir.

Çalıştıktan sonra paramı vermediler. Şikâyet edemedim çünkü hiçbir kanıtım yoktu. Kayıtsız çalıştırıldığı için hak iddia edemedim (SG17, Erkek, 39).

Şanlıurfa'da en büyük sorunumuz iş bulamamak oluyor. İş bulma sorunundan dolayı sıkıntı çekiyoruz. Mesela kızım iş buldu 1 yıl çalıştı ama parasını vermediler. Yani iş bulsak bile yetmiyor (SG29, Kadın, 53).

Göçmenin işgücü piyasasına girişinin etkisiyle hem işçi ücretlerini düşürücü hem de yerli halkın sahip olduğu haklara erişmesini engellemesi nedeniyle gelir adaletsizliğine yol açtığı ve işçi sınıfını olumsuz etkilediği söylenebilmektedir (Kaygalak, 2009: 24). Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da iş bulma, düşük ücretle çalışma ve adaletsizlikle mücadele etmek durumunda kalabilmektedir.

Aylık 1500 TL kazanıyorum. Türkiye'de kazandığım gelir ailemi geçindirmeme yetmiyor. İnşaat işi çıkarsa işim ve gelirim oluyor. Bunu da her zaman bulamıyoruz. Kimi zaman iki işte birden çalışıyorum ama yine de yettiremiyorum (SG16, Erkek, 45).

Ablam da Urfa'da yaşıyor. Ekonomik olarak yardıma bulunuyor. Aylık gelirim 3000 TL ablamın da verdikleriyle 4000 TL'yi buluyor. Bu maaşla geçinmek gerçekten çok zor (SG6, Kadın, 30).

Anne ve babamla kalıyorum. Annem ve babam yaşlı evde sadece ben çalışıyorum. Asgari ücret alıyorum aylık annem ve babam Kızılay'dan yardım parası alıyorlar. Yine şükür ama bazen yettiremiyoruz ve borç para alıyoruz (SG7, Kadın, 28).

Ucuz iş gücüne olan talebin artması ile birlikte kadınların ve çocuklarında çalışma hayatına girmesi (Çağlayan, 2006: 87) ve bu grupların işgücü piyasasında yaşadıkları sömürünün artmasına neden olmaktadır. Suriyeli göçmen çocuklar bu sömürüyü Şanlıurfa'da yaşamaktadır.

Çocuklarım da çalışıyor fırıncılık yapıyorlar. Çocuklarımı okula gönderemedim maddi imkânları yetersiz olduğu için. Şanlıurfa'da güvende hissediyoruz. Güvenlik dışında her hangi bir yardım almadık. Çocukların çalıştıkları fırında Türk çalışanlar günlük 85 TL alırken, çocuklarım Suriyeli olduğu için 50 TL alıyorlar (SG19, Erkek, 45).

Ben burada çalışmıyorum. Felç geçirdim buraya geldikten sonra. Oğlum çalışıyor 14 yaşında okuması gerekirken şu an çalışmak zorunda. Çok zeki bir çocuk ama okutamıyorum. Oğlum atölyede çalışıyor 25 TL alıyor günlük bir de Kızılay kart ile birlikte yaşamaya çalışıyoruz. Dilenci olmamıza az kaldı (SG31, Erkek, 52).

Zorunlu biçimde göç edenler, göçmenlerin kentsel işgücü piyasasında, istihdam ve gelir açısından karşılaştıkları eşitsizlikleri daha ağır biçimde yaşar. Kentteki gelir eşitsizliğinden en büyük payı alan göçmenler yedek işgücü ordusu olarak işçi sınıfının gelir ve diğer

kazanımları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Zorunlu göçler söz konusu olduğunda bu durumun sonuçları daha olumsuzlaşmaktadır (Kaygalak, 2009: 24). Şanlıurfa kentindeki işsizlik Suriyeli göçmenlerin de temel sorunu olabilmektedir. İş bulmaları halinde de yerel halktan düşük ücret alarak yaşamaktadır. Bu ekonomik olarak Suriyeli göçmenleri etkilediği gibi yerel halkın Suriyeli göçmenlere karşı önyargıların artmasına neden olmaktadır.

İki kişi çalışıyor kardeşim ve oğlum. Aylık ikisi 7000 TL alıyorlar. Bu para bizim ancak kira, elektrik, su faturamızı ödememizi sağlıyor. Ayın sonunu getiremiyoruz (SG27, Kadın, 59)

Eşim işini arkadaşlarına söyledi onun sayesinde iş buldular. Türklerle aynı parayı almıyorlar. Şu an aylık 3000 TL alıyor mesela bu neye yetecek her şey çok pahalı (SG29, Kadın, 53).

Sürekli iş arıyorum iş bulunca da çalışıyorum. Sabahtan çıkıp akşam eve geliyorum sonrada uyuyorum zaten benim başka bir şey yapmak için zamanım kalmıyor. Burada sürekli çalışmak ve aileme bakmak zorundayım. İş bulamazsam Anneme bakamam, kızımı doktora götüremem ve ailemi doyuramam. Savaştan ölmedim belki ama bu zorluklar benim sorumluluklarım beni çok zorluyor (SG30, Erkek, 45).

Suriyeli göçmenlerin çalışmamaları halinde hanedeki kişi sayısına göre Kızılay'dan yardım almaktadır. Bu yardımı alanlar sigortalı bir işte çalıştığında yardım kesilmektedir. Suriyeli göçmenler sigortalı işte olsalar bile işten çıkarılmamasının bir garantisi olmadığından bir iş bulup çalışmak istemeyebilmektedir.

Eşimin engelli raporu olduğu için de Kızılay'dan da yardım alıyoruz. Çalışmıyorum, eşim de çalışmıyor engelli raporu var. Kızılay'dan yardım alıyoruz (SG10, Kadın, 55).

Kızılay'dan aylık 1240 TL alıyoruz. Belediyeden de ekmek yardım parası alıyoruz. Bu da her zaman olmuyor. Günlük olarak da teneke kutularını toplayıp satıyoruz haftalık 150 TL civarında para geçiyor elimize. Bir tane Türk komşumuz da bize her gün ekmek veriyor (SG11, Erkek, 48).

Kocam Urfa'da çalışmıyor. Kızılay karttan 775 TL alıyor. Ben de iş çıktıkça evlere yemek yapıyorum, kızım da terzilik yapıyor (SG14, Kadın, 33).

Evde çalışan yok. Turkuaz kartla Kızılay'dan 1085 TL yardım alıyoruz. Eğer iş bulursak Kızılay'dan gelen yardım kesiliyor. Eğer işverenle anlaşamazsak Kızılay'dan aldığımız yardımda kesilecek. O yüzden çalışmak istemiyoruz (SG15, Kadın, 36).

Kamptan çıktıktan sonra Kızılay'da yardım almaya başladık. Aylık 1200 TL alıyoruz. Şu an kiramızı zor ödüyörüz. Bazen ekmek alacak paramız olmuyor (SG5, Kadın, 46).

Türkiye'de yaşam bizim için çok pahalı. Bakkaldan borç alıyoruz. Kızılay çocuklar için yardım veriyor. Bu yardımlar sayesinde çocuklarımı okutabiliyorum (SG20, Erkek, 44).

3 yıl önce bize Kızılay'dan gelen para yetiyordu. En azından ayı çıkarabiliyorduk. Şanslıysak et bile yiyebiliyorduk. Ama şimdi yetmiyor. Kızılay kartta herhangi bir zam yapılmadı ama hayat pahalı oldu. Artık bize bu para yetmiyor (SG31, Erkek, 52).

Sınıfsal göstergelerden birisi olarak Suriyeli göçmenlerin alım gücü ve tüketim ihtiyaçlarını nereden karşıladığına yönelik bulgularda göçmenlerin market ayrımı yapmadığı ürünlerin hangisi gelirlerine uygunsu oradan alışveriş yaptıklarını belirtmiştir. Paralarının

olmadığı durumda ise genellikle Suriyeli market, bakkallardan alışveriş yapan göçmenler bunu nedenini ise bu marketlerin göçmenlere borç vermesi olarak açıklamıştır.

Gıda alışverişimizi Türk ve Suriyeli bakkal ve marketlerden yapıyoruz. Hangisi ucuzsa orayı tercih ediyoruz genellikle (SG1, Erkek, 34).

Burada Türk marketlerinden alışveriş yapıyoruz. BİM, A101'den ve pazardan alışveriş yapıyoruz (SG7, Kadın, 28).

Market Suriyeli ya da Türk olması fark etmez neresi ucuzsa oradan alıyorum (SG30, Erkek, 45).

Oğlum bakkalda çalışıyor genellikle oradan alışveriş yapıyoruz (SG10, Kadın, 55).

Türkiye'de alışverişlerini pazardan, BİM ve A101'den yapıyoruz. Genellikle alışverişini ben yapıyorum. Pandemiden sonra maalesef alım gücümüz azaldı. Her şeyin fiyatı arttı ve eskiye göre pahalı o yüzden zorlanıyoruz (SG13, Kadın, 28).

Marketlerde Türk Suriyeli ayrımı yapmıyoruz. Hangisi ucuzsa oradan alıyoruz. Ya da örneğin Falafel mesela yemeğimiz var onu yapmak için Suriyeli marketine gidiyoruz (SG29, Kadın, 53).

Haftalık alışverişimizi bakkal, manav ve pazardan alıyoruz. Buradan almamızın sebebi paramız olmadığıda borç veriyorlar. Bazen paramız olmadığıda Suriyeli arkadaşlarımdan da borç aldık (SG12, Erkek, 28).

Suriyeli arkadaşlardan ya da bakkaldan borçlanarak ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz. Evimiz kira. Kira+ elektrik+ su 600 TL ödüyoruz. Alışverişimizi genellikle Suriyeli bakkallardan yapıyoruz çünkü onlar paramız olmadığıda da bize yiyecek veriyorlar (SG5, Kadın, 46).

Türkiye'de alışverişimizi Pazar, BİM, A101'dan yapıyoruz. En çok ama pazardan alışveriş yapıyoruz çünkü pazarda her şey ucuz (SG26, Kadın, 38).

Yurtdışına gitmeyi tercih eden Suriyeli göçmenler eğer yasal yolları sağlayamıyorsa imkânlarını yasa dışı yollara aktarmaktadır. Göçmenler, gelir ve sınıfsal konumu arttırmak için yurtdışına gidebildiği gibi aile bağlarını tekrardan sağlamak içinde en zor koşullarda tekrar göç etmeyi göze alabilmektedir.

2015 yılında bir oğlum Almanya'ya gitmişti. Oğlum benim çektiklerimi görünce bana Almanya'ya gel dedi. Son ameliyattan 5 ay sonra botla Almanya'ya gittim. Bu halde ya ölecektim ya da yaşayacaktım. Kaçakçılara 17000 Euro para verdik. Kayık için para aldılar. Ama bota döndü kayık. İlk olarak Yunanistan'a geçtik. Yunanistan'da polisler bizi otobüsle çok uzun bir yoldan sonra kampa getirdiler. Bir yemek getirdiler ama aç olmama rağmen yenilecek gibi değildi. Mayıs ayında çok sıcak olmasına rağmen bir odada erkek- kadın karışık kaldık. Bir battaniye verdiler. Su ve yemek yoktu (SG3, Kadın, 56).

Suriyeli göçmenler, iş bulabilmek için ağlara başvurmaktadır. Bu ağlar sınıfsal konumlarıyla ilişkili olarak gelişebilmektedir. Türkiye'ye gelen bu göçmen eskiden beri hayalini kurduğu öğretmenlik mesleğini yapabilme imkânına sahip olmuştur. Bu imkânı Kızılay'dan aldığı yardımlarla ve hiçbir şekilde iş bulamayınca yaşadığı ve barındığı evi okula dönüştürmüş ve hayalini gerçekleştirmiştir:

Suriye'de öğretmenlik yapmak istedim. Ama yapamadım Türkiye'ye gelince bu isteğini gerçekleştirdim. Başka iş bulamadım ve şartlarda beni bu okulu kurmaya teşvik etti. Zorluklar

bazen iyi şeylere yol açabiliyor. Kızılay'dan 1700 TL alıyorum. Kırımız 900 TL. 35 tane öğrencim var kişi başına 150 TL alıyorum (SG9, Kadın, 54).

Fotoğraf 6: Hayalim Gerçek Oldu

Kaynak: 2022, Ev Görüşmeleri.

4.7.2.3. Mekâna Yerleşmede Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi

Göç oldukça karmaşık bir süreç olduğu için etkili bir politikaya gereksinim duyulan ve hükümetlerin kendi perspektiflerinden karar almamasını gerektiren çok boyutlu bir olgudur (McCarthy ve Ronfeldt, 1982: v; Çağlayan, 2006: 68). Bu yüzden, göç politikaları, göç akımlarına ve göçmenlerin nüfusa, ekonomiye ve sosyal yaşama etkilerine göre oluşturulmaktadır (Fargues vd., 2011: 2).

Kitlesel ve ani gerçekleşen zorunlu göç türü hem göç edenleri hem de göçü kabul eden hedef ülkeyi etkiler. Göç sonucunda hedef ülkedeki göçmenlere olan bakış açısı göçün süresi uzadıkça değişim gösterebilmektedir. Kitlesel ve zorunlu göçlerle karşılaşan devletler politikalarında tutarlı, bireylere insani yardım sunma ve bu yardımların düzenli ve sürdürülebilir şekilde yapılmasını gözetmek durumundadır (Öner, 2012: 2017).

Hedef ülkedeki göç politikaları ve hukuki düzenlenmeleri toplumun göçmenlere yaklaşımları zorunlu göç edenlere güvenli bir ortam sunabileceği gibi dışlanmaya, toplumsal kabulün olmadığı bir çerçeveye de bürünebilir. Göçün akut dönemlerinde göç politikaları göçmeni kabul edici ve kapsayıcı olarak şekillenirken zamanla ve göçün sayıca artması karşısında bu göç politikaları hedef ülke tarafından daraltılabilmektedir. Her devletin kendi göç politikası ve buna yönelik hukuki yaptırımları bulunmaktadır. Devletler, ülkesine kimlerin

girebileceğini, ne kadar süre kalabileceğini, hangi statü ile hangi faaliyetlere katılabileceklerini tek taraflı olarak belirlemektedir. Göçmenin statüsü gideceği ülkeye göre yasa dışı göçmen statüsü olabileceği gibi yasal statüye de kavuşabilmektedir.

Bu bölümde Şanlıurfa’da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşirken hedef ülkenin göç ve insani yardım politikalarının etkisi sorgulanmıştır. Politikaların etkileri akut, geçiş ve kalıcı olmak üzere üç dönemde incelenmiş ve bulgular değerlendirilmiştir. Politikaların, göçmenlerin incelendiği bu üç dönemde değişim ve dönüşüm gösterdiği bununla birlikte göçmen ilişki ağlarının da bu politikalara göre değişip/değişmediği incelenmiş ve bulgular üzerinden anlatılmıştır. Politikalar değiştikçe göçmenlerin mekâna yerleşirken kullandığı ağlarda değişim gösterebilmiştir.

4.7.2.3.1. Akut Dönemde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi

Zorunlu göç durumunda mekâna yerleşimlerinin belirleyicileri yapısal faktörler, politika yapıcılar ve sivil toplum kuruluşları ön plana çıkar. Siyasi nedenle kitlesel zorunlu göçe maruz kalanlar, göç hareketini komşu ülkeye doğru gerçekleştirir. Zorunlu göç edenler, göç edeceği yeri seçerken hedef ülkenin göç politikası, fiziki ve kültürel yakınlığa bakarak tercih etme eğilimi yükselmektedir.

Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmenlerin Türkiye içinde gideceği yere yalnızca devlet karar vermiş göçmenlerin sevk ve idaresi devlet eliyle yapılmıştır (Anadolu Ajansı, 2014: 211). Kamplara devlet eliyle yerleştirilen Suriyeli göçmenlerin zamanla gelenlerin sayısının artması ve buna bağlı olarak kamp kapasitesinin yetmemesi Suriye göçmenlerin kent merkezine göç etmesine neden olmuştur. Kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenler büyükşehirlerde ya da sınır kentlerinde yaşamıştır (Anadolu Ajansı, 2014: 211).

Türkiye, 2011 yılında Suriye’de yaşanan kriz ve bunun sonucunda Türkiye’ye gelen kitleler için 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hakkında Kanun’u çıkarmıştır (Kirişçi, 2014). Türkiye, 2011 yılından itibaren Suriyeli göçmenlere açık kapı politikası ile almış ve 2013 ve 2014 yılında bu politikanın devamı olarak Suriyeli göçmenlere geçici koruma statüsü vermiştir.

Şöyle düşünün savaş koşullarındasınız hiçbir güvenceniz yok yaşamınız tehlikede ve temel ihtiyaçlarınız yok ve Türkiye bu konuda yardımcı olmak istiyor. Siz olsanız ne yapardınız? Bizde Bu yüzden Türkiye’ye gelmeyi tercih ettik. Tek çıkış noktamız Türkiye olarak gördük ve bu yüzden geldik buraya. Sınırlarda bize yardımcı oldular (SG28, Erkek, 40).

Suriye vatandaşları geçici koruma statü sayesinde Türkiye’de eğitim, ikamet ve çalışma izni gibi haklar elde etmiştir (İçduygu ve Diker, 2017; Balkılıç ve Lloyd, 2020, 551).

Suriye’de üniversitede okurken savaş çıktı. Savaş çıkınca Türkiye’ye gelince eğitime ara vermek durumunda kaldım. Türkiye’de üniversiteye geçiş yapma hakkı verilince Harran İlahiyat son sınıfta Bilgisayar Programcılığı birinci sınıfta aynı zamanda okuyorum (SG6, Kadın, 30).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Ek Protokol’de göçmenlere yönelik coğrafi sınırlama koymuştur. Bu sınırlamaya göre Batı sınırlarından gelen ve insan hakları ihlallerinden kaçan kimseler mülteci olarak adlandırılmıştır. Batı ülkelerinden gelmeyenler ise mülteci statüsüne başvuramamaktadır (İçduygu, 2000; Kirişçi, 2005; Balkılıç ve Lloyd, 2020, 551-552). Suriye’den gelen kitlelere Türk hükümeti açık kapı politikası uygulamıştır ve Suriyeli göçmenleri kamp ve geçici barınma merkezlerine yerleştirmiştir.

Yayladağı kampına devlet eliyle yerleştirildik. 2015 yılında Suruç kampına geldik yine devlet eliyle. 2018 yılında kamptan çıktık (SG35, Kadın, 37).

Türkiye’ye 2011 yılında gelen göçmenler Suriye sınırlarını aşarak gelmiştir. 2011 yılının Mart ayından bu yana yaşanan karışıklık, Suriye Arap Cumhuriyetinden kaçan Suriyeli göçmen sayısının artması, Türkiye’nin bu insanlara uluslararası koruma sağlamaya başlamasına sebep olmuştur. Suriye’de 2012 ve sonrasında insan hakları ihlallerindeki hızlı artış, insani yardım ihtiyacının doğmasına neden olmuştur.

Türkiye’nin Suriyeli göçmenlere yönelik açık kapı politikası ve hakların tanınmasının yanında Türk hükümetinin Suriyeli göçmenleri siyasi olarak nasıl tanımladığı ve siyasi olarak yansıttığı önem arz etmektedir. Hükümetin Suriyeli göçmenlere yönelik kullandığı ve uluslararası göç literatüründe karşılığı olmayan *misafir* tanımlaması önem arz etmektedir. Misafir söyleminin içerisinde geçicilik bulunmaktadır. Hükümet Suriyeli göçmenlere yönelik misafir söylemi kullanarak belli süre ikamet edecekleri ve sonrasında dönüş yapacak kitleyi anlatmak için kullanmıştır. Misafir söylemi kullanan Türk hükümeti mülteci statüsünün getirdiği yükümlülüğü ve göçmenlere sunulan haklardan istifade etme şeklinde kullandığına yönelik eleştirilere konu olmuştur. Geçici koruma statüsünün aslında Suriyeli göçmenlerin misafirliğine vurgu yapacak şekilde desteklemekte olan statüdür. Geçici statü ile Suriyeli göçmenlere çalışma ve sağlık izni verilirken; emek pazarı, sosyal yaşam ve eğitim gibi alanların kapsayıcılığı göz ardı edilmiştir.

2014 yılında geldiğimde Urfa halkı bayram yaptı. Ancak şimdi Urfa halkı Suriyelilere kötü bakıyor (SG20, Erkek, 44).

Adana’ya 2013’te ilk geldiğimizde kampa girdiğimizde oradakiler bize hem saygı duyuyorlardı ve iyi davranıyorlardı. Ama 2015’te bu azalmaya başladı. En sonra Urfa’ya geldiğimizde artık bize saygı duymadıklarını görüyorum (SG28, Erkek, 40).

Birleşmiş Milletlerde Recep Tayyip Erdoğan'ın göçmen sorununa karşı kullandığı “Türkiye 3 milyon misafire ev sahipliği yapmaktadır.” söylemi sonrasında hükümet yetkilileri ve yerel yöneticilerin resmi açıklamalarında misafir söylemi yaygınlaşarak daha çok kullanılmaya başlamıştır (Balkılıç ve Lloyd, 2020, 551-552).

Türkiye, Suriyeli göçmenleri misafir, zulme uğrayan din kardeşi şeklinde adlandırmıştır. Bu söylemin nedeni Suriye iç savaşının uzun sürmeyeceği ve savaş son bulunca mültecilerin ülkelerine geri döneceklerine dair genel kanıydı. Ancak iç savaş uzadıkça gideceği yönünde genel kanı bulunan Suriyeli göçmenler kalıcı olmaya başlamış ve bu durumda toplum tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır (Özdemir, 2017: 123). Kamptaki Suriyeli göçmenlerin kampı tercih etme nedenlerinin başında güvenlik gelmektedir. Kamp içinde güvenlik, barınma, yeme içme, eğitim, sağlık ve dini ve sosyal tesislerin olması Suriyeli göçmenlere güven verdiğini söyleyebilmekteyiz (AFAD, 2014: 108).

Kampta yaşayıp kamplar kapatıldıktan sonra ya da önce kamp dışında yaşayanların söylediklerine göre kampta yaşamak daha iyi olduğuna yöneliktir. Kamplardan sorumlu Türkiye'dir ve bu kamplarda AFAD'ın finansal yükümlülükleri bulunmaktadır. Kamplarda bunun yanında sivil toplum kuruluşlarının da destekleyici rolü bulunmaktaydı. Kampların sorumluluğu AFAD Yönetimi Başkanlığındaydı. AFAD tek sorumlu olmasının yanında kamp içindeki sağlık, eğitim vb. hizmetlerin görülmesi için etkili kurumlarla koordineli olarak çalışmaktadır (Ayhan ve Orhan, 2014: 11).

Konteyner kentler akut dönemde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının koordinasyonu ile kurulmuştur. Çadır kentlerde barınma, yiyecek, sağlık, eğitim, sosyal faaliyetler, ibadethaneler, çocuk oyun alanları vb. fiziki alanlar ve hizmetler sunulmuştur (Anadolu Ajansı, 2014: 211).

4.7.2.3.2. Geçiş Döneminde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi

Cumhurbaşkanı Erdoğan “Suriyelilere vatandaşlık vereceğiz” açıklaması sonrasında Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 12. Maddesinde Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller kısmında Suriyeli göçmenlerin vatandaşlık için şartları sağlaması halinde bu statüyü alabileceklerini söylemiştir. Türk vatandaşlığını kazanmada istisnai haller, yabancıların sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında teklifte bulunan kişiler göçmen olarak kabul edilen ve vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler ifadesi yer almaktadır.

2015 yılında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını aldım. Göç idaresine vatandaşlık için başvurumu yaptım. 2015 yılının sonunda vatandaşlığımı aldım (SG1, Erkek, 34).

2015 yılında geldiğimizde vatandaşlığa başvurdum. Belgelerimi verdim ve 2 ay kadar bekledim. Sonra da vatandaşlık aldım (SG2, Erkek, 40).

Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 12. maddesinde, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla bakanlığın teklifi, Bakanlar Kurulu'nun kararı ile hangi yabancıların Türk vatandaşlığını kazanabileceği sıralanmaktadır. Göçmenlerin tamamına vatandaşlık verilmesi söz konusu olmamasına rağmen yerel halk ve kurumlar üzerinde bu açıklamanın etkisi endişeyle karşılanmıştır. Suriyeli göçmenlerden yaklaşık bir milyona yakın kısmına vatandaşlık verilebilir olması olası seçimlerde Suriyeli göçmenlerin yoğun bulunduğu illerden temsilci gönderebilmesi endişeleri arttırmıştır. Bu durum yerel halk tarafından da tepkiyle karşılanmıştır (Ajans Urfa, 2016).

Hükümet yetkililerinin de açıklamalarında Suriyeli göçmenlere vatandaşlık verilmesinin nedeni Avrupa Birliği'nin sadece vasıflı olan Suriyeli göçmenleri alması diğer göçmenleri ise kabul etmemesinden yola çıkılarak karar alınması olarak gösterilmiştir. Vasıflı ve nitelikli göçmenlerin Türkiye içinde kalmasını sağlamak için vatandaşlık verileceğini ve böylece göçmenlerin hangisinin Avrupa'ya gidip/gitmeyeceğine Türk hükümetinin karar vereceği üzerine söylemlerde bulunmaktadır.

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 2017 yılında Suriyeli göçmenlere kapıların açık olduğunu ve gelenlerin geri döndürülmesinin de düşünülmeceğini belirtmiştir. Göç, iktidarın kendi amaçlarına erişebilmesi için kullandığı en etkin araçlardan biridir. Birden çok kimliğe sahip göçmenlerin ülkelerden talepleri bulunmaktadır. İktidarlarda kültürel ve kimlikli farklılıkların yönetilmesinde göç politikalarını kullanmaktadır. Bu açıdan göç politikaları iktidarın isteklerine göre şekillenmekte ve yön verilebilmektedir (Kaygalak, 2009: 18). Göçler sonucunda gelen göçmenlerin temel ihtiyaçlarından birisi olan iş piyasasına katılım, işsizliği, sosyal ve politik kaygıları biraraya getirebilen bir durumdur. Devlet bu durumu kullanarak devlet kurumlarının mekânın dönüştürmesi yoluyla göçmenlerin istihdam piyasasına katılımı sağlayabilmektedir.

Kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenlerin yarı inşa halinde ya da metruk binalarda kaldığı ve buraları kiraladıkları bilindiği gibi (Türkmen, 2013:6) Suriyeli göçmenlerden birkaç aile birleşip bir evi kiraladıkları da bilinmektedir. Bunun karşısında da ev kiralayanlar konut fiyatlarını arttırmış ve yüksek kiralara karşılamayan yerel halkında Suriyeli göçmenlere yönelik düşmanlığa başlamıştır (Doğan, 2014: 62).

Bir kişinin hatası herkesi kapsayamaz ancak kötü durumlarla karşılaştık burada. Eğer sen onlara saygıyla yaklaşsan onlarda sana karşılık veriyorlar. Örneğin çalışmak istiyorsan çabalaman lazım. Biz iki katıyla uğraşmak zorundayız. Çünkü çalışırken 10 gün çalıştıktan sonra sigortasız çalıştığımız için bizim hiçbir hakkımızı vermiyorlar. Ya da çalışırken yerel halktan daha düşük ücret veriyorlar. Türk vatandaşı ile aynı ücreti vermiyorlar. Karşılaştırılmıyoruz. İşimizi ne kadar iyi yaparsak yapalım Türklerden az ücret alıyoruz. Biz aslında bir karşılaştırma istemiyoruz. Bize daha fazla ücrette versin demiyoruz. Çünkü onlar yerel biz yabancıyız. Ama sorun çıkartmıyoruz ve bunun karşılığında hakkımızın yenilmesine tahammül edemiyoruz (SG28, Erkek, 40).

Kitlesele göçün yarattığı krizin yönetilmesi göçmenlere barınma, beslenme, sağlık vb. hizmetlerini sağlamakla bitmemektedir. Temel ihtiyaçların erişimini iyi planladıktan sonra yerel hassasiyetleri göz önüne alacak politikalar yapılması gerekmektedir (Paksoy vd., 2016: 128).

2011 yılında Suriye’de meydana gelen iç savaş sonucunda kitleler halinde insanlar ülkelerinden ayrılmak ve zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, bunun karşısında açık kapı politikasını gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda Türkiye dünyada en fazla Suriyeli göçmenin barındığı ülke konumuna gelmiştir (Yanar ve Erkut, 2020).

İlk başta kamplarda kalan zamanla sayılarının artması ve kampların yeterli olmaması gibi durumlarla karşılaşması Suriyeli göçmenlerin kentsel mekâna süzülmesinin önünü açmıştır. Kentsel alanda Suriyeli göçmenlerin toplumsal hayata katılımı ve kentsel alanda ortaya çıkan sorunlarla merkezi politikaların yeterli olmaması yerel yönetimlerin sürece dâhil edilmesi gerekliliğini doğurmuştur (Yanar ve Erkut, 2020).

Suriyeli göçmenlerin Avrupa’ya geçmesini engellemek amacıyla 2014’te müzakerelere başlanmış ve sonucunda 2016 yılında buna yönelik uygulamalar yapılmıştır. Bu bakımdan Türkiye Suriyeli göçmenlerin Avrupa’ya geçişini engelleyen tampon bir bölge haline gelmiştir.

Geçici koruma statüsünün olması ve mülteci statüsünün göçmenlere verilmesinden mahrum kalmaları Suriyeli göçmenlerin birçok haktan mahrum bırakılması sonucunu doğurmuştur. Suriyeli göçmenler bunun sonucunda her an geri gönderileceklermiş gibi hisseden geçici ve kırılğan bir toplumsal grup haline dönüşmüştür (Balkılıç ve Lloyd, 2020, 559-560).

4.7.2.3.3. Kalıcı Dönemde Hedef Ülkenin Dış Göç ve İnsani Yardım Politikalarının Etkisi

İçişleri Bakanı Soylu’nun kalıcı dönemde, Suriyeli göçmenlere yönelik olarak Türkiye’de Arapça tabelaların tamamının değişeceğine ve herkesin Türkiye’deki kurallar ne ise ona uyması gerekliliği üzerinde açıklamalarda bulunmuştur (Ajans Urfa, 2019).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın (2020) “Kapıları kapatın diyorlar, bitti artık o iş, o iş bitti. Şimdi Batı hesap verecek...Uluslararası camiada hesabını verecekler” söylemi ise Avrupa Birliği'ne yönelik gelişmiş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği tampon bölgesi olmayacağını belirtmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2022 yılında ise “1 milyon Suriyeli kardeşimizin dönüşünü sağlayacak bir projeyi hayata geçireceğiz” söylemiyle hem muhalefet partilerince hem de yerel halk ve Suriyeli göçmenler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Söylem olarak ‘kardeş’ söylemi devam etse de geri göndermeme ilkesi gereği bu söylemin politik uygulaması konusunda eleştiri almış ve kaygılı bir ortamın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Cumhurbaşkanının bu konuşması arkasından CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun projesinin uygulanır olmadığına kendilerinin Suriyeli göçmenleri iki yılda göndereceklerini açıklamıştır (Urfa Duysun, 2022). Bu söylemlerden de görüleceği üzere hem iktidar hem de muhalefet partilerinin hedefi Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri dönüşlerini sağlayacak projeler üretmektir.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin “düzensiz göç, adı konmamış bir istiladır. Bayramda ülkelere giden Suriyelilerin gelmesine gerek yok.” söylemi dikkat çekicidir. Tarihi, kültürel ve inanç temelinde sığınmacıların geçici koruma statüsüyle buyur edilip güvence altına alınmasının insani bir muamele olduğunu ancak bayramda ülkelere geri dönebiliyorsa Suriyeli göçmenlerin hepsinin Türkiye'ye geri gelmemesi üzerinde durmuştur (Urfa Duysun, 2022):

Bayramda ülkelere giden Suriyelilerin gelmesine gerek yok. Ülkemizin ekonomi büyümesine, sosyal gelişmesine destek verenler de başımızın üstündedir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin mülteciler konusunda açıklaması şu şekildedir (Urfanatık, 2022):

Bu düzensiz göçlerin önüne geçmeli ve göçmenler derhal sınır dışı edilmelidir. Misafirliğin süresi kısıtlıdır.

Bu söyleminde devletin Suriyeli göçmenleri misafir olarak gördüğü için artık gitmelerinin vaktinin geldiği belirtilmiştir.

Savaş biterse biz Suriye'ye dönmek istiyoruz. Ama ne olacak bilmiyoruz savaş bitmezse Türkiye'de kalacağız (SG29,Kadın, 53).

Suriye'ye dönmek istemiyorum. Eğer dönersek eşimi hemen askere alacaklar. Ya da ne zaman dönersek dönelim eşimi cezalandıracaklar. Çünkü o savaştan kaçtı (SG34, Kadın, 25).

Şuan ne Suriye'ye dönmek ne de yurtdışına gitme durumumuz var burada bile mahalle dışına çıkacak gücümüz yok. Suriye'ye de dönünce biliyorum bizi öldürecekler o yüzden Türkiye'de kalmak istiyorum. Ama bizi gönderecekler diyorlar. Suriyeli arkadaşlar hep beni korkutuyorlar ne olacak bilmiyorum (SG26, Kadın, 38).

2011 yılından günümüze kadar geçen sürede Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göç hareketi devam etmiştir. Başlangıçta Suriye krizinin kısa süreceği ve bu sığınmacıların ülkelerine geri döneceğine dair kanı bulunmaktaydı. İlk geldiklerinde Suriyeli göçmenler misafir olarak algılanmıştır. Daha uzun kalacakları söz konusu olunca da geçici koruma statüsü ile bazı haklar Suriyeli göçmenlere tanınmıştır. 2016 yılında ise uzun dönemde ülkede kalabilecekleri göz önüne alınarak Türkiye vatandaşlığı konusunda Suriyeli göçmenlerin yolu açılmıştır (İçduygu, 2017: 27).

Açık kapı politikası Suriyeli göçmenlerin pasaportu olsun olmasın bütün Suriyeli göçmenlerin sınırdan içeriye alınması iktidar tarafından olumlu karşılanırken muhalif partiler tarafından eleştirilmiştir. Muhalif partilerin özellikle seçim dönemlerinde Suriyeli göçmenlerin suça yönelik hareketleri, ekonomik üzerinde yük oluşturmaları ve iç güvenliği tehdit etmeleri bakımından eleştiri konusu olarak sunulmaktadır. Bunun sonucunda da hem iktidarın hem de muhalefet partilerinin söylemleri toplumu etkilemekte ve toplumun Suriyeli göçmenlere bakış açısı ilk baştaki politika ve söylemlerden farklılaşmaktadır. Türkiye'deki siyasi söylemlerin toplum içerisinde olumlu algı oluşturacak yönde olması halinde Suriyeli göçmenlere yönelen algıda yumuşamakta; Suriyeli göçmenlere yönelik nefret söylemleri ise ayrımcılık, ırkçılık gibi ötekileştirme sorununu da beraberinde getirmektedir (Özdemir, 2017: 126).

İlk geldiğimizde çok sevindiler şimdi bizi dışlıyorlar. Şuan en büyük sorunumuz ırkçılık bize çok kötü davranıyorlar (SG27, Kadın, 59).

4.7.2.4. Mekâna Yerleşmede Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi

Göç olayı çok çeşitli nedenlere dayandırılabilir. Ne sebeple olursa olsun göç sonucunda farklı kültürler birbirleriyle karşılaşmaktadır (Esen ve Duman, 2019: 4). Göç süreci iki farklı toplumun ve kültürün birbiri ile etkileşime girdiği ve iletişim kurduğu süreçtir. Bu sürecin farklı kültürleşme süreçlerine yol açacağı göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur (Kaya ve Özdoğan, 2003: 271).

Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yeniden yerleşme süreçleri anlık değildir ve geniş bir zamana yayılmaktadır. Geniş zamana yayılırken göçmen karşı tutum yerel halk tarafından değişebilmektedir. Örneğin ilk başta göçmenin zorunlu hallerinden dolayı acıma, içselleştirme gibi duygularla yaklaşan yerel halk göçmenlerin kalma süreleri uzadıkça çatışma ve dışsallaştırmaya dönüşen yaklaşımlarda bulunabilmektedir. Göç özellikle zorunlu koşullarda

yapılıyorsa ekonomik, politik ve kültürel yapıların etkilerini yeni mekândaki değişimlerin artmasına ve ilişki ağlarının üzerinde kurduğu değişim ve dönüşümlere yol açması kaçınılmazdır.

Bu bölümde Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşirken yerel toplumun dayanışma kültürünün etkisi analiz edilmiştir. Akut, geçiş ve kalıcı dönemlerinde göçmenlerin yerel halkla kurdukları ilişki ağları incelenecek ve bulgular değerlendirilmiştir. Göçmenlerin, mekâna yerleşirken kullandığı ağlar dönemsel olarak farklılaştığını gözlemleyebilmekteyiz. Yerel halkın da göçmenlere yönelik düşüncelerinde ve görüşlerinde dönemsel olarak farklılıklar görülmektedir.

4.7.2.4.1. Akut Dönemde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi

Zorunlu göç koşullarında yerel halk göçmenlere toplum kültürü olarak acil insani destek şeklinde bakar ve ona göre yardımlarını sunar. Hedef mekândaki toplumla göçmen toplum arasındaki din, etnik ve akrabalık gibi yakınlık olduğu durumlarda yerel halkın göçmenlere bakışı daha kapsayıcı olabilmektedir. Suriyeli göçmenlerinde ifade ettiği gibi Şanlıurfa halkı göçmenlerin ilk geldiklerinde onlara yardımcı olmuş ama zamanla bu etki yerini sorunlara bırakmıştır.

Bizim halimizden anlayanlar bize yardımcı oldu. Ama bizim halimizden anlamayanlar, ırkçılık yapanlar bize yardımcı olmadılar. Allaha şükür bize herhangi bir sıkıntı yaratmadılar ama uzaktan uzaktan bize kötü bakıyorlar. Her ailenin her ümmetin her ülkenin iyisi var kötüsü var (SG28, Erkek, 40).

Şöyle düşünün savaş koşullarındasınız hiçbir güvenceniz yok yaşamınız tehlikede ve temel ihtiyaçlarınız yok ve Türkiye bu konuda yardımcı olmak istiyor. Siz olsanız ne yapardınız? Bizde Bu yüzden Türkiye'ye gelmeyi tercih ettik. Tek çıkış noktamız Türkiye olarak gördük ve bu yüzden geldik buraya. Sınırlarda bize yardımcı oldular. Aslına bakarsanız benim savaştan öncede en büyük hayallerimden biri Türkiye'ye gelmekti (SG28, Erkek, 40).

Zorunlu göçle gelenlerin ani ve hazırlıksız olarak geldiği yeni mekânda yaşayacağı ekonomik, sosyal ve kültürel zorlukların yanında insan hakları sorununu da gündeme getirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte hedef mekânda başta güvenlik olmak üzere sağlık, eğitim gibi birçok durumun gündeme gelmesine neden olabilir.

Göçmenlerin konumları (kim olduğu, nasıl ve nerede yaşayacağı) ev sahibi ülke tarafından belirlenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ilk olarak zulüm ve savaştan kaçan göçmenlere sınırların açık olduğu ve öyle kalacağı aynı zamanda gelenlerin Türkiye'deki temel ihtiyaçlarının karşılanacağı ve kimsenin zorla geri gönderilmeyeceği konusunda güvence vermiştir. Sonraki süreçte de "açık kapı" politikasının uzun bir süre daha devam ettirildiği görülmektedir (Paksoy vd., 2016: 122). Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli

göçmenlere Şanlıurfa halkı *Ensar* geleneği çerçevesinde yaklaştığı için diğer sınır illerinden ayrışmaktadır. Bu geleneğin ve kültürel, akrabalık, aşiret gibi yakınlıkların bulunmasına rağmen yerli halk ile göçmenler arasında çatışmalar zamanla yaşanmıştır (Lordoğlu, 2016: 806).

2014 yılında geldiğimde Urfa halkı bayram yaptı. Ancak şimdi Urfa halkı Suriyelilere kötü bakıyor (SG20, Erkek, 44).

2014 yılında Adana'ya ilk geldiğimizde ve kampa girdiğimizde oradakiler bize hem saygı duyuyorlardı ve iyi davranıyorlardı. Ama 2015'te bu azalmaya başladı. En sonra Urfa'ya geldiğimizde artık bize saygı duymadıklarını görüyorum (SG28, Erkek, 40). (Görüşme 2022 yılında yapıldı).

Suriyeli göçmen ilk geldikleri yıl 2014 yılında Şanlıurfa'da yaşayan halkın Suriyeli göçmenlere olan tavırlarının olumlu olduğu görülürken 2020 yılında ise yerel halkın göçmenlere olan tavrı değişmiştir. İki halk arasında çatışmaların olması göçmen- yerel halk arasında kurulan ilişki ağlarını da olumsuz etkilemiştir.

2015 yılında geldiğimizde bize çok iyi davranıyorlardı. Ekmeklerini bile bizimle paylaşıyorlardı. Ama şimdi bize çok kötü bakıyorlar. Konuşmuyorlar. İlk geldiğimizde bizim çocuklarımız onların çocukları ile oynuyorlardı. Daha anlayışlılardı. Çok iyidiler. Ama şimdi aynı insanlar çocuklarını bizim çocuklarla oynatmıyor bizimle konuşmuyorlar bize farklı bakıyorlar. Çocuklarımızın dışarı bile çıkmasını istemiyorlar. Biraz gürültü yapsak bizi şikâyet ediyorlar. Polisi arıyorlar. Polis geliyor bizi uyarıyor. Çocuklarımızdan ne istiyorlar gerçekten anlamıyorum. Çocuk işte bağırır, ağlar (SG35, Kadın, 37).

2015 yılında gelen bu göçmen ise kendisiyle görüşülen 2022 yılında yerel halkın Suriyeli göçmenlere yönelik görüşlerinin değiştiğini yerel halkın 2015 yılında yani ilk geldikleri zaman onlara iyi davrandıklarını 2022 yılına gelindiğinde ise davranışların değiştiğini, yerel halkın göçmenlerden rahatsız olup polisi arama noktasına kadar geldiğini belirtmiştir.

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler ve yerli halkın birbirlerini temelde öteki olarak görmemektedir. Göçmenlerle ve yerli halkın arasında yeni hayata adapte olamama, kız alıp/verme gibi nedenlerle anlaşmazlıkların olmasının karşısında aynı kültürü paylaşma, aile yapısı ve tarihsel süreçte aynı siyasi idare altında yaşamaları söz konusudur.

Eşimin akrabası varmış 100 yıl önce Türkiye'ye gelip yerleşmişler. Biz hiç gelmeyi düşünmedik onların yanına. Telefonla falan konuşuyorduk ama gelmek gibi bir durumumuz olmadı (SG34, Kadın, 25).

Eşimin akrabaları savaştan önce Hatay'da yaşıyorlardı. Biz hiç buraya gelmedik ama onlar Suriye'ye geliyordu. Akrabalarımız savaştan sonra biz buraya geldikten sonra gelmediler. Ashında gelmek istiyorlar ama maddi olarak gelemedikleri içi çünkü kaçak gelmek durumdadılar. Gelemiyorlar. O yüzden en son biz geldik (SG28, Erkek, 40).

İki toplum arasındaki benzerliklerin farklardan çok olması ve Suriyeli göçmenlerin savaş koşullarından kaçarak gelmesi, etnik köken, dil, din vb. öğelerin ortaklığı yerel halkın

göçmenleri olumlu yönde kabul etme nedenleri arasında gösterilebilir. Toplumsal ağların iki toplum arasında olması Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya gelmesinin önünü açmıştır. Suriyeli göçmenlerin de ifade ettiği gibi Şanlıurfa Suriye ile coğrafi, etnik kimlik, köken ve dil bakımından birbirine benzemektedir. Bu benzerlikten dolayı da yerel halkın Suriyeli göçmenlerin 2012 yılında Şanlıurfa'ya gelmesinden itibaren olumlu karşılanmıştır.

İlk geldiğimizde bizimle aynı dili konuşan insanların olmasının faydasını gördük. Şanlıurfa bu anlamda bize yakın geldi. Mesela Mersin ya da İstanbul'a gitsek bizim dilimizi konuşan yoktur orada rahatsız olacaktık (SG30, Erkek, 45).

Zorunlu göç göçmenlerin ani ve hazırlıksız bir şekilde göç etme sürecidir. Zorunlu göçmen acilen güvenli bir mekân aramaktadır. İlişki ağları bu güvenli mekânı bulmada yardımcı olabilmektedir. Her ne kadar coğrafi olarak yakınlık zorunlu göç koşullarında güvenli ülkeye erişimi kolaylaştırırsa da zorunlu göçmenler tarihi süreçte ilişki ağlarının olduğu mekânlara gitmeyi tercih edebilmektedir. Hedef mekâna giderken kurulan ağların tercihi söz konusudur. Daha önceden kurulan ağlar, zorunlu göçmenin güvenli mekâna gitmesinde ön plana çıkmaktadır. Suriyeli göçmenler Lübnan'da sınır kenti olması ve coğrafi olarak daha yakın olmasına rağmen Türkiye'yi ve hatta Şanlıurfa'yı tercih etmiştir. Bunun temel nedeni de Türkiye'de Lübnan'a göre yaşam kalitesinin daha yüksek olması, sorunlarla karşılaşmayacağına olan güven ve savaştan kaçıp geldikten sonra Türkiye'de karmaşa durumunun olmayacağına yönelik inanç göçün tercih yönünü belirlemiştir.

Örneğin Lübnan'a gitmedik çünkü Lübnan'ın ülke olarak karmaşık bir yapısı var. Bir sorunla karşılaşsak başvuracağımız herhangi bir kurum yoktur. Oysa Türkiye öyle değil. Sorunla karşılaştığımızda şikâyet edecek kurumlar mevcut (SG16, Erkek, 45).

Savaştan önce Lübnan ve Beyrut'ta 14 yıl kaldım. Bu ülkelerde ayrımcılık oluyordu. Ama şu ana kadar Türkiye'de ayrımcılık yaşamadım (SG20, Erkek, 44).

Türklerin bir sözü var "Araplar hain" diye bende size hak veriyorum. O yüzden Lübnan'a gitmedik. Arap memleketlerine gitmedik. Türkiye'ye geldik (SG28, Erkek, 40).

Akrabalarımız Adana ve İstanbul'daydı. Ama biz Şanlıurfa'ya gelmeyi seçtik. Şanlıurfa bizim giriş yaptığımız yere yakındı. Bizde sevdi burayı o yüzden burada yeni bir yaşam kurduk (SG34, Kadın, 25).

Türkiye Suriye göçmenlere yönelik izlediği siyasette ilk başta açık kapı politikasını uygulamış ve gelenlere uluslararası statüde hiçbir karşılığı olmayan "misafir" olarak adlandırılmıştır. "Misafir" söylemi içinde geçiciliği ve asla ev sahibi olunamayacağı gösteren bir ifadedir. Aynı zamanda misafir olmak, evde kalındığı süre ev sahibin koşullarına uymasını gerektiren eşitsizlikçi bir yapıdır (Erensü ve Telliel, 2019:8). Bu söylemin yerel halk üzerindeki baştaki algısı misafirlerin bir gün elbet gideceği ve ellerinden geldiğince misafire

iyi davranılması gerektiği şeklinde olmuştur. Oysa ki bu misafirlik süresi uzadıkça ve gelen sayısı arttıkça yerel halkın düşünceleri ve tavır, davranışları değişmeye başlamıştır.

4.7.2.4.2. Geçiş Döneminde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi

Bir ülkeye yönelen kitlesel ve zorunlu göç hareketlerinde kısa vadede politik kararlar etkili olmaktadır. Orta ve uzun vadede ise bu göç hareketi sürecinin asıl belirleyeni yerel halkın bu durumu nasıl algıladığı ve içselleştirdiğine bağlı olarak değişmektedir. Göçmenin toplumsal kabulü göç politika yapımında etkisi bulunmaktadır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 343). Şanlıurfa yerel halkının Suriyeli göçmenlere yönelik tutumlarını dile getiren göçmenlerin söylemleri şu şekildedir:

Komşularımız hep Suriyeli. Bir tane Türk komşumuz var. İlk geldiğimizde bizi dışlıyorlardı. Ama şimdi alıştılar. Aslında kültürlerimiz benziyor. Örneğin komşumuz eşim hastalandığında çorba yapıp getirdi. Bizde bu gibi durumda gider yardımcı oluruz (SG2, Erkek, 40).

Komşularımız bizi çok seviyorlar. Çocuklar bize Suri Suri derler dalga geçerdi ama komşularımız bizi korurdu. Çocuklarına kızıyorlardı (SG9, Kadın, 54).

Türklerden her gün bir şey öğreniyoruz. Çiğköfte yapmayı öğrendik bizim Kibbi yemeğine benziyor ama biz asla acı yapmayız. Buraya geldik geleli mercimek çorbasını soframızdan eksik etmiyoruz. Sokakta düğün yapıyorlar, gelini davulla atla almaya geliyorlar. Bizim düğünler böyle olmaz (SG15, Kadın, 36).

Elazığ'da ve Urfa'da Türklerle ve Suriyelilerle iletişim kuruyorduk. Elazığ'da ilk başta Suriyeliyiz diye ev vermemişlerdi. Elazığ'da kaldığımız mahallede Alevi komşularımız çoktu ve bize çok iyi davranıyorlardı (SG22, Kadın, 45).

Sınıra yakın kentlerde olağan dışı nüfus birikiminin olması, şehrin sosyal dokusunda etkiler yaratırken bu etkilerin sonucu bazı kentlerde gerilim boyutunu aşmış şiddete yönelen hareketlerle karşılaşmak ve bu önyargının oluşması olağan olmuştur. Aynı zamanda vergiden muaf olan Suriyeli göçmenlerin ticari faaliyetleri, yerliler arasında tartışmalara ve çatışmalara zemin hazırlamıştır. İşverenlerin de Suriyeli göçmenleri sigortasız çalıştırmasının doğal sonucu olarak yerliler arasında göçmenlerin haksız rekabete yol açtığına yönelik algılar oluşmuştur (Yaman, 2016: 96). Şanlıurfa yerel halkının Suriyeli göçmenlere yönelik düşünceleri ve algıları şu şekilde değişim göstermiştir.

Yerel halkın düşüncesine göre Suriyeli vatandaşlar çalışma konusunda daha başarılı ve daha iyi iş çıkarıyorlar. Suriyelilerin tek yanlı gidip ucuza çalışmaları oluyor ve buda iş piyasasını bozuyor. Bunun sonu olarak bizim vatandaşlarımız işsiz kalıyor (Urfanatik, 2022).

Yerel halkın diğer bir görüşü ise Suriyelilerin gelmesiyle işsizliğin arttığını yönündedir. Suriyelilerin gitmesi ile Türkiye'nin rahata kavuşacağını düşünen yerel halka göre eğitim, sağlık ve iş konusunda hep geride kalıyoruz. Biz iş bulamıyoruz. Şanlıurfa'da nüfus fazla neden bunlar buraya gelmiş anlamış değilim (Urfanatik, 2022).

Mekân üzerindeki ilişkiler, yerleşikler ve mülteciler arasında kurulan hiyerarşiler ağıyla şekillenmekte ve yeniden düzenlenmektedir. Mülteciler ile yerleşikler arasındaki eşitsiz konumlanmalarla güç hiyerarşisine dönüşen bir tahakküm alanının gündelik hayatın tüm mekânlarına yayılmış olduğu ve bunun ev, sokak, park, atölye gibi yerleri kapsadığı söylenebilir (Akgün, 2014: 149). Suriyeli göçmenlerin geldikleri yeni mekândan beklentileri güvenlik, barınma, beslenme ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının insanca yaşamalarını engel olmayacak şekilde karşılamasıdır.

Eskişehir'de rahim kanseri oldum. Orada ameliyat oldum. Ancak doktor ameliyatta rahmimi alırken idrar yollarıma giden bağlantıyı kesmiş. Çok zor süreçlerden geçtim. Doktorlar bana benim ameliyatta yanlışlık olduğunu söylemediler. Hata olduğunu bilmelerine rağmen bana hiçbir şey söylemediler. Doktorlar beni suçladılar. Suriyelisin, pisin temiz olsaydın böyle olmazdı dediler (SG3, Kadın, 56).

Sağlıkla ilgili sorunlar yaşadık ve hastanede Türkçe konuşmadığım için kovuldum. Otobüste de bir Türk, kızımı ve beni dövmeye çalıştı otobüste ona yer vermedikleri için (SG14, Kadın, 33).

Harran konteyner evlerinde çalıştım. Devletin eğitim, sağlık vb. gibi konularda birçok Türk'e yapmadığını biz orada Suriyelilere yapıldığını gördük. Bazen yeri geliyordu biz kıskanıyorduk yapılan yardımları (K4, Kadın, 38).

Gelen Suriyeli göçmenler arasında da bulunan etnik kökene bağlı ayrımların geldikleri ülkelerde de sorunlar yaşamasına aynı zamanda buralarda bu ayrımların derinleşmesine yol açabilecekleri yönünde yerel halk önyargı geliştirmiştir (OSAM, 2015: 10).

Yerel halkın diğer bir düşüncesi ise Suriyeliler geldikten sonra Urfa'da güven kalmadı güven ortamından uzaklaştık. Siyasi liderler de kendi çıkar ve menfaatleri için Suriyelilerin kalmasını istiyor ama bizim can güvenliğimiz yok her gün Suriyeli haberi okumaktan Suriyeliler onu bıçakladı, bunu çaldı demelerinden bile artık rahatsızlık duyuyorum (Urfanatik, 2022).

Şanlıurfa halkının diğer bir düşüncesi de biz ülkemizde rahat gezemiyoruz (Urfanatik, 2022).

Suriyeli göçmenlerin sayıca artmasına bağlı olarak Şanlıurfa'da sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı üzerinde etki göstermesi kaçınılmazdır (Karasu, 2016: 1000). Suriye'de yaşanan iç savaşın bitmeyeceği ve Suriyeli göçmenlerin de misafirlikten ev sahipliğine geçiş yapacağı düşüncesi hâkimdir. Bu geçişin etkisi ile de daha önceden Suriyeli göçmenleri kabul eden bir yerel halktan Suriyeli göçmenlere düşman eğilim gösteren insanlara dönüşmüştür.

Halfeti çok güzeldi. Her milletten insan orada vardı. Orada çok iyiydi hayatım. Halfetililer bize kardeş olarak davranıyordu. Ama merkezde bunu yaşamadım burada ırkçılıkla karşılaştık. Asıl Türkler bence orada yaşıyor. Bize değil sadece herkese aynı şekilde insan gibi davranıyorlardı (SG31, Erkek, 52).

Ben insanlara iyi davranıyorum herkese iyi davrandığım için kötü bir şey yaşamıyorum. Ama merkezde birçok Suriyeli' den ırkçılıkla karşılaşıyoruz (SG31, Erkek, 52).

Kamplar kapatılınca ilk önce Suruç merkeze geldik orada 1 ay kaldık. Bizi oradan kovdular. Hatta şarkı yazmışlardı bize Suri Suri Bom deyince taş atıyorlardı bize. Elektriğimizi de kestiler. 1 ay dayandık orada sonra Şanlıurfa merkeze geldik. Akrabalarımızın hepsi buradaydı ve burası en ucuz verdi o yüzden burayı tercih ettik (SG32, Kadın, 40).

Şanlıurfa'da ilk olarak sen Suriyelisin diye evi kiralamak istemediler. Daha sonra evi kiralayabildik. Aracılar koyduk araya Suriyeli emlakçıya para verdik o bize bu evi buldu. Urfa'da iş imkânı yok o yüzden çocuklarımın ikisi Gaziantep'e gittiler (SG18, Erkek, 65).

Suriyeli göçmenlerin yeni mekâna yerleşirken karşılaştığı en önemli sorun gittikleri yerlerdeki halkın konuştuğu dili bilmemesidir. Kültür dil ve iletişim gibi unsurlarla büyür ve gelişir. Ancak dil sorunuyla karşılaşan göçmenler bunun çözümü olarak kendi dilini konuşan yerel halk ve Suriyeli göçmenlerin olduğu yerlerde mekâna yerleşme yoluna gitmektedir. Dil, barınma, iş ilişkileri kurma, gündelik ihtiyaçların ifadesinde önemli araçtır ve göçmenler dil üzerinden mekânda ayrışmakta ve kendi mekânlarını üretmektedir. Dil sorunu, kamusal hayattan özel hayata ve gündelik hayata kadar Suriyeli göçmenleri Şanlıurfa'da da zorlayan bir unsur olmaktadır.

En büyük sorunum dil. 6 ay boyunca kimlik almaya çalıştım ama alamadım nedeni ise kurumdakilerle anlaşımadım. Dil bilmemem yüzünden göç idaresine kaç kere gittiğimizi hatırlamıyorum bile (SG17, Erkek, 39).

Türkiye'de eğitim aldım. Bu eğitimler Türkçe öğrenmek içindi. Türkçe kurslarına gittim. Bu kursu dernek aracılığıyla buldum. İki ay sürdü o yüzden Türkçemi çok geliştiremedim. Ama sizi anlıyorum konuşmada şu an kendime güvenmiyorum (SG24, Kadın, 39).

Urfa'nın kültürüne uyum sağladık ve alıştık. Aslında Suriye ile Urfa birbirine benziyor. Özellikle yaşadığımız Deyrizor Urfa'ya coğrafi olarak da çok benziyor. Dil sorunumuz oluyor. Bu sorunu ben derneklerin vermiş olduğu dil kursları aracılığıyla çözüyorum ama annem ve babam maalesef çok zorlanıyorlar. Onlar kendilerini buraya çok yabancı hissediyorlar bir ülkenin dilini bilmemek yabancı hissetmeye yetiyor (SG7, Kadın, 28).

İzmir'de dayımlar yaşıyor. İzmir güzel bir yer çok hoş ama dil olarak Arapça konuşulmuyor. Annem çok zorlandı oraya gittiğimizde o yüzden Urfa bizim yaşamamız için iyi bir yer olduğunu fark ettim. İlk gelişimizden bu yana güvenlikle ilgili sorun yaşamadık hatta Urfa çok güzel ve Halep gibi (SG13, Kadın, 28).

4.7.2.4.3. Kalıcı Dönemde Yerel Toplumun Dayanışma/Dışlama Kültürünün Etkisi

İlk başta misafir olarak algılanan zorunlu göçmenler, gittikleri yerlere yerleştiklerinde, gittikleri yerlerin ekonomik, politik kurumlarına ve gündelik yaşam pratiklerine katıldıklarında misafirlikten çıkar kalıcı hale gelir.

Kamplar 2019 yılında kapatılınca biz Şanlıurfa merkeze geldik. Kamptan daha önce arkadaşlarımızın aracılığıyla bu mahalleye geldik. Kimlik çıkarma, yer bulma konusunda onlardan yardım aldık. Yerel halktan hiç yardım almadık (SG28, Erkek, 40).

Bu mahalleye gelme nedenimiz akrabalarımızın burada olması ve ucuz olmasıydı. Dayım bu evi bulmamıza yardımcı oldu. Şu ana kadar idare ediyorduk ancak kiracımız kirayı ödemezsek on gün önceden arıyor hazırlayın parayı ya da çıkın diyor. Kirayı arttırdı biranda ilk başta 350 iken şimdi 650 yaptı. Biz yettirmiyoruz (SG32, Kadın, 40).

İlk geldiğimizde bize çok kötü davranıyorlardı. Ama şimdi ayrımcılık yapmıyorlar. Bana Suriyeli olduğumu hissettirmiyorlar. Benden yemek istiyorlar, tuz istiyorlar, benimle konuşuyorlar beni insan yerine koyuyorlar eskiden bu böyle değildi. Bizimle konuşmazlardı bile (SG34, Kadın, 25).

Göçmenler aynı zamanda geldikleri ülkelerle bağlantı kurarak, iki mekân arasında kurumlar inşa ederek iki mekânı da etkiler ve iki yere de bağlılıklarını sürdürür (Glick-Schiller vd., 1995). Suriyeli göçmenler hem Suriye hem Şanlıurfa arasındaki ilişkilerini sürdürmeye devam etmektedir.

Facebook'u kullanıyorum. Orada Suriyeli gruplar var onlarla iletişim kuruyorum. Facebook'ta Türklerle de iletişim kuruyorum. Ama normalde Türklerle iletişim daha az (SG28, Erkek, 40).

Sosyal medyayı ben kullanmıyorum ama eşim kullanıyor iletişim kurmuyoruz oradan ama. Suriye'deki haberlere bakıyoruz (SG29, Kadın, 53).

Bir ülkeye yönelik yaşayan uluslararası zorunlu kitlesel göç hareketlerinde devletlerin aldığı karar ve politikalar önemli görülse de orta ve uzun vadede göç sürecinin belirleyeni yerel halk ve yerel halkın durumu nasıl algıladığı ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında yerel halkın göçmeni kabulü göç politikalarının şekillenmesini sağlayabilmektedir. Kitlesel zorunlu göçte eğer göçten hemen sonra bir dönüş olmuyorsa gelen göçmenlerin kalıcılığının oranı artmaktadır. Bu durum çocuk ve gençlerin okula gitmesi, yetişkinlerin iş bulması ve yaşanan ülke dilinin öğrenilmesi gibi birçok etken gelen göçmenlerin dönüş motivasyonunu azaltmaktadır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 343).

Şanlıurfa'da sürekli bize neden burada kaldınız? Neden buraya geldiniz diye soruyorlar. Bu bizim için sorun imkânımız yok nasıl gidelim ancak buraya gelebildik. 6 yılda yeniden bir hayat kurduk. Bu saatten sonra nasıl gidebiliriz? Savaş bitse dahi biz geri dönemeyiz (SG33, Kadın, 25).

Suriye'ye dönmek istemiyorum. Eğer dönersek eşimi hemen askere alacaklar. Ya da ne zaman dönersek dönelim eşimi cezalandıracaklar. Çünkü o savaştan kaçtı diye (SG34, Kadın, 25).

Urfa'yı çok seviyoruz. Deyrizor Urfa gibi hiçbir farkı yok. Suriye'deymiş gibi hissediyoruz Suriye'de yaşadığımız gibi birçok şeyi burada yaşayamasak da burada sağlıklıyız ve yaşıyoruz en değerlisi bu. Evet, burası Suriye değil ancak üstümüzden uçaklar uçmuyor bombalar düşmüyor. Burada güvendeyiz. Yaşam kurduk burada evet hala yabancıyız vatandaşlık alsak da yabancı hissediyoruz. Ev mesela hala kira evi alırsak belki o zaman yabancı da hissetmeyiz (SG6, Kadın, 30).

İki, üç ay sonra biz gideceğiz ve Suriye'ye geri gönderecekler diye korkuyoruz. Çünkü savaş bitmedi. Ama şu an böyle görünüyor (SG28, Erkek, 40).

Kalıcı dönemde, yerel halkla kurulan komşuluk ilişki ağları sonunda göçmenler kendilerini daha güvende hissetmektedir. Kültürlerin birbiriyle olan ilişkileri sonucunda yerel halk ve göçmenler bir arada yaşama kültürünü geliştirebilmektedir. Dayanışma kültürü komşuluk ilişki ağları ile göçmenlerin kendilerini dışlanmış ve ayrıştırılmış gibi hissetmesinin önüne de geçebilmektedir. Şanlıurfa yerel halkı ve Suriyeli göçmenler arasındaki tarihsel ve

kültürel bağlar Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da kentsel mekânda kalıcı hale gelmesini sağlamaktadır.

Evi bize kiralayanlar Türk ve üst katımızda yaşıyor. Türklerle komşuluk ilişkilerimiz var. Birbirimize yemek gönderiyoruz. Böylece yeni tatlar keşfediyoruz (SG13, Kadın, 28).

Komşularımız Türk ve Suriyeli. Üst komşumuz Türk ve çocuklarıma anne gibi davranıyor. Onlarla çok iyi iletişim kuruyoruz. Kiraladığımız evin sahibi Türk aylık ödeme yapıyoruz eğer ödeyemezsek bizi zorlamıyorlar. Ne zaman paran varsa o zaman öde diyorlar (SG29, Kadın, 53).

Türklerle iyi ilişkimiz oldu. Komşumuz mesela Türk bize geliyor çay içeriyor ekmeği yiyor. İkimizde birbirimizin dilini bilmiyoruz ama anlaşıyoruz. Ben Türkçe bilmiyorum komşumda Arapça bilmiyor ama biz birbirimizi anlıyoruz. Hatta birlikte yemek yaptık. Hatta bir kere de Suriye yemeğini öğrettim yapabilirsin diye. Çokta güzel yaptık. Birbirimize hediye alıp veriyoruz. Çay içmeye, yemek yemeye geliyorlar biz gidiyoruz. Birlikte misafirlik yapıyoruz. Komşum benden Arapça ve Kuran öğretmemi istedi (SG32, Kadın, 40).

Fotoğraf 7: Birlikte Suriye Yemeği Yaptık

Kaynak: Sıdıka Öztekin, 2022, Ev Görüşmeleri.

Kültürel olarak komşuluk ilişkilerinin bulunması iki kültürü birbirine yakınlaştırıp dayanışma duygusunu arttırırken; kültürler arasında ilişkinin olmaması durumunda dışlanma ve ayrışmanın mekânda yaşanması sonucunu doğurmaktadır. Suriyeli göçmenin yerel halkla olan ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir:

Savaştan öncede bizde birbirimize gider komşuluk ilişkisi kurardık ama savaştan sonra buraya gelince korkuyoruz o yüzden bir yere gitmiyoruz. Yanlış bir şey yapmaktan anlamamaktan korkuyoruz. Biz onlara gitmiyoruz. Ama sokakta görürsek konuşuyoruz. Bizden bir şey isterlerse veriyoruz. Onlardan biz istersek bir şeyler veriyorlar. Ama onun dışında evine gitmeye çekiniyoruz. Ama bu komşumdan çekinmiyorum. Aslında diğer komşularımı da çağırıyorum ama onlar bize gelmeyince bizde onlara gitmiyoruz dediğim gibi çekiniyoruz (SG32, Kadın, 40).

Şanlıurfa halkından herkes iyi davranmadığı gibi herkes kötü de davranmıyor. İyisi de var kötüsü de var. Yürürken bizim evimizin camını kırdılar. Biz Suriyeliyiz diye bize taş atıyorlar. Çocuğumu görünce dövüyorlar. Çocuğum onlar yüzünden çok korkuyor ve dışarı çıkmıyor (SG32, Kadın, 40).

Kültürel olarak dil birleştirici bir ögedir. Aynı dili konuşmanın yerel halk ve göçmenleri biraraya getiren ve bir tutkal gibi insanların iletişim kurmasını sağlayan yapısı vardır. Suriyeli göçmenlerin de dillerini konuşan yerel halkın olması kültürel olarak birleştirici bir unsurdur. Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşirken kurduğu ağların geliştirmesi için dil bilmeleri önem arz etmektedir.

Komşumuz ve sürekli iletişimde olduğumuz aileler genellikle Şanlıurfa'nın yerlileridir. Bu aileler Arapça biliyorlar o şekilde iletişim kuruyoruz (SG5, Kadın, 46).

Türk marketlerden alışveriş yapıyorum. Dilimi geliştirmek için onlardan alıyorum (SG32, Kadın, 40).

Eşim Kürtçe konuşmayı öğrendi. Kürtçe konuşarak Türk arkadaş buldu. Türk arkadaşlar aracılığıyla iş buluyor. Bu arkadaşımı çok seviyor hatta bize yatılı kalmaya geldiler. Eşiyile de ben tanıştım. Bizde onlara gittik. Hem arkadaşımız hem de eşimin iş arkadaşı oldu (SG34, Kadın, 25).

Şanlıurfa bize daha yakın sözlerimiz bir adetlerimiz birçoğu aynı o yüzden anlaşmak daha kolay. Ama Antalya, İstanbul ve diğer illere gitsek bizim alışmamız daha zor olur. Dil konusunda diğer iller bizim için zor olacaktır. Bazı arkadaşlarımız İstanbul'a gitti. Oraya gidenler dedi ki dillerini anlamıyorum. Onlarda bizi anlamıyor. O yüzden orada yaşamak çok zor (SG28, Erkek, 40).

Dil, birleştirici unsur olmasına rağmen Suriyeli göçmenler Türkçe öğrenme gereği duymamaktadır. Çünkü yerel halktan Arapça bilenleri ile konuşup anlaşabilmektedir. Bu da kültürün iki yönlü olarak hem yerel halk hem de göçmenlerin etkilediğini göstermektedir. Bu şekilde ilişki ağları da iki yönlü gelişebilmektedir.

Suriyelilerle görüşüyoruz yerel halktan da arkadaşım var ama Arapça bilenlerle konuşabiliyorum sadece (SG30, Erkek, 45).

Suriyelilerle çok sıklıkla görüşmüyoruz. Türklerle daha çok iletişim kuruyoruz. Türk komşum kiracım Türk doğal olarak onlarla iletişim kuruyoruz (SG34, Kadın, 25).

Suriyeli göçmenlerin yerel halkla Türkçe anlaşamamaları ya da yerel halkın Arapça konuşamaması halinde ise göçmenler Suriyeli göçmenlerle dil üzerinden ağlar kurmakta ve iletişimlerini Suriyeli göçmenler üzerinden yapmaktadır.

Suriyelilerin bize hiçbir faydası yok. Burada özellikle yaşadığım mahallede Suriyeliler çok ama yine de onların bir faydasını göremedim. Belki dil konusunda iyi olabilir ama onun dışında Suriyeli olmasının hiçbir artısını görmedim (SG28, Erkek, 40).

Suriyeli göçmenler yaşadığımız yerde çok bir faydasını görmedik ama en azından bizim dilimizi biliyorlar bizi anlıyorlar. Bu bile insana iyi hissettiriyor (SG32, Kadın, 40).

Annem mesela Türkçe bilmiyor ben az biliyorum o yüzden bizim Suriyelilerle anlaşmamız ve görüşmemiz daha kolay oluyor (SG33, Kadın, 25).

Dilin yine ilişki ağları kurmada etkisini vurgulayan göçmenler eğer yerel halkın dilini bilseler daha rahat iş bulabileceklerini ifade etmektedir. Dil bilmenin barınma, iş bulma ve

gündelik ihtiyaçlarının karşılanması, kamusal alanda kendilerini ifade etmelerinde yardımcı olmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeliler çalışmıyor. Çünkü dil sorunu yaşıyorlar. Bu yüzden Suriyeliler bir arada yaşıyor ve dili olmadığı için birbirlerini buluyorlar (SG1, Erkek, 34).

Şanlıurfa'da Arap yoğunluğu olsa da Arapça konuşan az olduğu için dil sorunu yaşıyorum. Bulduğum yerde Suriyeli çok ancak yine de Şanlıurfa'da yaşadığım en büyük problem dil. Belki Türkçeyi öğrensem iş bulmam daha kolay olacak (SG16, Erkek, 45).

Türkçe öğrenmeden önce tüm sorunlarımızı susarak çözüyorduk. Dışarı bile çıkamıyorduk. Sorun olmasın kavgı çıkmasın diye. Çünkü birbirimizi anlamıyorduk (SG27, Kadın, 59).

Massey'e göre ağlar, yeni gelen toplumdaki göçmenlerin kendini yerel halktan uzaklaştırmasına ve kendi içine kapanmasına neden olmaktadır. Yeni gelen mekândaki toplumla göçmenler arasındaki bütünleşme bu sebepten azalabilmektedir (Massey vd., 2014: 29-30). Göçmen ağlarının varlığı yeni gelen yerde göçmenlerin sosyal olarak uyum sağlamasını kolaylaştırır. Ancak bu durumun tam tersi de olabilir. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri eskiden beri var olan ekonomik, siyasi ve sosyal ağlar, hedef mekâna yerleşirken göçmenin yeni toplumsal yapıya dayanışma kültürü üzerinden eklemelenmesini doğurur. Yerel halkın kültürü mekâna yerleşirken göçmenlerin beraberinde getirdiği kültürlerini koruma imkânı verdiği zaman göçmenlerin kendi içlerine kapanma ve diğer kültürden kendi dışlama kültürü oluşturabilmektedir. Diğer bir deyişle göçmenler kendi içine kapanarak yeni gelen yerden kendini soyutlama yolunu seçebilir.

Şiir yazıyorum. Şiir ve yazarlıkla ilgileniyorum. İran ve Fars edebiyatları ilgimi çekiyor. Bu yüzden şair ve yazarlar üzerine dernek kurdum. Ayda bir toplanıp kitap gecesi ve şiir gecesi düzenleniyoruz. Toplantılarda buna yönelik sergiler yapıyoruz. Bu dernekte sadece Suriyeliler yok. Aynı zamanda Kürt ve Afganlarda var. Suriyeli olmasa bile göçmen olan birisiyle daha iyi anlaşırız. Daha kolay birbirimizi anlıyoruz (SG1, Erkek, 34).

Suriyeli marketten alışveriş yapıyorum. Suriyeli kıyafetlerimi, malzemeleri, ekmeğimizi daha çok seviyorum. Türk kıyafetlerini sevmiyorum kalitesiz geliyor. Türklerin tarzlarını sevmiyorum o yüzden Türk kıyafetlerini almıyorum. Suriyelilerden alışveriş yapıyorum (SG35, Kadın, 37).

Kültürümüzün Şanlıurfa'da yaşıyoruz. Bazı şeyler değişse de amcamın oğlu Suriyeli kıyafetimizi giyip dışarıya çıkıyor. Bununla birlikte Türklerin hayat tarzı bizden farklı. Örneğin Suriye'de biz erken yatmayız. Ama Türkler 8-5 çalıştığı için erken yatıyor. Erken kalkmak zorundalar. Suriye'de iş saatleri kısa ve geç başlar (SG1, Erkek, 34).

Bence Urfa ilk geldiğim zamana göre değişti. 6-7 yıl önce akşam 7'de 8'de dışarıda gezdiğimiz de kimseyi bulamazdık. Şimdi gece 11-12 de bile dışarıda bir sürü insan bulabiliyoruz. Eskiden tüm lokantalar Türk'tü. Ama şimdi Suriyeli lokantalar bulunuyor (SG1, Erkek, 34).

Sosyal aktivite olarak Suriye'de de ev ziyaretlerinde bulunurduk. Arkadaşların evlerine gidip nargile içer ve konuşuyorduk. Şanlıurfa'da da Suriyeli arkadaşların evine gidiyoruz ve onlar bizim evimize geliyorlar. Böylece biraz olsun rahatlıyoruz (SG2, Erkek, 40).

Yukarıda da göçmenlerin belirttiği gibi göçmenler kendi kültürlerini yaşamaya devam ederken hedef mekâna yerleşme pratiklerinde mekânda ayrışmaya ve mekânı üretme pratikleri geliştirebilmektedir. Kültür karşılıklı olarak etkilenmekte ve yerel halk bu anlamda kendi kültürünün kaybolacağı endişesine girebilmektedir.

Yerel toplum göçmenlerin muhtaç olduğu ve kendi kültürü gereği başta göçmenlerle ağlar kurarken; bu muhtaçlık ortadan kalktığı ve kendi muhtaç duruma düşmesi halinde ağların etkisi zayıflar hatta yok olabilmektedir.

Muhtara yardım için gittik bizden kayıt parası aldı 15 TL ama gelen yardımları daha vermedi belki 3 yıl oluyor. Benim oğlum engelli ama bir kere geldiler bizim eve oğluma bakmaya ve bir kere bez verdiler. Onun dışında kayıt altına aldılar ama bir daha ne geldiler ne yardım getirdiler (SG29, Kadın, 53).

Kızılay dışında Ramazan paketi aldım bir kere. Onun dışında birkaç yardım daha geldi. Ama onun dışında herkes adımızı alıyor kayıt ediyor ama hiç yardımcı olmuyorlar (SG30, Erkek, 45).

İşitme sorunu yaşayan kızım sürekli ses çıkarıyor bu yüzden Türk komşular sürekli şikâyet ediyorlar. Kızımı sürekli şikâyet ediyorlar gidin diyorlar bize. İnsanlıkları yok onların bu sorun onların başına da gelebilir neden bunu şikâyet ediyorlar anlamıyorum. Çocuklarımız onların çocukları ile oynamak istediğinde ırkçılık yapıyorlar. Annesi geliyor çocuğuna sen Türk'sün neden Suriyelilerle oynuyorsun diyor (SG30, Erkek, 45).

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de kalış süreleri uzadıkça, sayılarında artış oldukça yerel halk içerisinde toplumsal endişeler ve yabancı düşmanlığı sorunu ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2015: 117-118; Özdemir, 2017: 123). Şanlıurfa'da da Suriyeli göçmenlerin kalış süreleri uzadıkça yerel halkın göçmenlerin ilk geldikleri zamandan farklı davrandığı Suriyeli göçmenlerin şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Her ne kadar eşimin aşireti burada olsa da Suriyelilerin Şanlıurfa'da olmasının hiçbir yararını görmedik. Nedeni de insanlar kendine yetemezken bize nasıl yardım etsinler. Onlar çok zor durumdalar zaten. Hatta zararlarını görüyoruz. Örneğin bazı tanıdıklarımız Türklere kötü davranıyor. Türklere dolaylı olarak tüm Suriyelilere kötü davranıyor herkesi kötü zannediyorlar. İşte onların kötü davranmalarından dolayı bizde zarar görüyorum (SG34, Kadın, 25).

Suriyeliler Türklere bir şey öğretiler "fazla ise ye". Bizim içimizdekilerde de kötüler var bizi kötü duruma getirenler var. Bunu bizde yaşıyoruz (SG30, Erkek, 45).

Aslında bütün Suriyelilerde şu an öyle bir düşünce var birisinin yaşadığı her şey tüm Suriyelilerin üstüne kalıyor. Bir kişinin yaşadıkları tüm insanların üstüne kalıyor. Türklere de ırkçılık oluyor. Suriyelilerde de düşmanlık oluyor onda var bende niye yok benim niye eksik. Eksikse hırsızlık yapsam bir şey olmaz diye bir düşünce ortaya çıkıyor (SG31, Erkek, 52).

Sağlıkla ilgili sorunlar yaşıyoruz. Babamın çok sağlık sorunu var hatta yüzde yüz hasta diyorlar bunu bize söylüyorlar. Ama raporuna yazmıyorlar. Nedeni de bence yardım vermemek için. Bize düşmanlık besliyorlar (SG28, Erkek, 40).

Sınıflar arası rekabetin çok olduğu işçi sınıfında yedek işgücü olarak zorunlu göçmenlerin varlığı işgücü içerisinde özünde bulunan rekabeti de arttırmakta, mültecilerin bu

piyasada yoğun rekabet yaşamasına ve dışlanma ve ayrımcılığa konu olması sorununu yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle yerel halkın göçmenlerin işlerini elinden aldığı düşüncesinin bulunması çoğu zaman göçmenlere yönelen şiddet ve çatışma koşullarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Misafirlik ve yardım ilişkilerindeki eşitsizliğin piyasadaki karşılığı emek sömürsüdür. Suriyeli göçmenler Türkiye ekonomisinin kayıt dışı sektörlerinde daha düşük, hatta bazen ödenmeyen ücretlerle, daha kötü, sağlıksız, güvensiz ve güvencesiz koşullarda, çalışmaya zorlanan grup olmuştur (Akgün, 2014: 8).

Çalıştığım yerde ustalara göre maaşımda değişir. Ama Türklerle bizim aramızda farklılıklar oluyor. İşli Türkler aracılığıyla buluyorum. İşimi temiz ve düzgün yaptığım için herkes telefonumu arıyor (SG20, Erkek, 44).

Bir kişinin hatası herkesi kapsayamaz ancak kötü durumlarla karşılaştık burada. Eğer sen onlara saygıyla yaklaşsan onlarda sana karşılık veriyorlar. Örneğin çalışmak istiyorsan çabalaman lazım. Biz iki katıyla uğraşmak zorundayız. Çünkü çalışırken 10 gün çalıştıktan sonra sigortasız çalıştığımız için bizim hiçbir hakkımızı vermiyorlar. Ya da çalışırken yerel halktan daha düşük ücret veriyorlar. Türk vatandaşı ile aynı ücreti vermiyorlar. Karşılaştırılmıyoruz. İşimizi ne kadar iyi yaparsak yapalım Türklerden az ücret alıyoruz. Biz aslında bir karşılaştırma istemiyoruz. Bize daha fazla ücrette versin demiyoruz. Çünkü onlar yerel biz yabancıyız. Ama sorun çıkartmıyoruz ve bunun karşılığında hakkımızın yenilmesine tahammül edemiyoruz (SG28, Erkek, 40).

Kuran ve Arapça öğretiyorum. Arapça öğretimini Türk ve Kürtlere yapıyorum. Kuranda öğretiyorum ama para almıyorum. Kuran öğrettiğim için para almıyorum. Türklere Arapça ve Kuran, Suriyelilere Matematik, Kuran ve Arapça öğretiyorum (SG9, Kadın, 54).

Türkiye'yi çok seven ve yurtdışına gitmek istemeyen Suriyeli göçmen farklı bir kültür ve din ile karşılaşmak istememektedir.

Yurtdışına gitme fırsatımız olmadı ama bizde gitmek istemiyoruz. Nedeni de hem Türkiye'yi seviyorum hem de Türkiye İslam ülkesi o yüzden başka ülkeye gitmek istemiyoruz. Başka ülkeye gittiğimizde de yabancı olacağız aslında ama yabancı ülkede farklı bir dinle de karşı karşıya kalacağız istemiyoruz o yüzden (SG32, Kadın, 40).

Suriyeli göçmenlerin sağlık sorunu yaşayanları ve yerel halkla ilişki kuramayanları yurtdışına gitmeyi düşünmektedir.

Hayalim Türkiye'ye gelmekti zaten başka ülkeye gitmek istemiyorum. Ancak gelecekte ne olur bilmiyorum. Babam yaşlı ve hasta burada bakımını yapmak zor. Ama Almanya'ya gittiğimizde de tüm ilaç ve masrafları devlet karşılıyormuş böyle bir durum olursa yurtdışına gideriz (SG28, Erkek, 40).

Şanlıurfa'da hava olarak çok sıcak olduğu için çocuklarıma zarar veriyor. Burada en büyük sorunum çocuğumun ameliyat olması için başvuruyorum. Randevu alamıyorum. Randevuyu 4 ay sonraya veriyorlar. Eğer önce randevu almam için para ödemem gerekiyor. Çok zordayım. Ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Paramız yok o kadar ve iki çocuğumun da kalpten sorunu var. Ameliyat olması gerekiyor. Almanya'ya gitme durumumuz var. Çocuklarım burada kaldıkça ölecekler. Hiç iyi bakılmıyor. Ameliyat olması için 1000 dolar istiyorlar doktorlar. Bizim gücümüz yok bu parayı vermeye. Almanya'da duyduğumuz kadarıyla bu gibi ameliyatları bedavaya yapıyorlarmış. O yüzden oraya gideceğiz (SG35, Kadın, 37).

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Zorunlu göç koşullarında bireyler baskı, şiddet ve savaş vb. gibi nedenlerden dolayı güvenli mekâna ihtiyaç duyar. Zorunlu göç süreci ve yeni mekâna yerleşme, ön hazırlıkların olmadığı koşullarda gerçekleşir. Bu koşullarda bile göç süreçlerinde kullanılan ilişki ağlarının zorunlu göçmenin hedef mekâna yerleşmesinde nasıl işlediği önemli bir sorudur. Bu tezin temel amacı zorunlu göçle gelenlerin hedef mekâna yerleşme süreçlerinde göçmen ilişki ağlarının nasıl işlev gördüğünün açıklanmasıdır.

Massey vd.'ne (1993) göre göçmenlerin geldikleri hedef mekâna yerleşme sürecinde göçmen ilişki ağlarının önemli işlevi bulunmaktadır. Gönüllü göç koşullarında göçmenler sınıfsal ve kültürel statüleriyle ilişkisel olarak parçası oldukları ve kullandıkları ağlar yoluyla göç eder ve hedef mekâna yerleşir.

Gönüllü olarak göç eden kişiler, geldikleri mekândaki topluma, köken, dil, din ve politik vb. unsurlar üzerinden kurdukları sosyal altyapıyı kullanarak ağlar kurar ve bu ağlar aracılığıyla topluma eklemlenir (Massey ve Garcia Espana, 1987). Zorunlu göç koşullarında ise bireylerin/kitlelerin baskı, şiddet ve savaş koşulları vb. gibi durumlar nedeniyle yerlerinden edilmeleri söz konusudur. Bu durumda, göçmen ilişki ağlarına erişim ve bu ağlardan yararlanma koşulları da değişir. Zorunlu göçmenlerin öncelikli ihtiyacı güven ve korunma olduğundan zorunlu göçmenler ilişki ağlarının en acil olanlarına tutunur (Berry ve Roberts, 2018: 31).

Zorunlu göçmenlerle gönüllü göçmenlerin yeni mekâna yerleşme süreçleri ve deneyimleri birbirinden farklıdır. Bu farklılığın test edilmesinde göçmen ilişki ağları önemli olanaklar sunmaktadır. Bu kuram ile zorunlu göçmenlerin sadece yapısal etkenlere bağlı incelenmesinin önüne geçilmiş aynı zamanda bireysel ve kitlesel etkenlerin de test edilmesi sağlanmıştır. Göç, çok boyutlu bir yapı sunar zorunlu göç durumu ise bu durumu daha da karmaşıklaştırır. Bu yüzden daha geniş açıdan bakmaya yardımcı olacağı düşüncesi ile ilişkiler ağı zorunlu göçmenlerin yeni mekânlarına yerleşirken kurdukları stratejilerinin belirlenmesine de yardımcı olmaktadır.

Zorunlu göçlerde göçmen ilişki ağlarının özellikle hedef mekâna yerleşme sürecinde nasıl işlev gördüğü ayrıntılı olarak incelenmemiş bir konudur. Bu çalışma, zorunlu göçmenlerin geldikleri mekâna yerleşirken kullandıkları göçmen ilişki ağlarına odaklanarak açıklamayı konu almaktadır. Çalışma kapsamında sahadan elde edilen bulgular literatürde ulaşılan diğer araştırmalarla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Literatürde Lefebvre'nin *mekânın üretimi* kuramı, Harvey'in *mekânsal ayrışma* kuramı ve Massey vd.'nin *ilişkiler ağı*

teoremleri kullanılarak tezin kuramsal zemini oluşturulmuştur. Lefebvre'e göre her toplum kendi mekânını üretir. Toplumsal olarak üretilen mekân farklılıkları içeren bir olgudur. Harvey'in de belirttiği üzere mekân eşitsizlik ve ayrışma dinamiklerini içererek üretilir.

Toplumsal yapıda gerçekleşen her değişim, toplumdaki farklılaşmayı ve mekânsal ayrışma dinamiklerini derinleştirmektedir. Bu değişimlerin en önemlisi göçtür. Göç, bireylerin/kitlelerin toplumsal mekânı terk edip başka bir toplumsal mekâna yeniden yerleşme sürecidir. Göç, mekânın ve mekânsal ayrışma dinamiklerinin yeniden üretimini gerçekleştiren bir olgudur. Göçmenler de sınıfsal ve kültürel statüleriyle ilişkili olarak parçası oldukları ağları kullanarak göç eder ve yine bu ağlar aracılığıyla hedef mekâna yerleşir. Massey'e göre göçmen ilişki ağları göçmeni mekâna bağlar ve mekânın yeniden üretilmesini sağlar.

Bu konunun incelenmesi açısından, Suriye'de yaşanan iç savaş sonucunda 2011 yılından sonra Türkiye'ye zorunlu göçle gelen kitlelerin mekânsal deneyimleri tezin ortaya çıkmasında önemli olmuştur. Şanlıurfa, uluslararası zorunlu göçmenlerin mekânsal konumlarını ve mekâna nasıl yerleştiklerini incelemek açısından önemli bir kenttir. Göçmenlerin göç ederken kullandıkları ilişki ağlarının hedef mekâna yerleşirken işleyip/işlemediğini görmek adına Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin mekânsal ve toplumsal konumları yol gösterici olmuştur.

Şanlıurfa'nın çalışmanın sahası olarak seçilmesinde birçok faktör etkili olmuştur. Suriye göçünün yoğunlaştığı bir kent olması da tezin amacına hizmet etmektedir. Ani ve beklenmedik şekilde kitleler halinde gelen akına kapılarını açan Şanlıurfa, diğer illerden farklı olarak çatışmanın daha az olduğu ve göç sürecinin yumuşak olarak yaşandığı kenttir. Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler etnik olarak Arap-Kürt ve Türkmenlerden oluştuğu, toplumsal tabaka olarak ise alt, orta ve üst tabakalardan ayrıştığı görülmüştür.

Bu ilin merkez üç ilçesinde (Eyyübiye, Halliye, Karaköprü) saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği yerler kent merkezi olmaktadır. Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Eyyübiye ilçesinde bulunurken ikinci sırada Haliliye ilçesi yer almaktadır. Suriyeli göçmenlerin Karaköprü'deki varlığı yok denecek kadar azdır. Suriyeli göçmenlerin olduğu bu üç ilçeyi sosyo-ekonomik ve kültürel olarak incelemek tezin sahası için önemli görülmüştür. Bu yüzden ilk olarak Suriyeli göçmenlerin sayıca çok olduğu Eyyübiye, Halliye ve Karaköprü ilçelerinin temel özelliklerine bakılmış ve Suriyeli göçmenlerin buraya yerleşme nedenlerini sahadan çıkan verilerle desteklenmiştir.

Lefebvre'nin belirttiği gibi her toplum kendi mekânını üretir. Toplumsal bir ürün olan mekân, sınıfsal, kültürel, etnik ve dini farklılıkları içerir. Göçmenler, sınıfsal ve kimliğe

dayalı farklılıkları içinde, geldikleri mekânın üretimine dâhil olur. Göçmenlerin yeni mekâna yerleşmeleri, Harvey'in (2002) de ortaya koyduğu gibi var olan mekânsal eşitsizlik ve ayrışma dinamiklerinin içinde gerçekleşir. Toplumsal yapıdaki yaşanan değişimler, toplumdaki farklılaşmayı yaratan değişimleri de beraberinde getirmektedir. Göç bu değişimlerin en önemlisi olmaktadır. Mekânın üretimini belirleyen toplumsal eşitsizlikler ve sınıfsal yapılanma, göç kararının alınmasından göçmenlerin yeni mekâna yerleşmelerine kadar geçen sürecin de temel belirleyicisidir.

Massey vd.'in (2014) "Ağ Teoremi" ne göre göçmenler hedef ülke ve arkalarında bıraktıkları ülke arasında eski ya da yeni göçmenlerle ya da yerli halkla etnik köken, vatandaşlık, arkadaşlık gibi faktörlere bağlı olarak ilişki ağı kurmaktadır. Massey vd.'nin zorunlu göç durumuna odaklanmadan tanımladıkları göçmen ilişki ağları, zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşme süreçlerinde de olumsal koşullara bağlı olarak değişen biçim ve oranlarda işlev görmektedir. Ancak göçmen ilişki ağlarının zorunlu göç ve zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşme durumlarında nasıl işlev gördüğü ampirik araştırma bulgularıyla ortaya konmamıştır. İşte bu tezde "Zorunlu göçmenlerin geldikleri hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları nasıl işler? sorusuna yanıt aranmaktadır.

Bu tezde, zorunlu göç öncesinde Massey vd.'nin (1993) tanımladığı göçmen ilişki ağlarının var olduğu koşullarda zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşirken bu ağları nasıl kullandıkları aşağıdaki hipotezlerle test edilmiştir.

Birinci hipotez: ***"Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları birincil ihtiyaçların baskısı altında işler."***

Zorunlu göç eden bireylerin ya da kitlelerin göç kararı almasındaki en önemli etken güvenli mekân arayışıdır. Göçü zorunlu kılan koşullar, ağların önemini arttırdığı kadar bu ağlara ulaşmanın ve onlardan yararlanmanın aciliyetini de arttırmaktadır. Zorunlu göçmenler, gönüllü göçmenlere göre ilişki ağlarının en acil olanına tutunur. İhtiyaçların aciliyetinin yarattığı baskı altında göçmenler, ilk önce aile, akraba ya da arkadaş gibi enformel ağlar kullanılabileceği gibi yasa dışı ağlara da başvurabilir. Göç eden bireylerin yeni toplumsal mekânın parçası olabilmesinin ön koşulu ve en temel iki ihtiyacı iş ve barınmadır. Ancak zorunlu göç koşullarında gelen göçmenlerin bu temel ihtiyaç sıralamasında birinci sırayı güvenlik alır. Zorunlu göçmenler, yeni toplumsal yapının parçası olurken güvenli mekân arayışına girer ve güvenli mekânı bulduğunda buralara tutunur. İlişki ağı kuramına göre göçmenler ilksel ihtiyaçlar olan iş ve barınma durumlarına yönelir.

İkinci hipotez: ***“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma yapısı içinde işler.”***

Mekânın üretimini belirleyen toplumsal eşitsizlikler, göç ve göç sonrası hedef mekâna yerleşme sürecinin de temel belirleyicilerindedir. Terk ettikleri mekânlarda toplumsal ve mekânsal farklılaşma koşulları içinde yerleşik olan göçmenler göçle geldikleri mekânlarda da bu mekânların özgül koşulları içinde şekillenmiş olan toplumsal ve mekânsal farklılaşma koşulları içinde yeniden yerleşir. Göçle gelinen yeni mekânda yeniden yerleşme süreci, dışarıdan gelen ve farklı bir kimliği temsil eden göçmenlerin yerleşik nüfus tarafından değişen oranlarda dışlanması ve mekânda ayrıştırılması şeklinde gerçekleşir. Bu etki altında mekâna yerleşen göçmenler, bu somut mekânın toplumsal üretiminin parçası olur. Göçmenlerin içinde hareket ettikleri ağ ilişkilerini belirleyen sınıfsal ve kültürel statüleri birbirinin içine gömülüdür. Böylece göçmenler bu ağlar içerisinde hareket ederken yeni mekânlarına yerleşirken kendi mekânlarını üretir.

Üçüncü hipotez: ***“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları hedef ülkenin “dış göç ve insani yardım” politikaları ve hukukunun belirlediği koşullarda işler.”***

Göç oldukça karmaşık bir süreç olduğu için etkili bir politikaya gereksinim duyulan ve hükümetlerin kendi perspektiflerinden karar almamasını gerektiren çok boyutlu bir olgudur (McCarthy ve Ronfeldt, 1982: v; Çağlayan, 2006: 68). Bu yüzden, göç politikaları, göç akımlarına ve göçmenlerin nüfusa, ekonomiye ve sosyal yaşama etkilerine göre oluşturulmaktadır (Fargues vd., 2011: 2).

Kitlesel ve ani gerçekleşen zorunlu göç türü hem göç edenleri hem de göçü kabul eden hedef ülkeyi etkiler. Bu göç sonucunda hedef ülkedeki göçmenlere olan bakış açısı göçün süresi uzadıkça değişim gösterebilmektedir. Kitlesel ve zorunlu göçlerin fitratından ötürü bu göçlerle karşılaşan devletler politikalarında tutarlı, bireylere insani yardım sunma ve bu yardımların düzenli ve sürdürülebilir şekilde yapılmasını gözetmek durumundadır ve politik söylemleri de buna yöneliktir (Öner ve Ihlamur-Öner, 2012: 2017).

Dördüncü hipotez: ***“Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları yerel toplumun dayanışma/dışlama kültürü içinde işler.”***

Göç süreci iki farklı toplumun ve kültürün birbiri ile etkileşime girdiği ve iletişim kurduğu süreçtir. Bu sürecin farklı kültürleşme süreçlerine yol açacağı göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. İnsanların özgürce, istedikleri mekânda hareket etmeleri hemen hemen her kültürde olumlu karşılanabilecek bir durumdur. Ancak, mekânın yerlisi olmakla o

mekânın yabancı olmanın her kültürde karşılığı farklı değerlere tabi olmaktadır (Kaya ve Özdoğan, 2003: 271). Ne sebeple olursa olsun göç sonucunda farklı kültürler birbirleriyle karşılaşır. Bu karşılaşma sonucunda kültürlere birbirlerini tanıma olanağı verebileceği gibi kültürlerarası çatışmalar da gerçekleşebilir (Esen ve Duman, 2019: 4).

İlişki ağları, yeni gelen toplumda göçmenlerin kendini yerel halktan uzaklaştırmasına ve kendi içine kapanmasına neden olabilmektedir. Yeni gelen mekândaki toplumla göçmenler arasındaki bütünleşme bu sebepten azalabilmektedir (Massey vd., 2014: 29-30). Göçmen ağlarının varlığı hedef mekâna yerleşmede göçmenlerin sosyal olarak uyum sağlamasını kolaylaştırır. Ancak bu durumun tam tersi de olabilir. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri eskiden beri var olan siyasi, sosyal ve ekonomik, ağlar, hedef mekâna yerleşirken göçmenin yeni toplumsal yapıya uyum göstermemesine yol açabilir. Göçmenler kendi içine kapanarak yeni gelen yerden kendini soyutlama yolunu seçebilir.

Bu hipotezlerin test edilmesi için Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin mekâna yerleşirken kullandıkları ilişki ağları incelenmiştir. Bu ilişki ağları üç dönemde (akut, geçiş ve kalıcı) incelenmiş ve bulgular değerlendirilmiştir. Göçmenlerin her dönemde başvurdukları ilişki ağları farklılaşmakta ve göçmenler ilişki ağlarını iç içe geçerek eş zamanlı bir şekilde kullanmaktadır. Mekâna yerleşirken ve mekânı üretirken göçmenlerin başvurdukları ağlarda farklılaşmaktadır. İlişkiler ağları da dönemselsel olarak değişmektedir.

Göçmen ilişki ağları iş bulma kurumları, sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları üzerinden kurulan ya da ekonomik ve ticari ilişkiler üzerinden kurulan formel ağlar üzerinden kurulabildiği gibi etnik köken, akraba, aile ve arkadaşlar ve yasadışı ağlar üzerinden enformel ağlar olmak üzere kurulabilmektedir. Bu ağların izlediği koşullar, göçmenin birincil ihtiyaçlarının baskısı, göçmenin mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma yapısı, hedef ülkenin dış göç ve insani yardım politikaları ve yerel toplumun dayanışma kültürü üzerinden şekillenmektedir. Bu şekillenme de göçün akut, geçiş ve kalıcı dönemlerinde farklılıklar göstermektedir.

Akut dönem, zorunlu göçmenlerin baskılardan kaçarak kitlesel olarak yeni yerleşim birimine gelmesi şeklinde olur. Kitlesel göçle gelenler geldikten sonraki ilk 10 günlük kısmı kapsayan akut dönemde barınak ve yiyecek yardımı gerçekleştirilmektedir. Göçmenlerin temel ihtiyaçlarını acilen gidermek, geçici barınakların ivedilikle göçmenlere sunmak ve yemeklerin ulaştırılmasını sağlamak bu dönemin temel amacıdır. Bununla birlikte sağlık hizmetini sağlamak içinde sağlık birimlerinin koordineli olarak göçmenlerin geçici olarak barındırdıkları yerde bulundurulması gerekmektedir.

Bu barınaklar ülkelerin zorunlu göçle gelenleri ülke içerisine girmelerini önlemek aynı zamanda gelenlerin can güvenliğini ve sağlığını korumak için yapılmaktadır. Akut dönemde öncelikli durum siyasi istikrarsızlık, silahlı çatışmadan kaçanların güvenliğini korumaktır. Kitlesele ve toplu olarak göç eden bu kişiler arasında hiçbir ayırım gözetilmez. Bu dönemde kişilerin sınıfsal, etnik ve kimlik durumları önem arz etmemektedir.

Akut dönemde zorunlu göçmenler kamplara girememede durumunda kalabilir. Zorunlu göçmenlerin ekonomik ve sosyal anlamda mekânı, kaynakları kullanma biçimi, ekonomik varlıkların bulunup/bulunmaması ve bu kaynakları mekâna aktarma biçimlerinin varlığı sınırdaki yaşadıkları kamplardan kentlere doğru yönelmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte zorunlu göçmenlerin yasa dışı yollarla yeni ülkeye geldiklerinden kamplara girmek istemeyebilir. Kampa girmeyen zorunlu göçmenler mekâna ilk geliş ve temaslarını genellikle yasa dışı ilişki ağlarıyla yeni mekâna temas kurabilir. Göç ederken yanlarında getirebildikleri kişisel kaynaklarla para, altın vb. gibi yeni mekânda ilk 10 günlük akut dönemi deneyimleyebilmektedir.

Akut dönemde hipotezlerin sahadan gelen bulgular ışığında test edilmesi şu şekildedir: İlk olarak zorunlu göçmenler güvenli mekân arayışına girmekte ve güvenli mekâna yönelmektedir. Akut dönemde zorunlu göçmenler birincil ihtiyaçların baskısı altında en yaşamsal ağlara başvurmaktadır. Sahadan gelen bulgular ışığında savaş koşulları ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik kayıplarda göçmenlerin zorunlu olarak göç etmelerine neden olmuştur. Zorunlu göçmenlerin hedef mekânı tercih etme nedenlerinin başında coğrafi ve tarihsel olarak ortak bir kültürel yakınlıkların olması gösterilebilir. Göçmenlerle hedef ülkedeki toplumun aynı etnik kökene sahip olması ve aynı dili konuşuyor olması da zorunlu göçmenin akut dönemde güvenli bir hedef mekânı tercih etmesini kolaylaştırmaktadır. Zorunlu göçmenler akut dönemde savaştan kaçarak güvenli mekân olarak komşu ülkeye gelmiştir. Devlet eliyle güvenli mekâna yerleştirilen zorunlu göçmenlere barınma, beslenme, güvenlik, sağlık, eğitim, tercümanlık vb. gibi hizmetler ihtiyaçlar doğrultusunda sunulmuştur. Bu durumda göçmene seçme şansı sunulmamış ve hedef ülkenin politikaları doğrultusunda hareket etme zorunluluğu doğmuştur.

Bu ağlar kimi zaman devlet eliyle güvenli mekâna yerleşme gibi yasal ağlar olabileceği gibi yasa dışı ağlar üzerinden en acil ulaşabildiği ağlar olabilmektedir. Göçmenler ilk olarak devlet eliyle kamplara yerleştirilmektedir. Bunun yanı sıra göçmenler, kentsel mekâna yasa dışı ağlarla da yerleşebilmektedir. Zorunlu göçmenin geldiği mekânla daha önceden kurduğu kültürel bağları, akrabalık, arkadaşlık ve iş ilişkilerinin olması güven

ortamının kurulması adına önemli görülmüştür. Zorunlu göçmenlerin aynı kültür ve etnik köken yapısına sahip oldukları hedef mekâna yönelmeleri onları güvenli mekâna yerleşmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte aynı kökene sahip olmadıkları mekânlarda zorunlu göçmenler mekânsal ayrılmaya uğramış ve kendi kültürüne yakın, akraba ve arkadaşların olduğu mekânlara yerleşme eğiliminde olmuştur.

Kamp ve geçici barınma merkezleri bu anlamda devlet eliyle göçmenlere sunulan ve göçmenlerin mekâna yeniden yerleşmelerini sağlayan aynı zamanda göçmenlerin kente geçmelerini önleyici ve kısmen dışlayıcı bir yapılanma sunmuştur. Kitlesele ve zorunlu olarak göç edenlerin akut dönemdeki ilk ihtiyaçları güvenliklerinin sağlanmasıdır. Bu durumda zorunlu göçmenler sınıfsal, etnik ve kimliklerine bakılmaksızın hedef mekâna devlet eliyle yerleştirilmiştir. Yanlarında değerli eşyalar ile gelen zorunlu göçmenler kentsel hedef mekâna yerleşirken yasa dışı ağlara ve göçmen kaçakçılara bu paraları aktarmış ya da kentsel mekânda kendi imkânlarıyla güvenli bir mekân bulabilmiştir. Ancak yanında getirilen değerli eşyaların bitmesi durumunda göçmen sınıfsal, etnik ve kimliksele ağlara başvurmuştur. Sahadan gelen veriler ışığında zorunlu göçmenlerden en alt gelire sahip olanları kamplar içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Zorunlu göçmenlerden kampta yaşayanlardan görece zengin olanları ise göçün akut döneminde hedef mekândaki tercih ettikleri yerlere gidebilmiştir.

Zorunlu göçmenlerin savaştan önceki sınıfsal ve kimliksele durumları hedef mekâna geldiklerinde değişmiştir. Savaş öncesinde kendine yeten bir zorunlu göçmen savaştan sonra ekonomik olarak yoksulluğu yaşamıştır. Hedef mekâna geldiğinde de savaş sonrasındaki yoksunluğu devam etmiştir. Kimi göçmen, tarım, hayvancılıkla uğraşırken kimisi de memur olarak ya da serbest meslekte çalışarak geçimini kazanırken, hedef mekâna geldiklerinde mesleklerine devam edememiş ve göçmenlerin ekonomik durumları kötüleşmiştir.

Zorunlu göçmenlerin yeni mekâna gelmeleri hedef mekânın politikalarının etkili bir ortamda gerçekleşmiştir. Hedef mekândaki zorunlu göçmene yönelik açık kapı politikası göçmenin o ülkeye girişini kolaylaştıran bir mekanizma sunmuştur. Hükümetin akut dönemde zorunlu göçmenlere misafir, din kardeşi vb. gibi söylemleri yerel halkta göçmenlerin misafir olduğu ve geçici süre kalacakları imajına sahip olmalarını sağlamıştır. Hükümet söylemleri ile paralel olan ve zorunlu göçmenlere verilen geçici koruma statüsü ile zorunlu göçmenler çalışma izni ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilirken, emek piyasası, sosyal yaşam ve eğitim konularının kapsayıcılığı azalmaktadır.

Akut dönemde yerel halk, zorunlu göçmenlere toplum kültürü olarak acil insani destek şeklinde bakmış ve ona göre yardımlarını sunmuştur. Hedef mekândaki toplumla göçmen toplum arasındaki din, etnik ve akrabalık gibi yakınlık olduğu durumlarda yerel halkın göçmenlere bakışı daha kapsayıcı olmuştur. Ani ve beklenmedik şekilde kitleler halinde gelen akınına kapılarını açan hedef mekânlar diğer mekânlardan farklılaşmıştır. Bu farklılaşma göç sürecinin yumuşak ve çatışmanın olmadığı şekilde gerçekleşebilmiştir. Bu farklılaşmanın nedenlerinin başında iki toplumun birbirine etnik köken olarak yakın olması görülmüştür. Şanlıurfa yerel halkı ile Suriyeli göçmenlerin etnik köken olarak birbirine benzemesi göç sürecinin çatışmadan uzak geçmesini sağlamıştır. Bu tezin sahası olan Şanlıurfa dışında Türkiye'deki diğer kentlerdeki durum farklılaşabilmektedir. Çünkü diğer kentlerde göçmenlerle yerel halk arasında çatışma ortamı olabilmekte, kültürel olarak ayrımlar gözlemlenebilmekte ve göçmenler daha farklı şartlar ve olaylarla karşılaşabilmektedir.

Geçiş Dönemi ise göçmenin rehabilitesine (iyileştirmesine) önem verilen dönemdir. Bu dönemde afetin 10.gününden sonra 6. aya kadar olan süreç rehabilitasyon (iyileştirme) aşamasıdır. Bu süre teoride 6 ay olsa da uygulamada yılları bulabilmektedir. Bu bireyleri kabul eden ülkeler onları genellikle çadır/kamp/geçici barınma merkezlerine yerleştirmekle yükümlüdür. Geçici barınma birimlerinde göçmenlerin hem fiziki hem de sosyal ihtiyaçları karşılanmalıdır. Eğitim, sağlık vb. gibi göçmenlerin günlük yaşamına döndürmeyi hedefleyen birimler kurulmaktadır. Geçici olarak göçmenlere barınma, beslenme ve altyapı hizmetlerinin sunulduğu ve sosyal altyapının kurulduğu normal bir yaşama geçirmeye yönelik hizmetlerin verildiği dönem olarak bu süreç planlanmaktadır. Bu dönemin en temel amacı göçmenlerin ekonomik, mekânsal ve sosyal hasarlarını yeniden inşa etmektir. Göçmenlerin normal gündelik hayat akışlarına kavuşmasını sağlamaktır.

Geçiş dönemde tüm hipotezlerin sahalardan gelen bulguların analizi şu şekildedir: Akut dönemde güvenlik zorunlu göçmenin birincil ihtiyacıken geçiş döneminde birincil ihtiyaçlar barınma, iş bulma, eğitim, sağlık hizmetleri vb. hizmetlerin göçmene sunulmasına evrilmektedir. Geçiş döneminin en temel amacı göçmenlerin normal gündelik hayat akışlarına kavuşmasını sağlamaktır. Kamplarda bu gibi hizmetlerin sunulması ile zorunlu göçmenlerin kayıpları telafi edilmeye ve gündelik hayata dönmeleri sağlanmaya ve bunun devamını sağlamaya devlet ve kurumları aracılığıyla çalışılmıştır. Bu süreçte kamp hayatından memnun olan göçmenler olmakla birlikte kamp hayatının zorladığını söyleyen göçmenler de bulunmaktadır. Ancak zorunlu göçmenlerden kamp hayatından zorlananları da kampın dışarıdaki hayattan daha iyi olduğu konusunda hem fikir olduğunu belirtmiştir. Kamp istisnai

bir mekândır ve devlet eliyle oluşturulur. Devlet eliyle oluşturulan kamplarda zorunlu göçmenler mekânsal ayrışmaya konu oldukları ve savaş baskısı içinde geldikleri de düşünülürse psikolojik olarak zorlanmış, gelinen hedefe mekâna adapte olmamış ve düşmanca tavır göstermiştir.

Kampta yaşamaya devam ederken zorunlu göçmenin kent ile iletişimini kurmaya başladığı dönem geçiş dönemidir. İlk aşama, göçmenin çalışmak için kente gidişiyle başlar. İkinci aşama, kente gidiş-geliş dönemidir. Zorunlu göçmenler kamptan izinli olarak kente gidip çalışmakta ve kentle ilk temaslarını gerçekleştirmektedir. Gününbirlik işler bulan zorunlu göçmenler kazandıkları paraları biriktirmiş ve sonrasında kentin getirilerini gözlemleyebilmiştir. Aynı zamanda mevsimlik işçi olarak pamuk, fındık toplama gibi işler için kamplardan aylık izin alarak kentlere dağılmıştır.

Geçici koruma altına alınan zorunlu göçmenlerin geçici barınma merkezlerinin dışında yaşadığı dönemde güvenlik ve temel ihtiyaçların karşılanması durumunda kontrol ve yardım mekanizması işlevsizleştiği için zorunlu göçmenler kendi içinde ağlar oluşturmuştur. Devlet eliyle dağıtılan yardımlardan zorunlu göçmenler sosyal medya aracılığıyla haberdar olmuş ve kendi içlerinde bir iletişim ağı kurmuştur. Zorunlu göçmenlerin geçici barınma merkezi dışında yaşadıkları konutlar kentin dışında ve ucuz yerlerdir. Bu konutlarda göçmenler birkaç aile birlikte yaşamaktadır.

Kamplardan çıkan ve kentlere yönelen zorunlu göçmenler, ilk olarak kiralık konut bulmuştur. Bu kiralık konutlar bakımsız gecekondulardır. Göçmenlerin burayı tercih etmesinin temel nedeni evlerin ucuz olması ve diğer göçmenlerin burada yaşamaları gösterilebilir. Zorunlu göçmenlerin geçici barınma merkezi dışında yaşadıkları konutlar kentin dışında ve ucuz yerlerdir. Bu konutlarda göçmenler birkaç aile birlikte yaşamaktadır. Kümelenen, kutuplaşan ve farklılıklarında bütünleşen göçmenler mekânı benzer ihtiyaçların, sorunların ve farklılıkların bir araya gelmesiyle çözmektedir. Bu açıdan gecekondular, göçmen mahalleri, gettolar, kamplar göçmenlerin bir arada yoğunlaşma gösterdiği ve yerli toplumdaki mekânsal olarak ayrıştıkları yerler olarak karşımıza çıktığı ve hedef mekânda bu gibi yerlerin zorunlu göçmenlerin olduğu yerler olarak adlandırılmasına neden olduğu görülmüştür.

Yeni gelinen mekâna bütünleşemeyen göçmen, kentte süzülme yoluyla kentsel mekânda ayrışmanın nedeni olmuştur. Zorunlu göçmenler kentte geçici işler bulma yoluyla çalışmak için gitmiş ve iş konusunda güvencesiz, düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmiştir. Çalışma ilişkilerini göçmenler kendi etnik, sınıf ve kültüründen olan bireyler aracılığıyla

sağlayabilmiştir. Geçiş döneminde hükümet yetkililerinin zorunlu göçmenlerin istisnai halleri sağlayanlara vatandaşlığının alabilmesinde hiçbir engel olmadığı dile getirmiştir. Zorunlu göçmenlerden büyük kısmına vatandaşlık verilebilir olması bile olası hedef mekândaki seçimlerde zorunlu göçmenlerin yoğun bulunduğu mekânlardan temsilci gönderebilmesi endişelerini arttırmıştır. Akut dönemde kamplarda kalan zorunlu göçmenlerin zamanla sayılarının artması ve kampların yeterli olmaması gibi durumlarla karşılaşması zorunlu göçmenlerin kentsel mekâna süzülmesinin önünü açmıştır. Kentsel alanda zorunlu göçmenlerin toplumsal hayata katılımı ve kentsel alanda ortaya çıkan sorunlarla merkezi politikaların yeterli olmaması yerel yönetimlerin sürece dâhil edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Geçici koruma statüsünün olması ve mülteci statüsünün göçmenlere verilmesinden mahrum kalmaları zorunlu göçmenlerin birçok haktan mahrum bırakılması sonucunu doğurmuştur. Zorunlu göçmenler bunun sonucunda her an geri gönderileceklermiş gibi hissedilen geçici ve kırılğan bir toplumsal grup haline dönüşmüştür.

Akut dönemde yerel halk zorunlu göçmeni kapsarken göçmenlerin sayısındaki artış ve bu gelenlerin yeni toplumda kalma potansiyelinin artmasına bağlı olarak bu durum değişim göstermiştir. Yeni gelenler yerdeki toplumun iş, huzur, güven duygularının azalması ve kamu hizmetlerinden yararlanmada kayıpların yaşanıyor olması yerli toplumda gerginliklerin artmasına ve kültürel yakınlığın olumlu özelliklerinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Zorunlu göçmenlerin hedef mekânda sayıca artmalarına bağlı olarak, göçmenlerin anavatanlarındaki savaşın bitmeyeceği, bitse bile göçmenlerin ülkelerine dönmeyeceği vb. gibi önyargılar göçmenleri kabul eden bir yerel halktan zorunlu göçmenlere düşman eğilim gösteren insanlara dönüşmüştür. Akut dönemdeki misafir söylemi yerli halk tarafından geçiş döneminde göçmenlerin ev sahipliğine geçişi olarak algılanmıştır.

Kalıcı Dönem, zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmesi ile başlayan ve gelişen dönemdir. Artık göçmenin kentle çalışma ilişkisi başlamış ve kalıcı bir yerleşim yerine sahip olunmuştur. Kalıcı aşamada, kente temelli yerleşme (göç) söz konusudur. Kampta yaşayan birey kente gidip geldiğinde kentteki olanaklarla kamp olanaklarını karşılaştırmakta ve kente göç etmek için araştırma yaparak kesin kararını vermektedir.

Kalıcı dönemde dört hipotezin sahadan gelen bulgularla analizinin sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır: Hedef mekânda zorunlu göçmen ilişkiler ağları ile barınmasını ve iş bulmasını sağlamıştır. Zorunlu göçmenler kente temelli yerleşmesi söz konusudur. Kalıcı dönemde, zorunlu göçmenler geldikleri ülkedeki ilişki ağlarını devam ettirmekte ve eski mekân ve yeni mekân arasında bir ağ kurabilmektedir. Kalıcı dönemde, zorunlu göçmenler

geldikleri ülkedeki ilişki ağlarını devam ettirmekte ve eski mekân ve yeni mekân arasında bir ağ kurabilmektedir. Görüşülen zorunlu göçmenlerden geri dönmenin artık ne derece zor olduğunu hedef mekânda yeni bir düzen kurduklarını ve bu düzeni bırakıp gitmek istemediklerini belirttikleri gibi eğer savaş koşulları biterse geri dönmek isteyenlerin olduğunu görmek mümkündür. Geri dönmek isteyen birey/ aileler bunun getirisi olarak eski mekânları ilişkileri sürdürmekte, Suriye’de yaşanan koşulları takip etmekte ve orada kalan aileleriyle görüşmeye ve para transferi yoluyla yardım etmeye devam etmektedir.

İş ve barınma ihtiyacını karşılamak için zorunlu göçmenler sosyal medyayı kullanabilirken, kimi de arkadaş, akraba ve tanıdıkları aracılığıyla işlerini bulmaktadır. İlişki ağlarının olmasına rağmen göçmenler yine de hedef mekâna yerleşirken zorlanmaktadır. Barınma ve iş bulma ihtiyacını karşılamak için sürekli araştırma yapmak zorunda kalmanın getirdiği ortam Suriyeli göçmenlerin fiziki savaşının ekonomik savaşa dönüştüğü bir ortamı deneyimlerine neden olmuştur. Göçmen ilişki ağları enformel yani arkadaş, akraba vb. gibi ilişkilere dayanarak oluşturulabildiği gibi göçmen-göçmen, göçmen-yerel halk arasında da kurulabilmektedir. Göçmenlerin de kalıcı dönemde hedef mekâna yerleşme, mekânı dönüştürme ve yeniden üretmede kullandığı ağlar da değişebilmektedir. Zorunlu göçmen kendi gibi göçmen bir emlakçı aracılığıyla evini bulmakta, ev sahibi yerel halk olmaktadır. Bu ilişki ağlarının kurulmasında akrabalarının etkisi bulunmaktadır. İç içe geçen ilişki ağlarıyla zorunlu göçmenler hedef mekândaki birincil ihtiyaçlarını karşılamakta ve bu şekilde stratejiler geliştirmektedir.

Zorunlu göçmenler, göçmenlerin yaşadığı ve ekonomik olarak kendilerine en uygun olan mekânlara yerleşmiştir. Zorunlu göçmenler farklı ilişki ağları kullanarak mekâna yerleşmeyi tercih etmiş ve deneyimlemiştir. Kaldıkları mekânın ucuz olması bir sebepken, göçmenlerin çok olduğu ve tanıdıklarının olması da kalacakları yerleri seçmede bir neden olabilmıştır. Mekâna yerleşirken hiçbir ağları olmamasına rağmen kendi imkânlarıyla mekâna yerleşmenin yollarını bulan zorunlu göçmenlerin ortak özellikleri hedef mekânda konuşulan dili bilmeleridir. Zorunlu göçmenler, dil bilmeleri sayesinde ihtiyaçlarını gidermiş, ev ya da iş bulmuştur. Özellikle ikinci kuşak olarak hedef mekânda doğan ya da hedef mekânda konuşulan dili okulda öğrenen çocukların da ailelerin ilişki ağları kurmasını kolaylaştırdığı ve onların mekâna yerleşmesinde yardımcı olmaktadır. Hedef ülkenin dilini bilmenin göçmene ilişki ağı kurma ve yeni mekâna yerleşip kalıcı hale gelme de yardımcı olduğu gözlemlenmiştir.

Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna geldiklerinde karşılaştıkları en temel sorun mekânsal-sosyal ayrışmadır. Yerel yönetimlerden alınan veriler sonucunda zorunlu göçmenlerin sınıfsal koşullarına göre mekânsal konumları farklılaşmaktadır. Göçmenler beraberlerinde kültürel özelliklerini, aşiret ve akrabalık ilişkilerini hedef mekâna yerleşirken getirir. Ancak beraberinde getirdikleri bu yapıların geldikleri hedef mekânda karşılığı olmayabilmektedir. Göçmenin içine doğduğu toplumsal yapı hedef mekândaki toplumsal yapı içerisinde yok olabilir ya da etkilenebilir. Bunun tam tersini de yaşayan göçmen köken ülkesinde akrabalık ilişkilerinin kötü olup hedef mekânda güçlenmesini de deneyimleyebilmektedir. Zorunlu göçmenlerin yerleşeceği mekânı seçme nedenleri iş yerlerine yakın olması ve ev kiralarının ucuz olmasıdır. Hedef mekâna yerleşmek için gelen zorunlu göçmenlerin ikamet ettikleri mekânlar göçmenlerin ekonomik durumları ve sınıfsal konumlarına paralel olarak gerçekleşmektedir. Zorunlu göçmenler köken ve kimlik bakımından yerel halkla yakın olmalarına rağmen yerel toplumsal yapıya uyum gösterememektedir. Yeni gelinen mekânda demografik olmak üzere, işsizlik, barınma, ulaşım, eğitim, sağlık gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar göçmenler üzerinde baskı oluştururken bu baskının etkisi ile zorunlu göçmenler hem kendi gibi göçmenlerle hem de yerli halkla sürekli bir çatışma hali yaşamıştır.

Yerel halk ile zorunlu göçmenlerin kalıcı dönemdeki ilişkiler gergin ve çatışma ortamına yol açacak şekilde gerçekleşmiştir. Zorunlu göçmenler, sınıfsal konumları, etnik ve dinsel kimlikleri nedeniyle hedef mekânda iş bulmada ayrımcılığa uğramıştır. Zorunlu göçmenlerin yerli halkın sahip olduğu ağlara sahip olmaması göçmenlerin iş bulmasını görece azalmıştır. Göçmenlerin bulduğu işler ise yerli halkın çalışmak istemediği, niteliksiz ve düşük maaş olarak işgücüne katılması şeklinde olduğu için zamanla göçmenlerin de kendi aralarında özellikle iş bulma ve barınma konularının çözümünde enformel ilişki ağlarının geliştiği görülmüştür. Zorunlu göçmenlerin çalışmamaları halinde hanedeki kişi sayısına göre hedef ülkenin yardım kuruluşlarından yardım almıştır. Bu yardımı alanlar sigortalı bir işte çalıştığında yardım kesilmiştir. Zorunlu göçmenler sigortalı işte olsalar bile işten çıkarılmasının bir garantisi olmadığından bir iş bulup çalışmak istememektedir. Bu yüzden göçmenlerin aldıkları yardım parasıyla da geçinmeye çalışmaktadır.

Zorunlu göçmenlere yönelik yapılanların başında hem hükümet hem de muhalefet partilerinin göçmenlerin geri gönderilmelerine yönelik projeler olmasıdır. Söylem olarak kardeş söylemi devam etse de bu projelerin uygulamaya geçirilmesi düşüncesi bile eleştirilmiş ve göçmenlerin kaygılı bir ortama sahip olmasına yol açmıştır. Merkezi

hükümetin gerçekleştirdiği politikaların yerel yönetimlere kalıcı dönemde yansımaları ise şu şekilde gerçekleşmektedir. Belediye bünyesinde Göç ve Uyum Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur. Bu sayede zorunlu göçmenlerin ihtiyaç, talep ve hizmetlerin daha verimli ve az yük teşkil edecek şekilde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Belediyeler bünyesinde ilk daire başkanlığı, göçmenler ile geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamındakiler de dâhil olmak üzere ihtiyaçların analizi, yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde projeler planlamakta ve uygulamaktadır. Daire Başkanlığının amacı, göçmen ve mültecilerin yaşam standartlarını iyileştirilmesi ve uyum içinde birlikte yaşamasını hızlandırmıştır. Zorunlu göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı ve ilişki ağının içinde oldukları mahallelerin muhtarlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda göç akınlarının başlamasından bugüne kadar geçen süreçte zorunlu göçmenlere olan uygulamaların, kendi görüşlerinin ve yerel halkın düşüncelerindeki değişim olumsuz yönde olmuştur. Yerelde sivil toplum kuruluşlarının etkisi kaçınılmazdır. Yerel halk ve göçmen arasındaki gerginliği ve çatışma ortamını azaltan faktörler arasında sivil toplum kuruluşlarının amacına uygun çalışması ve halkı iyi yönlendirebilmesi gösterilebilmektedir. Hedef mekândaki sivil toplum kuruluşlarının aracılık yapmasıyla zorunlu göçmenler arasındaki kanaat önderlerini ve aşiret liderlerini biraraya getirilmiş ve bu lider ve önderler zorunlu göçmenleri yönlendirme konusunda önemli rol oynamıştır. Sivil toplum kuruluşları göçmenlere sosyal ağlar sağlayarak barınma, iş ve kültürlerinin devamını sağlamak ya da korumak için onlara imkânlar sunabilmektedir.

Günümüze kadar göçmenlerin yarattığı güvenlik sorunu olmazsa da günümüzde politikaların değişimi ve yerel halkın arasında ortaya çıkan nefret duygusu iki toplum arasındaki iplerin gerilmesine neden olmaktadır. Olay yaşanması ihtimalinin düşük olduğu yönündeki öngörüler bu olaylardan sonra değişmiştir. Hedef mekânda zorunlu göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yerel toplumla iletişimini kolaylaştırmak için varlıklarını sürdüren sivil toplum kuruluşları göçmenlere iş bulma, yeni mekâna yerleşme ve uyum vb. gibi konularda yardımcı olmaktadır. Hedef mekândaki göçmenlere yönelik derneklerin koordineli çalıştığına ve buna yönelik birbiriyle eşgüdüm göstermesi adına önem arz etmektedir. Yerel toplum göçmenlerin muhtaç olduğu ve kendi kültürü gereği başta göçmenlerle ağlar kurmuş; bu muhtaçlık ortadan kalktığı ve kendi muhtaç duruma düşmesi halinde ağların etkisi zayıflamış ve yok olmuştur. Zorunlu göçmenlerin hedef mekânda kalış süreleri uzadıkça ve sayılarında artış oldukça yerel halk içerisinde toplumsal endişeler yabancı düşmanlığı sorununu ortaya çıkarmıştır. Misafirlilik ve yardım ilişkilerindeki eşitsizliğin piyasadaki karşılığı emek sömürsüdür. Zorunlu göçmenler hedef mekândaki ekonominin

kayıt dışı sektörlerinde daha düşük, hatta bazen ödenmeyen ücretlerle, daha kötü, sağlıksız, güvensiz ve güvencesiz koşullarda, çalışmaya zorlanan grup olmuştur.

Massey vd. (1993)'in ilişki ağlar teorisi gönüllü göç koşullarındaki durumda nasıl işlediğine yönelik bulguların olduğu teoridir. Bu teorinin göçmen ilişki ağlarının göç sürecindeki etkileri bulunmaktadır. Ancak göçmen ağlarının mekâna yerleşme süreçleri teoride eksik parçadır. Bu tez çalışması göstermiştir ki zorunlu göç koşullarında da ilişki ağları işlemektedir. Ancak zorunlu göç koşulları gönüllü göç koşullarına göre ilişki ağlarını kullanması farklılaşmaktadır. Bu farklılık ilişki ağlarının içinde izlediği koşullara göre ve dönemsel olarak değişim göstermektedir. Ağ kuramında göçmenlerin ilişki ağlarını kullanarak göç süreçleri anlatılmıştır. Mekâna yerleşirken bu ilişki ağlarının etkisi incelenmemiştir. Bu tez ile görülmüştür ki zorunlu göçmenler mekâna yerleşirken ilişki ağları, birincil ihtiyaçların baskısı, mekânda varolan sınıfsal ve kimliksel ayrışma yapısı, hedef mekândaki dış göç ve insani yardım politikaları ve hedef mekândaki yerel halkın dayanışma/dışlama kültürü içerisinde işlemektedir. Bu değişkenlerde dönemsel olarak akut, geçiş ve kalıcı dönemlerde farklılaşmaktadır. Göçmen bu dönemlerde mekana yerleşmesinde enformel/formel ağlardan birini kullanabileceği gibi eş zamanlı olarak hepsini de kullanabilmektedir.

EK-1 İzin Belgesi

Sayı : 12824765-000-E.481
Konu : Saha Çalışması İzin Talebiniz Hk.

T.C.
ŞANLIURFA VALİLİĞİ
Şanlıurfa İl Göç İdaresi Müdürlüğü

07/01/2020

SN. SİDDİKA ÖZTEKİN
İstasyon cad. Hürriyet mah. Dap Rezidans 123/29 Merkez/MUŞ

İlgi : a) 19.12.2019 tarih ve bila sayılı dilekçeniz.
b) 03.01.2020 tarih ve 412 sayılı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yazısı.

İlgi (a) sayılı dilekçeniz ile talep etmiş olduğunuz izinler, ilgi (b) sayılı Göç İdaresi Müdürlüğü yazısındaki "söz konusu görüşmelerde kullanılması için gönderilen sorular incelenmiş olup 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 94'üncü maddesi ile 2014/6883 karar sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği 51'inci maddesinde belirtilen gizlilik ilkelerine gerekli hassasiyetin gösterilmesi; çalışmaya konu kişilerden ve/veya aile üyelerinden yapılacak araştırmanın hiçbir aşamasında ad, soyad, telefon, adres bilgileri ile din, mezhep, etnik gruba mensubiyet gibi bilgilerin istenmemesi gerekmektedir. Sayılan hususlar da dikkate alınarak görüşmelerde, gönderilen soruların dışında soruların kullanılmaması ve çalışmalar esnasında ses ve/veya video kaydı alınmaması kaydı ile anket sorularının Genel Müdürlüğümüzce uygun bulunduğu" hususu ile bildirilmiştir.

Bu bağlamda; İl Müdürlüğümüzden talep etmiş olduğunuz izin, yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

Fatih İŞİK
İl Göç İdaresi Müdürü

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (e2j;qTW-SOYkzs-vWxAWd-D56KQF-okHY8+z8) kodunu yazınız.

Narlıoğlu Mahallesi Mehmet Hafız Bulvarı No 58 Karaköprü Şanlıurfa
Telefon No: (414)313 86 58 Faks No: (414)313 54 01
e-Posta: sanliurfa@goc.gov.tr İnternet Adresi: <https://www.icisleri.gov.tr>

Bilgi için: Mevlan AY
Süreklili İşi (698)
Telefon No:

EK-2 Kaynak Kişiler Listesi

EK-2.1.Görüşülen Suriyeli Göçmenler Listesi

Suriyeli Görüşmeciler (SG)	Cinsiyeti	Yaşı	Geldikleri Yıl	Yaşadığı İlçe	Yaşadığı Mahalle	Görüşme Tarihi
SG1	Erkek	34	2014	Eyyübiye	Yakubiye	1.Görüşme: 27 Mart 2022 2.Görüşme: 15 Temmuz 2022
SG2	Erkek	40	2015	Eyyübiye	Eyüp Nebi	1.Görüşme: 26 Mart 2022 2.Görüşme: 16 Temmuz 2022
SG3	Kadın	56	2015	Suruç Kampı-Şanlıurfa-Eskişehir-Almanya		1.Görüşme (Online): 17 Haziran 2022
SG4	Kadın	25	2014	Eyyübiye	Sırın	1. Görüşme: 18 Temmuz 2020 2. Görüşme: 13 Mart 2022
SG5	Kadın	46	2011	Haliliye	Sancaktar	1. Görüşme: 02 Aralık 2021 2. Görüşme: 13 Haziran 2022
SG6	Kadın	30	2013	Haliliye	Bamyasuyu	1. Görüşme: 02 Aralık 2021 2. Görüşme: 15 Haziran 2021
SG7	Kadın	28	2014	Haliliye	Ertuğrul Gazi	1. Görüşme: 02 Aralık 2021 2. Görüşme: 15 Haziran 2022
SG8	Erkek	40	2014	Eyyübiye	Sırın	1. Görüşme: 09 Aralık 2022
SG9	Kadın	54	2019	Haliliye	İpekyol	1. Görüşme- 27 Mart 2022
SG10	Kadın	55	2013	Haliliye	Süleymaniye	1. Görüşme: 26 Temmuz 2020 2. Görüşme: 14 Haziran 2022
SG11	Erkek	48	2013	Haliliye	Sancaktar	1. Görüşme: 03 Aralık 2020
SG12	Erkek	28	2016	Eyyübiye	Eyüp Kent	1. Görüşme: 04 Aralık 2020
SG13	Kadın	28	2013	Haliliye	Direkli	1. Görüşme: 27 Temmuz 2020
SG14	Kadın	33	2015	Haliliye	Mevlana	1.Görüşme: 28 Temmuz 2020
SG15	Kadın	36	2015	Eyyübiye	Akşemseddin	1. Görüşme: 13 Mart 2022

SG16	Erkek	45	2015	Haliye	Tophane	1. Görüşme: 17 Temmuz 2020
SG17	Erkek	39	2016	Eyyübiye	Hayati Hayrani	1. Görüşme: 16 Temmuz 2020
SG18	Erkek	65	2015	Haliye	Tophane	1. Görüşme: 17 Temmuz 2020
SG19	Erkek	45	2016	Eyyübiye	Hayati Hayrani	1. Görüşme: 18 Temmuz 2020
SG20	Erkek	44	2014	Haliye	Tophane	1. Görüşme: 17 Temmuz 2020
SG21	Erkek	41	2019	Haliye	Bağlarbaşı	1. Görüşme: 16 Temmuz 2020
SG22	Kadın	45	2015	Haliye	Bağçelievler	1. Görüşme: 27 Temmuz 2020
SG23	Erkek	44	2015	Eyyübiye	Hayati Hayrani	1. Görüşme: 09 Aralık 2021
SG24	Kadın	39	2013	Haliye	Yenişehir	1. Görüşme: 09 Aralık 2021
SG25	Kadın	41	2018	Haliye	Bağlarbaşı	1. Görüşme: 06 Aralık 2020
SG26	Kadın	38	2011	Haliye	Bağlarbaşı	1. Görüşme: 07 Aralık 2020
SG27	Kadın	59	2014	Karaköprü	Mimar Sinan	1. Görüşme: 09 Aralık 2020
SG28	Erkek	40	2015	Eyyübiye	Akşemseddin	1. Görüşme: 23 Ağustos 2022
SG29	Kadın	53	2016	Haliye	Devteyşi	1. Görüşme: 24 Ağustos 2022
SG30	Erkek	45	2015	Eyyübiye	Muradiye	1. Görüşme: 22 Ağustos 2022
SG31	Erkek	52	2014	Haliye	Sancaktar	1. Görüşme: 24 Ağustos 2022
SG32	Kadın	40	2016	Haliye	Şair Nebi	1. Görüşme: 26 Ağustos 2022
SG33	Kadın	25	2016	Karaköprü	Akbayır	1. Görüşme: 26 Ağustos 2022
SG34	Kadın	25	2015	Eyyübiye	Akşemseddin	1. Görüşme: 27 Ağustos 2022
SG35	Kadın	37	2015	Eyyübiye	Akşemseddin	1. Görüşme: 27 Ağustos 2022

EK-2.2.Görüşülen Kurum/Kuruluş Listesi

	Kurum/ Kuruluş	Cinsiyet	Yaş	Görüşme Tarihi
K1	Hayata Destek Derneği	Kadın	39	17 Temmuz 2020
K2	AFAD Şanlıurfa İl Müdürlüğü	Erkek	56	03 Aralık 2021
K3	Şanlıurfa Hukuk Kliniği	Erkek	37	19 Temmuz 2020
K4	Suruç Kampı	Kadın	38	20 Temmuz 2020
K5	Yeryüzü Doktorları Derneği	Erkek	35	05 Aralık 2021
K6	Suruç Kampı	Erkek	44	18 Temmuz 2020
K7	Horizon Derneği	Erkek	43	09 Aralık 2022
K8	Mimar Sinan Mah. Muhtarlığı	Erkek	65	16 Temmuz 2022
K9	Bamyasuyu Mah. Muhtarlığı	Erkek	60	16 Temmuz 2022
K10	Şair Nabi Mah. Muhtarlığı	Erkek	59	17 Temmuz 2022
K11	Bahçelievler Mah. Muhtarlığı	Erkek	47	25 Ağustos 2022
K12	Akşemseddin Mah. Muhtarlığı	Erkek	62	26 Ağustos 2022

EK-3 Yarı-Yapılandırılmış Soru Formları
SORU FORMU: SURIYELİ GÖÇMENLER İÇİN

Hipotez 1: Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları birincil ihtiyaçların baskısı altında işler.

Sorular

Türkiye'ye ilk geldiğinizde (ilk bir ay) beslenme ve barınma ihtiyaçlarınızı hangi yollardan karşıladınız?
Türkiye'ye ilk geldiğinizde de (ilk bir ay) güvenlik sorunları yaşadınız mı? Hangi yollardan çözdünüz?
Türkiye'ye ilk geldiğinizde (ilk bir ay) sağlık sorunları yaşadınız mı? Hangi yollardan çözdünüz?
Beslenme ve barınma ihtiyaçlarınızı karşılama yollarınız/biçiminiz zaman içinde nasıl değişti?
Karşılaştığınız güvenlik sorunları ve çözme yollarınız/biçiminiz zaman içinde nasıl değişti?
Yaşadığımız sağlık sorunlarını çözme yollarınız zaman içinde nasıl değişti?

Hipotez 2: Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları mekânın varolan sınıfsal ve kimliğe dayalı ayrışma yapısı içinde işler.

Sorular

Eğitim durumunuz nedir? Türkiye’de eğitim aldınız mı?

Şu anda hanenizin gelir kaynakları nelerdir?

Hanenizde kaç kişi çalışıyor? Hangi işlerde?

Hanenizin toplam aylık geliri nedir?

Şu anda hangi işte çalışıyorsunuz?

Türkiye’ye göçten önceki ekonomik durumunuzu göz önünde tutarsanız kendinizi nasıl tarif edersiniz? Yoksul, orta sınıf, zengin

Türkiye’de nerelerden alışveriş yapıyorsunuz?

Alışveriş yaparken marka sizin için önemli midir?

Tatile gidiyor musunuz? (Nereye, konaklama biçimi vb.)

Hanenizde kaç kişi yaşıyor ve eviniz kaç odalı?

Evin mülkiyet/kira durumu?

Evide sürekli sıcak su var mı?

Evin ısıtma biçimi nedir?

Oturduğunuz yeri seçme nedeniniz nedir?

Yaşadığımız mahallede kendimizi nasıl seçtiniz?

Oturduğunuz mahallede kendinizden önce gelen akraba arkadaşımız var mıydı?

Oturduğunuz ev sizin mi? Kira mı? Kendinizin mi?

Bu ev kira ise hangi yolla bu evi kiralamız? (Emlakçı, arkadaş, akraba vs.)

Soru Formu: Kamu Kurum ve Kuruluşlarındaki Görevliler İçin

Hipotez 3: Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişki ağları insani yardım ve göç politikaları ve hukukun belirlediği koşullarda işler.

Sorular

Zorunlu göç koşullarındaki bireylerin hukuki anlamda ulaşabileceği hakları nelerdir?

Bu haklar uluslararası mevzuattaki karşılığı ile göçmenlere sunuluyor mu?

Göçmenler bu hakları hakkında bilgilendiriliyor mu?

Göçmenlere ne gibi ayrıcalıklar sunuldu, sunuluyor?

Çalışma izinleri var mı?

Barınmaları için devlet politikası olarak neler yapıldı, yapılıyor?

Beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayanlara nasıl bir politika uygulanıyor?

Soru Formu: Hedef Mekândaki Yerli Nüfusa Yönelik Sorular

Hipotez 4: Zorunlu göçmenlerin hedef mekâna yerleşmelerinde göçmen ilişkî ağları dayanışma/dışlama kültürü içinde işler.

Sorular

Ana diliniz nedir?

Kaç dil biliyorsunuz? (Hangileri?)

Kendinizi etnik olarak hangi kimlikle tanımlarsınız?

Aileniz aşîret gibi daha büyük bir toplumsal yapının parçası mı?

Suriyelilerin kültürel olarak Türklere benzediğini düşünüyor musunuz? Nasıl?

Yabancılara olan yaklaşımınız nasıldır? Eğer dışarıda muhtaç birisini görürseniz yardım eder misiniz?

Devletin Suriyelilere yönelik misafir, kardeş, akraba gibi söylemlerini nasıl karşılıyorsunuz? Siz de bu şekilde Suriyelileri görüyor musunuz?

Komşunuz Suriyeli olsa ve aç olduğunu bilerseniz onlara yardım eder misiniz?

Suriyeliler gelmeden önce onlara bakış açımız nasıldır? Şimdi durum nasıl?

KAYNAKÇA

- Abadan- Unat, N., (2006), *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Abidin, M. Z.E. ve Saatçi, S., (2019), Halep Geleneksel Evleri ve Özellikleri, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (13) 237-250.
- Acerer, S., (1999), Afet Konutları Sorunu ve Deprem Örneğinde İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Açıklan, O., (2021), *Urfa'da Kalkınma: 30 Yılın Hikâyesi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Adaman, F., ve Keyder, Ç., (2006), *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Avrupa Komisyonu'nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu. İnternet Adresi: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf
- Adıgüzel, Y., (2011), Diasporadaki Kimlik Algılamalarına Göç Tipinin Etkisi: Almanya ve İngiltere Türk Toplumlarının Karşılaştırması, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (20) , 97-119 .
- Adıgüzel, Y. (2013), Dayanışma ağları üzerinden Eskişehir'de siyaset ve göçmenlik algısı, *Sosyoloji Dergisi*, 3(27): 73-94.
- AFAD, (2017), *Afet Raporu, Suriye*,
<https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747>.
- AIDA, (2018), *AIDA 2018: Turkey*, <https://ecre.org/aida-2018-update-turkey>.
- Akdağ, G. A., (2004), AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası, *Stratejik Öngörü*.
- Akgün, A., (2014), Ayrışma-Ayrıştırma Temelli Mekânsal Pratiklerin Toplumsal Pratiklerle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma, *İdeal Kent*, 12: 28-39.
- Akpınar, T., (2017), Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*,3(3).
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5) 20: 292-303.

- Aktepe, E., Tekdere, M. ve Gürbüz, A.Ş., (2017), Toplumsal Uyum ve Bütünleşme Bağlamında Erzincan'a Yerleştirilen Ahıska Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 138-169.
- Alimukhamedov, F. ve Akçay, E., (2013), Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Mülteci Sığınmacı Politikası, *Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı*, Kadın Platformu. Ankara.
- Al-Rebholz, A., (2017), Kent Kuramları: Klasikler ve Çağdaşlar, Talas, M. ve Yiğit, E. (eds.), *Kent Sosyolojisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Alver, K., (2010), *Steril Hayatlar, Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenli Siteler*, Hece Yayınları, Ankara.
- Amnesty International, (2018), *War of Annihilation Devastating Toll on Civilians, Raqqa Syria*, UK: Peter Benenson House.
- Arı, K., (2010), *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arnold G., (2012), *Migration: Changing the World*, London: Pluto Press.
- Arslan, A., (2018), Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Kentsel Mekânda ve Tarladaki Gündelik Yaşam Deneyimleri: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme, *İnönü Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi*, Malatya.
- Asch, B. J., (1994), *Emigration and Its Effects on the Sending Country*.
- Atlıoğlu, Y., (2018), Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma, *Ankara SBF Dergisi* 73(1):129- 156.
- Aydın, S., (2021), *Urfa Aşiretleri: Bir Direnç ve Uyarlanma Tarihi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Aydemir, S. ve Şahin, M. C., (2017), Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 28 (3): 359-71.
- Aygül, H. H., (2018), Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 68-82.

- Ayhan, V. ve Orhan, O., (2011), Suriye Muhalefetesinin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler, *Ortadoğu Analiz*, (3), 31-32.
- Baklacioğlu, Ö.N., (2010), *Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaştırılması*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Bal, H., (2011), *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.
- Balcioğlu, İ., (2007), *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bartram, D., Poros, M. ve Monforte, P., (2019), Göç Meselesinde Temel Kavramlar, çev: İtir Ağabeyoğlu Tuncay, Hece Yayınları, İstanbul.
- Barkan, E. R., (2013), *Immigrants in America History: Arrival, Adaptation and integration*. Santa Barbara.
- Başkan, S., (1997), *Şanlıurfa*, Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi, Ankara.
- Bauman, Z., (2001), *Parçalanmış Hayat*, çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z., (2011), *Postmodern Etik*, çev: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul .
- Bauman, Z., (2019), *Kapımızdaki Yabancılar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BBC, (2015), İŞİD'in Kontrolündeki Rakka'da yaşam nasıl?
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151127_rakka_yasam_gch.
- Berry, J.P. ve Roberts, A., (2018), *Social Cohesion and Forced Displacement Contexts: A Desk Review to Inform Programming and Project Design*, The World Bank Group, Washington D.C..
- Betts, A., (2017), *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*, Çev: S. Meltem Türkaslan, Hece Yayınları, Ankara.
- Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, (2004), <https://www.unocha.org/>
- Brick, K.A. Challinor E. ve Marc R. R., (2011), *Mexican and Central American Immigrants in the United States*, Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Bulut, Y., (2005), *GAP Bölgesinde Kentleşme (Sorunlar ve Çözümlere İlişkin Yaklaşımlar)*, Nobel Yayıncılık, Ankara.

- Cagaptay S ve Menekse B.,(2014), The Impact of Syria's Refugees on Southern Turkey: Revised and Updated, *Washington Institute for Near East Policy* Washington ; 1-32.
- Canpolat, H. ve Arıner, Hakkı O., (2012), Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi. *ORSAM Rapor* No: 123.
- Castles, S., Haas, H. ve Miller, M.J., (2014), *The Age of Migration*, Palgrave Macmillan, New York.
- Castles, S., (2000), International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues, *International Social Science Journal*, 52 (165).
- Castles, S. ve Miller, M. J., (2003), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World (Third edition)*, Palgrave-Macmillan: Basingstoke.
- Castells, M. (2005), *Enformasyon Çağı_ Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt-1, Ağ Toplumunun Yükselişi*.
- Castells, M., (2008), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Kimliğin Gücü*, çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Castells, M., (2017), *Kent, Sınıf, İktidar*, çev: Asuman Türkün, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Cederberg, M., (2017), *Social Class and Migration: Female Migrants' Narratives of Social Mobility and Social Status*, Oxford Brookes University.
- Chiswick, B. R., (2008), *Immigration Trends; Consequences and Prospects for the United States*, Elsevier JAI, Amsterdam.
- Çağlayan, S., (2006), Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67- 91.
- Çakır, S., (2011), Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24,129- 142.
- Çelebi, Ö., Özçürümez, S. ve Türkay, Ş. (2011), *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık, Gözlem ve Politika*, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Ankara.

- Çelik, V. ve Pekküçükşen, Ş. (2018), Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının göç Konusundaki çalışmaları üzerine bir değerlendirme. *Third Sector Social Economic Review*, 53(3), 1273- 1283.
- Çetin, T., (2008), Bulgaristan'dan Türkiye'ye Son Türk Göçünün (1989) Sosyo-Ekonomik Etkileri. *Turkish Studies*, 3(7): 241-270.
- Çetin, İ., (2012), *Gecekondunun Mekân Sosyolojisi İzmir Araştırması*. Yaba Yayınları, İstanbul.
- Çomak, H. ve Caner, S. (2016), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Çorabatır, M., (2020), 1951 Cenevre Sözleşmesi.
<https://igamder.org/uploads/belgeler/1951/1951%20DERS%201.pdf>
- Dağdelen, G., (2015), Türkiye'nin Değişen Vatandaşlık Rejimi ve Emek Göçü, *İdeal Kent*, 15: 172-197.
- Deniz, O., (2009), *Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması*, Çantay Yayıncılık, İstanbul.
- Dinçer, O. B. ve Coşkun, G., (2011), *Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de Değişimi Zorlamak*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.
- Dişbudak, C., (2004), Uluslar Arası Göç ve Türkiye Ekonomisi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 19 (217): 84-93.
- Ed: Nohl, A., Schittenhelm, K. ve Schmidtke, O., çev: Türkis Noyan., (2011), *Göç ve Kültürel Sermaye: Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya'da Yüksek Vasıflı Göçmenler*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, H., (2019), *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler, Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*, Phoenix Yayınları, İstanbul.
- Engelhardt, M., (2017), *Siğınmacı Devrimi*, çev: İlknur Ata. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Erder, S., (2006), *Refah Toplumunda Getto*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erensü, A. İ, Telli, Y.D., (2019), *Mekânda Adalet ve Mültecilik*, Beyond, İstanbul.

- Erbaş, H., (2017), Sınıf Çalışmalarında Kültür ve Gündelik Yaşamın Yükselişi: Tarihsel Bir İzlek ve Gelecek 'Umudu'. *Emek Araştırma Dergisi*, 7(11), 9-30.
- Erdoğan, M. ve Kaya, A., (2015), *Türkiye'nin Göç Tarihi*, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M., (2019), *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*. Konrad Adenaur Stiftung Yayınları.
- Ergil, D., (2011), *Barışı Aramak: Dilde, Hayatta, Kültürde*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Esen, A., ve Duman, M., (2019), *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, WALD, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>.
- Faist, T., (2003), *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam, İstanbul.
- Fargues, P. , Demetrios G. P., Giambattista S., ve Madeleine, S., (2011), *Shared Challenges and Opportunities for EU and US Immigration Policymakers*, Institute and Migration Policy Institute, European University, Florence and Washington, DC.
- Fried, M., (1982), Residential attachment: Sources of residential and community satisfaction. *Journal of Social Issues*, (38):107-119
- Giekseking, J. J., Mangold, W., (2014), *The People, Place and Space Reader*, Routledge Yayıncılık, London.
- Gerber, D. A., (2011), *American Immigration: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford.
- Glick-Schiller N., Basch L. ve Blanc-Szanton, C., (1995), From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*, 68(1), 48-63.
- Gold ve Rumbaut, (2009), *The New Americans: Recent Immigration and American Society*.
- Göregenli, M. ve Karakuş, P., (2014), Göç Araştırmalarında Mekân Boyutu: Küresel ve Mekânsal Bütünleşme, *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (34), 101-115.
- Görgülü, B. ve Tekin, G., (2017), Yerel Yönetimlerde E-Demokrasi ve E-Katılım, *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*.

- Gui, Y., Berry, J. W. ve Zheng, Y., (2012), Migrant worker acculturation in China. *International Journal of Intercultural Relations*, 36, 598-610.
- Güleç, C., (2015), Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2). 81- 100.
- Güler, M. A., (2014), *Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya Ve Amerika Birleşik Devletleri Örnekleri*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güler, A., (1980), *Fotoğraflar: Bir Kaçış Gibi gerçeğin İçinde Olmak*, Karaca Yayınları, İstanbul.
- Güllüpnar, F., (2014), Almanya'daki Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi Yurttaşlık Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14)1: 1-16.
- Günay, E. , Atılgan, D. ve Serin, E.,(2017), Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2): 37-60 .
- Harvey, D., (2002), Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı, der: Ayten Alkan, çev: Bülent Duru, *20. Yüzyıl Kenti*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Harvey, D., (2011), *Sermayenin Mekânları*, çev: Başak Kıcıır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D., (2015), *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*, çev: Esin Soğancılar, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D., (2015), *Asi Şehirler, Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, çev: Ayşe Temiz, Metis Yayıncılık, Ankara.
- Harvey, D., (2016), *Sosyal Adalet ve Şehir*, çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları, Ankara.
- Hattatoğlu, D ve Ertugrul, G., (2009), *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Hicri, M., (2006), *Tarihin Adı: Urfa*. Kent Yayınları, İstanbul.

Hirschman C., (2014), Immigration to the United States: Recent Trends and Future Prospects, *Malays J Econ Studies*; 51(1):69-85.

Hobsbawm, E., (1996), Identity Politics and The Left, *In New Left Review* 217, 38-47, e-journal.

Ihlamur-Öner, S. G. ve Öner, A. S., (2016), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar ve Tartışmalar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Immigration Policy Institute . *Historical Trends in U.S. Immigration Policy*. (2015).

Retrieved from: <http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/us-immigration-trends#history>. Immigration Policy Institute, Washington, DC.

İçduygu, A., (2012), *Kentler ve Göç*.

İçduygu, A. ve Ayaşlı, E., (2019), Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali ve Gelecek Senaryoları, *Mirekoc Çalışma Notları*.

İçduygu, A., Yüksek, D.; Aksel, D., (2013), *Migration around Turkey: Old Phenomena, New Research*, Isis Press, İstanbul.

İçduygu, A., Erdar, S.; Gençkaya, Ömer F., (2014), *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumunda Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Mirekoc Proje Raporları*, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Verileri, (2022), <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 10/10/2022.

İltica ve Göç Mevzuatı,(2005), *İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi*, Ankara.

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, (2014), *AB Tarafından Finanse Edilen Türkiye'deki Uluslararası Göç Kaynaklarının ve Temel Eğilimlerinin Haritalanması Konusunda Kapsamlı Değerlendirme Çalışması*, <https://igamder.org/TR/arastirmalar>.

İpek, N., (2006), *İmparatorluktan Ulus-Devlete Göçler*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.

- Inan, C.E., (2016), Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3): 10-33.
- Jiménez, T. R., (2011), *Immigrants in the United States: How Well Are They Integrating into Society?* Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Kalaycıoğlu, S., Kardam, F., Rittersberger-Tılıç, H., Çelik, K. ve Türkyılmaz, S., (2008), *Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyoekonomik Statü Araştırması*. SOBAG Projesi.
- Kaplanoğlu R., ve Kaplanoğlu O., (2013), *Bursa ’nın Göç Tarihi*, Nilüfer Belediyesi Yayınları, Bursa.
- Kara, M. A., (2017), *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye ’de Göç*, Kırmızı Çatı Yayınları, Ankara.
- Karadeniz, S., (2018), *Kamp, Kimlik ve Biyosiyaset Ürdün ’deki Filistinli Mülteciler*, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Karakaş, M., (2011), *Urfa ’nın Kültür ve İnançlar Serüveni*, Atalay Yayıncılık, Ankara.
- Karaman, Z., Özmen, Ö., Özer, Y. ve Yontar, İ., (2013), *Dış Göçler (İzmir ’de Bulgaristan ’dan Gelen Türk Soylu Yerleşik Göçmenler)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Karasu, M.A., (2020), Şanlıurfa’da Kamu Personelinin Kentsel Mekânda Ayrışma Biçimleri, *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Karasu, M. A., (2016), Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 995-1014.
- Karataş, A., (2006), Almanya’daki Türkiyeli Göçmenler Özelinde Asimilasyon ve Entegrasyon. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Karataş, M., (2015), Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar ile Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 112-151.

- Kartal, K., (1978), *Kentleşme ve İnsan, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü*, Ankara.
- Kartal, S.K., (1992), *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Kartal, B. Türkiye’ye Yönelik Suriyeli Göçünün Çok Yönlü Doğasına Giriş, İçinde: Der: Kartal, B. ve Manço, U., (2018), *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği*. Transnational Press London: UK.
- Karpat, Kemal H., (2010), *Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev: Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K., (2010), *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kaya, A. ve Özdoğan, G.G., (2003), *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaygalak, S., (2009), *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kaygalak, S., (2008), *Kapitalizmin Taşrası: 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Bursa’da Toplumsal Süreçler ve Mekânsal Değişim*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Khawaja, N., Katherine W. Robert S., ve Jaimi G., (2008), Difficulties and Coping Strategies of Sudanese Refugees: A Qualitative Approach, *Transcultural psychiatry*, 45(3): 489-512.
- Kiremit, İ., (2019), *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Sancağı: Lazkiye (1864-1918)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kurban D., Yüksek, D., Çelik, A. B., Ünal, T. Aker, A. T., (2006), “Zorunlu Göç” ile *Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Kurtoğlu, A., (2004), Patronaj- Hemşehrilik- Siyaset, *Birikim*, 179:46-51.

- Kurtoğlu, M., (2006), *Kültür Şehri Urfa: Sanat, Edebiyat ve Düşünce*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa.
- Kurtoğlu, M., (2005), *Urfa Efsaneleri*, Kent Yayınları, İstanbul.
- Kocadaş, B., (2016), Cumhuriyet Döneminde Yapılan İç ve Dış Göçler'in Toplumsal Etkileri. *Sosyolojik Düşün Dergisi*, 1(1), 11-18.
- Koyuncu, A. A., (2013), *Arap Baharında Suriye- Milliyetçilik ve Ulus İnşası*, Altınpost Yayıncılık, Ankara.
- Köklü, P., (2011), Immigration Policy- making in the European Union: A Case Study on the Adoption of Directive 2003/ 109/ EC and Its Implementation by Germany and the Netherlands. *Marmara Journal of European Studies*, 19(1).
- Köktaş, A.,(2004), Avrupa Birliği'nin Adalet ve İçişlerinde İşbirliği Politikası. *Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi*, 6(3-4): 71- 93.
- Koroğlu, K., (2006), *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Laçiner, Ö., (1996), Komplo Zihniyeti ve Türkiye: Marx ve Foucault, *Birikim Dergisi*, 90.
- Laglagaron, L., (2010), *Protection through Integration: The Mexican Government's Efforts to Aid Migrants in the United States*, Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Lefebvre, H., (2011), *Kentsel Devrim*, çev: Selim Sezer, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H., (2014), *Mekânın Üretimi*, çev: Işık Ergüden; ed: Cihan Özpınar, Sel Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H., (2016), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev: Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H., (2019), *Gündelik Hayatın Eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*, çev: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H., (2019), *Mekânın Üretimi*, çev: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lobel, M. (2015), *İç Savaş Suriye Ekonomisini Nasıl Etkiledi?*
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150624_suriye_ekonomi.

- Longrigg, (1958), *Syria and Lebanon under French Mandate*, Oxford University, London. Press.
- Lordoğlu, K., (2016), En Fazla Suriyeli Gochmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011- 2014, *Çalışma ve Toplum*.
- Loose, S. ve Maguire, S., (2020), *İnsani Yardım ve Kalkınma Bağlamında Kentsel Profil Oluşturma: Gochten ve Multeci Krizinden Etkilenen Turkiye Belediyeleri İçin Bir El Kitabı*, Uzerler Matbaacılık, Ankara.
- Maalouf, A., (2000), *Ölml Kimlikler*, ev. Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları:İstanbul.
- Maslow, A. H., (1943), A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, (50): 370-396.
- Massey, D.S. ve Espana, F. G., (1987), The Social Process of International Migration. *Science*, 237(4816), 733-738.
- Massey, D.S., (1990), The Social and Economic Origins of Immigration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 510(1), 60-72.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E.,(1993), Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 19(3), 431-466.
- Massey, D. S. vd., (2014), Uluslararası Goch Kuramlarının Bir Değerlendirmesi, ev. S.Dedeoğlu, *Goch Dergisi*,1(1), 11-46.
- McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.), 2021, *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM), Geneva.
- McCarthy, K. F. ve Ronfeldt, D.F., (1982), *U.S. Immigration Policy and Global Interdependence*. Rand Cooperation.
- Meeteren, M. and Pereira, S., (2018), Beyond the ‘Migrant Network’? *Int. Migration and Integration*, 19,925–944.

- Melucci, A., (2001), *Becoming a Person, Inclusions and Exclusions in European Society*, Ed: A. Woodward, M. Kohli, Routledge, London.
- Mencutek, Z.Ş., (2019), Encouraging Syrian Return: Turkey's Fragment Approach, *FMR* 62.
- Merrifield, A.; Negri, A.; Bayat, A; Harvey, D.; Wacquant, L.; Amoros, M. ve Torlak, S., (2014), *Mekân Meselesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Meissner Doris, Meyers Deborah W., Papademetriou Demetrios G., ve Fix Michael., (2006), *Immigration and America's Future: A New Chapter*, Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Morley D.ve Robinsi K., (2011), *Kimlik Mekânları*, çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Morgül, K., Savaşkan, O., ve Mutlu, B. , (2021), *İstanbul'da Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve tutumlar: Partizanlık, yabancı karşıtlığı, tehdit algıları ve sosyal temas*. TÜSES ve Heinrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2021/06/10/istanbulda-suriyeli-siginmacilara-yonelik-almi-ve-tutumlar>.
- Moosa, M., (1988), *Extremist Shiites*, Syracuse University Press.
- Nakanishi, H., Sirkeci, İ. ve Cabbarlı, H., (2008), *Sorunlu Bölgelerde Göç*, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.
- Neuman, W. L., (2017), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, Çev: Özlem Akkaya, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Nurdoğan, A. K., Dur, A.H.B. ve Öztürk, M., (2017), *Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri*.
- Office of the United Nations Disaster Relief Coordinator, (1982), *UNDRO News*, UN, Geneva.
- O'Leary, A. O., (2014), *Undocumented Immigrants in the United States: An Encyclopedia Of Their Experience*, Greenwood Publishing Group, Santa Barbara, California.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (OSAM)., (2015), *Suriyeli Sığınmacılar Türkiye'ye Etkileri*, Rapor No: 195. ISBN: 978-605-4615-95-7.

- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), *Dış Göç Politikası Özel İhtisas Komisyonu Raporu.*,(2018), Ankara.
- Onuncu Kalkınma Planı 2014/ 2018., (2014), *T.C. Kalkınma Bakanlığı, Göç Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara.
- Ostrand,N., (2015), The Syrian Refugee Crisis: A Comparison of Responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States. *Journal on Migration and Human Security*, 3(3): 255-279.
- Öner, G. ve Ihlamur Öner, A. Ş., (2012), *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayıncılık, İstanbul.*
- Öner, N.A.Ş. Türkiye'nin Göç Yönetiminin Dünü ve Bugünü, İçinde: Der: Kartal, B. ve Manço, U., (2018), *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği*. Transnational Press London: UK.
- Öner- Şirin, A. ve Ihlamur- Öner, S.G., (2018), *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar*, Der Yayınları, İstanbul.
- Örselli, E. ve Bayrakçı, E., (2016), *Yerel Hizmetlerde Vatandaş Karnesi: Konya Örneği*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Özcan, D. E., (2012), Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, *İş ve Hayat Dergisi*.
- Özdemir, E., (2017), Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri, *ANKASAM/ Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3),114-140.
- Özden, S., (2013), Syrian Refugees in Turkey, Migration Policy Center Research Reports 2013/05, *European University Institute*, San Domenico di Fiesole: Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
- Özipek, B.B., (2018), *Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak*, UTESAV, İstanbul.
- Özyakışır, D., (2013), *Göç Kuramı ve Bölgesel Bir Uygulama*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Paksoy, S., (2016), Kilis' te çalışan Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yapısı üzerine bir araştırma, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 58(15): 785-798.

- Paksoy, H.M., Yıldırımçı, E., Sarıçoban, K. Özkan, Ö., (2016), *Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, Efil Yayıncılık, Ankara.
- Palabıyık, A., (2014), *Makalelerle Muş*. Ed. Ercan Çağlayan. Özgün Bir Kentsel Mekân Okuması: Muş Örneği.
- Papastergiadis, N., (1999), *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*, Polity Press, Cambridge.
- Petersen, W., (1958), A General Typology of Migration, *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
<http://graduateinstitute.ch/webdav/site/developpement/shared/developpement/cours/DE021/Petersen-typology.pdf>.
- Public Education Program, (2002), Making a difference in America Immigrants Continue To Benefit Our Nation, *American Immigration Law Foundation*, (1) 1.
- Punch, K.F., (2016), *Sosyal Araştırmalara Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Qian, J., Zhu, H., ve Liu, Y., (2011), Investigating urban migrants' sense of place through a multi-scalar perspective. *Journal of Environmental Psychology*, 31, 170-183.
- Rızık Ofisi, (2020), <https://tr.syrianforum.org/institutions.html>
- Ros, A; González, E.; Marín, A. and Sow, P., (2007), *Migration and Information Flows: A New Lens for the Study of Contemporary International Migration* [online working paper].
- Sağır, A., (2012), *Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikâyeleri: Ulupamir Kırgızları Örneği*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Sarı, Ö., (2011), *Suriye'de Liberalleşme Hareketleri ve Sivil Toplum Örgütleri*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Sanders, J., Nee, V., and Sernau, S., (2002), "Asian Immigrants' Reliance on Social Ties in a Multiethnic Labor Market." *Social Forces*, 81: 281–314. CrossRefGoogle Scholar.
- Savran, S.; Tanyılmaz, K. ve Tonak A.E., (2015), *Marksizm ve Sınıflar, Dünya'da ve Türkiye'de Sınıflar ve Mücadeleleri*, Yordam Yayıncılık, İstanbul.

- Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, (2013), Türkiye İstatistik Kurumu.
- Sey, Y., Tapan, M., ve Kanoğlu, A., (1987), Afet Sonrası Barınma ve Geçici Konut Sorunu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Destekli Araştırma Projesi, İstanbul.
- Siavelis, P., ve Coates, D., (2009), *Getting Immigration Right: What Every American Needs to Know*, Potomac Books, Inc, Washington, D.C.
- Sirkeci, İ., Yücebaş, M. ve Şeker, D., (2015), *Uyum Çalışmalarına Giriş*, Şeker, D. (ed.), Göç ve Uyum, Transnational Press, Londra.
- Solak, G. S., (2014), Mekân- Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekândaki Tezahürleri, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Şen, B. ve Doğan, A. E., (2010), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Şengül, M., (2019), *Kentleşme ve Çevre Sorunları Doktora Programı 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Döneminde Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL tarafından okutulan seminer dersi notları*, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.
- Şengül, M., (2017), *Yeni Dünya Düzeni ve Kentsel Politikalar Dersi Yayınlanmamış Ders Notu*, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.
- Şengül, T., (2009), *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tanoğlu, A.,(1953), *Bulgaristan Türkleri'nin Son Göç Hareketi (1950 – 1951)*, Sahaf Yayınevi, Ankara.
- TDV İslam Ansiklopedisi.*, (2013), <https://islamansiklopedisi.org.tr/turkiye>
- Tekeli, İ., (1975), Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 53- 176.
- Tekeli, İ. ve Erder, L., (1978), “*Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler: Migration as an Adaptation Process of Spatial Organization*”, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Terrazas, A., (2011), *Migration and Development: Policy Perspectives from the United States*, *Migration Policy Institute*, Washington, DC.

- The CIA World Factbook 2019-2020, (2019), *Central Intelligence Agency*.
- Tichenor, D. J., Replogle, E. M. ve Gans, J., (2012), *Debates on U.S. Immigration. Thousand Oaks*, SAGE Publications, Inc, Calif.
- Tilbe, F., (2021), *Göç ve Emek Okumaları*, Transnational Press, London.
- Tümeğ, D., (2018), *Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı/ Mülteci Algısı*, Türksam Yayınları, Ankara.
- Tümtaş, M.S., (2018), Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (37), 26- 47.
- Tümtaş, M. S., (2018), Sosyal Ayrışmaların Mekânsal İzdüşümü: Suriyeli Kent Mültecileri Üzerine Bir Tartışma, *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*.
- Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması, (2017), *T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*, Ankara.
- Uluç, A. V. ve Karasu, M. A., (2015), Kente Yerleşmiş Aşiret Üyelerinin Kentleşme Eğilimleri Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25): 201-232.
- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)., (2013), *Suriyeli Mülteciler Krizi Ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik*, Karınca Ajans Yayıncılık, Ankara.
- Ulusal Tehditten Unutulmuş: İtalya'da sığınmacıların durumu, (2020), Çev: Tarkan Tufan, *Gazete Duvar*, 2020, Erişim Tarihi: 13/05/2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/forum/2020/04/11/ulusal-tehditten-unutulusa-italyada-siginmacilarin-durumu>
- UNHCR Comprehensive Policy On Urban Refugees., (1997), <https://www.refworld.org/pdfid/41626fb64.pdf>.
- Uzun, Ş., (2018), Uluslararası Göçün Tetikleyicisi Olarak Şiddet ve Türkiye'ye Yönelen Şiddet Kaynaklı Göçlerin Analizi. *Gazi Üniversitesi SBKY Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- World Migration Report 2020*, (2019), International Organization for Migration (IOM).

- Vasta, E., (2004), Informal Employment and Immigrant Networks: A Review Paper, Centre On Migration, *Policy and Society*, Working Paper 2, University of Oxford.
- Yalçın, C., (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yaman, F., (2017), Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(1) ,91-109.
- Yayıntaş, Y., (2021), *Bulgaristan Muhacirlerinin Anlatımıyla 1989 Göçü. İçinde Akademik Disiplinlerin Göç Olgusuna Farklı Yaklaşımları* (s 423-436). Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, B., (2020), *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu. İlgili Kültür Sanat Yayınları*, İstanbul.
- Yıldız, N., (2021), *Bir Ahir Zaman Babil'i Urfa*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, S., (2021), Afet Sonrası Geçici Barınmanın Çevresel Ekonomik ve Sosyal Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- Zeyneloğlu, S. ve Sirkeci, İ., (2014), Türkiye'de Almanlar ve Almancılar. *Göç Dergisi*, (1): 77-118.